

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

мр НАДА В. АРБУТИНА

ЛЕГАТ У БИБЛИОТЕЦИ

докторска дисертација

Београд, 2016.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

NADA V. ARBUTINA
LEGACY IN A LIBRARY

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

Университет в Белграде
Филологический факультет

Нада В. Арбутина
Легат в библиотеке
Докторская диссертация

Белград, 2016.

ЛЕГАТ У БИБЛИОТЕЦИ

САЖЕТАК

Рад под називом *Легат у библиотеци* бави се овом врстом даривања као особеном и неспорно значајном начину обогаћивања библиотечких фондова. Легат је у општем смислу вишеслојан, али у основи се може посматрати из најмање две визуре: унутрашње и спољашње. С једне стране, легат представља широкогрудни чин дародавца који следи своје унутрашње личне, патриотске, филантропске, научне или уметничке пориве, а с друге стране има и спољашњу конотацију у виду прихватања обичаја који у Србији сеже далеко у прошлост. Захваљујући установљавању институције легата сачувани су од заборава многи плодови рада и стваралаштва који су било на локалном, било на општем нивоу културе, од ванредног значаја. Легати не само да на специфичан начин осветљавају историју, они представљају непроцењиво благо које чини чврсто полазиште за потоње генерације.

Сваки легат, осим материјалне има и непроцењиву културну вредност с обзиром да представља целину живота, рада и интересовања свог творца. Наслеђе ове врсте нам дозвољава да одређену личност, коју смо понекад склони да посматрамо као значајну културну или научну фигуру, сагледамо дубље кроз њене контакте, кореспонденцију, рукописе, забележене личне везе или кроз књижевна и научна дела која су заокупљала њену пажњу. Легат у библиотеци представља незаобилазну тачку сретања легатора са генерацијама које му следе, са поштоваоцима, знатижељницима, колегама по струци, истраживачима, историчарима, колекционарима, документаристима, студентима, предавачима и свима онима који долазе у библиотеку, лично или виртуелно, са жељом да прошире своја знања и сазнања. Легат, неспорно је, поред културно-историјске функције има и своју социјално-историјску конотацију.

Библиотекари су по природи своје делатности професионално свесни да легати не осликавају само индивидуалну интелектуалну делатност знамените особе која их је формирала, већ да дају шири увид у верну слику културних, историјских, политичких и других околности средине у којој је она живела и стварала, слојевито одражавају време и место свог настанка, било да се то односи на насеобину, регион, област или на шири национални план. Легати су чувари историје и расадници знања. Постојање и активни живот легата у библиотеци су на добробит легатора, саме библиотеке, њених корисника и читавог друштва. Кроз више тематски разнородних целина рад осликава обим, појам, значај, правну регулативу, прошлост и будућност легата који је нашао свој „други живот“ у оквирима библиотека. За потребе досезања сазнања из тематске области, као и за стварање могућности критичког осврта и анализе проблематике, коришћене су различите научно-истраживачке методе, међу којима су историјска, компаративна, класификациона, аналитичка, синтетичка и индуктивно-дедуктивна. Наведене методе представљале су инструмент за систематски, објективни и критички увид неопходан за идентификовање постојећег стања, као и за стварање предуслова за сугерисање могућих решења, стратегије и деловања. Аналитички закључци омогућили су представљање могућих поља деловања у предметној области. Критички осврт на представљене и разматране чињенице као и закључке изнете у раду, базира се како на сазнањима добијеним уз помоћ наведених метода, тако и на студијама случаја односно примерима добре праксе. Циљ рада под насловљеном *Легат у библиотеци* је да кроз различите приступе предметној теми подстакне обимнију теоријску и практичну ангажованост библиотечких стручњака у односу на легате. Жеља која је инспирисала стварање овог рада је настанак практичног и прегледног приручника намењеног библиотекарима који се баве легатима у библиотекама различитих типова у Србији. Иако се у раду осврће на проблеме са којима се библиотеке суочавају, на неповољне околности које отежавају бригу о овој врсти наслеђа, на неопходност стварања системских решења за

очување легата, иако се скреће пажња стручних библиотечких радника на чињеницу да легати у Србији морају бити предмет снажније друштвене, нормативно-правне и медијске подршке, перманентно се кроз рад наглашава позитивна конотација и подсећање на лепоту и значај поседовања легата у библиотеци.

КЉУЧНЕ РЕЧИ:

легат, легатор, библиотеке, културно наслеђе, правна регулатива, библиотечко право, библиотечко-информациона грађа, дигитализација легата, Република Србија и културна стратегија, заштита легата

Научна област: Библиотекарство и информатика

Ужа научна област: Библиотечка грађа-посебни фондови

УДК:

LEGACY IN A LIBRARY

DISSERTATION ABSTRACT

Dissertation named *Legacy in a Library* explores this type of donation as a specific and undeniably significant means of enriching library funds. Generally speaking, legacy comprises several layers, but essentially it can be regarded from two aspects: internal and external. On one hand, the legacy is a generous act of the donor out of his/her inner personal, patriotic, philanthropic, scientific or artistic impulse, but on the other hand, it implies an external connotation of acknowledging tradition which dates far back in the past. Owing to the establishment of the legacy, numerous works of exceptional cultural importance at a local or general level have been brought out of oblivion. Not only do legacies illuminate history in a specific way, but they also represent cultural and scientific gem which is the firm starting point for future generations.

Apart from material value, each legacy also has inestimable cultural value as it is an integral part of life, work and interests of its creator. We are sometimes prone to regard this person as a significant cultural or scientific figure and this kind of legacy enables us to understand him/her better through contacts, correspondence, manuscripts, recorded personal liaisons or through literary and scientific works that occupied this person. Legacy in a library is an inevitable meeting point between the legacy donor and future generations, admirers, colleagues, researchers, historians, collectors, documentarists, students, lecturers and all those people who come to libraries in person or virtually wishing to broaden their knowledge and understanding. Apart from having its cultural and historical function, legacy undoubtedly conveys social and historical connotation as well.

By nature of their profession, librarians are aware of the fact that legacies do not illustrate only individual intellectual activities of a renowned

person who created it, but that they also provide a broader and realistic picture of cultural, historical, political and other circumstances of the environment in which that person lived and worked and that they reflect the time and place of their establishment in many aspects, whether they refer to a settlement, region, area or broader national plan. Legacies preserve history and disseminate knowledge. Existence of the legacy and its active life in a library are beneficial to the legacy donor, library itself, its beneficiaries and entire society.

Through several thematically diverse parts, the dissertation illustrates the volume, the term, the relevance, the legal norm, the past and the future of the legacy which found its 'second life' in a library. Different scientific and research methods, such as historical, comparative, classifying, analytical, synthetic, inductive and deductive, have been applied in order to achieve knowledge within the thematic area as well as to create opportunities for a critical and analytical viewpoint. The aforementioned methods have been an instrument for a systematic, unbiased and critical insight which is necessary for identifying the existing state, as well as for creating prerequisites for suggesting potential solutions, strategy and response. Analytical conclusions have enabled presentation of potential areas of acting within the thematic area. Critical overview of presented and analysed facts, as well as conclusions presented in the dissertation, is based on both the knowledge achieved through the aforementioned methods and on case studies, i.e. examples of good practice.

The objective of the dissertation *Legacy in a Library* is to encourage through diverse approaches a more comprehensive theoretical and practical engagement of library experts in terms of legacies. What has inspired this dissertation is the wish to create a practical and comprehensible manual intended for librarians involved with legacies in libraries of different kinds in Serbia. Although the dissertation explores problems which libraries encounter, unfavourable circumstances hindering preservation of this type of legacy, necessity for creating systematic solutions for the preservation of legacies and although the attention of library employees is being drawn to the

fact that legacies in Serbia must have stronger social, regulatory, legal and media support, the dissertation constantly emphasises the positive connotation and the beauty and significance of having a legacy in a library.

KEYWORDS:

legacy, legacy donor, libraries, cultural heritage, legal regulation, library right, library and information material, legacy digitalisation, the Republic of Serbia and cultural strategy, legacy protection

Scientific field: Library and Information Science

Scientific discipline: Library Collections

UDC

Легат в библиотеке

КРАТКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ

Научный труд под названием *Легат в библиотеке* занимается данным видом жертвования как особенным и бесспорно значительным способом обогащения библиотечных фондов. Легат в общем смысле - многослойный, но его в основе можно наблюдать с не менее двух сторон: внутренней и наружной. С одной стороны, легат представляет собой великодушный акт дародателя, следующего за своими внутренними, личными, патриотическими, филантропическими, научными или художественными побуждениями, а с другой стороны имеет и внешнюю коннотацию в виде принятия обычая, который в Сербии уходит в далекое прошлое. Благодаря созданию института легата, сохранены от забвения многие плоды работы и творчества, которые либо на местном, либо на общем уровне культуры, имеют чрезвычайное значение. Легаты не только особым образом освещают историю, они также представляют собой культурное и научное сокровище, представляющее собой отправную точку для последующих поколений.

Каждый легат, кроме материального, имеет также бесценное культурное значение, учитывая, что он представляет собой одно целое жизни, работы и интересования своего создателя. Наследие данного вида позволяет нам определенную личность, на которую мы иногда склоны смотреть, как на значительных деятелей культуры или науки, воспринимать глубже через ее контакты, корреспонденцию, рукописи, записанные личные связи или через литературные и научные труды, которые привлекали ее внимание. Легат в библиотеке представляет собой неизбежный пункт встречи легатора с поколениями, которые последуют за ним, с поклонниками, любопытными, коллегами

по профессии, исследователями, историками, коллекционерами, документалистами, студентами, преподавателями и всеми, кто приходит в библиотеку, лично или виртуально, с желанием расширить свои знания. Неоспоримо, что легат, наряду с культурно-исторической функцией, имеет и свою социально-историческую коннотацию.

Библиотекари по природе своей профессии профессионально осознают, что легаты не отражают лишь создавшую их индивидуальную, интеллектуальную деятельность знаменитой личности, а обеспечивают более широкий просмотр достоверной картины культурных, исторических, политических и других обстоятельств среды, в которой она жила и создавала, слоисто отражают время и место своего возникновения, несмотря на то, относится ли это к населению, региону, области или к более широкому национальному плану. Легаты являются охранниками истории и питомниками знания. Существование и активная жизнь легатов в библиотеке происходят на благо легаторов, самой библиотеки, ее пользователей и всего общества.

Через несколько тематически разных целых, труд отражает объем, понятие, значение, правовое регулирование, прошлое и будущее легата, который нашел свою «другую жизнь» в рамках библиотек. Для потребностей достижения знаний по тематической области, а также для создания возможности критического обзора и анализа проблематики использованы разные научно-исследовательские методы, среди которых исторический, компаративный, классификационный, аналитический, синтетический и индуктивно-дедуктивный. Указанные методы представляли собой инструмент для систематического, объективного и критического просмотра, необходимого для идентификации фактического состояния, а также для создания предпосылок для внушения возможных решений, стратегии и действия. Аналитические выводы обеспечили возможность представления возможных полей действия в указанной области. Критический ретроспективный взгляд на представленные и рассмотренные факты, а также на указанные в работе выводы, опирается как на знания, полученные при помощи

указанных методов, так и на студии случаев, то есть примеры хорошей практики.

Цель труда под названием *Легат в библиотеке* – поощрять через разные подходы к указанной теме более объемную теоретическую и практическую деятельность библиотечных профессионалов по отношению к легатам. К созданию данного труда привело пожелание разработать практическое и наглядное пособие, предназначенное для библиотекарей, занимающихся легатами в библиотеках разных типов в Сербии. Хотя в труде освещаются проблемы, с которыми библиотеки сталкиваются, неблагоприятные обстоятельства, затрудняющие заботу о данном виде наследия, а также необходимость создания системных решений для сохранения легата, и хотя внимание профессиональных библиотечных деятелей обращается на факт, что легаты в Сербии должны быть предметом более сильной общественной, нормативно-правовой поддержки и поддержки СМИ, постоянно в труде подчеркивается позитивная коннотация и напоминание о красоте и значении обладания легатами в библиотеке.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

Легат, легатор, библиотеки, культурное наследие, правовое регулирование, библиотечное право, библиотечно-информационная структура, дигитализация легата, Республика Сербия и культурная стратегия, защита легатов.

Область науки: Библиотековедение и информатика

Раздел области науки: Специальных коллекций в библиотеке

УДК:

САДРЖАЈ

РЕЗИМЕ / ABSTRACT / КРАТКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ

САДРЖАЈ

УВОД

І ПРАВНА РЕГУЛАТИВА

1.1	ДЕФИНИСАЊЕ ПОЈМА	9
1.1.1	Легат	9
1.1.2	Легат и библиотека целина	11
1.1.3	Библиотека	12
1.1.4	Библиотека целина и библиотека легат у стварању	14
1.2	АКТЕРИ У ПРОЦЕСУ	14
1.2.1	Легатор	14
1.2.1	Извршилац	17
1.2.3	Легатар	18
1.3	ОПШТЕ ПРАВНЕ ОДРЕДБЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ЛЕГАТ	18
1.3.1	Иницијални поступак	18
1.3.2	Разматрање форме и садржине легата	19
1.3.3	Легат одређене ствари	19
1.3.4	Легат збирне ствари	20
1.3.5	Прелегат и сублегат	20
1.3.6	Модалитети легата	21
1.3.6.1	Замена легатара	22
1.3.6.2	Условни легат	23
1.3.7	Орочени легат	23
1.3.8	Гашење права легата	24
1.3.9	Одрицање права на легат (субјективни разлог)	25

1.3.10	Престанак легата услед објективних разлога	26
1.4	ПОСЕБНЕ ПРАВНЕ ОДРЕДБЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ЛЕГАТ	27
1.4.1	ПОПИС ПРОПИСА О БИБЛИОТЕЧКОЈ ГРАЂИ И БИБЛИОТЕКАРСТВУ са становишта легата у библиотекама	34

II ЛЕГАТ У БИБЛИОТЕЦИ

2.1	ОД ПРАВНЕ ДО БИБЛИОТЕЧКЕ ПРОЦЕДУРЕ	44
2.1.1	Библиотечки критеријуми за прихватање легата	46
2.1.2	Начини и специфичности формирања приватних библиотека	50
2.1.3	Формална и садржинска обрада библиотечке грађе	53
2.2	БИБЛИОТЕЧКА ГРАЂА. ПРИЈЕМ И ИНВЕНТАРИСАЊЕ	55
2.2.1	Књижна библиотечка грађа	56
2.2.2	Некњижна грађа	56
2.2.3	Примарна, секундарна, терцијарна библиотечка грађа	56
2.2.4	Пут легата кроз библиотеку	57
2.2.5	Пријем легата у набавној служби	58
2.2.6	Физичка обрада грађе (инвентарисање)	59
2.2.7	Формална и садржинска обрада	64
2.2.8	Монографске публикације	68
2.2.8.1	Књиге	69
2.2.8.2	Монографије	69
2.2.8.3	Брошуре	70
2.2.8.4	Памфлети	71
2.2.8.5	Рукописи	71
2.2.8.6	Музикалије	74
2.2.9	Периодичне публикације	75
2.2.10	Публикације на слободним листовима	76
2.2.11	Фотографије и лична документа	77
2.2.12	Каталози	79

2.3	ЗАШТИТА, ЧУВАЊЕ И СМЕШТАЈ БИБЛИОТЕЧКЕ ГРАЂЕ	82
2.3.1	Попис међународних стандарда за смештај, чување и излагање библиотечке грађе	90
2.3.2	Кадар	92
2.3.3	Ревизија	93
2.3.4	Библиотечка статистика и корисници легата	94
2.3.5	Представљање легата широј јавности	98
2.3.6	Сарадња са другим установама	101
2.3.7	Легат као део завичајне збирке	101
2.4	Изводи из „Закона о старој и реткој библиотечкој грађи“	106

III ПРОШЛОСТ И БУДУЋНОСТ

3.1	ПРОШЛОСТ – Историјат	
3.1.1	Наслеђена сећања, заједничка историја. Значај легата	112
3.1.2	Последња воља	114
3.1.3	Легат кроз историју. Српске библиотеке – задужбинарство, поклон, легат	116
3.2	САДАШЊОСТ И БУДУЋНОСТ	
3.2.1	Дигитални садржаји	123
3.2.2	Информације и информатика	124
3.2.3	Библиотеке без зидова и дигиталне збирке	128
3.2.4	Неопходност и опште предности дигитализације	129
3.2.5	Стандарди у области дигитализације културних добара	130
3.2.5.1	Списак стандарда ТС 46/SC 4	131
3.3	ПРАКТИЧНА УПУТСТВА ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ ЛЕГАТА	134
3.3.1	Зашто се треба упустити у процес дигитализације легата?	134
3.3.2	Шта не треба или се не може дигитализовати?	135
3.3.3	Шта одређује одабир особља на дигитализацији? Која организација рада је препоручљива?	136
3.3.4	Како извршити селекцију грађе за дигитализацију?	139

3.3.5	Шта су метаподаци?	140
3.3.6	Шта треба знати када је у питању опрема за скенирање?	144
3.3.7	Које су техничке карактеристике опреме за скенирање потребне малој библиотеци која жели да скенира легат?	147
3.3.8	Како се одлучити за софтвер за дигитализацију легата?	148
3.3.9	Шта је анатомија дигиталне слике?	149
3.3.10	Шта је постпродукција?	150
3.3.11	Шта обезбеђује потпуну доступност текстовима који се налазе у легату?	150
3.3.12	Зашто је потребно начинити веб верзију скенираног објекта?	152
3.3.13	Шта је дигитална библиотека?	153
3.4	Права интелектуалне својине	161
3.4.1	Однос библиотеке према ауторским правима објеката у легату	164
3.4.2	Однос корисника према ауторским правима библиотеке и дела у библиотеци	166
3.4.3	Појам и принципи јавног власништва. Отворени приступ	172

IV КРИТИЧКИ ОСВРТ

4.1	ПРЕДМЕТ РАЗМАТРАЊА	179
4.2	Само се легат назива легатом	180
4.3	Изазвани поклон	182
4.4	Личне библиотеке, одраз личности	185
4.5	Право место за легат. Смештај у библиотеци	190
4.6	Адекватност и недостатак простора	193
4.7	Друштвене околности или небрига?	195
4.8	Преглед најчешћих проблема у вези са легатом у библиотеци	201
4.9	Јачање струке и нужност стварања дугорочне стратегије	205

4.10	Лепота поседовања легата у библиотеци	207
4.10.1	Културни туризам	209
	V СТУДИЈА СЛУЧАЈА	211
	VI ПОПИС ЛЕГАТА У БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ	235
	VII ЗАКЉУЧАК	279
	VIII ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ	286
	IX ПРИЛОЗИ	
	ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	298
	РЕГИСТАР БИБЛИОТЕКА (СА АДРЕСАРОМ)	308
	X БИОГРАФИЈА АУТОРА	318

УВОД

*Ако ваша дела инспиришу друге
да више сањају, више уче,
делају више и постану бољи,
то вас чини оним који корача правим путем...*

Џон Квинси Адамс¹

*Кључни циљ подуке
није знање,
већ делање.*

Херберт Спенсер²

*Наше благо лежи у кошници нашег знања.
На непрестаном путу ка њој,
попут крилатих инсеката вођених природом,
постајемо убирачи нектара сазнања.*

Фридрих Ниче³

Настанак дисертације под називом *Легат у библиотеци* последица је жеље и намере да се на једном месту наброје, опишу и анализирају сви аспекти библиотечко-информационе делатности у односу на легат. Оваква жеља настала је током дугогодишњег рада у библиотеци за време ког се уочавало и указивало на непостојање стручно-библиотечког приручника или општеприхваћеног упутства који би свеобухватно дефинисали обим, појам, улогу, значај легата са једне стране, и принципе поступања са легатом у библиотекама, с друге. Кључни мотив који је изазвао делање, само писање овог рада, јесте размена искустава са колегама који се свакодневно практично и/или теоријски баве посебним фондовима у библиотекама различитог типа и њихова, једногласна, констатација о нужности постојања свеобухватног и систематског увида у постојеће стање легата у библиотекама у Србији, детекцију вишеслојних и

¹ *John Quincy Adams* (1767-1848) амерички дипломата и политичар.

² *Herbert Spencer* (1820-1903) енглески филозоф и теоретичар социологије.

³ *Friedrich Wilhelm Nietzsche* (1844-1900) немачки есејиста, филозоф и песник.

разнородних проблема, сугерисање решења, анализу примера добре праксе и аргументацију за стварање општекултурне и друштвене климе која би омогућавала стварање дугорочне стратегије и конкретније законске регулативе, што би се све нашло међу корицама једног рада. У сагласју са оваквом констатацијом, настао је рад *Легат у библиотеци*, који претендује да буде приручник, или скромније – прегледан стручни путоказ за библиотекарe у библиотекама различитог типа у Србији. Значај легата који су похрањени у библиотекама је неспоран те је тим пре невероватно да у нашој земљи није публикована подробна студија која би се њима свеобухватно бавила.

Захваљујући традицији даривања у Србији на коју се ослања легат, у нашој земљи постоји значајан број оваквих поклона. Многи угледни грађани, научници, писци, дипломате, колекционари и уметници, вођени патриотским и филантропским мотивима, даривали су своје легате културним установама од поштовања, онима за која су били везани током живота и које су завредиле њихово поверење. Сам појам *легат* је вишезначан, а каткад се не прави јасна дистинкција међу појмовима легат и библиотека целина, те такве чињенице могу утицати на неправилно схватање обима и значења, као и на третман легата. По месту чувања, легати се могу поделити на оне у културним установама (музејима, библиотекама, архивима) и легате смештене по вољи оставиоца у куће или станове (галерије, спомен-собе и сл.). Независно од природе збирки дариваних у форми легата, оне живе на различите начине, различито су доступне и употребљиве и своју, пре свега културно-научно-уметничку мисију, извршавају на различите начине, најчешће и у зависности од установе у којој су похрањене. Легат у библиотеци дели судбину легата у нашој земљи са националног, законодавног и културног становишта, али је неспорно да су специфичности везане за оне легате који су нашли „свој други живот“ у библиотекама бројне.

Легат не обележава смрт, крај и раздвајање, већ велича живот и нове тачке спајања. Захваљујући установљавању институције легата сачувани су од заборава многи плодови рада и стваралаштва који су било на

локалном, било на општем нивоу културе, од ванредног значаја. Легати не само да на специфичан начин осветљавају историју, они представљају непроцењиво благо које чини чврсто полазиште за будуће генерације.

Легаторе, оправдано, често називамо и добротворима. Када се легат нађе у библиотеци, то представља снажан и битан спој ствараоца, било на пољу науке, културе или уметности, и установе која у својој базичној функцији има чување и ширење знања и информација. Такав спој делује на добробит многих. Легат у библиотеци представља незаобилазну тачку сретања легатара са генерацијама које следе. Легат, неоспорно, поред културно-историјске функције има и своју социјалну конотацију. Он на најтананији, на мање формалан начин, може да ослика приватни и друштвени живот онога ко га је формирао и дао на увид широј јавности. Он је, такође, одраз једног времена, једног места, не само једне личности.

Имајући све то на памети, намеће се питање зашто су толико различити начини третмана легата у библиотекама. Колико год пристизање легата представља суштинско обогаћивање библиотеке, оно се дешава релативно ретко, посебно у односу на друге видове увећавања библиотечких фондова, те се проблеми, питања, недоумице и нејасноће у вези са легатом појављују тек онда када се дође до сазнања да је какав легат намењен библиотеци или када је он већ у њу стигао. Иницијална истраживања показала су да је таква ситуација израженија када су у питању мање, јавне библиотеке, што се накнадно, кроз дубљу студију стања, показало као истинито.

Рад *Легат у библиотеци* садржи четири основне целине подељене на начин који указује на намеру да се ова интересантна тема прикаже из различитих визура које свака за себе, а потом и у јединству, показују сву сложеност, вишедимензионалност и значај легата у библиотеци. Осим припадајућих делова, увода, закључка и пописа коришћене литературе и прецизно омеђених тематских поглавља, рад укључује и два регистра, именски и регистар (адресар) библиотека, попис легата у библиотекама у Србији и студију случаја спроведену у библиотеци од националног значаја.

Како су у фокусу интересовања легати у библиотекама у Србији, прво поглавље предочава правну регулативу наше земље. Легат базично и припада оквирима правне науке, јер га она дефинише на начин који библиотеке прихватају пре него што започну њиме да се баве стручно, у складу са законима и стандардима библиотечког права и библиотечко-информационе делатности. У оквиру поглавља презентована је правна терминологија, као и попис релевантних закона, подзаконских аката, стандарда, уредби, указа, правилника, упутстава и других прописа. Тиме су на једном месту представљени правни и библиотечко-правни аспекти који се односе на легат. Ово поглавље нема за циљ, нити претендује, да се бави подробном правном анализом, већ је осмишљено као смернице ка законима и, делом, као појмовник. Библиотекари треба да знају основне правне карактеристике легата, те да упознају начине на које би се институције боље правно заштитиле, да би на неоспоран, једноставан и законски начин постале власнице легата.

Поглавље које је насловљено као и читав рад, по природи ствари је најобимније. Оно прати пут легата кроз библиотеку, а потом и његов живот у оквирима библиотечког пословања – од критеријума за пријем легата, поступака при пријему, преко физичке, формалне и садржинске обраде књижне и некњижне грађе, пописа релевантних стандарда, до заштите, чувања и смештаја, етичког односа библиотекара, статистичких метода и презентације легата јавности.

Следи део који спаја прошлост, садашњост и будућност пратећи историјски пут настанка легата, анализу тренутног стања и погледа у будућност кроз дигитализацију легата. Дигитализација представља комплексан процес и захтева одређени ниво познавања нових технолошких достигнућа које превазилази основна знања библиотекара, те део који се бави одлукама и спровођењем пројеката дигитализације легата у библиотеци има за намеру искључиво да предочи базична питања која треба размотрити при уласку у овај процес, као и основне смернице које могу помоћи библиотекарима при доношењу одлука које пред њих ставља дигитализација. Критички осврт на представљене и

разматране чињенице као и закључке изнете у раду, сажима претходна поглавља, анализира навођене проблеме и позитивне аспекте, те нуди предлоге решења, односно предочава примере добре праксе. Иако се уочава незадовољавајући ниво друштвених и културних односа према легату, поглавље се завршава у позитивном тону освртом на све добре, лепе и инспиративне конотације које легат доноси са собом у библиотеку.

У намери да рад *Легат у библиотеци* буде прегледнији, као и да би се осликала и аргументовала изнета разматрања, чињенице и закључци, он садржи и следеће делове: именски регистар – у којем су наведене све личности поменуте у раду, било да су легатори, било да је њихов научни или књижевни рад коришћен у обради основне теме; регистар библиотека – наводи библиотеке у Србији чије су пословање и фондови били предмет разматрања у раду; попис библиотека у Србији које поседују један или више легата у свом власништву – попис је урађен на основу базе података МБС-а (употпуњеним сазнањима током истраживања), који је обogaћен основним подацима о легаторима; и студију случаја у којој су на примеру репрезентативног легата размотрени аспекти библиотечко-информационе делатности наведени у теоријском делу рада.

Систематско бављење легатима нужно је у сваком смислу, а од посебног је значаја у оквирима библиотечко-информационе делатности. Радам *Легат у библиотеци* изашло се у сусрет задатку стављеном пред њега – он приказује фактичко стање легата у библиотекама у Србији и критичку анализу, те нуди могућа решења недоумица и проблема који се појављују на овом пољу библиотечке делатности. Неоспорна је неисцрпност теме коју са собом носи легат сам по себи, а када се он нађе у оквирима библиотеке која има своје законитости, своје циљеве, задатке и принципе деловања, проблематика постаје посебно интересантна и инспиративна за бављење и деловање. *Легат у библиотеци* представља један од бројних начина да се овако сложена тема сагледа. Осим жеље да предочени поглед буде што обухватнији, дубљи, прецизнији и

сврсисходнији њега карактерише и намера да буде од користи библиотекарима у свим типовима библиотека у Србији, као и да подстакне обимнију теоријску и практичну ангажованост библиотечких стручњака у односу на легате.

I ПРАВНА РЕГУЛАТИВА

1.1 ДЕФИНИСАЊЕ ПОЈМА

1.1.1 Легат

Када се обрађује појам који има одређење у једној научној грани, а своју основну употребу у другој, неопходно је, пре свега, прецизно одредити значење термина који представља основну тему анализе. У случају појма легата, пре консултовања различитих дефиниција, треба се осврнути на неколицину термилошких напомена. Разлог је пре свега у томе што се за појам *легат* у нашем језику користи и реч *испорука*. Ова два термина јесу истоветна, а разлика се углавном односи на временски период када се користио у званичним законодавним актима. Наиме, у старијим законским списима користи се термин који има дубље корене у српском језику, а то је термин *испорука*. Један број аутора закона користи оба термина, док се савремени аутори радије опредељују само за термин *легат*.

Проблем оваквог избора лежи у томе што појам *легат* може да се користи у више значења, у зависности од сврхе и намене за коју се употребљава. И у самој правној терминологији он може да се односи на одредбу у тестаменту која одређује жељу писца тестаamenta и у којој он

наводи да одређену имовину или део имовине оставља, у виду легата, одређеном лицу или установи. Међутим, и предмет оставине на који се односи жеља оставиоца се такође назива легат. Посматрано из овог угла, чини се да би био бољи одабир термина *испурука*, у укупном значењу или у односу на неки од наведених појмова. *Речник синонима*⁴, уводи још два значења појма легат који умногоме отежавају разумевање или боље речено омеђавање појма (легат – 1. оставштина, завештај, запис, наследство, наслеђе, задужбина 2. арх. в. изасланик). Ова констатацја се пре свега односи на појам „запис“, при чему се, по свој прилици, под овим сматра значајно, признато књижевно штиво или рукопис који је неко у пренесеном значењу оставио будућим поколењима. Значење у смислу „изасланик“ помиње се и у *Речнику српскога језика* Матице српске⁵: (легат – лат.) а) налог, одредба којом опоручитељ, завешталац, оставља некој особи одређену ствар, имовину или право из оставине, на терет свог наследника; б) имовина или новац који опоручитељ, завешталац оставља некоме опоруком, одн. легатом (а) /легат – лат. 1. папин опуномоћени представник, изасланик; 2. ист. посланик у старом Риму, намесник римске провинције. У једнојезичним речницима различитих језика наилазимо на исту разуђеност појма. Пример који показује општу појаву можемо уочити у енглеском језику у *Мирјам Вебстер речнику*⁶. Појам легата дефинише се као „Имовина или новац које својевољно обећавате да ће бити дати другој особи или организацији након ваше смрти.“⁷ Међутим, разуђеност се одражава у опису појма за који је дато чак пет синонима и пет сродних појмова (bequest, birthright, heritage, legacy, patrimony; heirloom, bestowal, gift, offering, present).⁸

⁴ Pavle Ćosić i saradnici, *Rečnik sinonima* (Beograd: Kornet, 2008), 291.

⁵ Milica Vujanić i dr., *Rečnik srpskoga jezika*: Izmenjeno i popravljeno izd. (Novi Sad: Matica srpska, 2011), 616-617.

⁶ *Merriam-Webster*, “Bequest”, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/bequest> (preuzeto 22. 2.2015).

⁷ “The property or money that you promise in your will to give to another person or organization after you die”.

⁸ У *Библиотекарском термилошком речнику* наводе се свега два: bequest, legacy, при чему се скраћеницом уз именицу упућује да је појам везан за набавку, чиме му се додатно

Уколико желимо да дефинишемо појам у оквирима библиотечно-информационе делатности, ближе објашњење треба потражити у *Речнику библиотекарства и информационих наука*⁹ у издању Народне библиотеке Србије у којем је на следећи начин дато објашњење појма – легат (m); легат (m), оставштина (f), заоставштина (f); legacy, bequest; nab, fin. Завештање документа или збирке докумената организацији уз одређене услове, и уз право примаоца да одбије пријем легата.¹⁰

Дакле, појам легата има више сродних значења, а и сам чин поклањања може се различито називати, као и скуп поклоњених јединица, али ако се фокусирамо на аспект у оквирима културних институција, можемо поједностављено, али и тачно, легатом у библиотеци (архиву или музеју) назвати ону библиотеку целину коју је некој институцији културе тестаментарно завештао или власник или његов правни наследник.

1.1.2 Легат и библиотека целина

Осим што се кроз анализу референских извора уочава разгранатост, дуалност и вишезначност појма легат, уочава се још један, библиотечки, угао посматрања књижног и некњижног фонда приспелог у библиотеку по овом основу. У питању је однос појма *легат* и појма *библиотека целина*. Појмовно и термилошко разјашњење детаљно представља др Светлана Мирчов у тексту под називом „Библиотеке целине и библиотеке легати“.¹¹

„Библиотека целина – посебна библиотека – corpus separatum је откупљена, поклоњена или тестаментарно завештана лична библиотека.

сужава значење. Ljiljana Kovačević i dr., *Bibliotekarski terminološki rečnik: englesko-srpski, srpsko-engleski* (Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2004), 442

⁹ Ljiljana Kovačević i dr., *Rečnik bibliotekarstva i informacionih nauka* [Elektronski izvor]: srpski, engleski, nemački (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2014), <http://rbi.nb.rs/sr/home.html>. (preuzeto 24. 12. 2014).

¹⁰ Isto, <http://rbi.nb.rs/sr/multilang> (preuzeto 22. 2. 2015).

¹¹ Светлана Мирчов, „Библиотеке целине и библиотеке легати“, *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 6, бр. 1 (2004): 11-16

Чува се као целина због своје културне, научне и историјске вредности, или због значаја и угледа личности која је библиотеку формирала и поседовала. Те личности су најчешће познати научници, књижевници, јавни радници или, ређе, пасионирани библиофили. Посебна библиотека се музејски чува као заштићена целина.

Легат (латински *legatum* – завештање, оставштина) је део или целокупна оставштина дата у наслеђе неком лицу или институцији, који иначе, по закону, не би имали право на то наслеђе.¹²

Дистинкцију и објашњење истих појмова даје и проф. др Александра Вранеш: „Мада се веома често синтагма библиотека-целина изједначава са појмом легат, њено је значење шире и обухватније. Библиотека-целина је свака систематично уређена збирка библиотечке грађе, која је раније припадала институцији или појединцу, а која је у власништво библиотеке пренета тестаментом, поклоном власника, његовог рођака или пријатеља, или набављена куповином. Легат се, међутим, односи само на колекцију која је својином библиотеке постала на основу тестаamenta.“¹³

Дакле, ова два појма можемо посматрати као ужи (легат) и шири (посебна библиотека целина).

1.1.3 Библиотека

Када говоримо о легату у библиотеци, након прецизирања појма легата, треба се осврнути и на одређење појма, улоге, значаја и функције библиотеке. Према дефиницији проф. др Александре Вранеш¹⁴ „1. Библиотека је установа која прикупља, чува, обрађује и даје на

¹² Исто.

¹³ Александра Вранеш и Љиљана Марковић, *Од рукописа до библиотеке: појмовник: 2. допуњено изд.* (Београд: Филолошки факултет, 2008), 135.

¹⁴ 2. Појам библиотеке користи се и у значењу едиције, колекције, издавачке целине, тематски или формално обједињене, која се односи на више, нумерисаних или нунумерисаних публикација, које поред сопственог наслова имају и скупни наслов“. Исто, 67.

коришћење грађу и информације свим грађанима без обзира на верске, полне, идеолошке, старосне, професионалне и друге различитости, а у циљу ширења образовања и васпитавања, културног и научног развоја... Библиотеке могу бити позајмне и отворене (попут националних, градских, јавних) или затвореног типа (попут националних, високошколских и специјалних) које користи уже професионалан круг истраживача. Додатно ограничење, у циљу очувања националног блага, да се из националне библиотеке грађа не износи, као ни из библиотека целина које су у саставу других библиотека.“

„Законом о библиотечко-информационој делатности“ уређују се општи интереси, услови и ресурси за обављање библиотечко-информационе делатности, циљеви њеног развоја, библиотечко информациони систем, права и слободе корисника, оснивање и типови библиотека, начин финансирања... У члану 2 дефинишу се циљеви и општи интерес библиотека: „Установе које обављају библиотечко-информациону делатност (у даљем тексту: библиотеке) оснивају се ради обезбеђивања услова за остваривање права грађана на слободу изражавања и на стицање и коришћење знања.“¹⁵

Библиотеке се, према садржају библиотечко-информационе грађе и извора и према профилу корисника, разврставају на следеће типове: национална библиотека, јавна, школска, високошколска, универзитетска, библиотека научноистраживачког института и установе, специјална библиотека, као и информациони центри при другим установама, организацијама или удружењима. Сви типови библиотека морају имати истоветан однос према легату који је дефинисан законским одредбама и актима.

¹⁵ „Закон о библиотечко-информационој делатности“ донела је Народна скупштина Републике Србије на седници Шестог ванредног заседања у 2011. години, 14. јула 2011. године. „Закон о библиотечко-информационој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 52 (2011), <http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-izoblasti-kulture/-zakon-o-biblioteko-informacionoj-delatnosti> (преузето 12. 2. 2013). (У даљем тексту ЗБИД)

1.1.4 Библиотека целина и библиотека легат у стварању

Библиотека целина у стварању представља основу будуће библиотеке целине. Чин поклањања библиотечке грађе се обавља у сегментима, парцијално. Лице које је власник библиотеке, које ју је сâмо прикупило и сачинило, правно валидним уговором се обавезује да ће сукцесивно да уступа делове своје библиотеке одређеној установи по свом избору. Занимљиво је да такав уговор може да подразумева да лице које усмерава своје власништво ка институцији може да га уступи, прода, поклони или да искаже намеру да га завешта.

Библиотека легат у стварању односи се на базу за стварање библиотеке легата. Уговором који се овим поводом склапа власник се обавезује да ће сву библиотечку грађу из личне библиотеке, коју током живота није поклонио, завештати одређеној институцији.

У оба случаја власник библиотечке грађе који своју намеру изражава кроз уговор сам и по својој вољи одлучује којој институцији ће поверити своје власништво.

1.2 АКТЕРИ У ПРОЦЕСУ

У процесу стварања библиотеке целине и легата укључен је велики број помоћних стручних лица из различитих научних области, пре свега правних наука и библиотекарства. Међутим, само постојање легата подразумева три основна, неопходна и неизоставна лица, то су: легатор, извршилац и легатар.

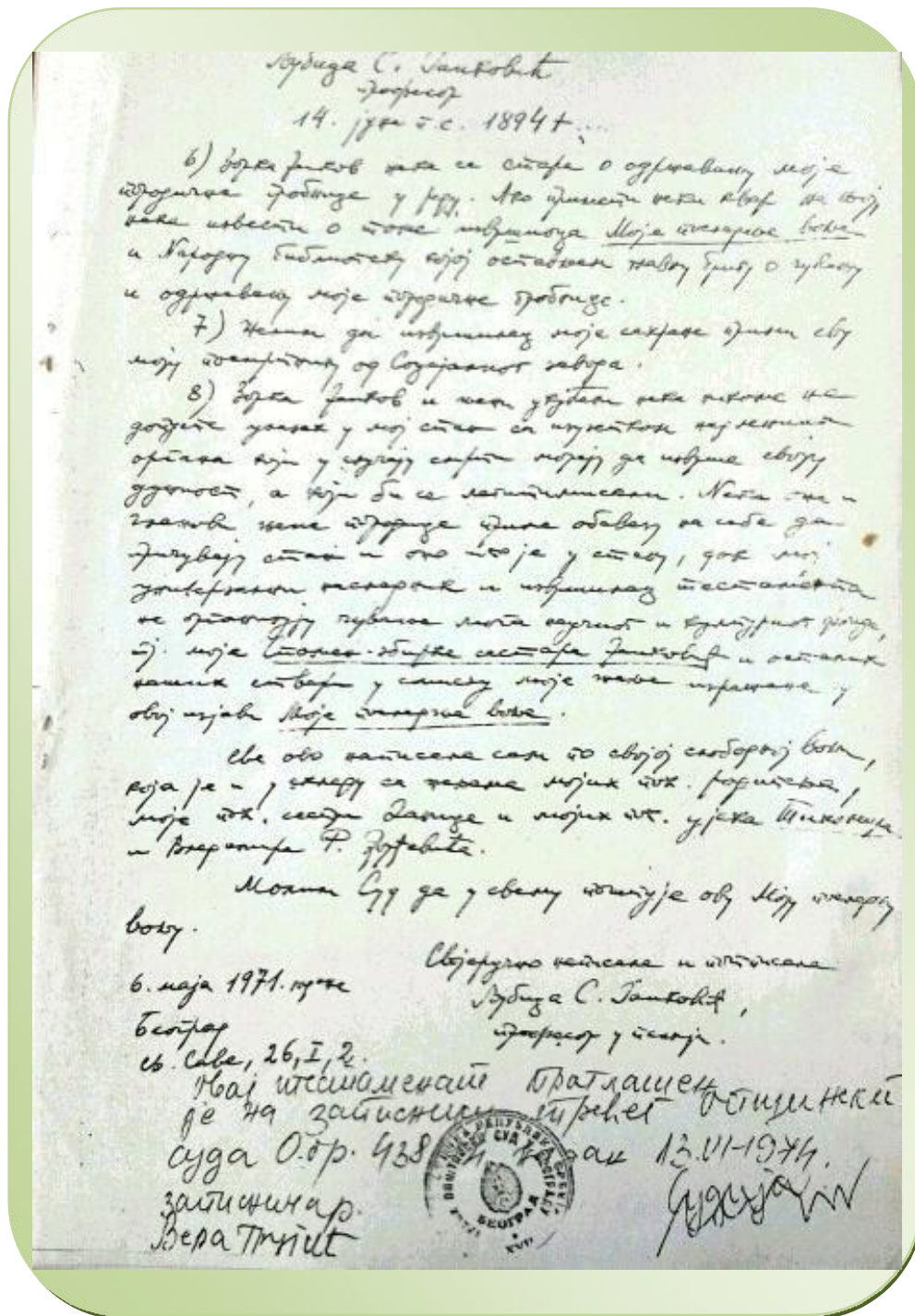
1.2.1 Легатор

Лице које се одређује као легатор (лат. *lĕgātor* од *lĕgāre, oris*) у правној и процедуралној активности назива се још и завешталац, тестватор или оставилац. Тестаментарним завештањем легатор оставља наслеђе или део наслеђа неком лицу или институцији, који по закону не би имали право на његово наслеђе. То је лице које својим тестаментом

формира легат, лице које у свој тестамент уноси одредбу о завештању легата. Жеља да се након смрти некој установи остави одређена имовина може бити једна од одредби, али и једина одредба исказана у тестаменту. Пожељно је да легатор у тексту опоруке прецизно одреди шта је легатом обухваћено, да одреди легатара, предмет легата и лице које по својој вољи одређује као обавезно да изврши легат. „Важно је да легатор одредбом о завештању легата конструише будући облигациони однос на релацији легатар-онерат и да од садржине ове одредбе, њене прецизности и јасноће зависи и извршење легата. На основу тестаменталне одредбе о завештању легата легатар има право да тражи извршење легата од лица коме је наложено да легат изврши.“¹⁶ Завештаваочева воља за сачињавање завештања мора бити озбиљна, стварна и слободна (чл. 81). Завештаочева намера за сачињавање завештања мора бити одређена и безусловна (чл. 82).¹⁷

¹⁶ „Закон о наслеђивању“, *Службени гласник РС* бр. 46 (1995). Види: Одлука УС РС, IY бр. 358/95 - 101/2003-18. (У даљем тексту ЗНС).

¹⁷ Исто.

Слика 1 – Тестамент Љубице С. Јанковић (1894-1974)¹⁸

¹⁸ Легат сестара Јанковић у власништву је Народне библиотеке Србије. Оригинални документ тестаментa (оверен у Трећем општинском суду у Београду) Љубице Јанковић налази се у архиви НБС.

У тексту се наводе упутства извршиоцима тестаментa о поступању „...са научним и уметничким фондом...“ који је предмет оставке као Спомен-збирка сестара Јанковић. Љубица (Алексинач, 1894 - Београд, 1974) и Даница (Лешница, 1898 - Београд, 1960),

1.2.2 Извршилац

Лице које при правној регулацији легата има улогу извршиоца назива се још и онерат или дужник извршења легата. Онерат је по правилу лице којем је тестаментом наложено да изврши предају легата. С правне тачке гледишта основно питање је ко може бити онерат. Тестаментом се за ову улогу може одредити једно или више лица. Уколико је овај посао наложен већем броју лица, свако од њих одговара сразмерно делу заоставштине коју добија, осим ако легатор није другачије нагласио. „Ако је завешталац пропустио да одреди ко је дужан да изврши легат, обавеза извршења лежи на свим законским и тестаменталним наследницима, сразмерно њиховим наследничким деловима (чл. 87).“¹⁹ На овом месту треба нагласити да минимум постојања легата представљају две базичне тачке, а то су недвосмислено одређење легатара и предмета легата од стране тестатора. Ова чињеница се наводи у контексту улоге извршиоца (или извршилаца) јер он мора прецизно и јасно знати шта је његова обавеза у односу на легатора и легатара. Закључује се да закон наводи да онерат може бити одређен, али не мора. Уколико јесте одређен поступа се по вољи оставиоца, уколико није, онда се, како је већ наведено, та улога додељује законским наследницима, сходно њиховом уделу у наследству.

Онерат или извршилац представља директног посредника у преношењу власништва јер, правно посматрано, у часу оставиочеве смрти на легатара не прелази имовина која му је остављена, већ она прелази на наследнике (који су најчешће и онерати легата). Требало би нагласити

Јанковић су зачетнице српске етнокореологије, оне су посветиле животе сакупљању и проучавању традиционалних игара, песама и обичаја. Љубица Јанковић, основала је Архив о народним играма, а од 1939. године водила је Одељење за музички фолклор када је започела систематски да прикупља драгоцену термилошко-енциклопедијску и библиографску грађу о народним играма и музици. Folkosrbija.org, <http://www.folkloorsrbija.org/index.html> (preuzeto 15. 3. 2013).

¹⁹ Исто.

да је онерат дужан да у свему поштује вољу легатора и изврши легат управо на начин на који је он желео.

1.2.3 Легатар

Легатар (лат. *lĕgatārius*) „је лице или институција којој је завештањем у наслеђе остављен део или целокупна оставштина завештаоца, а који по закону, немају својство наследника.“²⁰ С обзиром да наше законодавство признаје правним лицима способност за тестаментарно наслеђивање, за легатара може бити одређено како физичко, тако и правно лице. Предмет овог проучавања у основном фокусу има однос легата и библиотеке, дакле, правног лица, те ће у наредним редовима бити наведени основни појмови и објашњења која се односе на могуће ситуације, на појмове и правне одреднице у том контексту.

1.3 ОПШТЕ ПРАВНЕ ОДРЕДБЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ЛЕГАТ

*Legatum est donatio testamento relicta*²¹

1.3.1 Иницијални поступак

Након смрти оставиоца правна служба или правни заступник библиотеке стиче право да од онерата захтева извршење легата. Легатар има право да тражи извршење на начин који је завешталац одредио у тестаменту. Није могуће да посредник, тј. извршилац преда неке друге предмете (дакле, не оне које је легатор прецизирао) или да понуди новчани еквивалент. Занимљиво је да се исти односи задржавају и када је држава дефинисана као званични наследник. „Легатар има право да тражи извршење легата и када је лице које је по тестаменту било дужно

²⁰ Ljiljana Kovačević i dr., *Rečnik bibliotekarstva i informacionih nauka* [Elektronski izvor]: srpski, engleski, nemački, <http://rbi.nb.rs/sr/multilang> (preuzeto 22. 2. 2015).

²¹ Лат. „Легат је даровање учињено опоруком“.

да изврши легат умрло пре завештаоца, или се одрекло наслеђа, или је недостојно да наследи.“²² Са становишта сигурности и правног положаја, ова одредба Закона је веома значајна јер директно одређује да, у овом случају библиотека, не може да трпи штету због насталих околности или уколико лице које је по тестаменту дужно да изврши обавезе то не жели, или не може да уради, или уколико одлучи да одбије да прими наследство. Требало би подсетити да легатари своје право не могу да остваре непосредно, већ искључиво уз посредовање. Уколико је случај да извршилац није могао или није желео да буде наследник, библиотека (легатар) своје право остварује преко лица која су остала у наследном процесу тј. преко постојећих наследника.

1.3.2 Разматрање форме и садржине легата

Легат је заоставштина одређеног лица и, самим тим, од воље завештаоца зависи шта ће у појединачним случајевима бити предмет легата. Он своју вољу, како због прецизности извршења жеље, тако и да би се одредиле обавезе онерата, мора јасно и прецизно да одреди. „С обзиром на то да легат има облигационо-правну природу можемо закључити да све што може бити предмет облигације може бити предмет легата.“²³

1.3.3 Легат одређене ствари

Ова врста легата представља најчешћи пример у пракси. Он се појављује у четири основна вида: 1. Одређена ствар, предмет легата, припада завештаоцу;²⁴ 2. Ствар већ припада онерату и самим тим се

²² ЗНС, чл. 90

²³ „Zakon o obligacionim odnosima“, *Sl. list SFRJ* br. 29 (1978), 39 (1985), 45 (1989) – odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ* br. 31 (1993) i *Sl. list SCG*, br. 1 (2003) – Ustavna povelja – чл. 46. (У даљем тексту ЗОО).

²⁴ Законодавац Републике Србије није предвидео поступке и решења уколико дође до значајних физичких промена оне оставштине која је предмет легата. У правној легуративи европских земаља постоје ставови који су прихваћени код нас и који се тичу пре свега задржавања или одрицања постојања легата.

легат потире; 3. Ствар припада трећем лицу, при чему разлику чини чињеница да ли је легатор то знао или не; 4. За библиотеку веома битан вид: завешталац је неку ствар наменио легатару, али легатар, не знајући то, сам набавља исту ствар од својих средстава – у том случају „треба му исплатити њену вредност, осим ако је легатар ствар добио од опоручитеља, на темељу бесплатног располагања.“²⁵

1.3.4 Легат збирне ствари

Легат збирне ствари подразумева да је предмет легата збирна ствар, дакле под овим окриљем посматра се и библиотека. Легатару припадају све ствари које чине збирни предмет легата у тренутку смрти легатора. Те ствари су најчешће истородне (књиге, уметничке збирке и сл.), али могу представљати и збир разнородних предмета. Збирна ствар означава целину која се састоји из појединих самосталних ствари, физички одвојених, од којих свака има самосталну намену, представља предмет посебног права својине и самостални предмет у промету. Збир ствари сачињавају две или више ствари које заједно имају исту намену, чине једну економску целину и заједно су у правном промету (шаховска гарнитура, томови књига и сл.).²⁶

1.3.5 Прелегат и сублегат

Прелегат представља вид легата у којем легатор одређује да се извесна имовинска корист преда тестаментарном или законском наследнику (или наследницима). Ово се остварује у највећем броју случајева преко наследног дела или уз урачунавање легата у његов наследни део. Уз подсећање да је једна од основних одлика легата та да легатор тестаментарним завештањем оставља наслеђе, или део наслеђа,

²⁵ Milan Kreč i Đuro Pavić, *Komentar Zakona o nasljeđivanju: (sa sudskom praksom)* (Zagreb: Narodne novine, 1964), 296.

²⁶ „Закон о основама својинскоправних односа“, *Sl. list SFRJ* br. 6 (1980) i 36 (1990), *Sl. list SRJ* br. 29 (1996) i *Sl. glasnik RS*, br. 115 (2005) – dr. zakon, чл. 23.

неком лицу или институцији, који по закону не би имали право на његово наслеђе, онда је јасна дистинкција легата и прелегата јер је у другом случају у питању легат који је легатор завештао у корист неког или тестаментарног или законског наследника. Из природе прелегата произилази да се он може завештати само у случају када постоји два или више наследника.

Сублегат, који се такође назива и подлегат, представља такав вид тестаментарног располагања у којем завешталац налаже легатару да изврши неки легат у корист трећег лица и то из вредности примљеног легата. Другачије речено, овом посебном варијантом легата ствара се околност да је онерат и сам легатар. У свом тестаменту легатор може да одреди особу која је дужна да изврши легат, он може одредити једно или више лица. У случају да је током писања тестаamenta пропустио да одреди дужника извршења легата „обавеза извршења лежи на свим законским и тестаменталним наследницима, сразмерно њиховим наследничким деловима“.²⁷

1.3.6 Модалитети легата

У одређеним случајевима библиотека изражава своју жељу да не прими легат. Разлози за овакву одлуку могу бити различити. Библиотека није дужна да оправдава своју жељу. Завешталац може предвидети овакву ситуацију и, неретко, легатор одређује заменика (супститута) којем ће припасти легат уколико првобитно одређени не може или не жели да стекне право на њега. Модалитети легата су и условни легат, орочени легат и легат са налогом.²⁸ Поступак преузимања легата исти је за примарног, првонаведеног легатора, као и за ону установу или институцију (правно лице) које се наводи као супститут.

²⁷ ЗНС, чл. 87.

²⁸ Исто.

1.3.6.1 Замена легатара

Уз одредбу о завештању легата, завешталац може да унесе и клаузулу о одређивању заменика (супститута) легатару. У нашем праву предвиђена је и допуштена обична (проста)²⁹ супституција. Треба нагласити да се у случају супституције примењују иста правила, без обзира на то коме се од наведених лица поставља заменик. На основу „Закон о наслеђивању“³⁰ проста супституција постоји у случају када се одредбом у тестаменту једно лице постави за легатара, али се истовремено одређује да ће у случају да то лице не постане легатар, легатар бити неко друго лице тј. супститут.³¹ Овакву ситуацију најчешће проузрокује некаква негативна околност (престанак живота легатара или рада правног лица пре смрти оставиоца, уколико је легатар недостојан или се одрекне права на легат).

Сходно ситуацији, тј. да ли је или није наступио супституциони случај, легатар ће бити или институт или супститут (заменик легатара). Однос ова два актера делује по начелу искључивости, јер суштина замене легатара и јесте у томе да супститут замени института, процес не може никако да се развија сукцесивно, не може након института да дође супститут, већ искључиво може да га замени.

На правном путу легатор-онерат-легатар за правни положај замене потребно је нагласити да супститут добија легат директно од завештаоца, а не од института. Институт и супститут у правном смислу немају додирне тачке, немају правни однос, јер Закон сматра да уколико је наступио супституциони случај, то директно искључује институт, он у правном смислу не постоји.

²⁹ Лат. *substitutio vulgaris*

³⁰ „Закон о наслеђивању“, *Службени гласник РС* бр. 46 (1995).

³¹ ЗНС, чл. 80 – „Завешталац може одредити тестаментом лице коме ће припасти наследство ако одређени наследник умре пре њега, или се одрекне наслеђа, или буде недостојан да наследи. Исто важи и за легате.“

1.3.6.2 Условни легат

Ова врста легата односи се на одређивање легатара уз постојање извесног услова. Уколико је одређени услов унет у тестамент и односи се на легат (легатара), да би произвео правно дејство, неопходно је да је: 1. могућ; 2. дозвољен; 3. моралан; 4. разумљив и 5. да није противречан осталим одредбама у тестаменту. Уколико се овакви услови појављују у тестаменту, опште правило правне теорије и праксе наведено у законима о наслеђивању јесте да се посматра тестамент као да они не постоје, као да се и не налазе у тестаменту.

Уколико је тестамент писан уз правни савет, а садржи одређене услове, они су изричито постављени, тј. унети су у облику клаузуле. Лако је одредити ове делове јер су најчешће повезани уз изразе *под условом*, *уз услов*, *уколико*, *ако* и сл. Међутим, извесна жеља не мора бити изражена кроз услов, већ се он може увидети у самом садржају тестаментa, у оквиру његовог дела који се односи на легат или из општих одредби. Уколико је такав случај у питању, а имајући непрестано на уму да је нужно уложити напор да се у највећој мери и на најбољи начин услиши жеља завештаоца, тада се примењују правила која се односе на тумачење тестаментa.³²

1.3.7 Орочени легат

У оквиру одређених услова које завешталац изражава у свом тестаменту, или самостално, може се навести и клаузула којом се право легатара временски ограничава. „Закон о облигационим односима“ (чл. 77) својим одредбама одређује начин рачунања рокова. Рок (термин) представља одређени проток времена или одређени тренутак у времену који је везан за почетак или престанак прецизираног права. Уколико је он

³² ЗНС, чл. 85 – „Одредбе тестаментa ваља тумачити према правој намери завештаоца. У случају сумње треба се држати онога што је повољније за законског наследника или за лице коме је тестаментом наложена нека обавеза.“

непримерен (по својој дужини или могућности наступања) сматра се да он у тестаменту и није одређен. Према року се односи као према већ наведеном услову, у условном легату, који се сматра непримереним и, самим тим, непостојећим, као да и није наведен.

Орочени легат односи се на ситуацију када легатор завештава легат на тај начин да одреди време испоруке, које је одложено у односу на тренутак смрти завештаоца. Дакле, легатар постаје заиста легатар тек након одређеног времена, након истека наведеног, тј. предвиђеног рока. Уколико другачије није прецизирано у тестаменту, у том периоду предметни легат припада онерату (извршиоцу). Потребно је нагласити да, уколико је наведен одложени рок испоруке легата, легатар ограничен одложеним роком може захтевати предузимање заштитних мера заоставштине, као и да се постави неутрални старалац над легатом, може захтевати да се изврши попис и процена заоставштине и сл.

Подразумева се, након истека тестаментом предвиђеног рока, легатар дефинитивно постаје легатар и онерат је дужан да му преда предметни легат.

1.3.8 Гашење права легата

Жеља легатора је у највећем броју случајева добронамерна и подразумева наум да својим чином завештања легата неко правно или физичко лице почаствује, да се на тај начин захвали или да се одужи (никако у финансијском смислу). Како је ово чин добре воље, он се најчешће и оствари у оном виду у којем је то завешталац и желео. Међутим, постоје и случајеви када легатар не оствари своје право и када се право легатара гаси. У правној терминологији у оваквим случајевима се наводи да „легат пада“.

Законодавци у Србији препознају две групе разлога због којих долази до престанка легата. То су субјективни (разлози су повезани са личношћу легатара) и објективни разлози (у заоставштини нису пронађени предмети који су били намењени легатару у виду легата).

Постоји одређен број случајева, који су прецизирани законом, када се стичу услови за гашење права легата. У складу са основном темом, овом приликом задржаћемо се само на једном од субјективних разлога, оним који директно има везе са легатом у библиотеци, као и престанком легата услед објективних разлога.

1.3.9 Одрицање права на легат (субјективни разлог)

Постоје различити разлози због којих се одређено физичко или правно лице одриче права на легат. Уколико је правно лице у питању најчешће је та одлука у вези са политиком набавке или са самим профилем и делатношћу установе. Као што ниједна установа није у обавези да прими поклон (што је прецизирано у Статуту установе), тако нема обавезу тј. није дужна да прими наследство или да буде легатар против своје воље или установљене пословне политике установе.

Према „Закону о наслеђивању“ Републике Србије: „Одлука о пријему или одрицању од права на легат препуштена је вољи легатара, али и одлука да ли ће ту вољу изразити на законом предвиђен начин. Одрицање од права на легат се врши на исти начин као и одрицање од права на наслеђе. Легатар може изјавити да не жели да стекне својство легатара и тиме учини да легат падне, тј. да се његово право установљено по вољи оставиоца у тестаменту угаси.“³³

Са истим циљем, намером, да не постане легатар, одређено физичко или правно лице може своје право да уступи неком другом лицу. Уступање права на легат се не врши по правилима „Закона о наслеђивању“ РС, већ по правилима „Закона о облигационим односима“.³⁴ У члановима 436-445 прецизирају се услови за уступање права на легат која се односе на правила о уступању потраживања.

Може се закључити да је апсолутно право сваког правног или

³³ „Закон о наслеђивању“, *Службени гласник РС* бр. 46 (1995).

³⁴ „Zakon o obligacionim odnosima“, *Sl. list SFRJ* br. 29 (1978), 39 (1985), 45 (1989) – odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ* br. 31 (1993) i *Sl. list SCG*, br. 1 (2003) – Ustavna povelja – чл. 46.

физичког лица да се одрекне права на легат и та одлука не мора имати негативну конотацију. Не треба гледати на ову одлуку као на незахвалност у односу на добру вољу оставиоца, већ је треба посматрати као рационалну, донету у односу не појединачне околности. Најповољније околности су оне када се покlope жеља легатора и потребе легатара.

1.3.10 Престанак легата услед објективних разлога

Осим субјективних разлога, од којих је један наведен и објашњен, постоје и објективни разлози који доводе до престанка легата. Објективни разлози настају превасходно због чињенице да се након смрти тестатора у његовој заоставштини не налазе предмети који би требало да чине легат. Предмети могу да буду недостајући из различитих разлога. Један од њих може да буде да „...је завешталац отуђио или потрошио предмет легата или је тај предмет иначе престао да постоји за живота завештаоачевог, или је случајно пропао после његове смрти.“³⁵ И поред широког спектра могућности, околности и разлога који су довели до изостанка одређеног предмета или целокупног предмета легата, у суштини, узроци неналажења предмета могу се свести на два основна. Један се односи на немарност, необавештеност или лошу намеру оставиоца (на пр. и поред изражене жеље у тестаменту легатор предмет отуђи, а потом га не замени, нити дâ упутства на који начин да се он прибави), а други се одвија противно његовој вољи, тј. када предмет легата на неки начин престане да постоји (пропадне) након његове смрти. Било који од ових случајева да је у питању, он изазива престанак легата.

Након наведених субјективних или објективних разлога за престанак легата треба прецизирати и навести да, после констатације да је наступила наведена ситуација у односу на предметни легат, онерат, тј. дужник извршења легата, ослобађа се обавезе извршења легата.

³⁵ ЗНС, чл. 92.

1.4 ПОСЕБНЕ ПРАВНЕ ОДРЕДБЕ КОЈЕ СЕ ОДНОСЕ НА ЛЕГАТ

*Legatum est donatio quaedam a defuncto relicta*³⁶

У оквиру „Закона о наслеђивању“, законодавац у Србији свега 10 чланова посвећује легату.³⁷ Када су у питању правни акти који се тичу библиотека, архива и музеја ситуација није ништа боља, као ни у законима који дефинишу културну делатност уопште. Основни закони који регулишу питање легата, у смислу тестаментарног завештања и пријема легата од стране легатора су „Закон о наслеђивању“³⁸ и „Закон о заштити културних добара“.³⁹ Опште одредбе „Закона о наслеђивању“, очекивано и логично, односе се и на легат који чине књижни фонд и архивска грађа. Када је библиотечка делатност у питању, закон који треба примарно консултовати по овом питању и који се једним својим делом бави легатом је „Закон о библиотеко-информационој делатности“.⁴⁰ Такође, посредно или непосредно, овом тематиком се у одређеним деловима баве још „Закон о култури“⁴¹ и „Закон о старој и реткој

³⁶ Лат. „Легат је неки дар који је оставио умрли“.

³⁷ ЗНС, чл. 86-95.

³⁸ „Закон о наслеђивању“, *Службени гласник РС* бр. 46 (1995).

³⁹ „Закон о културним добрима“, *Службени гласник РС* бр. 71 (1994). Дана 23. 1. 2012. Године престале да важе одредбе које се односе на стару и ретку књигу. Види: чл. 62. Закона – 52 (2011)- 10.

⁴⁰ Овим законом уређују се општи интерес, услови и ресурси за обављање библиотечко-информационе делатности, циљеви развоја библиотечко-информационе делатности, библиотечко-информациони систем, права и слободе корисника, оснивање и типови библиотека, начин финансирања библиотека из јавних средстава, основе националног система узајамне каталогизације, матичне функције у библиотечко-информационој делатности, положај Народне библиотеке Србије као централне националне библиотеке и Библиотеке Матице српске као установе културе од националног значаја, као и друга питања од важности за библиотечко-информациону делатност. „Закон о библиотеко-информационој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 52(2011), <http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-izoblasti-kulture/-zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti> (преузето 12. 2. 2013).

⁴¹ Овим законом утврђује се општи интерес у култури, начин остваривања општег интереса у култури и обављање културних делатности, права, обавезе и одговорности Републике Србије, аутономних покрајина и општина, градова и града Београда у култури, као и услови за деловање свих субјеката у култури. „Закон о култури“, *Службени гласник РС* бр. 72(2009), www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/za_kon_o_kulturi

библиотечкој грађи“.⁴²

Пратећи наводе проф. др Александре Вранеш,⁴³ истраживање о постојању и регулисању легата у библиотекама треба започети од документа „Поступак и критеријуми за прихватање легата“.⁴⁴ Овај документ сачинио је Александар Пејовић који га је 1985. године предложио и предочио Стручно-научном већу Народне библиотеке Србије. Наведени документ у себи садржи „Информације о посебним библиотекама-целинама (легатима)“, које су се пред овим истим већем нашла 1983. године. Овај једини званично прихваћени документ који третира тематику библиотека-целина и легата донет је на основу следећих националних закона:

„Закон о заштити културних добара“;

„Закон о изменама и допунама Закона о заштити културних добара“;

„Закона о наслеђивању“;

као и на основу „Договора о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања и излагања поклона и легата“.⁴⁵ Предметни документ регулише:

(преузето 3. 2. 2013).

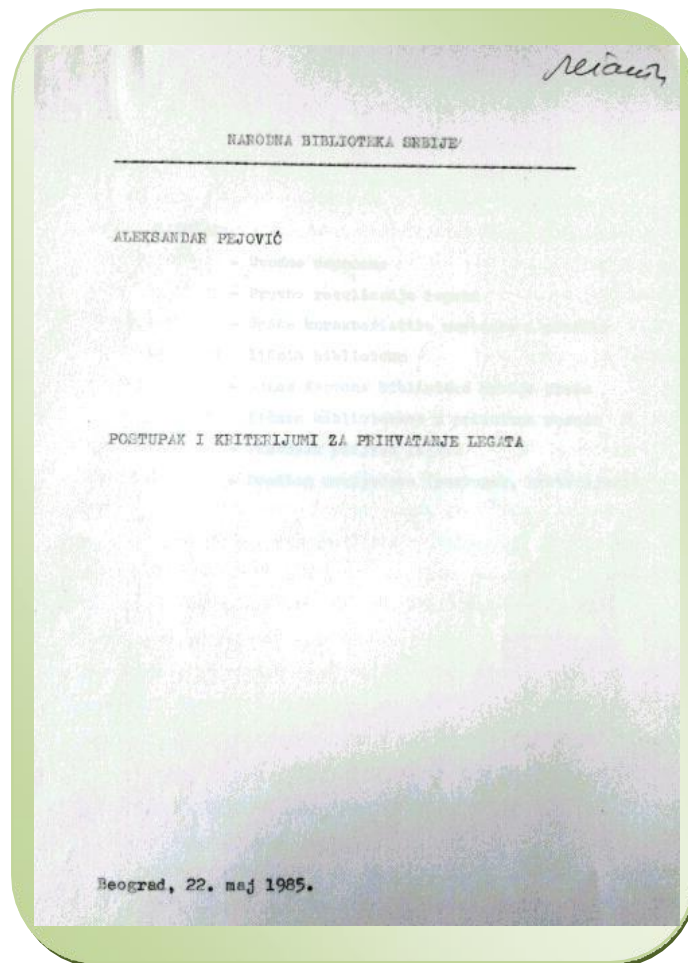
⁴² Скупштина Републике Србије 14. јула 2011. године усвојила је три закона у области библиотечке делатности са намером да је усагласи са европским стандардима и савременим информационим окружењем. Међу усвојеним законима је и „Закон о старој и реткој библиотечкој грађи“ који уводи обавезу стручне заштите старе и ретке библиотечке грађе за све сопственике ових покретних културних добара, а не само за библиотеке и установе, као што је било наведено у претходној регулативи. Проширен је круг библиотека које су укључене у процес ефективне заштите, који је раније обухватао само НБС и БМС, као депозитне библиотеке. Закон представља унапређење регулације ове области и са становишта потребе подстицања употребе нових технологија у области заштите старе и ретке библиотечке грађе, нарочито ИТ и дигитализације – што „Законом о културним добрима“ није било предвиђено. „Закон о старој и реткој библиотечкој грађи“, *Службени гласник РС* бр. 52 (2011), <http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-staroj-i-retkoj-biblioteckoj-gradji> (преузето 3. 2. 2013).

⁴³ Александра Вранеш и Љиљана Марковић, *Нав. дело*, 135.

⁴⁴ Александар Пејовић, „Поступак и критеријуми за прихватање легата: преглед: интерни документ“ (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), интерни документ.

⁴⁵ „Договор о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања и излагања поклона и легата“, *Службени лист града Београда* бр. 6 (1982).

- правно регулисање легата,
- опште карактеристике настанка и профила личних библиотека,
- однос Народне библиотеке Србије према личним библиотекама у приватном поседу,
- поступак пријема легата,
- предлог закључака.

Слика 2 – Документ *Поступак и критеријуми за прихватање легата* налази се у архиви Народне библиотеке Србије

Неспорно је да сваки професионални радник треба да се бави струком за коју се определио, којој се посветио, коју изучава и ка којој је усмерио свој професионални и научни рад. Сходно томе, правници су ти који треба да се баве правном регулативом, па и оном која се спроводи у

области библиотекарства. Сви послови везани за легат, а који имају правну конотацију, јасно је, требало би да буду предмет рада правника.⁴⁶ Пре свега јер изучавање и спровођење правних прописа који се тичу оставине није могуће без познавања општег права, историје одређених релевантних норми, као и познавања правног система државе. Уосталом, законодавац је прописао улогу и неопходност правника у правним поступцима, које, по својој дефиницији, легат нужно укључује, с обзиром на начин на који доспева у библиотеку. Правником се, у најширем смислу, сматра свака особа која се професионално бави правом, односно која је у ту сврху стекла адекватно правно образовање.⁴⁷ У односу на правне норме и њихово спровођење донекле се могу временски омеђити оне које спроводи правник и оне које спроводи библиотека – на оне пре приспећа легата у библиотеку, на оне по непосредном приспећу и на оне које се спроводе у односу на легат као библиотечку грађу одређене библиотеке. Легат, већ је прецизирано, представља жељу оставиоца исказану у тестаменту. Након смрти оставиоца, правници, у ту сврху ангажовани, спроводе жељу тј. вољу оставиоца, на законом прописан начин. Када легат стигне у библиотеку, правник библиотеке или онај који је за ту потребу ангажован, утврђује, са становишта библиотеке као легатара, да ли су све правне радње урађене на прописан начин и да ли је интерес библиотеке спроведен на најбољи могући начин. Када легат започне свој „живот“ у библиотеци, на сцену ступа право из области библиотекарства.

Обављање библиотечких послова подразумева оспособљавање стручних радника за тумачење и примену у пракси прописа у области културе. С обзиром на специфичност приспећа и разноликост грађе у

⁴⁶ Адвоката, правника у правним службама библиотека, правних служби оснивача или финансијера и правника ангажованих за одређену сврху, тј. одређену правну ситуацију у којој је библиотекаучесник.

⁴⁷ Правници, у зависности од степена правног образовања или места на којем се баве својим послом, могу бити правни саветници, адвокати, судије, јавни тужиоци, правобранитељи, правни саветници или професори права.

оквиру самог легата, однос према њему, као виду библиотечке грађе, подлеже читавом сету закона, међународних конвенција и уговора, уредби, правилника, одлука, наредби, решења и упутстава. Истини за вољу, не само библиотекарство као наука и пракса, већ и сродне делатности из области културе (архивистика, музеологија и сл.) апсолутно неоправдано се налазе на маргинама интересовања нашег законодавца. Легат у библиотеци, иако без спора, значајан са културно-историјско-научног становишта за читаву нацију, ретко налази прецизно место у законској регулативи, те се на њега најчешће морају односити одредбе општег типа, оне које регулишу културна добра, стару и ретку грађу, завичајност или неку другу библиотечку област. Библиотекари који се баве легатом морају имати општа знања о прописима који покривају библиотечку делатност, те њих примењивати на ваљан начин на легат и његову садржину. Ови прописи односе се на библиотечку делатност у најширем смислу, на заштиту књиге и другог библиотечког материјала, организацију и рад библиотеке, стандарде и нормативе везане за обраду, чување и коришћење библиотечке грађе, вођење прописане евиденције и др. Законска регулатива коју консултује и спроводи библиотекар вертикално досежу до највишег правног акта једне државе, Устава, па наниже до закона, уредби, указа и осталих подзаконских аката државних органа.⁴⁸ Библиотечко пословање, треба додати, води се и у складу са стандардима⁴⁹ било међународним, било националним. Са

⁴⁸ Др Драган Бараћ на следећи начин дефинише наведене правне акте: „Устав је највиши извор права и највиши правни акт једне државе. Закон, као формални и најважнији извор права... је општи правни акт кога доноси колективни законодавни орган по посебном поступку и у писаној форми... Уредба је највиши општи акт после закона, коју, по правилу, доноси извршни орган власти (Влада) или орган управе у одређеном поступку који је једноставнији од поступка доношења закона... Указ је подзаконски акт који је специфичан у односу на уредбу јер га доноси инокосни орган (краљ или председник). Када указ регулише конкретну правну ситуацију постаје заправо уредба са законском снагом. Указом се најчешће проглашавају закони које доноси парламент. Остали подзаконски акти државних органа (министарстава, организација или установа које су овлашћене законом да прописују ближе услове за спровођење једног закона) јесу одлуке, наредбе, правилници, упутства и други акти.“ Драган Бараћ, *Право у области књиге* (Београд: Народна библиотека Србије, 2014), 14.

⁴⁹ Стандард је јавно доступан документ, утврђен консензусом и донет од признатог тела, у

становишта законске регулативе, према легату који се нађе у библиотеци примењује се исти правно-стручни однос независно од типа библиотеке. С овим у вези, требало би се осврнути на чињеницу да библиотечку делатност могу обављати и друге установе, институције и предузећа под условом да имају формирано засебно одељење за обављање те делатности које је уписано у регистар библиотека при матичној служби територијално надлежне библиотеке која обавља матичну функцију.⁵⁰ Као и за све типове библиотека и за овакве библиотеке, које називамо специјалним, важе иста начела и исти стручни и професионални критеријуми.

Правне норме које се односе на библиотекарство као праксу и науку, или како се понекад назива у литератури, библиотечко законодавство, др Бараћ назива библиотечким правом и дефинише га на следећи начин: „Библиотечко право обухвата право о библиотечној делатности, као и прописе о заштити културне баштине (заштита старе и ретке библиотечке грађе). Библиотечко право се развија упоредо са библиотекама. Временом су библиотеке, од првих збирки књига, прерасле у мрежу јавних и приватних институција, што је захтевало и извесно правно уређење. Библиотекарство је дефинисано као наука, утемељено као струка и прихваћено као професија, па је структура односа у вези са књигом, читањем и информацијом сложена, а то је само по себи разлог више да ова област буде уређена правом.“ Затим, осврћући се на предмет и метод библиотечног права, наводи:

коме се за општу и виšekратну употребу утврђују правила, захтеви, карактеристике, упутства, препоруке или смернице за активности или њихове резултате, ради постизања оптималног нивоа уређености у одређеној области у односу на постојеће или могуће проблеме.- „Закон о стандардизацији“, <http://www.iss.rs/images/upload/LowOnStandardization.pdf> (преузето 24. 11. 2010).

⁵⁰ На основу „Закона о библиотечно-информационој делатности“ министар задужен за културу доноси решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечној делатности. Матичне функције за библиотеке, као и за организационе јединице које у складу са законом обављају библиотечку делатност, осим за библиотеке, односно јединице које обављају библиотечку односе се на ову делатност и на универзитетима, факултетима, у вишим школама и научно-истраживачким установама.

„Библиотечко право је скуп општих правних норми које доноси држава, а којима се уређују друштвени односи настали поводом књиге, читања и информација. Библиотечко право обухвата и опште правне норме којима се уређује делатност библиотека (библиотечка делатност се дефинише као 'прикупљање, обрада, заштита и чување и давање на коришћење библиотечке грађе и информација из библиотечке грађе') као јавних установа културе... Предмет библиотечког права, према томе, јесу друштвени односи у вези са књигом, читањем и информацијама. Метод библиотечког права је, поред општих метода, и библиографски метод, који је најзаступљенији метод у овој дисциплини.“⁵¹

Како овај рад има намеру да пружи смернице за однос према легату у библиотеци, следи попис правних норми које би, на експлицитан или имплицитан начин, требало да се консултују, проучавају и примењују у оквирима библиотечке делатности уопште (при чему би попис био значајно дужи, да се односи на целокупну делатност) са филтрираним правним нормама које се тичу легата или грађе која се налази у њима. Попис је начињен са полазиштем у *Збирци прописа о библиотечној делатности и библиотекама*,⁵² али како је он настао 1986. године, допуњен је новим прописима, док су изузети они чија је примена у међувремену ступила ван снаге, или су нерелевантни са историјске дистанце. Смернице у овом смислу дате су од Народне библиотеке Србије. Дакле, попис се односи на прописе који третирају оне области који су примењиви на појам легата, тј. да се тичу непосредно књиге и библиотекарства, ауторских права, заштите и сл., али не и прописа који се на пример тичу обавезног примерка јер оно што он регулише непримењиво је и нерелевантно за легат и његов положај у библиотеци. Наведени су изворни прописи⁵³ у Републици Србији, без освртања на

⁵¹ Драган Бараћ, Нав. дело, 68.

⁵² Dragan Barać, *Zbirka propisa o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama* (Beograd: Minel-Privredno finansijski vodič, 1986).

⁵³ Овај попис тежи да прикаже релевантне прописе који су на снази и које библиотекарски у свом раду треба да примењују, међутим има и ретких изузетака (обележених *) навођења старијих прописа који су ван снаге, а који су наменски наведени ради могућности поређења.

накнадне измене и допуне,⁵⁴ те је, где год је то могуће, наведена интернет адреса на којој се могу наћи предметни пропис у пуном обиму. С обзиром на политичку ситуацију у Републици Србији и објективну недефинисаност подручја примене закона, изузети су, како ранији, тако и важећи закони (из периода СФРЈ, СРЈ) за територију српске покрајине Косово. Наведено је и неколико смерница, које нису обавезујуће, као и акти који могу бити од користи при формирању интерних правилника библиотеке.

1.4.1 ПОПИС ПРОПИСА⁵⁵ О БИБЛИОТЕЧКОЈ ГРАЂИ И БИБЛИОТЕКАРСТВУ⁵⁶ са становишта легата у библиотекама

„Закон о библиотечко-информационој делатности“⁵⁷

⁵⁴ Разлог за такав став се налази у чињеници да су измене и допуне имплементирани у прописе који им следе.

⁵⁵ Попис укључује и поједине релевантне стандарде. С обзиром да библиотечка мрежа Србије представља скуп функционално повезаних библиотека које примењују јединствене стандарде, наведени ће бити само општи, без прецизирања појединачних као што је на пр. „Стандард за високошколске библиотеке“ и сл.

Мора се напоменути да Завод за стандардизацију наводи да се примена стандарда одвија на принципу добровољности, али може бити обавезан уколико се на стандарде позива неки технички пропис (чл. 3 „Закон о стандардизацији“, *Службени гласник РС* бр. 36 (2009)), када се на њих позива нека спецификација, или у случају када постану предмет неког уговора и тада важе за уговорне стране.

⁵⁶ Попис је последњи пут ревидиран у јесен 2015. године.

⁵⁷ Овим Законом укуда се „Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 34 (1994), <http://bpp.uzzpro.gov.rs>.

Документ представља правни основ за: „Правилник о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци“, „Правилник о евиденцији библиотечке грађе“, „Решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције у библиотечкој делатности“, „Правилник о ближим условима за чување библиотечке грађе“, „Правилник о врсти стручних послова у библиотеци, врсти и степену стручне спреме потребне за њихово обављање“, „Правилник о надзору над стручним радом у библиотекама“, „Правилни о садржини и начину вођења регистра библиотека“, „Правилник о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања“, „Упутство за обраду библиотечке грађе“, „Упутство о ревизији и отпису библиотечке грађе“, „Правилник о изменама Правилника о одређивању висине трошкова полагања стручног испита библиотечких радника, односно посебног дела стручног испита и висине накнаде члановима комисије и испитивачима за рад у комисији“, „Стручно упутство за каталогизацију у публикацији (ЦИП)“, „Одлуку о изменама и допунама стручног упутства за каталогизацију у публикацији (ЦИП)“.

(Службени гласник РС бр. 52/11)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3047

„Закон о култури“

(Службени гласник РС бр. 72/09)

http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon_o_kulturi

„Закон о културним добрима“

(Службени гласник РС бр. 71/94)

<http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-kulturnim-dobrima.pdf>

„Правилник о националним стандардима

за обављање библиотечко-информационе делатности“

(Службени гласник РС бр. 39/13)

<http://www.kultura.gov.rs/pravilnik-o-nacionalnim-standardima-za-obavljanje-bibliotecko-informacione-delatnosti>

„Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији“

<http://www.dans.org.rs/pdf/2011/standardi.pdf>

„Међународни Библиотечки манифести IFLA / UNESCO“

http://nub.rs/fileadmin/dokumenti/ostali_dokumenti/Medjunarodni-bibliotecki-manifesti.pdf

„Правилник о ближим условима за обављање

библиотечко-информационе делатности јавних библиотека“

(Сл. гласник РС бр. 13/13)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3285

„Закон о заштити културних добара“

(Службени гласник РС бр. 72/09)

<http://www.arhivvojvodine.org.rs/pdf/propisi/Zakon%20o%20KD.pdf>

„Закон о старој и реткој библиотечкој

грађи“ (Службени гласник РС бр. 52/11)

<http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-staroj-i-retkoj-biblioteckoj-gradji>

„Решење о одређивању библиотека које обављају послове од општег интереса у заштити старе и ретке библиотечке грађе“

(Службени гласник РС бр. 14/13)

<http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/resenje-o-odredjivanju-biblioteka-koje-obavljaju-poslove-od-opsteg-interesa-u-zastiti-stare-i-retke-bibliotecke-gradje>

„Правилник о ближим условима и начину коришћења старе и ретке библиотечке грађе“

(Службени гласник РС бр. 22/13)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3349

„Правилник о мерама техничке заштите старе и ретке библиотечке грађе“

(Службени гласник РС бр. 22/13)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3350

„Правилник о садржини и начину вођења регистра категорисане старе и ретке библиотечке грађе“

(Службени гласник РС бр. 22/13)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3351

„Правилник о регистрима уметничко-историјских дела“

(Службени гласник РС бр. 35/96)

<http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/pravilnik-o-registrima-umetnicko-istorijskih-dela>

„Закон о задужбинама и фондацијама“

(Службени гласник РС бр. *88/10; 99/11)

[http://www.beogradu.gov.rs/userfiles/files/Zakon_o_zaduzbinama_i_fondacijama\(1\)](http://www.beogradu.gov.rs/userfiles/files/Zakon_o_zaduzbinama_i_fondacijama(1))

„Правилник о ближој садржини и начину вођења регистра задужбина и фондација“ (Службени гласник РС бр. 16/11)

<http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/pravilnik-o-blizoj-sadrzini-i-nacinu-vodjenja-registra-zaduzbina-i-fondacija>

- „Бернска конвенција
о заштити књижевних и уметничких дела“ – од 1886. године
(Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори бр. 4/1986)
<http://bpp.uzzpro.gov.rs/Register.aspx?oznaka=5527>
- „Светска (Универзална) конвенција о ауторском праву“ – од 1952. године
(Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори бр. 54/73)
<http://bpp.uzzpro.gov.rs/Register.aspx?oznaka=31425>
- „WIPO Уговор о ауторском праву“ – од 1996. године
(Сл. лист СРЈ – Међународни уговори бр. 13/2002)
<http://bpp.uzzpro.gov.rs/Register.aspx?oznaka=114182>
- „Упутство о начину вршења надзора над стручним радом у библиотекама“
(Службени гласник РС бр.7/13)
https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3357
- „Решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције
у библиотечко-информационој делатности“
(Службени гласник РС бр. 122/12)
https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3287
- „Решење о одређивању библиотека које обављају матичне функције у
библиотечко-информационој делатности на територији АП Војводине“
(Службени гласник АПВ бр. 52/11)
(Службени лист АП Војводине бр. 20/12)
https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3344
- „Закон о утврђивању надлежности аутономне
покрајине Војводине“
(Службени гласник РС бр. 67/12)
https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3300

„Закон о јавним службама“

(Службени гласник РС бр. 79/05)

<http://www.zavodsz.gov.rs/pdf/zakoni/2.Закон%20о%20Јавним%20службама.pdf>

„Закон о јавној својини“

(Службени гласник РС бр. 72/11)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3302

„Закон о делатностима од општег интереса у области културе“

(Службени гласник РС бр. 49/92)

http://www.ulupuds.org.rs/pdf/ZAKON_O_DELATNOSTIMA_OD_OPSTEG_INTERESA_U_OBLASTI_KULTURE.pdf

„Закон о ауторском и сродним правима“

„Закон о изменама и допунама Закона о ауторском и сродним правима“

(Службени гласник РС бр. 119/2012)

<http://www.zis.gov.rs/prava-is/autorsko-pravo/прописи.38.html>

„Уредба о условима које треба да испуњавају примерци ауторских дела и предмета сродних права који се депонују, уношење у евиденцију и депоновање ауторских дела и предмета сродних права и садржају евиденције депонованих ауторских дела и предмета сродних права, код надлежних органа“

(Службени гласник РС бр. 45/2010)

http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf_ap/autorsko_uredba_uslovi.pdf

„Упутство о начину рада библиотека са корисницима“

(Службени гласник РС бр. 96/12)

http://www.bgb.rs/download/Uputstvo%20о%20на_ину%20рада%20библиотека%20са%20корисницима.pdf

„Закон о издавању публикација“

(Службени гласник РС бр. *135/04; *101/05)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2483

„Правилник о сталном стручном усавршавању
у библиотечко-информационој делатности“

(Службени гласник РС број 18/13)

<http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/pravilnik-o-stalnom-strucnom-usavrsavanju-u-bibliotecko-informacionoj-delatnosti>

„Етички кодекс библиотекара Србије (нацрт)“

http://bds.rs/wordpress/?page_id=22

„Етички кодекс за библиотекаре и информационе стручњаке (ИФЛА)“

<http://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/serbiancodeofethicsfull.pdf>

„Правилник о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора, као и вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима“

(Службени гласник РС бр. 47/13)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4027

„Упутства за селекцију, обраду и дистрибуцију периодике“

(Усвојено на Стручно-научном већу НБС 15. 1. 2003. године)

<https://www.nb.rs/=378>

„Стручно упутство о пријему и дистрибуцији библиотечке грађе путем поклона“ (Усвојено на Стручно-научном већу НБС 9. 2. 2009. године)

(Службени гласник РС бр. 12/05)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3336

„Упутства за унос иницијалних записа за материјале
за Посебне фондове у Сектору за попуњавање фондова“
(Усвојена на Стручно-научном већу НБС 22. 1. 2003. године)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=380

„Смернице за вођење завичајних фондова“

(НБС 225/1 од 21. 2. 2013)

https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3336

„Закон о жиговима“

(Службени гласник РС бр. 10/2013)

<http://www.zis.gov.rs/pravna-regulativa/zakoni-i-drugi-propisi.54.html>

„Правилник о начину, критеријумима и мерилима за избор пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије“

(Службени гласник РС бр. 61/13)

<http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/pravilnik-o-nacinu-kriterijumima-i-merilima-za-izbor-projekata-u-kulturi-koji-se-finansiraju-i-sufinansiraju-iz-budzeta-republike-srbije>

„Закон о наслеђивању“

(Службени гласник РС бр. 46/95)

<http://www.zavodsz.gov.rs/PDF/zakoni/28.Закон%20о%20наслеђивању.pdf>

„Закон о облигационим односима“

(Службени лист СЦГ бр. 1/2003)

http://www.antikorupcijasavet.gov.rs/Storage/Global/Documents/zakoni_pdf/Zakon%20о%20obligacionim%20odnosima.pdf

Пример добре праксе – Интерни правилник о легатима и поклон библиотекама библиотеке Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду⁵⁸

Правилник о легатима и поклон библиотекама

I Опште одредбе

Члан 1.

Овим Правилником регулише се поступак одабира, пријема, обраде и смештаја легата и поклон библиотека. Дародавац или легатор може бити физичко или правно лице.

Члан 2.

Под легатом у смислу овог Правилника сматра се: целокупна или део приватне библиотеке легатора. Библиотека постаје наследник имовине легатора. Легат се води као посебан фонд. Под поклон библиотеком у смислу овог Правилника сматра се: приватна библиотека или њен део као и појединачне публикације. Библиотека постаје наследник поклона дародавца. Поклон библиотека може се водити као посебан фонд или бити инкорпорирана у постојећи фонд.

Члан 3.

Послове у вези са легатима и поклон библиотекама обавља стална Комисија за легате и поклон библиотеке коју именује декан Факултета на предлог Управника библиотеке. Управник Библиотеке, на основу Захтева за уступање Легата или поклона, а у скаду са тематиком, предлаже комисију за процену и одабир понуђене грађе. На основу одлуке Комисије, Управник Библиотеке формира стручну комисију (у зависности од количине материјала, састављену од 1-3 библиотекара) која утврђује постојећу листу понуђених публикација или пописује понуђене публикације.

II Поступак пријема легата и поклон библиотека

Члан 4.

Заинтересована лица подносе декану Факултета Захтев за уступања легата. Захтев садржи податке о броју јединица, књига, некњижене грађе, серијских

⁵⁸ Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, „Правилник о легатима и поклон библиотекама“, http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/savet_sednice/2sednica2013/7Pravilnik_o_legatima.pdf (преузето 11.11.2013).

публикација и другог материјала. Уколико подносилац захтева не располаже подацима из става 1. овог члана, неопходно је да обезбеди приступ овлашћеним лицима Факултет која ће саставити листе грађе која се поклања.

Члан 5.

Легат или поклон библиотека смештена у кутије транспортује се о трошку Факултета на подручју Новог Сада, осим уколико декан Факултета не одлучи другачије. Стручна комисија из става 2. Чл. 3., приступа смештају и обради публикација. Обавља све неопходне активности око прописног обележавања легата. Након завршене обраде публикација из легата, штампа се посебна књига инвентара са текстом на насловној страни: ИНВЕНТАРНА КЊИГА, ЛЕГАТ _____, СИГНАТУРА _____, ОД БРОЈА _____ ДО БРОЈА _____. У пољу Напомена уноси се податак о легатору или дародавцу.

Члан 6.

Поклонопримац има право да грађу која му по категорији или нивоу стручности, односно довољном броју примерака у Библиотеци, није потребна, стави на располагање, путем Листа за уступање, националним и јавним библиотекама или институцијама културе. Серијске публикације, као део поклона, није обавезно инвентарисати уколико већ постоје у фондовима Библиотеке. Могуће је попунити фондове бројевима који недостају уз адекватно обележавање у Инвентарној књизи. Серијске публикације које ће бити сачуване у фондовима Библиотеке уносе се у већ постојеће Инвентарне књиге са посебном назнаком у пољу Напомена (Легат / Поклон _____). Књиге уврштене у фондове Библиотеке Филозофског факултета из Легата /Поклон библиотеке није дозвољено износити ван простора Библиотеке Филозофског факултета.

Члан 7.

Библиотека Факултета дужна је да се на пригодан начин захвали дародавцу. Обавештење о Легату/Поклону, неопходно је унети у Билтен приновљених публикација.

Члан 8.

Овај Правилник ступа на снагу даном усвајања на Савету Факултета.

II ЛЕГАТ У БИБЛИОТЕЦИ

2.1 ОД ПРАВНЕ ДО БИБЛИОТЕЧКЕ ПРОЦЕДУРЕ

Након што се успешно оконча правна процедура, ако се све одиграва по уобичајеном и жељеном следу догађаја, легат стиже у библиотеку. Многе институције културе у свом поседу имају легат, један или више њих. Јасно је да легати представљају драгоцен део збирке сваке библиотеке (као и музеја и архива).

Као део библиотечке колекције садржај легата подлеже радњама и процедурама библиотечко-информативне делатности како приликом приспећа, тако и у начину обраде, чувања и презентовања.

Најпре се треба осврнути на наведену правну процедуру током преласка легата у посед легатара. Наиме, никако се не сме дозволити (нити је правно могуће) да се институција културе⁵⁹ у овом тренутку

⁵⁹ У даљем тексту ће се искључиво говорити о библиотекама и наводити библиотека као установа у којој се легат налази (а не о установама културе уопштено) – како назив поглавља прецизира и у складу са предметом истраживања и излагања, иако се у највећем броју случајева положај, третман и однос према легату може посматрати истоветно и у оквирима других установа културе, при чему се пре свега мисли на музеје и

предомисли и да одбије пријем легата. Како је већ наведено, током тестаментарне оставке легатар је био у могућности да се изјасни по питању пријема легата. Правно су предвиђена и регулисана оба могућа случаја: и да легатар прихвати и да одбије пријем легата. Као што је већ напоменуто, нити правно нити физичко лице нема обавезу да прими наследство (да буде легатар) против своје воље. Изјава о одрицању од права на легат може бити дата било у форми усмене изјаве на записник суда, или у форми писменог поднеска упућеног оставинском суду. Уколико се одлучи да да изјаву о одрицању од права на легат или изјаву о пријему легата, наведени легатар у тестаменту мора учинити то на законом предвиђен начин.⁶⁰

Да би се избегла могућност да се легатар предомисли током или након парнице, законодавац је предвидео могућност давања изјаве о пријему легата. Обе врсте изјава (било да је у питању она која својом садржином гласи на одрицање од права на легат, или она на пријем легата) имају заједничке прецизне, неодвојиве одлике, а то су да су обе изјава неопозиве, неусловљене, неорочене и потпуне. Др Снежана Миладиновић прецизно наводи разлоге за изјаву о пријему легата: „Легатар може дати изјаву да прихвата завештани легат тј. да жели да стекне својство легатара. За ову изјаву у погледу форме и начина давања важе иста правила као за негативну изјаву легатара. Међутим, за разлику од изјаве којом се легатар одриче права на легат која има конститутивно дејство, изјава о прихватању легата има декларативно дејство. Позитивном изјавом легатара ништа се не мења у односу на завештаочеву вољу изражену у тестаменту. Оно због чега је ова изјава важна јесте чињеница да након ње нестаје неизвесност да ли легатар

архиве.

⁶⁰ Процедура одрицања од права на легат дефинисана је „Законом о наслеђивању“, док, уколико дође до несагласности између изјаве коју је легатар дао и стварне воље легатара (тражи се поништење дате изјаве), тада су у питању тзв. мане воље, те се на њих, у случају позивања легатара на њихово постојање, примењују одредбе „Закона о облигационим односима“.

жели или не жели да стекне то својство. Ни позитивна изјава легатара у односу на завештани легат не може се опозвати. Позитивна изјава легатара значи одрицање од права на одрицање од легата. Позитивну изјаву легатар даје да би пре завршетка оставинског поступка учинио извесним прихватање завештаног легата, односно да би се изјаснио да неће користити могућност одрицања од права на легат. Ова изјава је важна из још једног разлога. Наиме, о праву на легат оставински суд редовно одлучује решењем о наслеђивању. Али суд може у току трајања оставинске расправе донети посебно решење којим ће одлучити само о праву на легат. Суд ће тако поступити на захтев легатара при чему позитивна изјава легатара у односу на завештани легат има посебно место. Услов је да нико од наследника не оспорава легат.⁶¹ У овом контексту треба још нагласити да изјава о пријему или о одрицању од права на легат не може бити делимична.

2.1.1 Библиотечки критеријуми за прихватање легата

Неколико основних смерница одређују неопходне услове да би једна библиотека сматрала да јој је одређени легат потребан: да је у складу са њеним типом и делатношћу, да има услове да га на професионални начин чува и презентује својим корисницима и да га прихвати у складу са потребама корисника или локалне заједнице (до овог закључка долази се на основу истраживања, било путем анкете или интервјуа). С обзиром да прихватањем легата библиотека прихвата на себе велику одговорност, понуда оставиоца да јој уступи личну библиотеку у виду легата мора се размотрити веома реално и рационално. Када се говори о одговорности, пре свега се мисли на преузимање обавезе заштите целине (књига и рукописа), поштовање одредби наведених у тестаменту, поштовање приватности, тј. ембарга на обелодањивање приватне преписке до тренутка који је навео оставилац (при чему се поштовањем овакве воље

⁶¹ Snežana Miladinović, *Legat - kroz pravnu nauku i zakonodavstvo* (Beograd: Zadužbina Andrejević, 2000), 59.

може штитити и личност чији је легат, али и неке која је на пр. размењивала писма са њом), установљавање спомен-собе⁶² и сл.⁶³

Први критеријум односи се на сам садржај легата. Он мора да има високу културну, историјску или научну вредност. Други критеријум односи се на особу која је формирала своју књижевну и/или другу збирку коју у форми легата жели да остави библиотеци. Та особа мора бити од изузетног значаја за завичај, регион или читаву земљу.

У ставу да ли је нека приватна збирка књига доиста вредна да би испунила квалитативне одреднице легата могу се посматрати два становишта: лично и друштвено. Она се могу анализирати појединачно или у корелацији.

Лични став огледа се у схватању појединих истакнутих личности према стварању библиотеке. Примере различитости ставова наводи проф. др Вранеш: „Име власника једне библиотеке није гаранција за њену величину и значај. На пример, Јорјо Тадић и Петар Колендић, академици и професори универзитета, имали су дијаметрално супротне ставове према приватним библиотекама; први је сматрао да је научник упућен пре свега на наше и стране велике библиотеке, архиве, музеје и да, и иначе, није у могућности да прикупи све што би му било потребно (те је његова библиотека била готово без значаја, али су зато његови аутобиографски исписи предрагоцени извори за науку), а други је, знајући и 'прихватајући' разлоге свога колеге, ипак стварао велику личну

⁶² У зависности од жеље оставиоца, неки од легата су завештани заједно са простором намењеним чувању и излагању, или пак уз услов да се такав простор обезбеди. (прим. аут.) Наравно, овакви услови могу и да изостану.

⁶³ Пријемом легата библиотека не преузима само обавезе, већ стиче и извесна права, пре свих ауторска (уколико се одлучи на објављивање рукописа). Ауторско право представља скуп правних норми којима се регулишу односи и појаве у вези са стварањем и коришћењем ауторских дела из области књижевности, науке и уметности. Крајњи смисао ауторског права је да усклади интересе аутора, издавача и корисника ауторских права.

Vesna Besarović, *Intelektualna svojina: industrijska svojina i autorsko право*: 4. dopunjeno i izmenjeno izd. (Beograd: Pravni fakultet Univerziteta; V. Besarović, 2005).

Начин остваривања ауторског и сродних права и судска заштита тих права регулисана је „Законом о ауторском и сродним правима“, *Службени лист СРЈ* бр. 24 (1998).

библиотеку, прикупио све што је било могуће из уже научне и књижевне области којом се бавио (сачувао је и рукописе и преписку од изузетног значаја). Ретки су примери, као што је био случај Ђорђа Сп. Радојчића, који је имао снаге и воље да после једне у рату уништене библиотеке створи другу од великог, готово историјског значаја. Колекционарство је засебно питање. Колекционар као врсни зналац и љубитељ скупља и формира своју приватну колекцију (Јоца Вујић, Павле Бељански)⁶⁴.

Друштвени став не сме никако бити дневно-политички (у складу са тренутним доминантним политичким ставом) нити подложен површним и нестручним проценама личности, што у суштини значи да професионални став о легату не сме трпети ниједан вид цензуре. Посматрајући ову проблематику кроз призму значаја појединих завичајних стваралаца, др Дејан Вукићевић наводи: „Одређивање степена значаја појединих завичајних стваралаца и њихових дела не би смело да трпи било какав облик цензуре. То значи да се њихови идеолошки, политички или било који други ставови морају занемарити, ма колико се косили са оним што се тренутно зове просперитет, хуманост и сл. Уколико би се у нашој средини појавио завичајни стваралац са изразито негативним ставовима (негативним у смислу оног што се већински сматра оповргавањем људских тековина), таквог ствараоца не смемо игнорисати, његова дела не сакупљати или не давати корисницима. Имамо примере Езре Паунда⁶⁵ и Кнута Хамсуна⁶⁶ чије

⁶⁴ Александра Вранеш и Љиљана Марковић, *Од рукописа до библиотеке*, 138.

⁶⁵ *Езра Вестон Лумис Паунд* (1885-1972) представља јединствену појаву у модерној књижевности. Најпознатији је као један од оснивача песничког покрета имајизма као и по томе да је као уредник омогућио каријере својих колега Т. С. Елиота, Џејмса Џојса, Роберта Фроста и Ернеста Хемингвеја. Отворена подршка фашизму и пропагандна делатност за *Силе Осовине* у другом светском рату га је, с друге стране, учинила и једном од најконтроверзнијих личности америчке књижевности.

⁶⁶ *Кнут Хамсун* (1859-1952), норвешки писац и добитник Нобелове награде за књижевност 1920. године. После Ибзена, најпознатији је норвешки књижевник. Тридесетих година двадесетог века био је ангажован као политичар, промовишући десничарске идеје. Подржавао је нацистичку филозофију и норвешку квислиншку владу.

политичке ставове би засигурно осудила већина човечанства, али чија књижевност припада самом врху светске књижевности. Не мора се ићи далеко у прошлост, ближи су нам свежији примери када се, рецимо, промовисао један једини поглед на свет, што се касније испоставило сасвим погрешним.⁶⁷ Овакви ставови у потпуности се односе и на лик и дело оставиоца легата.

Неретко се дешава да стручни радници библиотеке, након увида у садржај библиотеке оставиоца (током његовог живота или током тестаменталне процедуре), утврде да одређена приватна библиотека нема додатни значај уколико је конципирана као библиотека целина и да на основу тог става препоруче да се (пре свега монографска грађа) имплементира у општи фонд, а друга врста грађе у посебне фондове библиотеке. Уколико је то могуће, потребно је да аргументовано заступају своје мишљење код легатара или онерата и да се заложе за стручни став која библиотека целина треба да буде прихваћена као *corpus separatum*,⁶⁸ а која не. Такође, аргументација се може односити и на немогућност (кадровску, просторну) да се легат чува као целина.

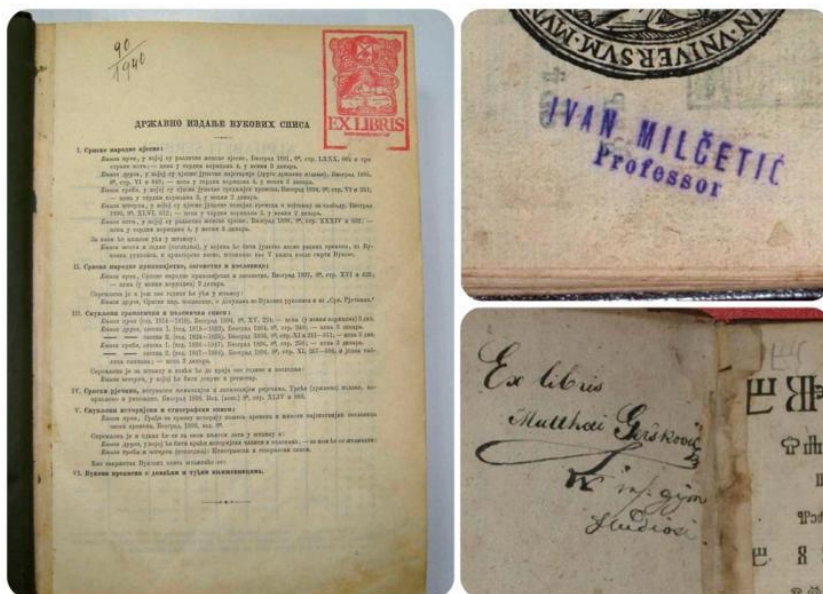
Ако се анализом легата утврди да он не завређује да буде чуван као целина или да је то немогуће у оквирима библиотеке (а притом, наравно, тестамент то дозвољава или изричито не оспорава), др Мирчов наводи следећу могућност, тј. могући став библиотеке који се може применити и на легат: „Уколико вредна лична библиотека неке значајне личности не може бити чувана као целина, предлаже се компромисно решење. Све публикације би добиле печат власника – *ex libris*,⁶⁹ сачинио

⁶⁷ Дејан Вукићевић, *Завичајни фондови* (Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић, 2011), 49.

⁶⁸ Лат. посебно, засебно тело

⁶⁹ Драган Бараћ у *Краткој историји књиге* ((Београд: Нолит, 2008), 26-27) дефинише екслибрис: „У манастирским, универзитетским, дворским и другим средњовековним библиотекама појавила се пракса обележавања власништва књига стављањем посебне ознаке, која је имала функцију заштите књиге а названа је *ex-libris* (лат.= из књига)... *Ex libris* је дрворез малог формата, који има улогу печата власништва. *Ex libris* се и данас практикује у приватним библиотекама. Мале графике садрже алегоричке мотиве и често

би се списак примљених публикација који би се трајно чувао, и у њега би се унели бројеви материјалног и сингуларног инвентара. Тако би информација о покљоњеним или откупљеним библиотекама била комплетна и за кориснике, иако би се сама грађа налазила у општем фонду.“⁷⁰

Слика 3 – Примери екс либриса⁷¹

2.1.2 Начини и специфичности формирања приватних библиотека

Шта разликује легат од насумично створене збирке књига? Наравно, ово питање нема правну конотацију, већ се односи на књижну и некњижну грађу које су као легат доспеле у библиотеку јер је њихов власник желео да након његове смрти оне живе и надаље на корист будућих генерација. Осим што би се могло говорити о различитости стварања личне библиотеке, с једне стране, и колекционарству, с друге,

и име власника књиге. Данас се ex libris ставља на унутрашњу страну предње корице предлист или насловну страницу књиге... После бележења на маргинама књиге, уметничка минијатура ex librisa је све чешће отискивана на посебној хартији и лепљена на књигу“.

⁷⁰ Светлана Мирчов, „Библиотеке целине и библиотеке легати“: 11-16.

⁷¹ Ex libris на примерку Рјечника Вука Стефановића Караџића, http://www.mycity.rs/slika.php?slika=36879_45279265_RECNIK-003.jpg (преузето 22. 8. 2013); Екс либриси Ивана Милчетића и Матије Гршковића, <http://www.croatianhistory.net/etf/runjak.html> (преузето 22. 8. 2013).

упутније је осврнути се на то шта нам легат говори о свом власнику и шта говори посетиоцима и корисницима о времену, животу и делу власника.

Уврежено је мишљење, сасвим оправдано, да приватну библиотеку власник ствара на основу својих интелектуалних потреба и својих општих интересовања. Она ће се увећавати и у складу са професијом значајне личности, јер ће она наменски куповати, или на други начин набављати одређене књиге које ће користити као научне изворе у свом раду. „Наиме, општа је претпоставка да једна приватна библиотека настаје куповином оних књига које су научнику, књижевнику и политичару неопходне као научни извори, као инспиративна и документарна грађа, или као шира, свестранија база информативних података за одређену област интересовања. Тај свесни чин, то зналачко одабирање и набављање једној библиотеци даје лично обележје“.⁷² „Међутим, приватна библиотека настаје и бројчано се проширује и случајно, стихично, тако рећи 'невољно' (личним поклоном, по аутоматизму чланства у неком друштву, удружењу, савезу, форуму, академијама наука и уметности). То не значи да је тај књижни фонд мање значајан са становишта коришћења, али он, као део личне библиотеке, има извесно другачије својство. У неким случајевима власник библиотеке је ту поделу већ сам извршио, и пре него је она доспела у библиотеку, док у другим случајевима, ако се за тим укаже потреба, то чине или ће учинити њени стручњаци, по преузимању или приликом сређивања и класификације.“⁷³

Уопштено, легат неспорно говори много о његовом творцу, можда и више него што нам могу рећи уобичајени историјски извори. Легат заиста одсликава интересовање оставиоца и тематски је профилисан оним областима којима се његов стваралац бавио, као и интересовањима које је имао мимо своје основне делатности. Књиге које

⁷² Александар Пејовић „Поступак и критеријуми за прихватање легата: преглед: интерни документ“ (Београд: НБС, 1985).

⁷³ Александра Вранеш и Љиљана Марковић, *Од рукописа до библиотеке*, 137.

је оставилац сакупио, начин на који их је распоредио или груписао, начин на који их је ставио у однос са другим предметима у оквиру легата, затим различите забелешке, маргиналије, фотографије у књигама, уопштено, како је осмислио свој легат као целину, све то може бацити нову, другачију светлост на биографију оставиоца. Захваљујући писаним освртима на текућа питања о којима је промишљао можемо прецизно хронолошки да имамо увид у настајање неког дела или научног рада. С обзиром на значај некадашњих власника, који су неретко били признати и у времену у којем су живели, легати често садрже посебна или ретка издања књига, које би и саме по себи представљале књижевну вредност од посебног значаја. Такође, оно што се може посматрати као посебни културни значај је чињеница да су власници стварали делове својих библиотека тенденциозно и осмишљено током дугог временског периода. Такве колекције неретко подразумевају веома вредне и ретке примерке. Научни, друштвени, идеолошки или интелектуални утицај на власника приватне библиотеке може се проучавати кроз књижевне поклоне знаменитих савременика, чему посебу вредност дају посвете дародаваца (које и саме по себи могу имати историјску, документациону или књижевну тежину). Таква сазнања не осликавају само биографију оставиоца, већ и време и прилике у којим је живео. Легат и начин на који га је некадашњи власник осмислио не морају да буду предмет претпоставки и научне анализе, у том погледу су од посебног значаја и необичне важности адлигати⁷⁴ – писани трагови, објашњења, зашто је творац приватне библиотеке одређене наслове повезивао или смештао у заједнички омот. Разлози за овакво спајање публикација или рукописа, који суштински немају нама видљив разлог, нити сами списи или

⁷⁴ Лат. *adligat* – облог, омот; *adligat (m)*- *privez (m)*, *privezani rad (n)* – *Rečnik bibliotekarstva i informacionih nauka*.

Адлигат [лат.], повезане две или више публикација заједно. Тако су обично сједињене брошуре и мање књиге повезане тематски или произвољно, а приближно једнаке по формату. При каталогизацији узима се прва публикација, па се затим додају редним бројем, све остале. Затим се на посебним листићима обрађују остале, с ознаком на крају: „повезано са:“ – Vladimir Jokanović i dr., *Bibliotekarski leksikon* (Београд: Nolit, 1984), 9.

штампани материјал имају ишта заједничко, чине се вољом власника, али дешава се да они такав чин не аргументују личним ставом, већ га оправдавају, тј. објашњавају штедљивошћу или жељом да рационалније користе, најчешће, мали простор за чување личне библиотеке.⁷⁵ Било како било, неспорно је да одражавају личност сопственика. Јасно је да и врста грађе говори о профилу легата, а самим тим и власника, те ће она бити подробно описана у делу који се бави библиотечком грађом која се може наћи у оставштини легатора.

Некада изглед и садржај библиотеке не зависе искључиво од жеље њеног власника, већ и од објективних околности, као што су на пр. честе селидбе или финансијска ситуација која у одређеном тренутку примора власника да прода неке њене делове, чиме се стварају празнине које збуњују аналитичаре уколико за таквим поступком не постоји никакав писани траг.

Свака приватна библиотека, која након смрти власника по његовој вољи може постати легат, има своје специфичности, како у погледу начина и околности под којима је створена, тако и пре свега, у односу на свог творца. Тако им треба и прилазити, сваки легат треба посматрати као јединствени и специфични одраз времена, дела и личности које репрезентује.

2.1.3 Формална и садржинска обрада библиотечке грађе

Посебно је важно нагласити да легат као целина има и музејски карактер, те он може бити дат на увид или коришћење јавности искључиво ако је стручно обрађен, сређен и на прописан начин изложен.

⁷⁵ „Поједини од адлигата у том облику се чак брже оштећују, јер представљају спој публикација различитог формата и дебљине... Поставља се питање: да ли је боље овакве адлигате чувати као целину, јер они одражавају личност сопственика библиотеке, или их треба раздвојити због лакшег чувања и коришћења појединачних публикација. На ово питање је тешко одговорити, али за сада је присутна само пракса поштовања целине адлигата. Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке* (Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Конзорцијум ТЕМПУС пројекта УМИ Јеремија 16059-2001, 2004), 179.

Основни начини набавке⁷⁶ у библиотекама су куповина, размена и поклон. Легат представља вид поклона као набавке библиотечке грађе. Он, дакле, представља стихијски вид прилива и не може се предвидети у плану набавке грађе.

У недостатку посебних законских одредби⁷⁷ поклањања одређеној културној установи оно се регулише тестаментом или уговором који мора бити у складу са текућим прописима.⁷⁸ С обзиром да је главна

⁷⁶ Поред основних видова набавке библиотечке грађе она може доспети у библиотеку и путем откупа (локалног, републичког), захваљујући сопственим издањима (уколико библиотека има издавачку делатност), захваљујући локалном обавезном примерку или преузимањем дигиталних садржаја са интернета.

⁷⁷ Уз овакву констатацију треба навести позитивни пример Града Београда који је, након бројних проблема са постојећим легатима које је Град прихватио, а којих је у датом тренутку било око 60, 1982. године, организовао потписивање „Договора о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања, одржавања и излагања поклона и легата“. Овај документ потписали су скупштина града Београда, Градска конференција СС радног народа Београда, Градска самоуправни интересна заједница културе Београда, Етнографски музеј у Београду, Музеј „25. мај“, Музеј града Београда, Музеј „Николе Тесле“, Педагошки музеј, Музеј позоришне уметности, Музеј афричке уметности, Музеј примењених уметности, Музеј савремене уметности, Природњачки музеј, Народни музеј у Београду, Библиотека града Београда, Југословенска кинотека у Београду, Историјски архив Београда и Завод за заштиту споменика културе Београда. Осим што се као један од потписника наводи библиотека, треба напоменути да су углавном све наведене установе културе у својим оквирима имале и имају специјалне библиотеке, те да се одредбе „Договора“ односе и на њих. У 12 наведених чланова утврђена је процедура поступања са легатима, као и критеријуми за прихватање поклона. Члан 3 дефинише да се под легатом у смислу договора подразумева стицање ствари које завешталац у складу са законом оставља учеснику „Договора“ на основу тестаamenta. Чланом 5 учесници „Договора“ утврђују следеће заједничке критеријуме за прихватање поклона односно легата: 1) да поклон односно легат по својој уметничкој, културној односно историјској вредности представља допринос развоју и ширењу културе и као такав заслужује да буде друштвено заштићен, чуван и одржаван у организацијама заштите; 2) да у значајној мери доприноси употпуњавању и заокруживању појединих уметничких, односно историјских целина или уметничких праваца у организацијама заштите, односно тематски и проблемски одражава време настајања уметничких вредности у одређеном историјском периоду или континуитету; 3) да је везан за значајан историјски догађај односно историјску личност или да је настао у периоду значајном за историју Београда или шире друштвене заједнице. Међутим, у овом акту нема прецизних упутстава већ се у члану 9, алинеја 2 наводи да ближи услови у погледу чувања, одржавања и излагања се одређују посебним уговором са одговарајућом организацијом заштите, учесником договора. – „Договор о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања, одржавања и излагања поклона и легата“, *Службени лист града Београда* бр. 6 (1982).

⁷⁸ Тестамент представља једностранни правни документ, док уговор представља сагласност обе стране око наведених одредби.

карактеристика легата да представља вољу оставиоца искључиво наведену у тестаменту, из тога произилази да, када је легат у питању, све посебне захтеве, тј. своју вољу у односу на третман своје оставине, легатор износи у својој опоруци. Пожељно би било да током писања тестаamenta и излагања својих жеља у односу на заоставштину, оставилац консултује библиотеку и да се створи сагласност обе стране о жељама легатора са једне стране и могућностима легатара с друге. Одредбе које наводи оставилац могу се односити на најразличитије жеље, од тога да легат буде стално изложен јавности, да буде одређена најдужа могућа дужина излагања делова ван поставке легата, ограничавање активности у односу на предмете у легату, на израду био-библиографије, на извесна ограничења, на начин излагања и сл.⁷⁹

Оно на шта оставилац не сме и не може да утиче јесте професионална, библиотечка обрада грађе која је доспела у библиотеку у виду легата.

Библиотека која преузима легат прима на себе обавезу да се према њему односи према свим прописаним стандардима, да грађу стручно обради, да је физички заштити, да је представи јавности и учини доступном корисницима и истраживачима.

2.2 БИБЛИОТЕЧКА ГРАЂА. ПРИЈЕМ И ИНВЕНТАРИСАЊЕ

Библиотечком грађом⁸⁰ називамо сву грађу коју библиотека чува и даје на коришћење. У теорији библиотекарства различити су критеријуми за поделу библиотечке грађе. Традиционална подела у најширем смислу препознаје књижну и некњижну грађу. Како легати које

⁷⁹ Када се говори о законској обавези испуњења нечије жеље, може се претпоставити да би било упутно да сам легатор одреди личност која ће надгледати и постарати се да све буде учињено по његовој вољи тј. вољи оставиоца (дародавца).

⁸⁰ Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник СР Србије* бр. 34 (1994). – У овом закону се доносе две новине при дефиницији библиотечке делатности: таксативно се набрајају све врсте библиотечке грађе у свим појавним облицима и почиње да се користи нов термин *библиотечка грађа*, уместо дотадашњег термина *библиотечки материјал*.

је оставилац завештао библиотеци, скоро без изузетка, садрже најразличитије примерке и једне и друге врсте грађе свакако је упутно у најосновнијим знацима их напоменути.

2.2.1 Књижна библиотечка грађа

Ову врсту грађе чине штампани материјали, при чему се мисли на књиге, брошуре, серијске публикације, референсне материјале, картографску грађу, музикалије.

2.2.2 Некњижна грађа

Са развојем библиотека у њима се нису похрањивале само књиге, већ је временом библиотека постала дом и за другачије садржаје и медије. Такву, некњижну грађу чине аудиовизуелна, мултимедијална грађа, музикалије, картографска грађа, плакати, леци, графичка грађа, фотографије, разгледнице, као и ситан документациони материјал мањег или већег културно-историјског значаја (позивнице, рекламни материјал, програми, проспекти, адресари, именици и сл.).

2.2.3 Примарна, секундарна, терцијарна библиотечка грађа

Осим ове, традиционалне поделе, често се библиотечка грађа посматра кроз призму публикација које су примарне, секундарне и терцијарне. Примарне публикације су оне које су настале као дело које је написао и издао аутор, или више аутора. Секундарне публикације – садрже информације о примарним публикацијама и то су: библиографије, приручници (енциклопедије, речници), прегледи, часописи сажетака (билтени), као и часописи сажетака. Терцијарне публикације су оне публикације које су настале на основу примарних и секундарних публикација (библиографије библиографија, збирни каталози, водичи, адресари, референсне базе података).

2.2.4 Пут легата кроз библиотеку

Слика 4 – Схема пута легата кроз библиотечко-информациону обраду грађе

Сва грађа која стиже у оквиру примљеног легата мора да прође пут стручне библиотечке обраде, која се обавља у складу са прихваћеним стандардима библиотечке струке. У погледу евиденција које се воде о библиотечкој грађи, закон обавезује библиотеке на вођење књига инвентара, алфabetског каталога, као и других каталога. „Правилником о евиденцији библиотечке грађе“ прописани су врсте и садржај књига инвентара, врсте каталога и начин њиховог вођења. Разматрајући обраду грађе која у форми библиотека целина и легата приспева у Народну библиотеку Србије, Велибор Прелић наводи: „Имајући у виду разноврсност грађе која се налази у појединим збиркама, а и да би свака збирка била

потпуно обрађена, неопходна је сарадња више стручњака који ће обрађивати оне делове грађе који су њихова ужа специјалност... Свака врста грађе која се налази у овим збиркама се обрађује према стандардима који важе за ту врсту грађе, па се каталогизација монографских публикација врши уз уношење оних података који се налазе на том одређеном примерку (посвета, екслибрис, маргиналије). Обрада фотографија подразумева и утврђивање времена и места на којем је фотографија настала, као и идентификацију особа на фотографији, што може бити јако тежак задатак, док се при обради преписке мора утврдити ко су аутори писма, да би се целокупна преписка могла организовати по ауторима. Рад на обради рукописа подразумева најпре идентификацију типова грађе (писма, преписи и исписи, концепти, ране верзије радова и дела, текстови припремљених за штампу и друго) што даље води до тога да се у садржинској анализи рукописа библиотекари морају консултовати и са институцијама и стручњацима који се баве одређеном облашћу да би се поуздано утврдило о каквом се тачно материјалу ради, и да би се издвојила грађа која има већу вредност у научном или културном смислу.⁸¹

2.2.5 Пријем легата у набавној служби

Систем пријема и разврставања грађе мора бити прецизно дефинисан, организован и надзиран. Пре свега се мора, уз помоћ правне службе библиотеке или за ту сврху ангажованог адвоката, подробно проверити пратећа документација. Уколико уз одредбу тестаментa који се односи на легат пристигне списак предмета обухваћених предметним поклоном, утолико је олакшан посао библиотекара. У том случају врши се поређење стварног стања приспеле грађе и одговарајуће евиденције, тј. пописа. Како завешталац није у обавези да сачини списак, већ може у тестаменту да наведе само збирно да поклања на пр. своју приватну библиотеку, у том

⁸¹ Велибор Прелић, „Легати и библиотечке целине у Народној библиотеци Србије“, *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 13, бр. 1 (2012/2013): 162

случају сачињава се списак приспеле грађе. Овај списак се похрањује у архиву библиотеке и не подлеже временском отпису.

Потом се врши распоређивање грађе по врстама. Ово је веома прецизан посао који ће одредити пре свега начин обраде којем ће грађа бити подвргнута. Легат може садржати свега неколико врста грађе, али неретко садржи најразличитије видове библиотечке грађе. Сваки књижевни легат садржи у највећој мери монографске публикације, али поред њих налазе се и серијске публикације, картографска грађа, стара и ретка књига, музикалије, видео материјал, звучна и рукописна грађа.

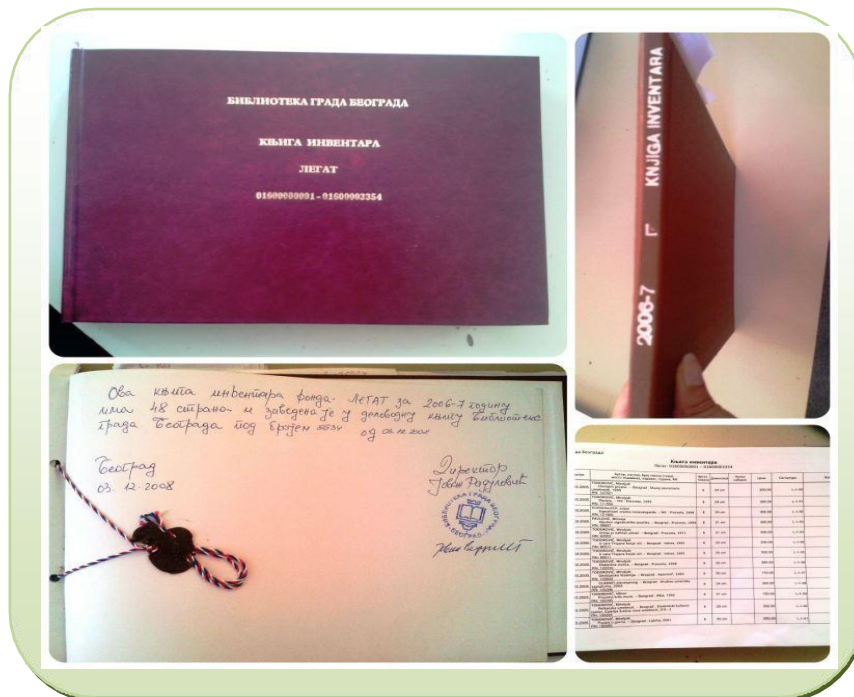
2.2.6 Физичка обрада грађе (инвентарисање)

Инвентарисање библиотечке грађе која у библиотеку стигне путем легата не разликује се умногоме од оног које се врши током инвентарисања грађе која је пристигла другим видовима набавке. Како је инвентар библиотеке материјални и правни документ о својини једне библиотеке, он се води на стандардизованим формуларима усклађеним са важећим прописима, тј. „Правилником о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора, као и о вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима“⁸² из 2013. године. Примена овог правилника представља обавезу за све типове библиотека. На основу њега израђено је и методско упутство под називом „Инвентарисање библиотечке грађе“.⁸³ Унос у инвентарне књиге не може се одлагати, мора се обавити у најкраћем могућем року након приспећа библиотечке грађе у библиотеку.

⁸² „Правилник о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора, као и о вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима“, *Службени гласник РС*, бр. 47 (2013) – Овим правилником прописују се подаци који се уносе у књиге инвентара и каталоге, врсте каталога и начин њиховог вођења, као и начин вођења централног каталога библиотечке грађе с подацима који се у њега уносе.

⁸³ Душанка Ристић и Надежда Петронић, *Инвентарисање библиотечке грађе* (Београд: Народна библиотека Србије, 1998).

Биљана Билбија у приручнику *Основи библиотекарства*⁸⁴ прецизира: „Књиге инвентара или инвентарни исписи (у аутоматизованим библиотекама) су истовремено и регистри културних добара за посебну врсту грађе (стара и

Слика 5 – Књига инвентара за легат⁸⁵

Пример на фотографијама: Књига инвентара за легат БГБ, д.бр. 5634/08 (насловна корица, хрбат, печат, јемственик и први лист)

ретка књига, легат, рукописи).“ Легат се евидентира у засебној књизи инвентара.⁸⁶

⁸⁴ Биљана Билбија, *Основи библиотекарства*: 1. изд. (Бања Лука: Глас српски; Графика, 2004), 87- 88.

⁸⁵ Књига инвентара за легат, као и књиге инвентара за друге врсте грађе, састоји се од листова нумерисаних бројевима од 1 до највише 300, укоричених у тврд повез. Први и последњи лист се не нумеришу. Књиге инвентара посебно се воде за сваку врсту библиотечке грађе на обрасцима величине 25cmx35 cm. Као што се види на фотографијама на корицама и првој нумерисаној страни одштампан је назив књиге. На пример, „Правилник о легатима и поклон библиотекама“ Филозофског факултета налаже библиотеци, примаоцу легата да, након завршене обраде публикација из легата, штампа посебну књигу инвентара са текстом на насловној страни: ИНВЕНТАРНА КЊИГА, ЛЕГАТ _____, СИГНАТУРА _____, ОД БРОЈА _____ ДО БРОЈА _____. У пољу напомена уноси се податак о легатору или дародавцу. (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, „Правилник о легатима и поклон библиотекама“, [http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/savet_sednice/2sednica2013/7 Правилник_o_legatima.pdf](http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/savet_sednice/2sednica2013/7_Pравилnik_o_legatima.pdf) (преузето 11. 11. 2013).

⁸⁶ „Правилник о евиденцији библиотечке грађе“ прописује податке који се уносе у књиге

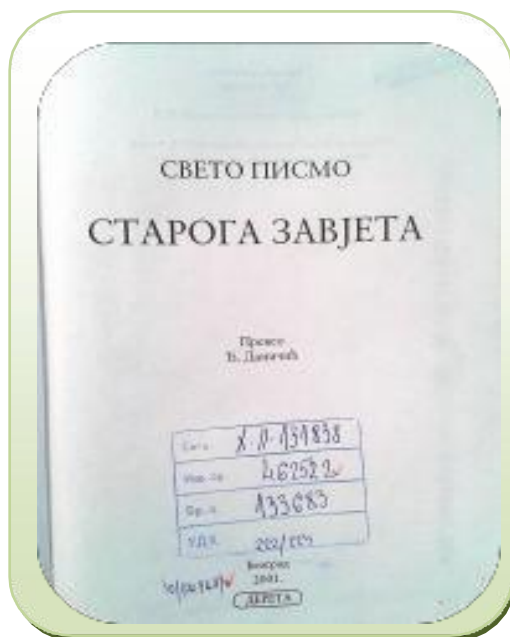
Библиотекари инвентатори обављају инвентарисање на основу општег акта, „Правилника о евиденцији библиотечке грађе“, који регулише овај библиотечки посао, али и на основу упутства које би требало да има свака библиотека, а којем су наведени начин и поступци за физичко означавање публикација. Ово упутство регулише обележавање маркицом,⁸⁷ печатима, сигнатурним бројем, инвентарним бројем и ИД бројем.

Сва разноврсна грађа једног легата у библиотеци најчешће се обједињава посебном словном ознаком у сигнатури „Л“, или иницијалима легатора, док се унутар основне сигнатуре додаје ознака која ближе одређује грађу („Ф“ за фотографије, „Р“ за рукописе и сл.). Сигнатура идентификује публикацију и указује на њен смештај унутар легата. Не постоје дефинисана правила о примени формалног или садржинског начина сигнирања за библиотеке целине и легате. Након доделе сигнатуре следи лепљење налепница на којима се она налази или посебно кодираних налепница. Код нас је најчешћи пример да се ове налепнице лепе у горњи леви угао корица, док постоји и пракса, која је значајно практичнија, да се налепнице са сигнатурама стављају на хрбат публикација ради лакшег улагања и проналажења. Када је реч о печатању, печат не сме да ремети изглед књиге и то се посебно наглашава при означавању старих књига, за које је инвентарисање од

инвентара и каталоге, врсте каталога и начин њиховог вођења, као и начин вођења централног каталога библиотечке грађе с подацима који се у њега уносе, док методско упутство *Инвентарисање библиотечке грађе* прописује посебне инвентарне књиге за следеће врсте грађе: монографске публикације, серијске публикације, картографску грађу, стару и ретку књигу, музикалије, визуелну пројекцију, филмове и видео снимке, микрооблике, визуелну грађу, звучну грађу и рукописну грађу.

⁸⁷ Др Дејан Вукићевић, осврћући се на означавање публикација маркицом, наводи пример из Русије који свакако треба узети у разматрање: „Означавање публикација маркицом (данас чешће бар-код налепницом) одавно је увржено у библиотечком свету, али најчешће, чини се, на погрешан начин – лепљењем на предњим корицама или насловним странама. Од овакве праксе би требало одустати и угледати се на руске библиотеке које одавно користе задњу корицу за означавање маркацама. Најлогичније је да то буде горњи десни угао задње корице. Уколико публикација нема корице, или је задња корица уметнички обликована или илустрована, треба користити фасциклу (лепенку, мапу).“ – *Дејан Вукићевић, Завичајни фондови*, 95.

суштинске важности. У том случају ознаке печатом се наносе директно на публикацију и на њене саставне делове. Печатирањем се означава суштинска сврха инвентара, а то је јасно обележавање власништва над публикацијом. Постоје две врсте ознака, јасно видљиве и скривене, на публикацијама од посебног значаја користе се обе врсте. Упутство одређује место печата на публикацији – препорука је да се они стављају на леву страну првог листа главног текста (на доњу унутрашњу маргину), што важи и за двостубачно писан или штампан текст, с тим што ће се онда печат ставити између редова. Исто правило важи и за сложене рукописе (при чему треба нагласити да се обележавају сви саставни делови који се могу одвојити), рукописе у неповезаним листовима (обележава се сваки лист у доњем левом или десном углу) и рукописе на једном листу. Када је у питању библиотечка грађа која није дефинисана као грађа од посебног значаја, печат власништва се најчешће ставља на полеђину насловне стране, на једну од страна (обично 17. јер то дефинише штампарски табак, мада је то одлука коју доноси свака библиотека за себе) и на последњу одштампану страну. Сигнатурни број се обично ставља на полеђину насловне стране, инвентарни број такође на истом месту, али и на последњој одштампаној страни. Оне библиотеке које су прешле на електронску обраду додељују и ИД број који се уписује на унутрашњој страни предње корице. Желећи да сједине вишезначне инвентарне податке и УДК број неке библиотеке су увеле збирни печат (Слика б) у којем се руком уписију подаци о сигнатури, инвентарном броју, броју листића и УДК броју, који се ставља на насловну страну, испод наслова. Овакав пример не представља срећно решење јер апсолутно ремети изглед књиге и оптерећује корисника информацијама које су намењене библиотечким радницима. Такође, постоје драстични примери када се на овај начин уништава информативност, ауторова или издавачева замисао насловне стране или какав уметнички приказ на насловној страни. Још једана негативна појава је избор мастила за печате лошег квалитета, при чему се печати разливају или пресликавају на парњачку страницу.

Слика 6 – Збирни печат на насловној страни, са примером пресликаног печата са унутрашње стране корица, додатим ИД бројем и штиклирањем података проверених током ревизије

После основног инвентарисања посебна пажња мора се посветити физичком стању грађе у легату. Све неправилности, запажања и оштећења наводе се у поље напомена. Такође се евидентира уколико се уочи да је нека публикација непотпуна. Они примерци који су оштећени (било на који начин) шаљу се у Народну библиотеку Србије, односно Библиотеку Матице српске, у одељења која се баве конзервацијом и заштитом, или, ако су оштећења мања, поступа се по препоруци стручњака надлежне установе. Један број библиотека, превасходно при историјским институтима и сличним установама, поред инвентарисања израђује и тзв. регеста, што представља архивску обраду сваког документа које садрже основне податке о предметима. Регеста, сређена азбучно или хронолошки, чине каталог архивске грађе и дају поуздану информацију о битној садржини документа.

Након провере да ли публикација носи све ознаке набавке и инвентара, публикације настављају свој пут кроз стручну обраду библиотечке грађе.

2.2.7 Формална и садржинска обрада

Након што је извршено инвентарисање грађе која се налази у легату наступа поступак стручне обраде. Стручна обрада дели се на:

- формалну обраду
- садржинску (стварну) обраду

Формална обрада назива се и каталогизација и она подразумева библиографски опис као и локаторе који имају задатак да идентификују публикацију у библиотечком каталогу. Садржинска обрада класификује грађу на основу садржинских карактеристика. Каталожка обрада и класификација врше се у оквирима алфabetског, стручног и предметног каталога. Осим ових основних облика садржинске обраде Биљана Билбија наводи и друге облике, а то су: документациона или информациона обрада (библиографска, аналитичка и научна), групна обрада грађе и обрада електронских извора тј. база података.

Обрада библиотечке грађе спроводи се у складу са прописима и стандардима.⁸⁸ Члан 39 „Закон о библиотечко-информационој делатности“ односи се на обраду библиотечко-информационе грађе и извора и у три алинеје прецизира да се обрада библиотечко-информационе грађе и извора врши на јединствен начин у складу са одредбама овог закона, да се обрада библиотечко- информационе грађе и извора заснива на примени јединствене каталожко-библиографске обраде и јединственог система класификације и индексирања и у складу са усвојеним националним и међународним стандардима, као и да Народна библиотека Србије доноси националне стандарде за обраду библиотечко-информационе грађе и извора (при чему се овај посао обавља као поверени).

⁸⁸ Са становишта стандарда, свакако се мора поменути библиотечко-информациони систем Србије чије постојање се ослања на два базична стуба: на информационо-комуникациону технологију и систем узајамне каталогизације који као предуслов има стандардизацију, тачније речено који се заснива на стандардзованој обради библиотечко-информационе грађе.

Стандарди којима подлеже алфabetски опис су међународни стандарди за библиографски опис⁸⁹ које је прописала ИФЛА,⁹⁰ али и *Упутство за обраду библиотечке грађе*, Народне библиотеке Србије.

Већ је напоменуто да је грађа у легатима веома разноврсна. Имајући то у виду, препорука је да сваки сегмент формалне и садржинске обраде ради за то ужестручно едуковани библиотекар. Најчешћи пример у библиотекама Србије је да сву грађу, па тако и ону из легата, обрађују сви класификатори. Постоје два приступа подели послова класификатора, први подразумева да један библиотекар своју пажњу усмерава на једну јединицу библиотечке грађе и обрађује је и у оквирима формалне и у оквирима садржинске обраде. Веће библиотеке имају могућност, која је примеренија са становишта библиотечке обраде легата, да публикација (или друга јединица библиотечке грађе) „иде“ од једног до другог струњака за одређену област библиотечке обраде.

Изузетно је важно да се, с обзиром на сву специфичност легата, при стручној обради грађе посебна пажња посвети напоменама, које треба да буду исцрпне и видљиве корисницима (ово се пре свега односи на електронску обраду). Под напоменама у библиографском или каталoшком опису подразумевају се наводи који имају за сврху да отклоне евентуалне нејасноће, да укажу на оштећења, да пруже објашњења, да допуне основне податке, такође, оне пружају додатне информације о садржају публикације, о специфичностима конкретног примерка публикације, о сазнањима везаним за пут и живот предметног примерка, као и о подацима о наградама, забранама, сазнањима о културно-научном или историјском значају публикације, провереним сазнањима обрађивача о корелацији примерка са другим предметима у легату (на пр. фотографијама уметнутим између одређених страна) и сл. Наравно, све напомене морају бити тачне, проверене и релевантне. Осврћући се на ово

⁸⁹ Ови стандарди прихваћени су у библиотечкој пракси и примењују се од 1975. године. НБС је прописала начине за њихову примену.

⁹⁰ IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions – Међународна организација библиотечких друштава и установа (Иако је ово пун назив од 1976. године, акроним се употребљава у изворном, првонасталом облику).

питање, додуше у односу на напомене при обради завичајног фонда, које се у потпуности могу применити и на побољшавање и употпуњавање библиотечке обраде књижног фонда легата, Светлана Јанчић прецизира „Посебну пажњу треба посветити напоменама и развијати их, када је то потребно, до правих анотација, указујући на специфичности које се односе, када су у питању монографске публикације, на превод и прераду дела, варијанте главног стварног наслова, на природу, намену, књижевну врсту, повод, језик и писмо описиване публикације, податке о одговорности, садржај и додатни садржај, особености примерка, затим на оне тако значајне рукописне белешке, посвете, записе, *ex librise*, потписе аутора или неке друге личности; или, када су у питању серијске публикације, на напомене које, поред поменутих, указују на све промене у домену података, о одговорности, начину излажења (настављању, спајању, подели, преузимању), врстама издања, материјалним и садржинским карактеристикама описиване публикације.“⁹¹

Законодавац је, полазећи од захтева библиотечко-информационог система, прописао да се обрада библиотечке грађе врши на јединствен начин, који се заснива на примени јединственог система класификовања и индексирања, те јединствене каталожко-библиографске обраде података према међународним стандардима. Имплицитно се упућује на примену стандарда за библиографски опис публикација које препоручује ИФЛА. Основни међународни стандарди за библиографски опис које је рописала ИФЛА груписани су у односу на врсту библиотечке грађе:⁹²

- ISBD(M) за монографске публикације

International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications

- ISBD(A) за стару и ретку књигу

International Standard Bibliographic Description for Older Monographic

⁹¹ Светлана Јанчић, „Алфабетски каталог завичајног фонда“, у *Стање и перспективе развоја завичајних фондова: зборник радова са саветовања библиотекара Србије одржаног 14. и 15. децембра 2000. године у Чачку, уредник Даница Оташевић* (Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић-Дис“, 2004), 60.

⁹² Сви наведени стандарди као своју претечу, на коју се ослањају, имају ISBD(G) – General International Standard Bibliographic Description.

Publications (Antiquarian)

- ISBD(CR) за серијске и остале континуиране изворе⁹³

International Standard Bibliographic Description for Serial and Other Continuing Resources

- ISBD(NBM) за некњижну грађу

International Standard Bibliographic Description for Non-book Materials

- ISBD(PM) за музикалије

International Standard Bibliographic Description for Printed Music

- ISBD(CM) за картографске публикације

International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials

- ISBD(CP) за саставне делове

International Standard Bibliographic Description for Component Parts

- ISBD(ER) за електронске изворе⁹⁴

International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources

Свака стандардизација је веома пожељна и корисна, тако да са становишта обраде библиотечке грађе, а посебно легата, значајан проблем обрађивачима ствара чињеница да није донет стандард за рукописну грађу, иако је најављен још након састанка сталног одбора Секције за каталогизацију ИФЛА у новембру 1977. године.

Свесни чињенице богатства људског живота и стварања, преточених у приватну библиотеку која је временом постала легат, јасно је да се не може предвидети и обухватити све оно што се у њој може наћи. Осим књига, које по природи ствари чине највећи део легата дарованог библиотеци, легатори на увид будућим генерацијама у оквиру легата остављају најразличитије приватне предмете⁹⁵ које наводимо иако не припадају корпусу библиотечке грађе. О њима ће бити речи када се буде разматрао начин презентације легата и простор у којем се он налази. Сада

⁹³ Претходни облик ISBD(S) за серијске публикације

⁹⁴ Претходни облик ISBD(CF) за компјутерске фајлове.

⁹⁵ То су најчешће делови намештаја, писаће машине, радно окружење, украсни предмети, успомене са путовања, поклони пријатеља, фотоапарати, уметнички предмети, сетови за чај и сл.

се та чињеница помиње само у контексту разноликости онога што један легат доноси, како у већ поменутом смислу, тако и у свом основном смислу разноврсности библиотечке грађе. С обзиром на то у набрајању и описивању библиотечке грађе која се може наћи у једном књижевном легату наводе се оне врсте које су најчешће и најзаступљеније.

2.2.8 Монографске публикације

Најсажетија дефиниција монографске публикације одређује је као публикацију која је штампана (или електронски доступна), а чије је издавање извесно и заокружено у оквиру једног или више томова. Може се рећи да основу сваког књижевног легата чини монографска грађа. Она, као усталом и читав легат, говоре о приватном, професионалном и друштвеном животу особе којој је припадала. Како говоримо о легатима у библиотекама у Србији, лако је донети закључак да највећи део ових публикација (мада није нужно тако) чине домаће публикације које неретко већ постоје у фонду библиотеке. Уколико је то случај, треба нагласити да није упутно пуко преузимање записа, с обзиром на специфичност приспећа одређене публикације. Лако је сложити се са чињеницом, да и поред тога што такав „наслов“ већ постоји у библиотеци, он нема исту, нити библиотечку, нити општу „тежину“ у односу на публикацију која је доспела у библиотеку у оквиру легата, дакле у оквиру једне формиране целине везане за живот и дело одређене личности од значаја.⁹⁶ Наравно, поред ових већ наведених, у легату људи посвећених књизи, професионално или из љубави, постоји извештај број страних издања. Некада, што је ређи случај, она су чак заступљенија (када су легатори преводиоци, особе које су део живота провеле у

⁹⁶„Веома често, као аргумент који се противи чувању посебних фондова, наводи се чињеница да књиге које њима припадају, углавном, представљају копије редовног библиотечког фонда. Међутим, књига из нечије личне библиотеке никада не може бити копија, јер је она, пре свега, каменчић у мозаику духовних интересовања и опредељења њеног колекционара. На њеним маргинама су, веома често, забележене опаске дародавца, на основу чега је лако предочити мишљење писца тих редова о неком проблему.“ (Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке*, 164).

иностранству и сл.). Неретко се дешава, у таквим случајевима, да су те публикације једине детектоване у нашим библиотекама или да представљају јединствене примерке у том или ширем смислу, што неспорно и сам легат чини значајнијим, занимљивијим и вреднијим.

У монографске публикације се убрајају:

2.2.8.1 Књиге

Различите су дефиниције обима публикације да би се она сматрала књигом; најчешће прихваћена је она која књигом сматра ону омеђену публикацију која броји 49 и више страница,⁹⁷ не укључујући омот или корице. „Књига понекад има прилоге који имају самосталан наслов. Ти радови се се називају *садржајно самосталним*. Таква књига има заједнички стварни наслов, који је надређен појединачним насловима. Уколико немају заједнички наслов, већ су сви наслови наведени на насловној страници, сваки појединачни рад је *додани рад*. Уколико је на насловној страни само наслов главног рада, онда се други радови који се налазе у књизи и имају своју насловну страницу називају *доштампани радови*. Уколико се наслов другог рада не појави на насловној страни, а нема ни посебан насловни лист, такав рад је *прикривени рад*.“⁹⁸

2.2.8.2 Монографије

Треба правити дистинкцију између монографске грађе и монографије (која према подели библиотечке грађе припада монографској грађи). Монографија се садржински разликује од општег појма књиге с обзиром да представља публикацију која из различитих аспеката обрађује јединствену тему, било да је у питању личност,

⁹⁷ Амерички стандарди, на пример, број страница не узимају као кључну одредницу, већ се књигом сматра свака публикација са чврстим повезом и она може имати и мање од 49 страница.

⁹⁸ Биљана Билибија, *Основи библиотекарства*, 75-76.

историјски период, уметнички стил, географска област и сл. Дакле, монографија представља научно-истраживачки рад једног аутора или групе аутора који се односи на прецизно дефинисану тему.

2.2.8.3 Брошуре

Вођени дефиницијом књиге, брошуру можемо одредити као монографску публикацију обима до 48 страна. Прецизније је брошуру одредити полазећи од назива који „потиче од француске ријечи *brocher*⁹⁹ што значи што значи *шити*. То је публикација без корица која се састоји од неколико листова штампаног материјала прошивених заједно. У већини библиотека она се сматра ефемерним материјалом.¹⁰⁰ Брошуре се не католигизирају, осим ако су посебног или историјског значаја, или представљају издања државне управе... Више самосталних брошура повезаних у један свезак назива се *књиговезачки свезак*.“¹⁰¹ Брошуре представљају веома заступљену библиотечку грађу у већини легата, тако да се морају третирати с пажњом, без обзира на њихов скроман обим. Када је у питању значај брошуре, а он је увек присутан с обзиром на начин на који је брошура доспела у библиотеку када је у питању легат, она пролази библиотечку обраду, каталогизује се, чак иако то није уобичајена пракса у библиотеци која је примила легат. У уводном поглављу свог *Правилника*,¹⁰² наводећи основне задатке абecedног каталога, Ева Верона износи чињенице које се могу схватити као опште када се посматра грађа приспела у легату. „Наиме основни задаци су:
1. Абecedни каталог мора одговорити на питање посједује ли

⁹⁹ брошурa (ж), ген. мн. брошурa [фр. brochure] књижица у меком повезу, обично о неком актуелном питању; брошурати, брoшурaм, 3. л.м. брошурaју сврш. и несврш. [фр. brocher] повез(ив)ати (књигу) у меки повез – Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*: 2. (доштампано) изд. (Нови Сад: Прометеј, 2007), 234.

¹⁰⁰ Ситан библиотечки материјал, библиотечки материјал ефемерног значаја као што су брошуре, плакати, леци, проспекти и сл. чува се у привременим корицама као конволут, а тако се и обрађује (Vladimir Jokanović i dr., *Bibliotekarski leksikon*, 175).

¹⁰¹ Биљана Билбија, Нав. дело, 76.

¹⁰² Eva Verona, *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice*: Pretisak (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009), 13.

библиотека одређену јединицу библиотечке грађе, 2. Абецедни каталог мора за одређено дјело дати преглед свих његових издања, пријевота, прерадби и сл, што их библиотека посједује 3. Абецедни каталог мора дати преглед свих јединица библиотечке грађе које садрже дјела одређеног аутора, а налазе се у библиотеци“.

2.2.8.4 Памфлети

Памфлет се при дефиницији посматра двојачко. С једне стране тако се назива кратки материјал од 500 до 10.000 речи, а са друге то је неукоричени материјал, најчешће похрањен у фасциклу, неретко зашивен, који броји од 5 до 48 страна.¹⁰³ Људи од књиге често на овај начин чувају публикације. На основу *Лексикона библиотекарства*¹⁰⁴ назив потиче од средњолатинске школске комедије *Pamphilus de amore* кроз чији је садржај аутор наносио увреде противнику.

2.2.8.5 Рукописи

Иако назив потиче од латинског израза *manus scriptum*, писано руком, рукописи представљају библиотечку грађу посебног облика која је писана било руком, било писаћом машином или на рачунару. Наиме, рукописом се сматра ауторски рад у облику у којем је настао пре штампања.¹⁰⁵ Две специфичности, може се рећи и занимљивости, обраде и смештања ове врсте библиотечке грађе су те да због свог значаја и изузетне важности за аналитичаре, научнике и друге поштоваоце дела легатора, рукописи се по правилу похрањују у фонд старе и ретке грађе

¹⁰³ Уобичајена је другачија конотација овог назива која подразумева садржај памфлета који је пропагандне природе или који је уперен против какве особе, појаве у друштву, државе и сл. У библиотечком смислу памфлет се дефинише кроз његову форму, а не садржај.

¹⁰⁴ Kosta Grubačić, *Enciklopedijski leksikon bibliotekarstva* (Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1964), 207.

¹⁰⁵ И у *Лексикону библиотекарства* из 1964. године наилазимо на сужену дефиницију рукописа „Рукопис у најширем смислу обухвата све што је написано руком, има значење индивидуалног начина писања (на пример округао, читак, положен рукопис), у библиотекарству књиге односно кодекс које су пре проналаска штампе написани руком.“

(чак и ако се ради о савременим ствараоцима) библиотеке, а затим и да, иако је у питању грађа настала као последица својеручног писања или куцања, она се каталогизује према правилима и стандардима који су предвиђени за штампану књигу. За ово потоње поменуто, свакако је један од главних узрока већ наведени разлог, а то је да ИФЛА није прописала стандард за рукописну грађу.

Анализирајући рукописну грађу у колекцијама НБС¹⁰⁶, Велибор Прелић, разликује три основна њена вида: рукописе дела или научног рада,¹⁰⁷ исписе и преписку или кореспонденцију.

Осврћући се на сваку од њих, описује их и објашњава као најзначајнију и за истраживаче најзанимљивију врсту грађе, јер се из рукописне грађе може добити непосредан увид у професионални рад власника легата (колекције). Сасвим оправдано наводи рукописе који нису никада објављени као једну од највећих вредности преспеле грађе. Ова констатација односи се и на научне и на уметничка дела. То свакако не умањује значај оних рукописа који јесу објављени, јер истраживачима од велике важности може бити увид у процес настанка неког рада или дела. Научни радови у виду рукописа пред заинтересоване стављају методологију рада, промене у вредновању новосазнатих чињеница и садржаја или увођење нових сазнања. Када су у питању књижевна дела, рукопис представља читаво мало богатство за теоретичаре књижевности јер не само да им омогућава увид у процес и ток настанка неког дела, већ дозвољава и поређење различитих

¹⁰⁶ Velibor Prelić, „Legati i bibliotečke celine u Narodnoj biblioteci Srbije“: 157-164.

¹⁰⁷ Прелић наводи и подврсту рукописне грађе која је повезана са научним истраживањима, а то су белешке вођене током теренских истраживања. Највећи број оваквих примерака рукописа забележен је у легату сестара Јанковић, које су се бавиле опсежним етномузиколошким и кореолошким истраживањима током којих су водиле прецизне белешке. (Занимљивост овог легата представља и чињеница да он не обухвата искључиво заоставштину Данице и Љубице Јанковић, већ и њихових знаменитих ујака, академика Тихомира Ђорђевића, фолклористе и утемељивача етнологије у Србији и Владимира Ђорђевића, композитора, мелографа и музичког педагога, прим. аут.)

верзија које су претходиле оној коначној.¹⁰⁸

Надаље, као посебан део рукописне заоставштине, Прелић наводи исписе „које су научни радници и истраживачи направили радећи у архивима у зељи и иностранству. Због техничких могућности, преписивање докумената је, донедавно, било једини начин да се направе копије архивске грађе, које су се, у форми исписа, нашле у оквиру неке од библиотека целина. Готово целу рукописну заоставштину професора Петра Колендића чине исписи из Дубровачког архива у којем је годинама истраживао.“¹⁰⁹

Светлост која не обасјава искључиво научни рад, већ чини да јасније увидимо друштвени живот, интересовања, контакте, интимна размишљања, социјалне и емотивне везе легатора јесте свакако преписка. Занимљивост ове врсте рукописне грађе је та да колекција која доспева у библиотеку подразумева она писма које је завешталац добијао (она која је слао вероватно су у приватним колекцијама оних којима је писано), осим у ретким случајевима када се међу грађом нађу концепти, цртице или враћена писма. Некада та писма имају искључиво документарну вредност јер представљају службену кореспонденцију. Може се рећи да писма омогућавају да упознамо неку знамениту личност из угла свељудских односа, да га упознамо као човека са свим његовим особинама. Човека граде и односи које ствара током живота, тако да је вредно увидети са ким је одређена личност била у контакту, какву врсту односа је градила, какву прижељкивала кроз увид у мање формални вид слике приватног живота, што истраживачима и теоретичарима даје могућност да повежу сазнања која су добили из званичних дела неког ствараоца, као и да створе реалнију слику о некој личности.¹¹⁰

¹⁰⁸ Непроцењивост овакве врсте грађе посебно се може уочити у рукописној заоставштини Милоша Црњанског, која се налази у НБС.

¹⁰⁹ Velibor Prelić, „Legati i bibliotečke celine u Narodnoj biblioteci Srbije“: 162

¹¹⁰ Једну од најбогатијих колекција кореспонденције у оквиру библиотеке целине чине писма професора Тихомира Ђорђевића (око 6.300 писама примљених од око 800 личности и институција из земље и иностранства).

2.2.8.6 Музикалије

Музикалија је штампани нотни запис с једне стране, а збирка теоретске и историјске литературе о музици с друге. ISMN¹¹¹ је међународни стандардни број за штампане музикалије (нотна издања). Публикације које носе ISMN су партитуре, џепне партитуре, партитуре за глас и клавир, комплети деоница, појединачне деонице, збирке поп и рок музике, антологије, други медији који су саставни део неке музичке публикације (нпр. звучни снимак неке деонице композиције), текстови песама објављени са штампаним музикалијама (ако се могу купити одвојено), коментари издати уз штампане музикалије (ако се могу купити одвојено), песмарице (необавезно, носе ISBN), издања у микрооблику, музикалије штампане брајевим писмом и електронска издања. ISMN не добијају књиге о музици, самостални звучни или видео записи (укључујући и записе доступне путем компјутерских медија) нити серијске публикације (за разлику од вишетомних публикација које носе ISMN).¹¹² Наравно, оне се обрађују у складу са ISBD(NBM), ISMN је наведен као смерница шта све треба посматрати као музикалије при распоређивању и обради материјала доспелог у легату.

Јасно је да се ова врста грађе налази у легатима особа које су се бавиле музиком, најчешће професионално, што не мора бити нужно тако. Нотне записе у одређеним историјским периодима сакупљали су поред музиколога, композитора и историчара музике и љубитељи и ентузијаста. Збирке садрже штампане или руком забележене нотне записе, као и различите носаче звука. Анализу овакве грађе треба свакако радити у сарадњи са стручњацима из области музике.

¹¹¹ International Standard Music Number

¹¹² ISMN: Национална ISMN агенција Србије, <https://www.nb.rs/pages/article.php?pf=1&id=1187&url=%2Fpages%2Farticle.php%3Fpf%3D1%26id%3D1187>, (преузето 22. 12. 2014).

2.2.9 Периодичне публикације

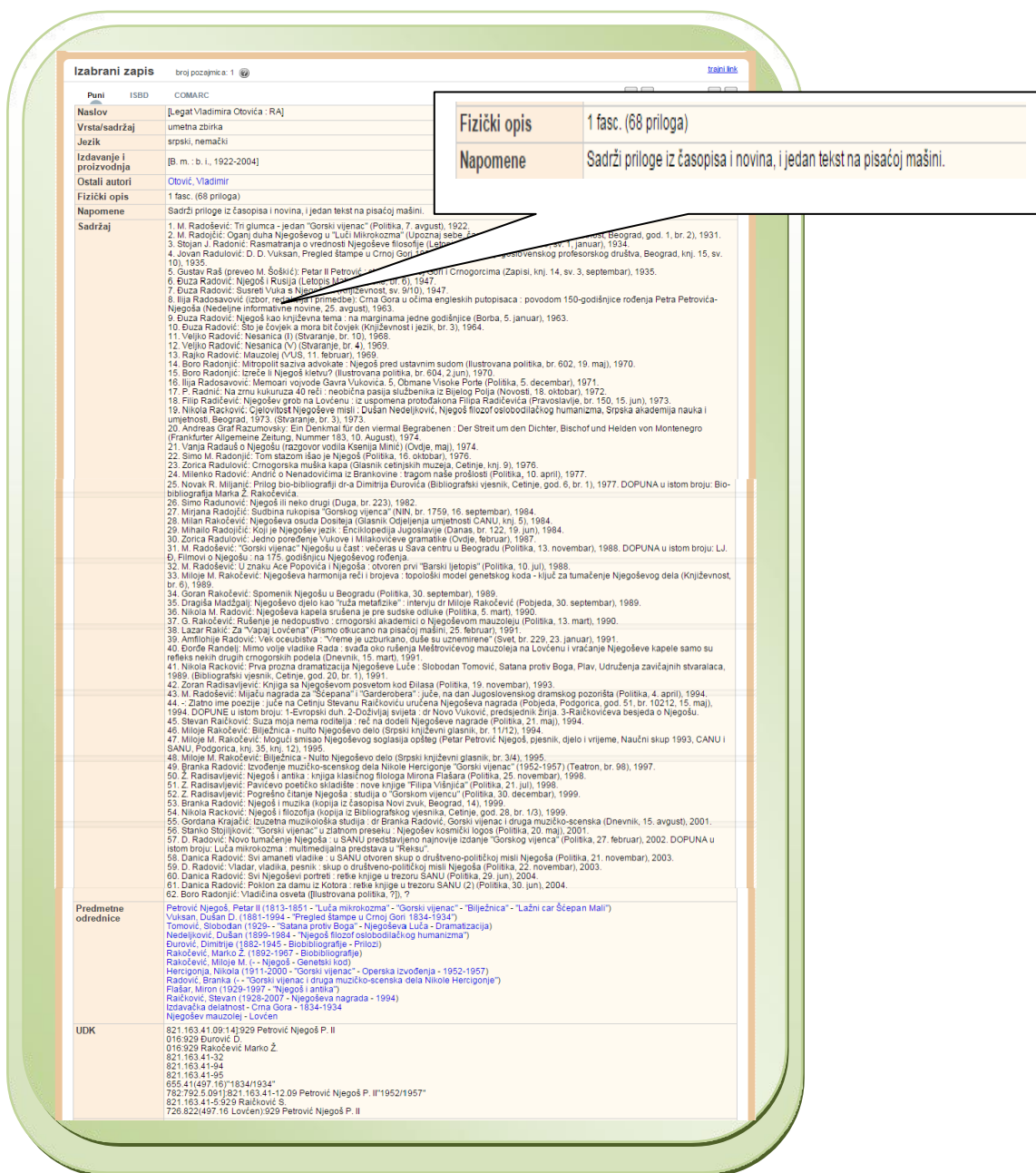
Периодичне публикације називају се још и серијске публикације и излазе у штампаном и електронском облику. Под периодичним публикацијама или периодиком, што представља прихваћени, колоквијални израз, подразумевају се часописи, новине, билтени, електронски часописи, директоријуми у наставцима, годишњаци, зборници, серије монографија. Периодиком одликују пре свега континуитет и периодичност излажења, а „у библиотечком смислу обухвата све публикације под истим насловом и текућом нумерацијом а штампају се у одређеним временским размацама (годишње, тромесечно, месечно, дневно)... За периодиком постоји у библиотеци посебан смештај, каталогизирање и уопште обрада и коришћење.“¹¹³ У библиотечком смислу, описивање периодике је веома захтевно, не само због форме штампања и издавања, већ и због тога што сваки свезак периодичне публикације представља рад више аутора.

Са становишта легата, периодичне публикације које се у њему налазе чине корпус информација о стручном и професионалном раду власника библиотеке. Како се научници, пре свих, претплаћују на одређене научне часописе, овај вид богаћења приватне библиотеке може се сматрати стихијским, али не мање информативним. Чињеница да су стручни часописи најефикаснији начин праћења текуће научне продукције указује на то да се ова врста библиотечке грађе може, у значајном броју наћи, пре свега, у библиотекама оних људи који су се бавили научном делатношћу. Код њих, али и код других легатора, не налазе се искључиво целовити бројеви часописа, већ су заступљени и новински исечци који својом садржином говоре било о неком занимљивом чланку који је на тај начин доспео до власника збирке, или пак о његовим активностима или о критикама његовог рада и стваралаштва.

¹¹³ Kosta Grubačić, *Enciklopedijski leksikon bibliotekarstva*, 211

2.2.10 Публикације на слободним листовима

Овим називом обједињују се публикације које сачињавају листови папира који нису увезани и најчешће су смештени у фасциклу или кутију. Честа је појава да се оваква врста грађе нађе у легату. Потребно је сваки засебни лист проучити, обрадити и сместити на прописан начин. Публикације на слободним листовима су најчешће географске карте, мапе, графике, плакати, огласи, леци и сл. Некада се у овом облику могу наћи и рукописи (појединачни листови без назнака о тематској припадности), али и већ поменути исечци из научне, уметничке, књижевне односно стручне периодике.

Слика 7 – Пример евиденције грађе легата похрањене у фасцикле (НБС)

2.2.11 Фотографије и лична документа

Иако ова врста грађе по својим карактеристикама припада архивској, она се по природи приспећа (легатом) мора третирати као библиотечка грађа и на тај начин се треба опходити према њој.

Фотографије, осим тога што имају своју вредност, значајне су са становишта легата јер на посебан, неформалнији начин дају увид у личност легатара, а осим тога могу одговорити на нека питања која се наметну током обраде легата, могу створити спону између различитих видова приспеле грађе, могу заокружити одређе животне периоде (професионалне, породичне, приватне, емоционалне везе), могу на посебан начин да осветле путовања (приватна, научна или професионална) или боравке у одређеним срединама. Поједини аналитичари склони су да писма називају писаним, а фотографије сликовним смерницама у дубинској анализи нечијег живота. „Фотографије могу дати велики број информација, а изазов у раду с фотографијама представља чињеница да на њима најчешће нема података, па треба идентификовати сва лица на њој и утврдити време и место где је фотографија настала, што је често немогућ захтев. НБС има у својим фондовима збирку која је припадала уметничком фотографу и професору Академије, Бранибору Дебељковићу, и која је једина библиотека целина и легат у НБС чију основну грађу чине фотографије... Значајан је и фонд фотографија у легату Милоша Црњанског, јер садржи велики број фотографија чији је аутор сам Црњански.“¹¹⁴ Фотографије могу бити и секундарни извор, оне нам могу илустровати не само живот власника библиотеке, већ и друге личностима које се на њој налазе, намерно или случајно.

Не само у музејским фондовима, презентацијама и изложбама о одређеној значајној личности, већ и у оставштини легатара могу се наћи и лична документа. Разлог томе је највероватније то што је радна соба оставиоца била не само место где се одвијао научни рад, већ и нека врста приватног архива. Ова документа по својим карактеристикама и припадају архивској грађи, али ако су доспела у библиотеку у оквиру легата, она се морају обрадити и чувати на начин на који то предвиђају

¹¹⁴ Velibor Prelić, „Legati i bibliotečke celine u Narodnoj biblioteci Srbije“: 161.

библиотечки стандарди. Анализом докумената може се мапирати читав једна живот. Лична документа, попут фотографија, могу „попунити празнине“ на које наилазе аналитичари и историчари, захваљујући њима може се датирати неки догађај, могу се утврдити битне чињенице за нечији живот, може се утврдити хронолошки след догађаја, однос извесних података или се могу разјаснити одређене правне ситуације и сл. Међу личним документима који у облику легата доспеју у библиотеку најчешће су пасоши, службене или здравствене легитимације, личне карте, дипломе, сведочанства, потврде, осмртнице.

2.2.12 Каталози

Библиотечка грађа која је доспела у библиотеку у виду легата обрађује се у све три врсте каталога: лисном – ауторском, стручном и предметном. С обзиром на технолошки напредак у савременом библиотечком пословању, сва три замењује електронски каталог. Како ова врста каталога дозвољава и основно, детаљно и укрштено претраживање, није потребно легате каталогизовати у другим видовима лисних каталога¹¹⁵ (топографском или хронолошком на пр.). У Србији се за библиотечку обраду користе различити програми за обраду.¹¹⁶ Јасно је да би због компатибилности података требало тежити једном, уједначеном, националном програму за обраду. Позитивна чињеница је да се већина програма базира на Unimarc формату. Логично, грађа из легата обрађује се у оном програму у којем се обрађује и библиотечка грађа која је на другачије начине доспела у библиотеку. Посебна предност електронских каталога је та што се информације о грађи из легата инкорпорира у јединствени каталог библиотеке, што омогућава

¹¹⁵ Различити су параметри (еквиваленти лисних каталога) који омогућавају претрагу у електронском каталогу: по кључним речима, месту издања, издавачима, години издања и сл.

¹¹⁶ Неки од програма који се користе у библиотекама у Србији су: COBISS, БИСИС, WINISIS, Библис, Libnet, Сирен, Пергам, Мољац...

истраживачима и корисницима да добију информацију о свакој јединици библиотечке грађе који легат садржи.¹¹⁷

Дакле, за сву књижну и некњижну грађу важи да се обрађује у три основна вида каталога. И поред постојања електронског каталога у већини библиотека, по окончању стручне обраде потребно је објавити каталог, а према „Закону о заштити културних добара“,¹¹⁸ библиотека која је у поседу легата обавезна је да поднесе предлог за проглашење легата културним добром иако су неки примерци из легата (пре свих старе и ретке књиге) по аутоматизму добили статус културног добра.

Као што је већ напоменуто, библиографска обрада грађе из легата обавља се у складу пре свега са „Правилником о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора, као и о вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима“, а затим у складу и са одговарајућим прописима, приручницима и стандардима за сваку врсту грађе. Бројни су приручници који обрађивачима омогућавају прецизнију каталожку обраду. Најчешће примењивани приручници су:

За абecedни каталог – *Абecedни каталог у теорији и пракси*¹¹⁹ и *Правилник и приручник за израду абecedних каталога*,¹²⁰ Еве Вероне; *Алфабетски каталози*,¹²¹ Мирјане Бабовић, Светлане Јанчић и Бранке Булатовић;

За стручни каталог – *Стручни каталог*,¹²² Емила Поповића; *Универзална децимална класификација (таблице)*,¹²³ *Упутство за коришћење УДК*¹²⁴

¹¹⁷ Каталогско-библиографска обрада јединица из легата (не само њих) неизоставно подразумева регистровање екс либриса, посвета, маргиналија и других записа.

¹¹⁸ Закон о заштити културних добара“, *Службени гласник РС* бр. 71 (1994).

¹¹⁹ Eva Verona, *Abecedni katalog u teoriji i praksi*: 2. prerađeno izd. (Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1971).

¹²⁰ Eva Verona, *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice*: Pretisak (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009).

¹²¹ Мирјана Бабовић и др., *Алфабетски каталози* (Београд: Народна библиотека Србије, 1991).

¹²² Емил В. Поповић, *Стручни каталог* (Београд: Народна библиотека Србије, 1982).

¹²³ *Univerzalna decimalna klasifikacija. 1, Abecedni predmetni registar: A - O*: 1. srpskohrvatsko srednje izd. (Beograd: Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut YUBIN, 1992). Prevedeno prema: *Universal Decimal Classification: international medium edition*, FID 571;

Слободанке Тодоровић и Гордане Шапоњић-Кошутећ; *УДК у теорији и пракси (приручник за библиотекаре)*,¹²⁵ Весне Булајић.

За предметни каталог – *Предметни каталог у библиотеци општег типа*,¹²⁶ Дивне Глумац; *Предметни каталог – предметна класификација*¹²⁷ Љиљане Брковић; *Предметни каталог (упутства за израду)*,¹²⁸ Душана Милачића.

На овом месту треба поменути специфичну ситуацију која се дешава у институцијама културе, а то је да се понекад легат неке знамените личности (посебно ако је она имала научна интересовања из више стручних области) налази парцијално у једној институцији, а парцијално у другој. Када је легат у питању, оваква појава представља вољу оставиоца, који је у оквиру тестаментa прецизирао да свој легат додељује двома институцијама или установама. Овакву одлуку прати прецизан списак предмета (грађе) у легату, што олакшава посао онерату (извршиоцу). Међутим, дешава се да оставилац само наброји тематске области грађе које усмерава ка одређеној институцији. Институције којима оставиоци преписују делове својих легата су најчешће библиотеке, музеји, катедре факултета.¹²⁹ Позитивна компонента оваквог положаја легата је та да без обзира у којој се

Dezimalklassifikation: internationale mittlere Ausgabe, FID 550. – Usaglašeno sa Extension and Corrections to the UDC, Series 9/13.

Univerzalna decimalna klasifikacija. 2, Abecedni predmetni registar: P - Ž: 1. srphrv. srednje izd. (Beograd: Jugoslovenski bibliografsko-informacijski institut YUBIN, 1992). Prevedeno prema: Universal Decimal Classification: international medium edition, FID 571; Dezimalklassifikation: internationale mittlere Ausgabe, FID 550. – Usaglašeno sa Extension and Corrections to the UDC, Series 9/13.

¹²⁴ Slobodanka Todorović i Gordana Šaponjić-Košutić, *Uputstvo za korišćenje tablica UDK: 2. Izmenjeno izd. (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2004).*

¹²⁵ Весна Булајић, *УДК у теорији и пракси: приручник за библиотекаре* (Београд: Hesperiaedu, 2009).

¹²⁶ Дивна Глумац, *Предметни каталог у библиотеци општег типа: 2. изд.* (Београд: Народна библиотека Србије, 1986).

¹²⁷ Ljiljana Brković, *Predmetna klasifikacija - predmetni katalog* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 1997).

¹²⁸ Душан Милачић, *Предметни каталог: упутства за израду* (Београд: Научна књига, 1950).

¹²⁹ Најпознатије овакве случајеве представљају заоставштине Стојана Новаковића и Милоша Ђурића.

установи налази грађа (делови легата), она мора бити обрађена и заштићена према важећим стандардима. Али, како то бива, постоје и негативне компоненте, па поред чињенице да су делови легата теже доступни за истраживаче и кориснике (јер се налазе на различитим местима, понекад и у различитим градовима), треба поменути и несхватљиви изостанак могућности коришћена савремених технологија које би омогућавале макар виртуелно обједињавање грађе. Можда би први корак у решавању таквог проблема могло бити формирање јединствене базе података о појединим легатима са надом да би једног дана сви парцијални легати били њен део.

2.3 ЗАШТИТА, ЧУВАЊЕ И СМЕШТАЈ БИБЛИОТЕЧКЕ ГРАЂЕ

Заштита библиотечко-информационе грађе и извора дефинисани су чланом 37 „Закона о библиотечко-информационе делатности“, при чему је прецизирано у прве три алинеје:

„Библиотечко-информациона грађа и извори не смеју се оштетити, отуђити, уништити, злоупотребити нити изменити ако овим законом није другачије одређено.

Библиотеке су дужне да предузимају мере заштите и чувања библиотечко-информационе грађе и извора утврђене општеприхваћеним међународним правилима и домаћим прописима о заштити библиотечко-информационе грађе и извора.

При коришћењу библиотечко-информационе грађе и извора, библиотеке су дужне да се придржавају закона и потврђених међународних уговора о заштити ауторских и сродних права“.

Као што се види из наведеног дела закона, заштита библиотачке грађе подразумева њену физичку и правну заштиту.

Општа правила за заштиту библиотечног материјала важе у свим сегментима и за заштиту легата.

Чување књижне грађе један је од основних задатака библиотеке, па је брига о сваком примерку из фонда (да се не уништи или не отуђи) саставни део библиотечног пословања. Нажалост, материјал од којег је библиотечка грађа направљена дотрајава и подложен је различитим штетним деловањима – физичким (попут светла, топлоте и других врста зрачења), хемијским и биолошким (бактерије, гљивице, инсекти, глодари и људски фактор). Стога је посебно важно заштитити књижну грађу. Важно је, такође, књижну грађу сместити у просторе осигуране од поплава, те правилно поставити и стално надзирати противпожарни систем.

Након самог приспећа легата у библиотеку мора се (записнички) извршити контрола стања приспеле грађе. Већ је напоменуто да, уколико се утврди било каква врста оштећења, треба консултовати стручњаке из Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске који ће дати прецизна упутства за даље поступање са таквим примерцима. Недопустиво је да било ко на своју руку „решава“ проблем, на пример лепећи селотејп траком олабављени хрбат или брисањем нечистоћа гумицом или тканином.

Када се грађа нађе у фонду библиотеке треба континуирано наставити са редовном контролом стања легата. Ово се мора чинити да би се поједина оштећења спречила и да би се, уколико је то потребно, реаговало на време. Уколико је у питању већа библиотека, могуће је прибећи методи насумичног одабира, која дозвољава честе провере. Оне не искључују подробне, редовне провере. Јасно је да се инфициране или на други начин оштећене књиге одмах морају издвојити из фонда, те се морају проследити на потребне конзерваторске интервенције. Дакле, у питању су превентивна заштита библиотечног материјала (којом се спречава дејство штетних фактора) и конзерваторско-рестаураторска заштита (којом се отклањају и санирају промене настале дејством штетних фактора). Заштита библиотечке грађе у највећој мери (поред

других фактора) одређена је простором¹³⁰ и самим њеним смештајем. Заштита грађе подразумева и израду Плана заштите,¹³¹ утврђивање стања и идентификацију ризика.

Чување библиотечко-информационе грађе и извора дефинисан је чланом 38 „Закона о библиотечко-информационе делатности“.

„Библиотечко-информациона грађа и извори чувају се у просторијама или на адекватним носиоцима информација, у којима су на одговарајући начин заштићени од пожара, влаге, физичких, биолошких, хемијских и других узрочника који би могли довести до њиховог оштећења, уништења, злоупотребе или неовлашћене измене“.

Водећи се приручницима др Вере Радосављевић *Заштита и чување библиотечке и архивске грађе*¹³² и *Заштита и чување библиотечког материјала*¹³³ Наде Ђокић, можемо сажети широки спектар правила, закона и смерница за правилан однос према књижном фонду.

Три су основне групе мера за заштиту библиотечке грађе: административно-техничке, превентивне и куративне.¹³⁴

Административно-техничким мерама, уско повезаним с кориштењем грађе, одређују се правила понашања корисника и библиотечког особља према грађи и спречава се њено непотребно оштећивање.

Ослањајући се на прву групу мера, превентивним се мерама

¹³⁰ Простор за рад библиотека одређен је „Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности“, *Сл. гласник РС* бр. 39 (30. април 2013).

¹³¹ У случају ратних разарања, елементарних непогода и других ванредних ситуација, свака библиотека требало би да има правилник о начинима осигуравања инвентарних књига, каталога и вредне грађе, као и о поступцима и њиховом редоследу у тим околностима.

¹³² Вера Радосављевић, *Заштита и чување библиотечке и архивске грађе* (Београд: Народна библиотека Србије, 1981).

¹³³ Nada Đokić, *Zaštita i čuvanje bibliotečkog materijala* (Novi Sad: Biblioteka Matice srpske, 1980).

¹³⁴ Поред ових основних мера за легат се подразумевају додатне мере заштите (које подразумевају разне конзерваторске и рестауторске третмане).

унапред заштићује књижна грађа. Правилном чувању библиотечке грађе пре свега доприноси начин њеног смештаја, и у магацинима и у слободном приступу. Многим су испитивањима утврђени најповољнији услови смештаја књижничне грађе, којима се штетни утицаји своде на најмању меру или чак потпуно искључују.

Између осталих то су: температура од 16 до 18°C (у радним просторијама 18-20°C); релативна влажност ваздуха од 50 до 60%; стално прочишћавање ваздуха (механичко или уређајима за прочишћавање¹³⁵); чисте и проветрене просторије које, међутим, не смеју бити изложене директном утицају сунчевих зрака.

За грађу посебне врсте треба осигурати друге, њој примерене услове, па се тако фотодокументи похрањују у просторије с релативном влагом ваздуха од 40 до 50%, а за врло осетљиве или вредне звучне документе температура би требало да буде од 7 до 10°C, а влажност ваздуха 45-65%.

У заштити библиотечке грађе увелико се користе репрографске технике, посебно снимање грађе на микрооблике. Уз то што се тиме постиже боља доступност библиотечке грађе, смањује простор за похрану и ствара више копија каталога доступних корисницима, и стварање микрооблика важан је облик заштите грађе, а микрофилм се користи и у заштити ретке и вредне грађе. Дигитализација грађе представља читаву једну, посебну, област која ће бити разматрана у засебном поглављу, сходно њеној неопходности и значају.

Куративним мерама се поправљају оштећења настала због погрешног руковања и непримереног односа библиотечких радника или

¹³⁵ Оптимални услови коришћења најбоље се могу обезбедити помоћу уређаја за климатизацију, јер помоћу њих може се истовремено:

1. одржавати константна температура; они је аутоматски дижу кад спадне испод, а снижавају кад пређе изнад жељене;
2. одржавати константна релативна влажност коју, такође према потреби, могу или повишавати или снижавати;
3. вршити пречишћавање ваздуха прањем или филтрирањем;
4. вршити циркулацију ваздуха, односно вентилацију.

корисника према грађи, или пак оштећења настала штетним деловањем споља, којима је изложен материјал књижне грађе. Основно правило у заштити књижне грађе је правилно руковање током смештаја и узимања грађе с полица. Грађу треба пажљиво извлачити и смештати на полице тако да се размакну примерци између којих се публикација смешта. Ако се грађа у коришћењу лакше оштети (пресавијен лист и сл.) таква оштећења треба одмах поправити, а то раде библиотекари који грађу издају корисницима или за то одређено помоћно особље (манипуланти). Горњи и доњи редови грађе треба од пода или плафона да буду размакнути бар неколико десетина центиметара. Након извлачења публикације, низ треба поравнати, а на његов крај поставити држаче за књиге или неколико водоравно постављених публикација. Тако се поступа и с непопуњеним редом публикација на полици. Посебне збирке које се могу наћи у оквиру легата (мапе, атласи, свици) подлежу специфичним правилима чувања, мапе се могу чувати у полицама (одговарајуће величине) хоризонтално положене, уколико су мањег формата, уколико су веће могу се пресавити, али то треба избегавати кад год је могуће (изузетно велике мапе могу се обмотати око картонског ваљка¹³⁶); чување атласа условљено је њиховим димензијама, које могу бити од формата најмањих књига до изузетно великих; свици се могу чувати обавијени око ваљка (врло дуги ротулуси могу се намотати на два цилиндра) или у округлим кутијама које су са једне стране затворене, а са друге имају поклопац, изнимно могу бити и обешени хоризонтално за оба краја.

Да би се књижни фонд што боље одржавао, просторије у којима је грађа смештена морају бити довољно светле и прозачне, с најповољнијом влажности ваздуха. Влажност ваздуха проверава се хигрометрима (справама за мерење) који се држе у магацину (хигрометар,¹³⁷ полиметар,¹³⁸ хигрограф,¹³⁹ психрометар¹⁴⁰).

¹³⁶ Ваљак мора бити одвојен од мапе неутралном хартијом или платном, довољно дебелим да не дозволи прелазак киселине из картона на мапу.

¹³⁷ Гр. мера, мерило – влагомер, инструмент за осматрање промена у влажности ваздуха,

Чистоћа је један од основних услова очувања и заштите грађе па се просторије за смештај књижне грађе редовно бришу и чисте. Дезинфекцијом, дезинсекцијом и дератизацијом књижни се фонд штити од штетног деловања (и уништавања) различитих паразита и глодара.

За заштиту од пожара у свим магацинима се постављају противпожарни уређаји¹⁴¹ чија се исправност редовно проверава. Да би се избегле могуће поплаве, у магацинске просторије се не постављу водоводне цеви и цеви за грејање. Ако су ипак уграђене, треба их редовно проверавати.

Упркос свим мерама заштите, поједини (посебно старији) примерци публикација „обољевају“. За лечење таквих врста оштећења данас постоје изврсна средства, а старији примерци грађе се конзервирањем штите на дужи период. Планирање програма заштите је посао везан за управљање колекцијом, људским и физичким ресурсима. Циљеви програма наведени су у статуту библиотеке.

Легати често обилују библиотечком грађом која се мора третирати као посебна збирка, при чему се пре свега мисли на старе и ретке књиге и рукописе. Легат самим тим мора бити смештен у добро чуваним просторијама у којима се примењују и посебне врсте заштите. Као што је већ напоменуто, многе библиотечке јединице које се налазе у легату представљају посебан део културног наслеђа и о начину чувања и

хигроскоп.

¹³⁸ Справа која представља спој термометра и хигрометра.

¹³⁹ Апарат који аутоматски записује релативну влагу у току једног дана или седмице.

¹⁴⁰ Инструмент који се састоји од два термометра на истом постољу, од којих један показује температуру ваздуха, а други навлажен, услед испаравања течности, показује нижу температуру и то утолико нижу уколико је ваздух сувљи (јер је тада испаравање јаче); на тај начин одређује се апсолутна и релативна влажност ваздуха.

Напомена: За одређивање температуре или влаге у просторији током дана, инструмент се увек мора налазити на истом месту, под истим условима. За упоређивање резултата током више дана, читање се мора вршити и у одређеном време, уколико се не региструју помоћу хигрографа.

¹⁴¹ За магацине у којима се чувају књиге и архивалије највише одговарају фиксирани апарати за гашење помоћу угљен-диоксида, сувих хемикалија, односно лако експлозивне пене, јер би гашење водом могло да изазове непроцењиве и непоправљиве штете.

заштите биће им посвећен читав одељак у наставку текста.

Разнолики су начини смештаја легата и они су одређени вољом оставиоца, самим садржајем легата, као и објективним могућностима библиотеке. Основна два начина су смештање у магацински простор и постављање легата у отворене просторе у оквирима библиотеке. И у једном и у другом случају легат се чува груписан, као једна целина. Уколико се налази у магацину требало би одвојити засебан део за ову намену. Монографске публикације и периодика постављају се на полице (при чему се периодика поставља положено) и то у складу са сигнатурним бројем који носе. Рукописи и фотографије смештају се у посебно обележене кутије, коверте или овојнице. Ради боље заштите, некада се ова врста грађе двоструко обезбеђује, тј. смешта се у овојнице које се слажу у кутије. По жељи оставиоца легат се може чувати и у оквиру спомен-собе, при чему се тежи да она представља реплику стварне легатарове радне собе. И у том случају треба применити све могуће мере заштите грађе по питању смештаја. Неретко се у собе додају витрине или застакљени регали у којима се чува посебно осетљива врста грађе. Уколико легат садржи делове намештаја, личне предмете и уметничка дела, најчешћи је пример да библиотеке, које за то имају могућности, одвоје део библиотечког простора у којем ће сместити све предмете из легата. Он ће на тај начин представљати и врсту експоната који ће бити видљив и доступан корисницима. По природи ствари, легати се најчешће смештају у оквиру завичајне збирке библиотеке или у оквиру одељења посебних фондова, уколико га библиотека има. Јасно је да легати имају посебан значај и третман у оквирима библиотека. Публикације из легата не дају се на коришћење на уобичајене начине за библиотечку делатност, нити се сме сматрати да су у слободном приступу, иако се налазе на полицама доступним корисницима библиотеке. Приступ овој грађи се омогућава искључиво преко посебних писаних захтева на које одговара одговорно лице. Уколико је у питању монографска грађа, библиотекар који прими захтев треба да провери да ли примерак тражене публикације постоји у општем фонду библиотеке и да њега

понуди кориснику. Ако то није случај, или ако корисник из својих разлога, инсистира на јединици из легата, онда је може користити искључиво у читаоници библиотеке.¹⁴² Важно је напоменути да је од посебног значаја (како због праћења и информација о истраживачима, тако и због статистичке обраде) прецизно и подробно вођење евиденције корисника ове грађе, као и документације о коришћењу појединачних јединица из легата. Добро би било да библиотеке за ту намену имају издвојене делове читаоница или засебне читаонице, које се свакако морају налазити у оквирима одељења које се стара о легату. У читаоницу не могу да се унесу ранчеви и ташне, а лаптопови се уносе без торбе. Наравно, када је у питању стара и ретка грађа, постоје примерци који се не могу издавати ни под којим условима, већ имају карактер експоната који је смештен у посебне витрине. Остале врсте грађе које се неретко налазе у легатима, као што су рукописи, писма, фотографије и сл. такође се издају у посебним условима и на писани захтев.¹⁴³ Физичко стање публикације проверава се пре давања на коришћење, и свакако након враћања, у присуству корисника. Идеално решење у оваквим случајевима представља такозвано реформатирање, тј. формирање квалитетних копија осетљивих или оштећених материјала. Копије материјала значајне су за заштиту грађе и омогућавају корисницима приступ осетљивим материјалима и оним незгодним за манипулацију. Дигитализован материјал има још и

¹⁴² У одељку *Права и дужности корисника библиотеке*, ЗБИД прецизира се да библиотечко-информациона грађа и извори који се користе искључиво у просторијама библиотеке обухватају: завичајну збирку, докторске дисертације, магистарске и специјалистичке радове, библиотеке целине, серијске публикације, референсну збирку, другу библиотечко-информациону грађу и изворе за које постоје разлози да се њихово коришћење ограничи. Још једном Закон неоправдано не помиње легате, те се ова одредба односи на њих или кроз завичајну збирку, или библиотеку целину, или се посматра као друга библиотечко-информациона грађа за коју постоје разлози да се њихово коришћење ограничи. Такође и: „Упутство о начину рада библиотека са корисницима“, *Службени гласник РС* бр. 96 (2012).

¹⁴³ Уз захтев који подносе библиотеци истраживачи морају да потпишу сагласност (на формулару) којим прихватају правила коришћења, као и да прихватају одговорност у случају оштећења грађе коју желе да користе. Начин на који се приступа фонду, услови коришћења и име библиотекара којем могу да се обрате треба да се налазе на видном месту или да буду одштампани на чланској карти.

предност да може бити доступан ван библиотеке у електронској верзији. Реформатиран материјал доступан је свим корисницима библиотеке.

2.3.1 Попис међународних стандарда за смештај, чување и излагање библиотечке грађе

IFLA Principles for the Care and Handling of Library material

(Начела за чување библиотечке грађе и за поступање с њом). Садржи препоруке за обраду, коришћење, чување, заштиту, транспорт, излагање традиционалне (папирне), фотографске и филмске грађе, аудиовизуелних, магнетних и оптичких носилаца записа, те њихово умножавање, у циљу заштите, путем фотокопирања, микрофилмовања и дигитализације.

ISO 11799:2003 Information and documentation – Document storage requirements for archive and library materials

(Смештајни услови за архивски и библиотечки материјал). Стандард прецизира услове које би требало да испуњава просторија која се користи као депо за смештај архивске и библиотечке грађе: конструкција, место, инсталације и опрема.

ISO 18902:2001 Imaging materials – Processed photographic films, plates and papers – Filing enclosures and storage containers

(Копирана грађа – Обрађени фотографски филмови, плоче и папири – кошуљице за одлагање и контејнери за смештај)

ISO 18911:2000 Imaging materials – Processed safety photographic films Storage practices

(Копирана грађа – Обрађени фотографски филмови – начин чувања). Обрађују се начини и услови за чување фотографских филмова, те начини обраде, коришћења и прегледања филмова. Стандард се не односи на нитратне филмове.

ISO 18918:2000 Imaging materials – Processed photographic plates Storage practices

(Копирана грађа – обрађене фотографске плоче – начини чувања). Одређени су детаљни услови за чување, коришћење и прегледање

фотографских плоча. Препоруке су дате у два нивоа – средњи (просечни), за краћи животни век (најмање 10 година), и строжи критеријум за архивско чување (дужи животни век).

ISO 18920:2000 Imaging materials – Photographic reflection prints
Storage practices

(Копирана грађа – фотографије – начини чувања). Стандард обрађује начине чувања, заштите и коришћења фотографија. Одређени су општи услови за чување фотографија, облик и квалитет заштитних кошуљица и кутија, опрема депоа и микроклиматски услови у њима.

ISO 18921:2002 Imaging materials – Compact disc (CD-ROM) –
Method for estimating the life expectancy based on the effect of temperature
and relative humidity

(Копирана грађа – компакт диск (CD-ROM) Поступак за утврђивање очекиваног трајања с обзиром на утицај температуре и релативне влажности). Дате су препоруке и резултати тестирања старости компакт дискова с обзиром на промене температуре и релативне влажности.

ISO 18923:2000 Imaging materials – Polyester-base magnetic tape –
Storage practices

(Копирана грађа – магнетна трака на бази полиестера – начини чувања). Дате су препоруке о начину и условима за чување, коришћење и заштиту магнетних трака.

ISO 18925:2002 Imaging materials – Optical disc media – Storage
practices

(Копирана грађа – оптички диск – начини чувања). Одређени су услови за архивско чување оптичких дискова за аудио, видео и компјутерско коришћење, начини руковања са њима, прегледања, чишћења. Образложени су само утицаји температуре и релативне влажности на њих, али не и утицаји светлости, загађеног ваздуха и других опасности.

ISO 18927:2002 Imaging materials – Recordable compact disc system-
method for estimating the life expectancy based on the effect of temperature

and relative humidity

(Копирана грађа – Компакт дискови са једнократним записом – поступак за утврђивање очекиваног трајања с обзиром на утицај температуре и релативне влажности). Обрађује резултате тестирања утврђивања старости компакт дискова на којима се не могу мењати подаци, а с обзиром на утицај температуре и релативне влажности.

ISO 18928:2002 Imaging materials – Unprocessed photographic films and papers – Storage practices

(Копирана грађа – неупотребљени фотографски филмови и папир – начини чувања). Слични су захтеви за употребљен и неупотребљен фотографски материјал, али постоје и разлике које су одређене овим стандардом.

ISO 18934:2006 Imaging materials – Multiple media archives – Storage environment

(Копирана грађа – архиве на више медијума – услови чувања). Стандард обрађује услове чувања у случају постојања разноврсних медијума у истом простору. Овај стандард не укида постојеће стандарде који се тичу услова чувања а односе се на одређен медијум, на пр. папир.

2.3.2 Кадар

Библиотекар¹⁴⁴ у одељењу у којем је смештен легат или библиотекар који је задужен за одређени легат мора поседовати опште професионалне и етичке особине као и сви библиотекари. Оно што га одваја и препоручује јесте стручност и знање о лику, делу легатора, као и о самом легату, његовим специфичностима, историјату и садржају. Од

¹⁴⁴ У тексту се наводи име професије библиотекар у мушком роду, при чему се подразумева да се односи и на жене које раде у оквирима ове струке. Такође, на одређеним местима радни задаци и послови који се наводе подразумевају рад књижничара, иако се сви стручни радници у тексту називају библиотекарима, указујући тим називом на целокупну струку. Утемељење за овакву одлуку нађено је у чињеници да овај назив за професију датира још од 1853. године (у Указу кнеза Александра Карађорђевића), при чему се одређује да је библиотекар „лице које рукује библиотеком.“

библиотекара који је задужен за одређени легат очекује се свестраност. Затим, то свакако мора бити образована личност која континуирано ради на својој едукацији и стручном напретку. Пожељно је да има знања и из научне области којом се легатар бавио. Уопштено, пожељно је да тежи и формалном и неформалним облицима усавршавања. Међутим, јасно је, ниједан библиотекар не може имати неисцрпно знање, тако да је од необичне важности да он уме и жели да консултује референсну грађу и, свакако, да уме да истражује и да пронађе информацију на интернету. Са сваком наступајућом годином, ова вештина није само пожељна, већ се подразумева као неопходна. Предузимљиви библиотекар неће чекати питање корисника, већ ће се перманентно обавештавати о областима које легат покрива. Доброг библиотекара красе лепе особине и професионални квалитет. Како је легат специфична библиотечка збирка, збирка која представља живот и рад значајне личности, библиотекар који се бави легатом треба да буде вешт у сарадњи са појединцима и групама, да буде приступачан, заинтересован и ефикасан, треба да буде оспособљен за брзе и стручне поступке. Као и све библиотекарке и библиотекара који се специјализовао за одређени легат или легате у својој библиотеци треба да одређује професионална етика.¹⁴⁵

2.3.3 Ревизија

Ревизија библиотечког фонда представља редовну и законом прописану активност у библиотеци. Она подразумева систематски преглед библиотечког материјала уз упоређивање са подацима у књизи инвентара, ради утврђивања његове стварне количине, физичког стања и актуелности. Библиотечки материјал је друштвена својина, те је његова

¹⁴⁵ Библиотекарско друштво Србије, „Етички кодекс библиотекара Србије (нацрт)“, http://bds.rs/wordpress/?page_id=22 (преузето 29.9.2013); IFLA, „Етички кодекс за библиотекарке и информационе стручњаке“, <http://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/serbiancodeofethicsfull.pdf> (преузето 22. 2. 2013).

ревизија нужна контрола чувања. Временски размаци¹⁴⁶ у којима се она обавља регулишу се прописима и зависе од обима библиотечке грађе у библиотекама. Третман библиотечког материјала при ревизији не зависи само од типа библиотеке, него и од њених фондова.¹⁴⁷ Појединости о радњама и пословима које се обављају пре, током и након ревизије, као и динамици одигравања дефинисане су у „Закону о библиотечко-информативној делатности“ као и у „Упутству о ревизији и отпису библиотечке грађе“.¹⁴⁸ Ревизија може бити општа и делимична. Спроводи се у четири кључне фазе: 1. припрема, 2. непосредан увид и упоређивање са књигама инвентара, 3. израда пропратних докумената о ревизији и 4. сређивање и анализа прикупљених података, исправке у каталозима или базама података.

Библиотеке су обавезне да врше ревизију стања старе и ретке библиотечке грађе из својих фондова. Стара и ретка библиотечка грађа не може се отписати, изузев у случају предвиђеном законом и у складу са прописима о ревизији и отпису грађе.

2.3.4 Библиотечка статистика и корисници легата

Зарад бољег пословања, прављења стратегије, краткорочних и дугорочних планова, дефинисања приоритета, организације и увида у постигнуте резултате, свака библиотека води мање или више прецизну статистику. Она се може водити на дневном, месечном, полугодишњем, годишњем и петогодишњем нивоу. Годишња статистика налази место у годишњем извештају библиотеке.¹⁴⁹ Она не сме бити само фактичка (да

¹⁴⁶ Законом је утврђена редовна динамика спровођења ревизије, али постоје и ванредни услови након којих је она обавезна: у случају пожара, елементарних непогода, крађе, ратних разарања, пресељења, именовање нове одговорне особе и одржавање посебне збирке која има својство културног добра.

¹⁴⁷ Vladimir Jakanović i dr., *Mala jugoslovenska enciklopedija bibliotekarstva* (Beograd: Nova knjiga, 1988), 216

¹⁴⁸ „Упутство о ревизији и отпису библиотечке грађе“, *Службени гласник СР* бр. 34 (1994).

¹⁴⁹ Како није реч о општој библиотечкој статистици, већ такозваној посебној и проширеној, треба имати у виду податке за допунску статистику. Статистика везана за легат води се у оквиру статистике одељења у којем се легат налази и прилаже се уз главну,

наводи чињенице везане за кориснике и коришћење легата), већ мора имати и аналитичку компоненту. Са становишта легата веома је значајно да, поред опште статистике библиотеке, одељење у којем се налази легат прецизно води и интерну статистику која ће пратити кориснике¹⁵⁰ и коришћење библиотечке грађе у легатима. Ово је пре свега битно да би се могло изаћи у сусрет потребама корисника. Те потребе не морају стриктно бити везане за легат као предмет интересовања, већ, на пример, могу се тицати радног времена, тј. периода у којем је легат доступан корисницима, посетиоцима или туристима. Увидом у категорије корисника¹⁵¹ (истраживачи, средњошколци, студенти, новинари, публицисти, научни радници, биографи, поштоваоци и сл.) може се одредити врста и обим услуга које библиотека треба да унапређује.¹⁵² Статистички језик је нумерички, те то управи библиотеке дозвољава аналитички и компаративни приступ пословању. Постигнути резултати могу се поредити са планом и програмом за одређени период, другим библиотекама истог типа, или са резултатима постигнутим у претходном периоду.

При осмишљавању и вођењу библиотечке статистике треба се водити препорукама ИФЛЕ (*Манифест за библиотечку статистику*¹⁵³) и

општу, статистику. Избор додатних, релевантних показатеља утврђује се у самој библиотеци, али је препорука да се консултује Завод за статистику. Такође, с обзиром да се статистички подаци достављају и оснивачу библиотеке, треба прилагодити делове статистике његовим потребама, да би се омогућило поређење са истим или сличним делатностима у другим институцијама (дакле, у овом случају, које такође поседују легате) под патронатом оснивача или финансијера предметне библиотеке.

¹⁵⁰ У библиотечкој теорији и пракси, неки аутори су склони одређивању типологије корисника на психолошку и социолошку. У том контексту, у основи методолошких истраживања наводи се тројаки циљ истраживања која су условљена вођењем статистике, то су: а) идентитет и типологија корисника, б) однос корисника према књизи и чувању и в) ниво и природа рада библиотекара, са аспекта корисника. Vladimir Jokanović, *Savremeni bibliotekar i čitalac* (Београд: Словода, 1983), 39, 73.

¹⁵¹ Статистика прецизно приказује структуру корисника (старосну, образовну и сл.) и делове легата који у највећој мери изазивају њихово интересовање (монографске публикације, картографска грађа и сл.).

¹⁵² Ретка је појава да се подаци о профилу корисника стављају у однос са демографским подацима, иако ова врста истраживања може довести до веома занимљивих и корисних резултата.

¹⁵³ IFLA, *Манифест за библиотечку статистику*, <http://www.ifla.org/files/assets/statistics->

Унеска, као и *Међународним стандардом за библиотечку статистику*¹⁵⁴ – ISO 2789.

Манифест за библиотечку статистику у уводном делу наглашава да су квантитативни и квалитативни подаци о библиотечким услугама, коришћењу и корисницима библиотеке неопходни за откривање и потврду изузетне вредности коју пружају библиотеке те прецизира следеће сегменте: Библиотечка статистика, Шта показује библиотечка статистика, Квалитет библиотечке статистике, Модел упитника и Финансирање, законодавство и мреже.

Међународни стандард за библиотечку статистику значајно је прецизнији и обимнији, па самим тим у пракси кориснији¹⁵⁵ документ. Овај стандард даје библиотечко-информационој заједници смернице за вођење и представљање библиотечке статистике. Одредбе 3 и 6 приказују језгро овог међународног стандарда. Одредба 3 садржи дефиниције већине елемената од којих се састоји библиотечка делатност; те дефиниције су сачињене само за потребе статистике. Одредба 6 препоручује како треба да се броји сваки од тих елемената.

Статистика везана за кориснике подразумева и анкетирање о нивоу њиховог задовољства. Бројчано исказано задовољство корисника може се ставити у однос са жељеним циљевима, претходним периодом или периодом пре увођења некакве иновације или услуге. Легат се не налази у библиотеци само на корист библиотечким корисницима, већ је често предмет интересовања различите врсте посетилаца. Евидентирање броја посета легату (јер легати каткад имају музејски карактер¹⁵⁶) може се

and-evaluation/publications/library-statistics-manifesto-sr.pdf (преузето 22.6.2013).

¹⁵⁴ *Међународни стандард за библиотечку статистику*, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1376 (преузето 22. 6. 2013).

¹⁵⁵ Пример за наведену констатацију је тај да је то једини документ који даје директну смерницу како пребројавати, тј. водити статистику за ону грађу која је у легату смештена у кутије, која се користи у комплетима, или на листовима, или на пр. албуми за фотографије, маркице и сл.

¹⁵⁶ Уколико библиотекари посебних фондова у којима се налазе легати желе да консултују евалуацију рада у уметничким и музејским библиотекама могу да се информишу о АКМВ који представљају 83 критеријума стандарда ових типова библиотека на немачком говорном подручју. Посебна занимљивост АКМВ представља сертификавање

ставити у однос са бројем посета библиотеци или сродним установама које такође поседују легат. Како није увек могуће прецизно одредити број посета (када су у питању ђачке екскурзије, посете учесника семинара или конференција и сл.) препоручује се да се посете корисника одељењима или просторијама у којима је легат евидентирају при уласку или изласку на неки од следећих начина: бројање помоћу окретне капије, електронски бројач, ручно бројање. Сваки од ових метода, нарочито ручно бројање, може да се користи током једног или више пробних периода и да се онда резултати увећају на основу претпоставки да би се добила годишња процена. У извештају треба да се наведе коришћени метод.

Такође треба нагласити да статистика не треба да прати само стриктне библиотечке показатеље као што су број посетилаца или позајмица, већ и пратеће услуге везане за коришћење легата као што су резервација одређене публикације, копирање или скенирање делова грађе (уколико је то дозвољено због стања публикације и ауторских права) или број пружених информација о целокупном легату или појединим његовим деловима (у оквиру тога и број позитивних одговора на специфичне захтеве или онлајн упите).

Осим што немерљиво доприноси културно-историјском значају библиотеке у којој се налази, легат може да допринесе и побољшању финансијских улагања у установу. Прецизна и тачна статистика може послужити као аргумент оснивачу, локалној самоуправи или вишим инстанцама (Министарству културе) за будућа улагања у опште стање библиотеке или у опрему везану конкретно за предметни легат. Занимљиво је да се исти ефекат може имати и у случају да статистика показује лоше резултате уколико се укаже на то да би они могли бити

квалитета уметничких и музејских библиотека које се сматра релевантним показатељем, те се прихвата као критеријум квалитета за најразличитије потребе од препоруке за пројекте до апликација за финансијска средства. Arbeitsgemeinschaft der Kunst – und Museumsbibliotheken (АКМБ), <http://www.arthistoricum.net/netzwerke/akmb/> (preuzeto 29. 6. 2013).

значајно увећани уколико би се побољшали услови смештаја легата и рада библиотекара, или да је такво пословање последица неулагања и да може довести до пропадања или уништења неспорно значајне заоставштине, али с друге стране позитиван ефекат на финансијера може имати и веома добра статистика која показује труд, вољу, могућности, просперитет, економску оправданост, заинтересованост јавности или будућност библиотека у којима се легат налази.

2.3.5 Представљање легата широј јавности

Представљање легата који се налази у библиотеци широј јавности може се обављати на више начина. Различите активности са овим циљем могу се обављати у самој библиотеци, али и ван ње. Представљање легата чини се са жељом да се популаризују сам легат, библиотека, област којом се легатор бавио или личност легатора. Овом активношћу у већим библиотекама бави се стручна служба (одељење за програмске активности или односе са јавношћу, маркетинг служба и сл.), док су у мањим библиотекама за то задужени библиотекари. Ниједан вид презентације легата не сме се вршити на штету заштите и добробити легата.

У библиотеци се легат може представити на књижевним вечерима, приредбама поводом јубилеја, на гостовањима историчара, сарадника са факултета, савремених научника, издавача или чланова породице легатора, затим на вечерима представљања истраживача и поштовалаца лика и дела легатора, промоцијама, састанцима клубова обожавалаца са библиотекарима, организованим трибинама, округлим столовима, тематским стручним скуповима и сл. Овакви догађаји тј. програми могу бити организовани ад хок или плански, као и у утврђеним терминима (на пр. последњег дана у месецу или на рођендан завештаоца). Такође, могу се организовати литерарни или ликовни конкурси који за тему имају сам легат, неки његов део или живот оставиоца.

Други облик активности које за циљ имају приближавање и популарисање легата у библиотеци јесте штампање информативних брошура, плаката, издавање сопствених издања (фототипских издања или издања која за тему имају живот легатора, издавање дела на основу рукописа, монографија), израда и штампање библиографија, затим штампање информативних билтена и флајера (који се деле свим корисницима библиотеке, али се и шаљу поштом значајним институцијама, појединцима, школама, туристичким савезима). Штампани пропагандни материјал може се постављати на видним, за то предвиђеним, местима у насељу. Посебан вид професионалне ангажованости библиотекара јесте перманентно објављивање радова у научним и стручним часописима. Вредно труда је и штампање каталога библиотеке легата са био-библиографијом, потребним регистрима и пригодним илустрацијама.

Најзахтевнији вид популарисања чини се да је организовање изложби или јавно приказивање документарних филмова (за које су заслужни филмски радници, архивари или сами библиотекари). Ова врста изложби спада у тематске. Неретко у оваквом обимном подухвату библиотека сарађује са другом библиотеком или културном установом (посебно уколико се легат исте особе налази у две или више установе). Организовање изложбе је дуготрајан, обиман и захтеван посао који укључује широк спектар стручњака који у њему учествују. Изради изложбе претходе детаљне припреме и студиозан научно-истраживачки рад. Изложба за своју тему може имати колекције које се налазе у оквиру легата, те на овај начин могу бити презентоване колекције мапа, разгледница, фотографија или писам легатора. Оне могу бити начињене као поставке у самој библиотеци, али се могу осмислити тако да буду погодне за гостовања у другим окружењима. У том случају посебна пажња мора бити посвећена заштити грађе, њеном приступу, осигурању и заштити од крађе. Да би се избегле нежељене последице „изласка“ легата из библиотеке, свакако је боље осмислити фото-изложбу која би

кроз професионалне фотографије представљале грађу легата или његове делове. Када је у питању писана грађа, треба се одлучити за изложбу репродукција. За овакве изложбе, с обзиром да су ретке и значајне, израђује се каталог изложбе. Све су популарније и виртуелне изложбе.

Штампани и електронски медији су битни сарадници библиотека, који ефикасно промовишу активности везане за легат. Представљање легата и активности око њега врши се пре свега преко локалних гласила, али уколико легат има шири, национални или чак међународни значај, изабраће се гласила у складу са тим. Препоручљива је континуирана сарадња са локалним новинама у којима би се налазила стална рубрика посвећена легату у библиотеци, или, ако је у питању локална телевизијска или радио станица, сталне емисије и осврти. Библиотекар који је задужен за легат, поред својих редовних библиотечких активности, треба да нађе времена за јавно и редовно дистрибуирање информација у различитим форматима, било да су то огласи, рекламе, објаве за штампу или интервјуи. У савременом времену неоспорно је интернет место које дозвољава највећу видљивост, који досеже до најширег броја људи, којима се може на овај начин обраћати директно, али информације стижу и до потенцијално заинтересованих за легат (ово се посебно односи на друштвене мреже¹⁵⁷). Свака библиотека у оквиру свог веб-сајта представља легат и услуге које пружа у вези са њим. Наравно, на овај начин могу се оглашавати догађаји и програми који се одигравају у организацији библиотеке. Непотребно је наглашавати да он мора бити редовно ажуриран. У исту сврху може се формирати и блог читаве библиотеке или посвећен искључиво легату. Пожељно је да библиотекар формира мејлинг листу на коју би се пријављивали сви који желе благовремену информацију у вези са животом легата. На основу искуства

¹⁵⁷ Иако по својој дефиницији друштвене мреже повезују своје кориснике широм планете, овом приликом ће бити указано на широк опсег потенцијалних интересената за легате у библиотекама који се могу досегнути на пр. преко Фејсбука кроз информацију *Статистичког годишњака Србије за 2012. годину*, <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2012/pdf/G20122007.pdf> (преузето 10.10. 2014) у којем је наведено да 43,4% популације Србије има налог на овој друштвеној мрежи.

колега из чачанске Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“ као изузетно корисна и ефикасна показала се услуга *Питајте библиотекара*,¹⁵⁸ коју су они установили са намером да омогуће корисницима да добијају информације од свог библиотекара путем интернета.

2.3.6 Сарадња са другим установама

Већ је, у неколико наврата, указивано на сарадњу библиотеке са другим установама. Оваква сарадња је неопходна и подразумева размену стручних радника, заједничку организацију програма и манифестација, професионалну подршку и сл. Власништво над легатима професионално повезује многе установе, пре свих библиотеке, музеје и архиве, али и институте, културне центре, факултете, научна и струковна удружења. Свака библиотека која поседује легат законски је упућена на Народну библиотеку Србије, Библиотеку Матице српске и библиотеке које одреди Министарство културе и информисања Републике Србије. Иста врста активности, али и проблема, са којима се суочавају библиотеке које имају легат у својим фондовима чине их блиским са другим установама које су дошле у посед легата. Сарадња може бити саветодавна, али могу се „позајмљивати“ стручњаци из одређених области, као што могу легати „гостовати“ у различитим установама.

2.3.7 Легат као део завичајне збирке

У оквирима библиотеке најприродније место за легат је у окриљу завичајне збирке. У прилог ове констатације, а осврћући се на легат,

¹⁵⁸ Услуга *Питајте библиотекара* уведена је 2006. године и током прве две године њеног постојања углавном су је користила лица заинтересована да путем интернета поставе питања у вези књига из фонда библиотеке, програма или радног времена, да би од 2008. године било питања која се тичу ресурса за проучавање локалне историје, порекло становништва или веродостојност објављених дигитализованих публикација.“ Богдан Трифуновић, „Дигитализација библиотечке грађе и нове перспективе завичајне баштине“, *Глас библиотеке* бр. 17 (2010): 17.

библиотеке целине и приватне колекције, др Дејан Вукићевић наводи: „Легати и библиотеке целине, како се у новије време називају посебне библиотеке, често су саставни део завичајних фондова. То је логично с обзиром на то да су управо завичајни ствараоци особе које се чврсто вежу за свој крај, те осећају дужност да завештају своје библиотеке управо завичајним фондовима или то уместо њих ураде наследници верујући да ће се на тај начин продужити трајање њихових најближих.“¹⁵⁹ Исти аутор наводи резултате анкете спроведене од пролећа до јесени 2008. године у завичајним фондовима општинских библиотека Србије: „Од 119 завичајних фондова 65 (54,62%) у свом саставу нема легате, док се у 23 (19,32%) налази 23 легата, а 31 (26,05%) није доставило податке. Информација говори о легатима у саставу завичајних фондова, док они у саставу библиотека нису третирани.“¹⁶⁰

Завичајна збирка у својој основи представља збирку историје и културе једног краја. Наиме, иако користимо појам збирка у најширем смислу, за организацију грађе у завичајном фонду библиотеке суштински везујемо три појма: завичајно одељење, фонд и збирка. Ово нису једини појмови који су у употреби у библиотечкој теорији и пракси код нас. Анализирајући завичајну грађу могу се сусрести и појмови завичајна колекција, завичајна служба, завичајни одсек, завичајни реферат, завичајно одељење, а понекад се такве збирке називају и на основу области коју покривају (на пр. Завичајно одељење Библиотеке града Београда назива се *Београдика*, а Завичајно одељење Библиотеке у Вршцу назива се *Банатика*). Према организационом обиму који обухвата, можемо рећи да је одељење најшири појам (јер подразумева засебан простор и специјализован кадар), док је фонд шири појам од збирке јер је сачињен од више различитих збирки. Легат може бити део било одељења, било фонда или збирке, у зависности од организације и просторних могућности библиотеке. Уколико легатор свој легат уступа

¹⁵⁹ Дејан Вукићевић, *Завичајни фондови*, 61.

¹⁶⁰ Исто, 153.

библиотеци, на њој је да одреди да ли је том и таквом легату место у завичајном фонду - ретки су случајеви да је у тестаменту стриктно наведена таква воља оставиоца. Легат, јасно је, може бити и део другачијих организационих целина у библиотеци¹⁶¹ (на пр. уметничке или историјске збирке), а може функционисати и као самостална целина.¹⁶²

Легат укључује различитост библиотечке грађе, а притом се мора третирати, смештати и чувати као целина, тако да је једини критеријум који препоручује легат за завичајну збирку сам легатор. Овакву констатацију употпуњује проф. др Десанка Стаматовић у својим „Методским упутствима за формирање и вођење завичајних фондова у општинским и народним библиотекама“,¹⁶³ у којима увиђа две групе завичајне грађе, примарну – која окупља публикације које се у било ком смислу односе на завичај, догађаје и поједине особе у њему и секундарну – која је састављена од дела аутора рођених у завичају, као и локалне продукције.

Дакле, у оквиру легата могу се наћи (што и јесте најчешћи случај) и публикације које нити суштински, нити тематски, нити по месту штампања немају везе са одређеним завичајем, али њихов сакупљач, тј. власник приватне библиотеке уступљене у облику легата има, те самим тим његова оставштина, у свом пуном обиму, може и треба да нађе место у завичајној збирци библиотеке. Водећи се оваквим ставом, мора се утврдити појам завичаја и однос легатора са њим. Бројни аутори на различите начине одређују шта покрива појам завичаја у библиотечком смислу, од географског или административног одређења (од најмање јединице, села, до ширих појмова као што су административни регион,

¹⁶¹ Олга Поповић, „Чување и вођење посебних библиотека“, *Библиотекар* 24, 5 (1972): 650-654.

¹⁶² Слободан Радовић, „Легати и фондови – део завичајне културне баштине“, у *Стање и перспективе развоја завичајних фондова* (Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2004), 97-103.

¹⁶³ Десанка Стаматовић, „Методска упутства за формирање и вођење завичајних фондова у општинским и народним библиотекама“, *Глас библиотеке* бр. 11 (2004): 22. Доступно и на: http://www.cacak-dis.rs/elektronska_izdanja/Glas_biblioteke_11/desanka_stamatovic.html.

па чак постоји склоност код извесних теоретичара овог питања да завичајем у овом смислу сматрају читаве аутономне области или републике), до блискости и повезаности становника једног подручја каквим етнолошко-историјским критеријумом. У Србији је, са становишта библиотеке, најчешће прихваћена дефинисана област општине, што представља добро решење јер се просто територијално може омеђити. Наравно, има и изузетака, посебно у оним крајевима земље где каква шира област представља историјску или верско-националну целину (словачка села у Војводини или Тимочка крајина, тј. влашка област која представља територијалну везу Борског и Зајечарског округа). У оваквим случајевима добру смерницу може представљати матичност над одређеним библиотекама.

Следеће питање које се намеће јесте који су то критеријуми који повезују једног ствараоца и одређени завичај. Ако не узимамо у обзир емотивни аспект, у смислу субјективног осећања повезаности,¹⁶⁴ најједноставније је овај однос повезати са местом рођења или периодом живота какве знамените личности у одређеном месту. Уколико се окренемо референсним изворима, уочићемо да сви мање или више подробно описују појам завичаја у којем је фокус на личностима, житељима, те ће тако у *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика*¹⁶⁵ завичајем се називати „место са ближом околином где се неко родио или где је одрастао, родно место, родни крај; место, крај одакле неко или нешто потиче, води порекло.“ Прва два од шест општих начела за неговање библиотечких завичајних збирки директно се односе на завичајне ствараоце. Како су сви критеријуми релевантни у смислу

¹⁶⁴ Овај аспект из библиотечке визуре не би требало узимати у обзир, али са друге стране, каткад то предстаља изричиту жељу оставиоца који, осећајући се блиским са неким крајем, изрази јасну жељу да његов легат нађе место у завичајној збирци њему драгог краја. Уврежен је став да библиотекари излазе у сусрет таквој вољи оставиоца, проналазећи аргументе у самом легату, тј. деловима библиотечке грађе који су на један или више начина повезана за одређени завичај. Дакле, у оваквим случајевима може се говорити о примарној групи завичајне грађе (која окупља публикације које се у било ком смислу односе на завичај) и то ће бити критеријум, а не сам легатор.

¹⁶⁵ *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Knj. 5 (Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, 1968).

легата, тј. он може садржати било један или више примерака библиотечке грађе који се односе на принципе прикупљања завичајне збирке, наводимо их све: 1) ако је аутор књиге рођен на датој територији; 2) ако је живео на тој територији; 3) ако је тема књиге изучавање завичаја; 4) ако је издавач са те територије; 5) ако је књига штампана на територији коју завичајна збирка покрива;¹⁶⁶ 6) ако је књига посвећена личности са дате територије.

Посебан проблем ствара укрштање прва два критеријума, јер веома је чест случај да се каква знаменита личност родила у једном месту, а живела и стварала у неком другом, или чак и у више њих. У том случају могу се применити два могућа модела, први парцијални и други преклапајући. Са становишта легата, било први или други модел биће искључиво у складу са жељом оставиоца. Наиме, легатор у тестаменту одређује да ли целокупну књижну грађу своје заоставштине оставља једној библиотеци или жели да је подели на више њих. Од врсте библиотечке грађе зависиће да ли ће се ти и такви делови легата наћи у завичајној збирци библиотека.

Коришћење библиотечког материјала завичајне збирке дефинисано је „Правилником о коришћењу библиотечког материјала“ библиотеке и у складу је са општим одредбама које подразумевају да је књижни фонд завичајне збирке затвореног типа¹⁶⁷ и да се може користити уз чланску карту само у просторијама намењеним за рад (читаоницама). Уколико се легат налази у оквирима ове збирке подлеже правилима прописаним за сву грађу у збирци.

¹⁶⁶ Наведени критеријум омеђен је временском одредницом, наиме, у обзир се узимају оне књиге које су штампане до 1945. године. Ова одредница је, посебно са савременог становишта хиперпродукције, веома оправдана јер би у случајевима великих завичајних области или културно-административних центара (на пр. град Београд) прикупљање свих публикација штампаних на датој територији обесмислило сврху и циљ завичајних збирки.

¹⁶⁷ ЗБИД, чл. 29, 30

2.4 Изводи из „Закона о старој и реткој библиотечкој грађи“

Сваки легат, тако и онај који се налази у библиотеци, сам по себи представља збирку од значаја. Уколико легат садржи, што је честа појава, библиотечку грађу која се дефинише као стара и ретка, та чињеница умногоме повећава његову вредност (културно-историјску у сваком случају, али и материјалну). „Законом о старој и реткој библиотечкој грађи“¹⁶⁸ уређује се заштита старе и ретке библиотечке грађе као културног наслеђа, њено чување, сређивање и обрада, као и услови и начин коришћења.

Након приспећа легата у библиотеку, током иницијалних радњи у вези са његовим пријемом, утврђује се да ли међу књижном грађом има публикација које се одређују као стара и ретка библиотечка грађа.¹⁶⁹ Препорука је да се тада сачини општи приказ легата, његовог садржаја и културно-историјске вредности, који може бити допуњен и био-библиографијом легатора. Већ је напоменуто да по окончању стручне обраде треба да се објави каталог, а према закону библиотека која поседује легат обавезна је да поднесе предлог¹⁷⁰ за проглашење овакве збирке културним добром,¹⁷¹ иако се у њој налазе библиотечке јединице као што су старе и ретке књиге, које већ по аутоматизму имају статус културног добра.¹⁷²

¹⁶⁸ На основу Устава РС, Народна скупштина РС прогласила је овај закон. Објављен је у *Службеном гласнику РС*, бр. 52/2011 од 15.7.2011. године. Пун текст закона доступан на <http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-staroj-i-retkoj-bibliotekojoj-gradji>.

¹⁶⁹ Критеријуми за утврђивање које су старе и ретке књиге културна добра од изузетног и од великог значаја“. *Библиотекар* 40, 3-4 (1988): 60-61.

¹⁷⁰ Библиотеке су обавезне да у року од једне године од дана ступања на снагу овог Закона (23. 7. 2011) одговарајућу стару и ретку библиотечку грађу из својих фондова предложе за проглашавање за културно добро од изузетног, односно великог значаја.

¹⁷¹ Према речима др Оливере Стефановић, проглашењем за културна добра од великог значаја, легати и библиотечке целине постали су заштићени као музејски експонати. Захваљујући томе што су заштићени као целине никада неће смети да се распарчавају, нити отуђују, па се неће поновити судбина библиотека Стојана Новаковића, Вука Караџића и дворске библиотеке. D.B.M., „Legati kao eksponati“, <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:473621-Legati-ka-eksponati> (preuzeto 16. 1.2014).

¹⁷² Мирјана Кљајић и Негован Кљајић, *Правни систем заштите културних добара у*

Критеријуми за процену старе и ретке библиотечке грађе дефинисани су појединачно, а под ставом 4 одређују се критеријуми за посебне збирке, те се наводи да се под тим сматрају збирке књижевних и других рукописа и архивалија, мапа, карата, фотографија, гравира, музикалија, плаката, електронских публикација, библиотечки каталози и посебне библиотеке значајних личности, односно библиотеке целине од историјског, уметничког, научног или техничког значаја. Следе критеријуми за категоризацију на:

културно добро од изузетног значаја¹⁷³

културно добро од великог значаја¹⁷⁴

и културно добро¹⁷⁵

Предметни закон прецизира да послове од општег интереса¹⁷⁶ у заштити старе и ретке библиотечке грађе обављају Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске и библиотеке које решењем одреди министар надлежан за кутуру, на предлог НБС и БМС.¹⁷⁷

Србији (Београд: Службени гласник, 1996).

¹⁷³ Стару и ретку библиотечку грађу за културно добро од изузетног значаја проглашава Народна скупштина. Акт о проглашењу објављује се у *Службеном гласнику Републике Србије*.

¹⁷⁴ Ова категорија културног добра проглашава се одлуком Народне библиотеке Србије, а уколико се грађа налази на територији АП Војводине тај поверени посао врши Библиотека Матице српске

¹⁷⁵ Културно добро је стара и ретка библиотечка грађа која није категорисана као културно добро од изузетног и великог значаја.

¹⁷⁶ Чл 5. Општи интерес у заштити старе и ретке библиотечке грађе, у смислу овог закона, обухвата: 1) проналажење, прикупљање, чување, заштиту и коришћење грађе; 2) проучавање и вредновање грађе; 3) категоризацију и вођење регистара; 4) обраду грађе и израду каталога уз примену одговарајућих међународних стандарда за библиографско-каталогски опис; 5) пружање стручне помоћи сопственицима; 6) обављање стручног надзора; 7) израду стручних упутстава; 8) развој и унапређивање стручног рада на њеној заштити; 9) спровођење мера заштите (превентивна заштита, микрофилмовање, дигитализација, конзервација, рестаурација); 10) старање о условима, начину коришћења и представљања грађе; 11) истраживање и издавање научних и стручних публикација о грађи, као и објављивање грађе; 12) обезбеђивање доступности грађе и њено представљање домаћој и страниј јавности; 13) стручно оспособљавање и усавршавање запослених; 14) израду плана заштите у ванредним околностима; 15) друге послове заштите грађе утврђене овим законом, прописима донетим на основу њега и другим прописима.

¹⁷⁷ У складу са овим надлежностима надзор над стручним радом библиотека врше одређене библиотеке.

Посебну важност закон придаје Регистрима старе и ретке библиотечке грађе. Стара и ретка библиотечка грађа уписује се у регистре културних добара. У складу са пословима од општег интереса, Централни регистар категорисане старе и ретке библиотечке грађе у Републици Србији води Народна библиотека Србије, Регистар категорисане старе и ретке библиотечке грађе у Војводини води Библиотека Матице српске, а оне која се налази у јединицама локалне самоуправе воде за то од Министарства одређене библиотеке.¹⁷⁸ Сви наведени регистри јавно су доступни.

Следе наводи о правима и обавезама сопственика старе и ретке библиотечке грађе у јавној својини који предвиђају и мере према несавесном сопственику овакве грађе. Чланови 17 и 18 регулишу привремено уступање грађе (при чему се у две алинеје прописује да су сопственици старе и ретке библиотечке грађе у јавној својини обавезни да међусобно сарађују и привремено уступају грађу из свог фонда у сврхе предвиђене законом, као и да уколико библиотека одбије да уступи грађу о уступању одлучује министарство надлежно за културу) и ограничења и забране коришћења (експлицитно се наводи да сопственик старе и ретке библиотечке грађе у јавној својини не сме да користи стару и ретку библиотечку грађу на начин који може довести до њеног оштећења или уништења и да не сме да распарчава збирке старе и ретке библиотечке грађе без сагласности одређене библиотеке). Није прецизиран однос у овом смислу према легату као збирци, али с обзиром да он представља вољу оставиоца и да примерци старе и ретке књиге не представљају самосталну збирку, већ су део веће збирке коју је формирао и тестаментом даровао легатор, алинеја друга је непримењива у смислу одлуке одређене библиотеке о распарчавању збирке.

Закон дефинише и деланост заштите овакве врсте библиотечке грађе, при чему ову делатност у односу на стару и ретку библиотечку

¹⁷⁸ Садржину и начин вођења регистара прописује министар надлежан за културу.

грађу обављају библиотеке који је у својим фондовима имају и испуњавају услове за њено обављање. Под делатношћу заштите подразумевају се мере техничке заштите, спровођење мера превентивне техничке заштите код сопственика, микрофилмовање и дигитализација грађе, конзервација и рестаурација, предузимање техничких мера заштите, израда плана заштите у ванредним околностима и ревизија и отпис.¹⁷⁹

Чланови 35 и 36 наводе обавезе библиотека и обавезе одређених библиотека. У делатности заштите старе и ретке библиотечке грађе библиотеке обављају следеће послове: 1) прикупљају, чувају и штите грађу; 2) обрађују грађу и израђују одговарајући каталог; 3) спроводе мере заштите у сарадњи са одређеном библиотеком; 4) старају се о условима, начину коришћења и представљања грађе; 5) старају се о стручном оспособљавању и усавршавању запослених; 6) израђују план заштите у ванредним околностима; 7) сарађују са другим сопственицима старе и ретке библиотечке грађе; 8) обављају и друге послове утврђене овим законом, прописима донетим на основу њега и другим прописима. Обавезе одређених библиотека Члан 36. Одређена библиотека, поред послова из члана 35. овог закона обавља и следеће послове: 1) проналажење и евидентирање грађе код других сопственика; 2) проучавање и валоризација грађе; 3) категоризација и вођење регистара; 4) пружање стручне помоћи сопственицима; 5) обављање надзора над стручним радом библиотека, установа и других сопственика који поседују стару и ретку библиотечку грађу; 6) спровођење мера заштите старе и ретке библиотечке грађе; 7) обезбеђивање доступности старе и ретке библиотечке грађе и њено представљање домаћој и страниј јавности; 8) друге послове заштите старе и ретке библиотечке грађе утврђене овим законом, прописима

¹⁷⁹ Стара и ретка библиотечка грађа не може се отписати изузев у сличају предвиђеном законом и у складу са прописима о ревизији и отпису грађе.

донетим на основу њега и другим прописима.

Овим законом предвиђене су казнене одредбе за прекршај правног лица које је сопственик старе и ретке књиге.

На крају треба нагласити да даном почетка примене „Закона о старој и реткој библиотечкој грађи“ (23. 7. 2011) престају да важе одредбе „Закона о културним добрима“¹⁸⁰ које се односе на стару и ретку књигу.

¹⁸⁰ Закон о културним добрима“, *Службени гласник РС* бр. 71 (1994)

III ПРОШЛОСТ И БУДУЋНОСТ

3.1 ПРОШЛОСТ – Историјат

*Своју библиотеку чувај,
коме год да си је обећао,
све док не нађеш искреног поклоника.*

Цицерон¹⁸¹

3.1.1 Наслеђена сећања, заједничка историја. Значај легата

У историји је одувек било људи који су на посебан начин, значајно и неизбрисиво, обележили своје доба. И поред бурних историјских догађања која су рађала хероје, ипак је напредак целокупног људског друштва био ослоњен на научнике, уметнике и све оне појединце који су се са посебном пасијом бавили својим пословима и интересовањима. Управо такви, посвећени људи, померали су границе културе и цивилизације.

Мада су дела која су такви великани стварали за живота бесмртна, нажалост они нису. Како су људи који су посветили живот

¹⁸¹ Из писма Титу Помпонију Атику. *Marcus Tullius Cicero* (106-43. год пре Христа) римски државник, књижевник и беседник

напретку по својој суштини у највећој мери филантропи, они су проналазили начине да смрт не буде крај, да не буде тачка која их раздваја од будућности и оних који долазе након њих. Легат не обележава смрт, крај и раздвајање, већ велича живот и нове тачке спајања. Легати и задужбине не само да осликавају нашу историју, традицију и културу, већ доприносе њиховом значају. Захваљујући установљавању институције легата сачувани су од заборава многи плодови рада и стваралаштва који су, било на локалном, било на општем нивоу културе, од ванредног значаја.¹⁸² Легати не само да на специфичан начин осветљавају историју, они представљају непроцењиво благо које чини чврсто полазиште за даљи пут напретка.

Легаторе, оправдано, често називамо и добротворима. Они својим чином даривања помажу појединцима и друштву у целини. Легат је у сваком смислу вишеслојан, али у основи се може посматрати из најмање две визуре: унутрашње и спољашње. С једне стране, легат представља широкогрудни чин дародавца који следи своје унутрашње личне, патриотске, филантропске, научне или уметничке пориве, а с друге стране има и спољашњу конотацију у виду прихватања обичаја који у Србији сеже далеко у прошлост. Када се легат нађе у библиотеци, то представља непроцењиво битан спој ствараоца, било на пољу науке, културе или уметности, и установе која у својој базичној функцији има ширење знања и информација. Такав спој делује на добробит многих. Сваки легат, осим материјалне вредности (која се понекад непотребно наглашава) има и непроцењиву културну вредност, с обзиром да представља целину живота, рада и интересовања свог творца. Наслеђе ове врсте нам дозвољава да одређену личност коју смо понекад склони да посматрамо као културну или научну фигуру сагледамо дубље кроз њене контакте, кореспонденцију, личне везе или кроз опус књижевних и других дела која су заокупљала њену пажњу. Легат у библиотеци

¹⁸² Препоручени рад (излагање) који се бави искључиво легатима: Александар Пејовић, „Посебне библиотеке целине (легати): Уводно саопштење на републичком саветовању одржаном у Јагодини 1. и 2. јуна 1983“, *Заједница библиотека* Год 11, бр. 1 (1983): 24-33.

представља незаобилазну тачку срастања легатора са генерацијама које су му уследиле, са поштоваоцима, знатижељницима, колегама по струци, истраживачима, историчарима, колекционарима, документаристима, студентима, предавачима и свима онима који долазе у библиотеку, лично или виртуелно, са жељом да прошире своја знања и сазнања. Легат, неспорно је, поред културно- историјске функције има и своју социјално-историјску конотацију. Он на најтананији начин може, својим мање формалним видом, да ослика приватни и друштвени живот онога ко га је формирао и дао на увид широј јавности.¹⁸³

3.1.2 Последња воља

Легат се може завештати, било појединцу било установи, само у форми тестаментa. Та одредница дефинише правну науку као неизоставан елемент при историјском погледу на саму институцију легата. Рационалним чином писања тестаментa завешталац легата изражава, пре свега, свој емоционални став наклоности, поштовања, љубави или захвалности према оним особама или институцијама које су обогатиле његов живот и које су заузеле значајно место у њему. Легат нема за циљ да дефинише наследника „већ представља једну посебну врсту даривања за случај смрти, којом завешталац жели да хонорише неко физичко лице, нпр. неког даљег сродника, пријатеља, сарадника или правно лице, нпр. неку хуманитарну, научну или културну организацију.“¹⁸⁴ Према ономе што је добијено као чин поштовања, треба се односити са пуним поштовањем.

¹⁸³ Прецизности ради, треба навести да оснивачи легата, што је далеко ређи случај, могу бити грађани и породице. Понекад је легат плод пасионираног колекционара или аналитичара нечијег живота и рада – мора се подвући да у оваквим приликама творца легата мора, неизоставно, у случају даривања (или било које врсте јавног излагања, популаризације или представљања) имати сагласност (најбоље писану и званично заведену) особе чијим именом би се легат назвао или се легат подводи под њено име. Правна регулатива се одвија у оквирима имена творца као дародавца.

¹⁸⁴ Борислав Т. Благојевић и Оливер Антић, *Наследно право*: 19. допуњено изд. (Београд: „Номос, 1991), 295.

Када се загледамо у историју, појединости о настанку легата као правне институције морамо потражити у настанку и развоју категорије наслеђивања, дакле наследног права, а посебно у области тестаментарног наслеђивања. Један број историчара проналази корене и сам настанак легата у грчком праву, па и у старијим правима, те делове Хамурабијевог законика¹⁸⁵ тумачи у овом светлу. Оно што је поткрепљено чињеницама јесте да се легат развијао постепено и упоредо са развојем обичаја поклањања за живота, а након смрти, и пре свега са појавом тестаментарног (усменог и писменог) наслеђивања. Са правног становишта, појава тестаментарног наслеђивања везује се за Атину и Солонове реформе¹⁸⁶. Даљи развој институције легата може се пронаћи у римском праву, пре свих у Закону XII таблица.¹⁸⁷ Иако се теоретичари споре око овог закона, јер један број њих сматра да је он регулисао настале спорове, те да није био општег, законодавног типа, који би обухватао целокупни правни живот Старог Рима, неспорно је да је римско право овог доба познавало легат као категорију у породичним и имовинским односима. Легат је, око тога нема спора, дошао у савремену правну науку из римског права.¹⁸⁸ Веома је занимљиво пратити историјски живот легата, утицаје које је на њега имала црква, историјске околности и празнине (све до XI века), области у којима се посебно развијао или изостајао (веома је интересантна чињеница да рана германска племена нису познавала овај вид завештања), специфичности феудалног доба, па све до средњег века који је представљао нов живот легата, након којег га прихватају законодавства буржоаских држава и сви значајни грађански законици, који се враћају на само извориште

¹⁸⁵ Поједини историчари и теоретичари сматрају да се чланови 150, 179 и 180 Хамурабијевог законика односе на легат. (Вавилонски краљ *Хамураби*, 1792–1750. г. пре Христа)

¹⁸⁶ *Солон* (грч. Σόλων), атински законодавац-реформатор и песник (око 638–558. г. пре Христа)

¹⁸⁷ Закон дванаест таблица (лат. *Leges duodecim tabularum*) настао 450. г. пре Христа

¹⁸⁸ Javier Rodriguez, *A Brief History of Roman Libraries*, http://www.roman-empire.net/articles/article_005.html (преузето 22. 10. 2014).

легата и прихватају га на онај начин на који га је осмислило и изградило римско право. „Легат је „класичан“ институт грађанског права који је нашао своје место у свим модерним грађанским законцима. Будући да је легат институт који од римског права до данас познају готова сва законодавства, који се у пракси често користио и користи, произилази и велики значај овог института.¹⁸⁹ Легат има велики значај како за појединце тако и за друштво. Овај институт има велики научни и практични значај. Одређујући универзалног сукцесора (наследника), завешталац, може се фигуративно рећи, поставља себи заменика, одређује лице или лица која ће „продужити његову личност.“¹⁹⁰

3.1.3 Легат кроз историју.

Српске библиотеке – задужбинарство, поклон, легат

Настанак библиотека чврсто је везан за чин даривања.

Прве заметке настанка српских библиотека налазимо у манастирима XII века, који су представљали битна средишта општег културног живота тог доба. Наиме, са самим оснивањем манастира створило се повољно окружење за формирање библиотека. Поред манастира, „сачувани извори сведоче да је у Расу, на двору Стефана Немање, постојала библиотека... Познато је да су поједини српски владари имали своје библиотеке. Сачувани су примерци књига из библиотека краљева Владислава, Уроша и Милутина.“¹⁹¹ Са становишта заинтересованости за појаву легата у библиотекама мора се поћи од појаве поклона, који ће временом, путовањем кроз историју, постати поклони у облику легата. Краљевске приватне библиотеке настајале су и нарастале тако што су бивали наручивани преписи и захваљујући неговању преписивачке делатности. Оно што буди позорност јесте

¹⁸⁹ Интитуције (прим. аут.)

¹⁹⁰ Snežana Miladinović, *Legat – kroz pravnu nauku i zakonodavstvo*, 13.

¹⁹¹ Десанка Стаматовић, *Историја српске културе*, http://www.rastko.org.rs/isk/isk_19_c.html (преузето 16. 2. 2014).

чињеница да су они тако набављене књиге често даривали црквама и манастирима. Оваква традиција је с пажњом негована вековима. Познато је да су у питању били, наравно, религиозни списи и црквене књиге. „Најстарија црквена библиотека јесте она у манастиру Хиландар, у којој се осам векова без прекида сакупља непроцењиво културно благо. Књиге и друге публикације стизале су као поклони, али је фонд увећаван и преписивањем у самом манастиру.“¹⁹²

Слика 8 - Манастир Хиландар¹⁹³

¹⁹² Исто.

¹⁹³ Фотографије преузете са сајтова <http://www.hilandar.info>; <https://geolocation.ws/v/P/74206903/serbian-orthodox-monastery-hilandar-/en>; <http://srbi.ca> (преузето 29. 9. 2014).

Доласком Османлија на ове просторе и након освајања Смедерева (1459) прекида се установљен начин обогаћивања културне баштине, а што је значајније и поразније, освајачи уништавају световне институције широм Србије, укључујући и библиотеке. Наредни историјски период значајно касније помиње сентандрејску, а потом и Патријаршијску библиотеку (XVIII век). На историјској ленти догађаја следеће доба које даје замајак култури јесте период Првог српског устанка (1804-1813), када се установљавају темељи за оснивање просветних установа, те 1808. године Доситеј Обрадовић поклања своју библиотеку Великој школи. Поклањање приватних библиотека ослања се на обичај који досеже далеко у прошлост Срба, на добротинство задужбинарства. Традиција задужбинарства још од давнина чини камен темељац за институције културе. С поносом треба наглашавати да Србија има богату историју задужбинарства, а потом и легатарства. Историјски списи различитих врста сведоче да од XIX века ова традиција представља основу српске културе и научних установа. Задужбинарство и легатарство су се сматрали родољубивом обавезом. Поједини аутори, попут Славка Вејиновића, склони су да описују задужбинарство као најзначајнију карактеристику српског националног бића које га на посебно упечатљив начин представља и објашњава.¹⁹⁴ Удаљујући се од могућег претеривања, ипак се недвојбено може закључити да је овакав вид даривања народу имао велики значај за очување његовог духовног и културног идентитета и да је ово добротинство на изванредан начин сачувало корен и историјско памћење нашег народа над којим су (пре)често дували јаки и неповољни историјски ветрови.

Како за читаво српско културно друштво, тако и за библиотеке, битан је период јачања грађанског друштва који се ослања на дугу борбу за формирање самосталне српске државе која је почела са слабљењем Отоманског царства. У напреднијим градовима у Србији оснажује

¹⁹⁴ Славко Вејиновић, *Задужбинарство код Срба* (Београд: Вукова задужбина; Нови Сад: Прометеј, 2012).

грађански слој који се све више богати, пре свега захваљујући трговини. Такво економски ојачано грађанско друштво рађа све више истакнутих појединаца који су могли и желели да допринесе општем бољитку своје земље.

Након оснивања прве државне библиотеке (1815) при Књажевској канцеларији, библиотека у канцеларијама нахијских старешина и неколицине библиотека при образовним установама, у Београду је 1832. године основана библиотека која ће чинити основу будуће Народне библиотеке.¹⁹⁵ То даје замајак за стварање свих типова библиотека, као и нарастајућег броја читалишта широм Србије. Иако представљају другачији вид деловања, читалишта на извештан начин чине заметак јавних народних библиотека, те постоје писани трагови о томе да је библиотека Читалишта крагујевачког 1905. године завештана Јавној библиотеци у Крагујевцу.¹⁹⁶ Једна од највећих јавних библиотека после Првог светског рата била је Библиотека града Београда (1929) која је наследила Фонд Читалишта београдског, што је чинило базични фонд који је у највећој мери попуњен куповином, поклонима грађана и Општине града Београда.

Треба посебно апострофирати да су и основни фонд Народне библиотеке чинили поклони. Фондови свих типова библиотека у Србији оснивани су и допуњавани приватним иницијативама и поклонима појединаца или институција.

Тако, на пример, највероватније због схватања значаја јавне библиотеке, али захваљујући и традицији, епископ Јероним Јовановић оставља део сопствене куће, ствари, књиге и часописе да се, по угледу на крагујевачку библиотеку, оснује Народна библиотека у Нишу. Поред ове заоставштине, свакако је међу осталим, најзначајнија поклон-библиотека

¹⁹⁵ Сељена између Београда и Крагујевца, 1853. године Народна библиотека у Београду добија првог библиотекара, Филипа Николића, чиме почиње стручно уређивање библиотеке, што се сматра званичним почетком развоја српског библиотекарства као струке и науке.

¹⁹⁶ Mila Stefanović, „Istorija Narodne biblioteke u Kragujevcu od osnivanja do 2000. godine“, doktorska dis. (Beograd: [M. Stefanović], 2003).

Стевана Сремца¹⁹⁷ која је даривана овој библиотеци 1906. године.¹⁹⁸

Узлазном напретку XIX следе многи ратови с почетка XX века, но ипак се са сигурношћу може тврдити да задужбинарство доживљава своје златно доба у току XX века, посебно између два светска рата. „Поред богатих индустријалаца и велетрговаца, међу задужбинарима је било уважених министара, угледних професора и официра, црквених великодостојника и политичара. А колико је у то доба придаван значај задужбинама и њиховој улози на унапређивању просветних и културних активности у Србији, најбоље може да потврди податак да је при Министарству просвете, већ 1914. године, основано посебно Задужбинарско одељење, између два светска рата готово да није прошла ни једна година, а да при Српској краљевској академији, или Београдском универзитету, није основана задужбина или легат.“¹⁹⁹

Фондови свих библиотека покрета народног просвећивања с почетка XX века обогаћивани су приватним донацијама и поклонима, пре свих онима Краља I Петра Карађорђевића.

Да би легати добили законске оквире какве данас имају било је неопходно да се установи законодавство какво нам је данас познато. То се, свакако, односи и на легате у библиотекама. Након Другог светског рата први закон који је уређивао област библиотечке делатности донет је 1960. године.²⁰⁰ У њему се легати не помињу експлицитно, већ само посредно у члану 45 који дефинише начине попуњавања библиотечких фондова. Не наводе се прецизне одредбе о начињу поступања са легатом. У члановима 24 и 25 истог Закона предочавају се задаци Савета јавне

¹⁹⁷ Библиотека је била смештена у посебне ормане, а садржала је „најзначајнија остварења домаће и европске књижевности, историје и уметности у преводу и оригиналу, а поседовала је и неколико раритетних књига од којих се истиче Јеванђеље из половине 18. века штампано у Гетеборгу, више издања Светог писма на српском, немачком, латинском, француском и мађарском језику“ и неколико наслова часописа, укупно 770 дела у 1294 свеске.

¹⁹⁸ Александра Вранеш, *Нишка народна библиотека: документ и свакодневица* (Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“, 2004).

¹⁹⁹ Славко Вејиновић, *Задужбинарство код Срба*.

²⁰⁰ „Закон о библиотекама“, *Службени гласник НРС* бр. 48 (1960).

библиотеке, тела које уз управника управља библиотеком, наводи се да он „доноси правила библиотеке уз потврду оснивача“ што наводи да је ово саветодавно тело било меродавно у случајевима прихватања, чувања и давања на коришћење легата. Дакле, поступци су били дефинисани правилницима у оквиру библиотека, закон их није третирао. Такав закључак доноси и реферат Драгана Филиповића поднет 1961. на Годишњој скупштини друштва библиотекара НРС.²⁰¹

Појам легата не помиње се ни у „Закону о библиотекарству“ из 1965,²⁰² односно 1966. године,²⁰³ нити у „Закону о библиотечкој делатности“ из 1977. године.²⁰⁴ Штавише, у њима се не налази ни навођење попут оног из првог послератног закона из 1960, где се у оквиру члана који дефинише попуњавање библиотечког фонда наводи да се оно обавља куповином, разменом, примањем поклона и завештања, као и обавезним примерком за одређене библиотеке.

Нижу се закони који регулишу библиотечку делатност: „Закон о библиотечкој делатности“ из 1990,²⁰⁵ потом истоимени закони из 1994,²⁰⁶ и 2005. године,²⁰⁷ да би се тек, поново посредно у „Закону о библиотечко-информационој делатности“ из 2011. године,²⁰⁸ у члану 34 (став 1, тачка 19) који дефинише задатке Библиотеке Матице српске навело да је у

²⁰¹ „Као целина Закон поставља и решава најкрупнија питања нашег библиотекарства – посебно на терену јавних библиотека. Библиотекарима је остављена апсолутна слобода да на стручном плану организују послове: да у међусобној борби мишљења и сарадњи утврде – наслањајући се на најбоља решења југословенског и светског библиотекарства – најцелисходније стандарде и критерије рада – да, коначно, спроводећи у живот одредбе Закона прикупљају искуства и кристализирају мишљења за, евентуална, боља решења да би – када услови буду зрели – били спремни да предложе целисходније солуције. Сва та питања претпостављају крајње озбиљно и свесно поштовање слова и духа овог Закона који ће тек тада одиграти своју позитивну улогу у развоју нашег библиотекарства.“ (Драган Филиповић, „Закон о библиотекама НР Србије: извод из реферата на Годишњој скупштини друштва библиотекара НРС“, *Библиотекар* Год. 13, бр. 1/3 (1961): 125-130).

²⁰² „Закон о библиотекарству“, *Службени гласник СРС* бр. 15 (1965).

²⁰³ „Закон о библиотекарству“, *Службени гласник СРС*, бр. 19 (1966).

²⁰⁴ „Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник СРС* бр. 47 (1977).

²⁰⁵ „Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник СРС* бр. 6 (1990).

²⁰⁶ „Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 34 (1994).

²⁰⁷ „Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 101 (2005).

²⁰⁸ „Закон о библиотечко-информационој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 52 (2011).

оквиру њених обавеза и „примање, обрада и чување поклоњених личних библиотека“.

Правни однос према легатима у установама културе одређен је другим законима, попут „Закона о културним добрима“, али свакако се мора закључити да законом регулисана библиотечка делатност није посветила нужну пажњу легатима у свом власништву. Библиотечка грађа из легата посматра се као део библиотечко-информационе грађе библиотеке и према њој се односи у тим оквирима, који су прецизно дефинисани, док легат као целина није добио своје место у законима који уређују библиотечку делатност, чак ни у општим одредбама.

Историјски посматрано, легат већ вековима има своје место у култури Србије, али се држава према њему у појединим периодима није односила у складу са његовим значајем и вредношћу. Како наводи др Јасна Јованов: „У правној терминологији постоји формулација која исказује веома мало, а значи много: 'с пажњом доброг домаћина' и најмање је што се мора применити на ситуацију која у Србији влада када је реч о легатима.“²⁰⁹ Недостатак законске регулативе у библиотечко-информационој делатности не доприноси побољшању стања у овој области. Напротив. Историјски посматрано, држава, и друштво као целина, склони су да превиде суштинску чињеницу да легат представља двосмерни однос: с једне стране је то одраз жеље појединца да вредну колекцију коју је са пажњом формирао дарује народу на коришћење, а са друге се налази друштвена заједница и њени представници који треба да препознају културни, уметнички, научни или историјски значај тако створеног легата и да, преко својих институција, међу којима су и библиотеке, преузме са захвалношћу бригу о њему.

²⁰⁹ Јасна Јованов, „Легати у Србији“, *Рад Музеја Војводине* бр. 52 (2010): 257-269.

3.2 САДАШЊОСТ И БУДУЋНОСТ

3.2.1 Дигитални садржаји

Извод из „Стратегије развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године“²¹⁰:

„Културно добро је опште јавно добро и потребно је обезбедити слободан и једноставан приступ што већем делу садржаја. За језике и културе са малом популацијом од изузетног значаја је да што већи део културног блага буде слободно доступан, што се посебно односи на културна, уметничка и друга дела којима је истекао рок важности ауторских права. На тај начин се повећава видљивост и интересовање најшире јавности за културна и научна дела што доводи до подизања општег културног нивоа и видљивости културе на глобалном нивоу.

Институције које располажу и управљају културним богатствима у свом раду требало би да користе нове, али већ проверене моделе отварања садржаја који доприносе увођењу иновативне праксе у свакодневном пословању и пруже свим грађанима услуге сређивања и презентовања садржаја који им је дат на управљање.

Имајући у виду и међународна и домаћа искуства, треба успоставити сарадњу културних и научно-истраживачких институција у областима истраживања, иновација и развоја нових решења за дигитализацију наслеђа, као и одговарајућу међуресорну координацију. Та сарадња се нарочито односи на проучавање, развој, прилагођавање и примену стандарда за дигитализацију и обраду, изградњу система заштите дигитализованог садржаја и његово дуготрајно чување укључујући решавање проблема миграције приликом појаве нових технологија, стандарда и физичких носилаца дигиталних информација.

Стварањем предуслова за развој програма дигитализације културног историјског наслеђа стварају се услови за развој дигиталних

²¹⁰ „Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године“, *Службени гласник РС* бр. 51 (2010).

библиотека, електронског архива и портала о културном наслеђу Републике Србије.

Главни приоритет је да се информације о објектима од историјског, научног, уметничког, технолошког, социјалног и других садржаја дигитализују и учине доступним јавности путем Интернета“.

3.2.2 Информације и информатика

Спона између прошлости и будућности, са становишта друштвених наука, најбоље се може оформити анализом улоге информација. Историја цивилизације нераскидиво је везана за информације. Корази који следе једни друге у развоју информационих технологија означавају продужетак и напредак пута у развоју цивилизације. Најреволуционарнији помак на овом бескрајном цивилизацијском путовању представљао је проналазак штампе који је отворио врата масовној размени информација што је, временом, постало глобална појава. Да би досегле овакав савремени облик и оволики обим несумњиво су допринели проналасци радија и телевизије, чему је следила појава рачунара и других савремених информационих и комуникационих технологија, што је убрзало цивилизацијске процесе и довело нас у такозвану еру информационог друштва, тј. информатичке цивилизације.

Став који треба нагласити и подржавати, а који потврђује историјско искуство, јесте да свака нова форма информационог општења међу људима обогаћује друштвени цивилизацијски ток и свакако не уништава претходне облике, напротив на њих се ослања и обогаћује их.²¹¹

²¹¹ У репринту часописа *Informatologia Yugoslavica* историјски развој информационих наука дели се на четири периода:

1. 3.000 година пре Христа до проналаска штампе 1450. године
2. од 1450. године до 1900. године
3. од 1900. године до 1950. године
4. друга половина XX века и даље

Informatologia Yugoslavica: Reprint izd. God. 1, br. 1/4 (1969). (Glavni i odgovorni urednik Božo Težak)

Бавећи се питањем информација, информатике и комунологије др Букумировић наводи: „У литератури која разматра питање информисања и комуницирања и њихове системе, присутно је мешање појмова 'информациони систем' и 'систем информисања' њихова неиздиференираност и различите дефиниције... Према неким ауторима она се састоји првенствено у разлици између система информација о поједином објекту, организацији, науци и аутоматизованог система за обраду података и информација која се назива 'информациони систем'. Према врсти информација које обрађују, информациони системи (и системи информисања) могу се поделити на:

- а) Фактографске, који обрађују податке о чињеницама – статистичке, финансијске, математичке и сличне природе.
- б) Документарне, који обрађују информације о разним документима – рукописима, књигама, брошурама, чланцима у часописима, извештајима, и низа других писаних, односно штампаних материјала.
- в) Мултимедијалне, чија је карактеристика да могу да обрађују информације на више медија, као што су документ, слика и звук.“²¹²

Све наведено доводи нас до питања значаја и улоге библиотека у овом историјском и цивилизацијском току, с обзиром да су библиотеке по својој суштини најтешње везане за информацију и њено ширење. Јасно је да је муњевити развој нових информационих технологија из корена променио библиотечко-информациони систем како на локалном, тако још више уочљиво, на интернационалном, планетарном нивоу. Као круна оваквог информатичког развоја појавио се интернет, назван и мрежом мрежа, а који је успео оно што је до средине прошлог века само најнапреднијим умовима било могуће замислити – могућност приступа немерљивом броју извора информација и то у мултимедијалном виду.

²¹² Srbslav Bukumirović, *Osnovi informatike*: (skripta za polaganje stručnog ispita): prva neredigovana i neautorizovana verzija: 2. izmenjeno i dopunjeno izd. (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2001), 27.

Савремене технолошке промене сада већ из дана у дан мењају поглед и став према информацијама, приступу информацијама и њиховој употреби. Неколицина аутора склона је да опише савремено стање по овом питању као могућност неограниченог приступа и коришћења. „Интернет... то је најпре и пре свега расподела информација и знања. Као акцелератор колективног прогреса путем расподеле и размене података, Интернет ће радикално модификовати понашања и продрмати организације, сувише повучене у себе и ослоњене на затварање...“²¹³

Оног тренутка када су јавне, културне установе у потпуности скинуле плашт конзервативизма, технолошки напредак се свеобухватније подредио потребама друштва, ширењу знања и информација.²¹⁴ Незаустављиви точак историје је перманентно, некад интензивније, а понекад мање интензивно, мењао представу о месту, улози и користи библиотека.²¹⁵ Пратећи ИТ традиционалне библиотеке,

²¹³ UNESCO, *Teaching Package on Standardisation in Information Handling*, <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000923/092353eb.pdf> (preuzeto 7. 7. 2013).

²¹⁴ Изазвано бујичним растом информација настао је појам *сатурација* (лат.), који треба да означи засићеност, тј. презасићеност информацијама.

²¹⁵ Библиотекарима и ширем спектру читалаца блиска је књига Фредерика Вилфрида Ланкастера, изашла из штампе давне 1982. године под називом *Libraries and Librarians in an Age of Electronics* (*Библиотеке и библиотекарски у електронској ери*) у којој је овај признати професор и теоретичар предочио седам могућих начина развоја библиотека:

1. Библиотеке ће обезбеђивати већину услуга које и данас пружају. Међутим, њихово функционисање и ефикасност у чувању и дистрибуцији информација и публикација радикално ће се побољшати захваљујући модерној технологији.
2. Стварање мрежа библиотека, помогнуто компјутерском и телекомуникационом опремом, побољшаће продуктивност и економичност библиотечно-информационих услуга и од сваке умрежене библиотеке начиниће приступну тачку за свеобухватне информације и документационе ресурсе система.
3. У библиотекама ће се смањити зависност од коришћења публикација у папирној форми и радиће се примарно са ресурсима у електронској форми.
4. Смањиће се потреба за посетама библиотеци, јер ће захваљујући компјутерској и комуникационој опреми бити могуће пружање и примање услуга из куће или са радног места корисника.
5. Локалне библиотеке изгубиће на значају, јер ће појединци сами директно бирати потребне информационе ресурсе, невезано за њихово место. Појединачни корисници на својој рачунарској меморији преузимаће информације, документе, па и читаве електронске публикације и тако стварати библиотеке по свом избору.
6. Захваљујући могућностима електронске поште, компјутерских конференција и сл.

нама познате у сличном виду већ хиљадама година, све брже прерастају у виртуелне библиотеке, односно како се све чешће описно дефинишу, у библиотеке без зидова. Виртуелне библиотеке посебан значај добијају када се осветле поразном чињеницом да је у Србији свега 5-7% становништа учлањено у библиотеке.²¹⁶ Библиотеке које могу путем рачунара да уђу у домове свакако представљају моћни алат у послу досезања потенцијалних корисника.

Заразан је оптимизам др Жељка Вучковића који, бавећи се новом парадигмом библиотеке, каже: „У савременој литератури која се бави проблематиком научних информација и научне документације постоји став који бисмо могли назвати 'технолошки оптимизам'. Под њим подразумевамо уверење да ће се проблем преобиља научних информација и публикација релативно лако и успешно превладати захваљујући новим информатичким и комуникационим технологијама и да ће оне омогућити реализацију принципа 'сваком кориснику – његова информација'. Овај оптимизам илуструје се бројним подацима о све ширем и разноврснијем асортиману нових информационих производа и услуга.“²¹⁷

Мада се може често наићи на став да су библиотеке биле принуђене да се укључе у нове облике комуникације, пре се може констатовати да су оне по природи своје улоге пригрлиле нове технолошке могућности као логичан след својих вековних активности. Све ове истине се морају посматрати кроз несумњиву чињеницу да су библиотеке постојале и да данас постоје ради задовољења потреба савремених и будућих читалаца

научни радници укључиваће се у светске онлајн интелектуалне заједнице и заједнички стварати и размењивати информације о одређеним научним проблемима.

7. Појавиће се сасвим нови информациони производи и услуге... Уместо да библиографски или реферално одговарају на питање где је одговор на постављен проблем, експертни системи одговараће шта је решење постављеног проблема. (F. W. Lancaster, *Libraries and Librarians in an Age of Electronics* (Arlington: Information Resources Press, 1982)).

²¹⁶ Владимир Шекуларац, „Мрежа јавних библиотека Србије у периоду од 2000. до 2013. године, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4094 (преузето 24.2.2014).

²¹⁷ Жељко Вучковић, *Ка савременој библиотеци* (Нови Сад: Библиотека Матице српске), 67.

и све новине које могу помоћи и унапредити ову мисију су добродошле. Ни мање, ни више од тога.

3.2.3 Библиотеке без зидова и дигиталне збирке

У намери да их превасходно што ефикасије приближе корисницима, а затим и да заштите своје библиотечко-информационе колекције, библиотеке које су за то створиле финансијске и технолошке могућности, прионуле су на ретроспективну дигитализацију фондова. Значајан број библиотека упустио се у вишеслојни процес стварања дигиталних датотека књижне²¹⁸ и некњижне грађе.

Дигитализација по својој дефиницији представља „преношење рукописне и штампане грађе у машински читљив облик уз употребу нарочитих хардверских и софтверских решења. Поступак дигитализације обухвата: одабир грађе, саму дигитализацију, обраду и контролу квалитета, заштиту, чување, преглед и коришћење грађе... *Североисточни центар за конзервацију докумената* из Андовера у Масачусетсу развио је *Приручник за дигиталне пројекте*, по коме се грађа прво предлаже, потом

²¹⁸ Е-књига се први пут помиње 1971. године када је Мајкл Харт, студент из САД, путем универзитетске мреже почео да дистрибуира књиге у дигиталној форми. Пројект је Харт назвао *Пројекат Гутенберг* и кроз њега се залагао за креирање електронских верзија књижевних дела и њихово бесплатно дистрибуирање путем интернета.

Са временске дистанце у односу на настанак, један број аутора детектује следеће најприсутније недостатке и предности е-књига:

Недостаци – Е-књига може бити некомпатибилна с новим хардвером и софтвером јер брзе измене технологије траже стално пребацавање на нове дигиталне медије и нове формате; захтева се значајна пажња у руковању и похрањивању докумената; многи корисници и даље предност и наклоност дају класичној књизи у односу на читање на рачунару; недостатак свеобухватних стандарда отежава дигитално похрањивање правим архивирањем, итд.

Предности: Е-књиге заузимају мало места (отприлике 500 просечних е-књига стане на један це-де); брзо копирање и ниска цена дистрибуирања; економски и еколошки су прихватљиве јер смањују потрошњу папира и штампарских боја; не троше се током времена, постављање грађе на веб омогућава већу и бржу доступност корисницима широм света; могу се израдити висококвалитетне копије јер се при умножању не губи на квалитету, оригинална грађа не оштећује се коришћењем, итд.

процењује, а онда се одређују приоритети...“²¹⁹ Најједноставније речено, дигитализација представља пренос грађе у дигитални формат поступком снимања, похрањивања и обраде садржаја коришћењем дигиталне камере, скенера и рачунара.

Посматрано из угла легата, као основне теме, треба се са теоријског поља дигитализације преместити у поље појма дигиталне библиотеке, а она, по Новки Шокици Шуваковић: „... представља збирку или збирке дигиталних публикација са припадајућим метаподацима потврђеног квалитета и значаја за културно или научно наслеђе, који су створени или прикупљени и организовани према националним и међународним принципима. Збирке су сређене целине, препознатљиве како по врсти библиотечко-информационе грађе тако и по теми, садржају, пореклу, историјату, временском, географском или неком другом принципу. Дигиталне збирке треба да буду доступне као логички повезане и одрживе целине, подржане неопходним условима за претраживање и коришћење... Дигитална публикација може да се нађе у више дигиталних библиотека копирањем или повезивањем у различите целине или збирке... Да би дигиталне библиотеке имале значаја за културно или научно наслеђе, потребно је да буду уређене и да метаподаци буду тако организовани да омогуће флексибилност, универзалну препознатљивост и отвореност за повезивање у уже и шире контексте, па самим тим и актуелност и дуговечност.“²²⁰

3.2.4 Неопходност и опште предности дигитализације

Дигитализација је садашњост и будућност свих делова и типова библиотека. Легате као необновљиве библиотечке збирке, било да су похрањени у оквирима завичајних одељења, било да се налазе као

²¹⁹ Александра Вранеш и Љиљана Марковић, *Од рукописа до библиотеке*, 88.

²²⁰ Новка Шокица Шуваковић, „Дигитализација у библиотекама“, у *Дигиталне колекције у библиотекама Србије: зборник радова: Дани матичних библиотека Србије: зборник радова: Дани матичних библиотека Србије 2014* Библионет, главни и одговорни уредник Светлана Јанчић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Нови Сад: Градска библиотека, 2014), 7

самосталне збирке или у другим збиркама библиотеке, без имало двоумљења можемо сврстати у најзначајнији материјал при избору грађе за дигитализацију. Овај процес пребацивања у друге форме у случају легата, и уопштено културне баштине, на најбољи начин спаја класичне видове библиотечко-информационе грађе и савремене трендове библиотечког деловања. Нагласак је на споју јер је апсолутно јасно да нове технологије никако не анулирају нити искључују „класичне“ методе библиотечко-информационе делатности. Разматрајући овај однос, др Богдан Трифуновић наводи: „Дигитализација ће се наставити упоредо са развојем старијих библиотечко-информационих делатности, јер дигитализација не може и не треба да мења те делатности, већ да омогући нове начине коришћења, односно усклађивања једног дела стручне праксе са временом у коме живимо.“²²¹

3.2.5 Стандарди у области дигитализације културних добара

У оквиру Института за стандардизацију Србије²²² делује Комисија за израду стандарда из области информација и документације – библиотекарство (KS A046-1)²²³ која усклађује свој рад са Међународном организацијом за стандардизацију (ISO), прецизније, са њеним Комитетом за информације и документацију, чије је основно поље деловања доношење стандарда који се односе на рад у библиотекама, архивима, музејима, документационим и информационим центрима.

„Списак стандарда који се односе на дигитализацију веома је широк, јер обухвата бројне сродне области (информативне технологије, конзервације, чувања, заштите, писма, језика, ауторских права, итд.) и због тога су предмет рада различитих техничких комитета у оквиру ISO-а или CEN-а. Технички комитет 46 (TC46) Међународне организације за

²²¹ Богдан Трифуновић, „Дигитализација библиотечке грађе и нове перспективе завичајне баштине“: 7-20.

²²² Институт је основан 1988. године – www.iss.rs.

²²³ Чланови ове Комисије су стручњаци из области библиотечко-информационе делатности из НБС-а, БМС-а, УБ „Светозар Марковић“, Библиотеке града Београда, са Филолошког факултета и из других релевантних установа.

стандардизацију, у оквиру свог Поткомитета 4 (SC 4) донео је низ стандарда који су у непосредној вези са дигитализацијом.“²²⁴

3.2.5.1 Списак стандарда TC 46/SC 4 који су у вези са дигитализацијом:

ISO 10160:1997, Information and documentation – Open Systems Interconnection – Interlibrary Loan Application Service Definition (35.240.30)

(Информације и документација – Међусобно повезивање отворених система – Дефиниција међубиблиотечке позајмице)

ISO 10160:1997/Amd 1:2002, Addition of annex Dacknowledging the National Library of Canada as the Maintenance Agency (35.240.30)

(Додавање прилога – Национална библиотека Канаде као Агенције за одржавање)

ISO 10161-1:1997, Information and documentation – Open Systems Interconnection – Interlibrary Loan Application Protocol Specification – Part 1: Protocol specification (35.240.30)

(Информације и документација – Међусобно повезивање отворених система – међубиблиотечка позајмица – Примена спецификације протокола – Део 1: Спецификација протокола)

ISO 10161-1:1997/Amd 1:2002, Support for Use of Object Identifier in “identifier” Parameter of the Extension Data (35.240.30)

(Подршка за коришћење идентификатора објеката)

ISO 10161-2:1997, Information and documentation – Open Systems Interconnection – Interlibrary Loan Application Protocol Specification – Part 2: Protocol implementation conformance statement (PICS) proforma (35.240.30)

(Информације и документација – Међусобно повезивање отворених система – међубиблиотечка позајмица – Примена спецификације протокола – Део 2: Извештај о усклађености имплементације протокола (PICS))

ISO 10754:1996, Information and documentation – Extension of the Cyrillic

²²⁴ Александра Тендјер, „Стандардизација у Србији, библиотекарство и дигитализација“, *Глас библиотеке* бр. 20 (2014): 45-59.

alphabet coded character set for non-Slavic languages for bibliographic information interchange 35.040

(Проширење ћирилице кодираног сета карактера за не-словенске језике за библиографску размену информације)

ISO 12083:1994, Information and documentation – Electronic manuscript preparation and markup (35.240.30)

(Информације и документација – Електронска припрема рукописа и означавање) ISO 15511:2011, Information and documentation – International standard identifier for libraries and related organizations (ISIL) (35.240.30)

(Информације и документација – Међународни стандардни идентификатор за библиотеке и сродне установе)

ISO 15836:2009, Information and documentation – The Dublin Core metadata element set

(Информације и документација – The Dublin Core сет елемената метаподатака)

ISO 15836:2009/Cor 1:2009 (35.240.30) ISO 17933:2000, GEDI – Generic Electronic Document Interchange (35.240.30)

(Размена генерисаног електронског документа)

ISO 20775:2009, Information and documentation – Schema for holdings information (35.240.30)

(Информације и документација – Шема за похрањивање информација)

ISO 21127:2006, Information and documentation – A reference ontology for the interchange of cultural heritage information (35.240.30)

ISO 2146:2010, Information and documentation – Registry services for libraries and related organizations (01.140.20)

(Информације и документација – Регистар услуга за библиотеке и сродне установе)

ISO 23950:1998, Information and documentation – Information retrieval (Z39.50) – Application service definition and protocol specification (35.240.30)

(Информације и документација – проналажење информација (339.50) – Примена дефиниције сервиса и спецификације протокола)

ISO 25577:2008, Information and documentation – MarcXchange (35.240.30)

ISO 2709:2008, Information and documentation – Format for information exchange (35.240.30)

(Информације и документација – Формат за размену информација)

ISO 28500:2009, Information and documentation – WARC file format (35.240.30)

(Информације и документација – WARC file формат)

ISO 28560-1:2011, Information and documentation – RFID in libraries – Part 1: Data elements and general guidelines for implementation (35.240.30, 35.040)

(Информације и документација – RFID у библиотекама – Део 1: Елементи података и опште смернице за спровођење)

ISO 28560-2:2011, Information and documentation – RFID in libraries – Part 2: Encoding of RFID data elements based on rules from ISO/IEC 15962 (35.240.30, 35.040)

(Информације и документација – RFID у библиотекама – Део 2: Кодирање RFID елемената података на основу правила из ISO/IEC 15962)

ISO 28560-3:2011, Information and documentation – RFID in libraries – Part 3: Fixed length encoding (35.240.30, 35.040)

(Информације и документација – RFID у библиотекама – Део 3: фиксне дужине кодирања)

ISO 6630:1986, Documentation – Bibliographic control characters (35.040)

(Документација – контроле библиографских знакова)

ISO 8459:2009, Information and documentation – Bibliographic data element directory for use in data exchange and enquiry (35.240.30)

(Информације и документација – Елемент библиографских података за употребу у размени података и претраживања)

ISO 8777:1993, Information and documentation – Commands for interactive text searching (35.240.30)

(Информације и документација – команде за интерактивно претраживање текста)²²⁵

²²⁵ Попис је направљен закључно са 2014. годином.

3.3 ПРАКТИЧНА УПУТСТВА ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ ЛЕГАТА

(кроз питања и одговоре)

Када једна библиотека одлучи да почне да дигитализује библиотечко-информациону грађу у свом поседу, налази се пред великим бројем питања и још већим бројем одлука. У наставку се налазе најчешће дилеме и недоумице у облику питања, на које су дати једноставни одговори сачињени пре свега на основу Европеане,²²⁶ друге бројне и разноврсне литературе, као и интернет извора. Иако се у највећој мери питања и одговори могу односити на општи појам и процес дигитализације у библиотекама, у фокусу се налазе легати, те у складу с тим, алати и начини дигитализације ове врсте збирки. Имајући у виду пре свега мање библиотеке са смањеним финансијским, организационим и људским ресурсима, циљ је пре свега да се дају одговори који ће бити од практичног значаја.²²⁷

3.3.1 Зашто се треба упустити у процес дигитализације легата?

Многобројни су разлози које треба узети у обзир када се разматрају позитивни исходи дигитализације. Основни међу њима, али свакако не једини, који говоре у прилог дигитализације су:

- а) Дигитализација легата омогућава бољи приступ непознатим или мање коришћењим легатима;
- б) Дигитализација легата нуди боље могућности претраге и преузимања легата;

²²⁶ Europeana, <http://www.europeana.eu/>; *Digital repositories for small memory institutions and Cooperation with Europeana* via <http://e-ucionica.nb.rs> (preuzeto jun-septembar 2013).

Еuropeана је интернет портал који пружа приступ различитим типовима садржаја културног и научног наслеђа Европе. Дигитални предмети које корисник може пронаћи на Европеани нису ускладиштени на једном централном рачунару, већ остају у оквиру институције из које потичу, тј. у оквиру њихове мреже.

²²⁷ Одабир питања претежно је начињен на основу: *Cornel Universiti Library, Moving Theory into Practice, Digital Imaging Tutorial*, <https://www.library.cornell.edu/preservation/tutorial/contents.html> (preuzeto 24. 1. 2014).

- в) Дигитализација легата омогућава боље разумевање оригиналних дела путем унапређеног индексирања или путем побољшавања дигиталне слике;
- г) Дигитализација легата дозвољава креирање извора који су погодни за упознавање историјске, научне или уметничке конотације грађе;
- д) Дигитализација легата побољшава укупно јавно и стручно знање, признање и разумевање културног наслеђа који се чувају у виду легата;
- ђ) Дигитализација легата омогућава очување садржаја за будућност, у дигиталном облику;
- е) Дигитализација легата пружа могућност преноса грађе легата на интернет (доступност);
- ж) Дигитализација легата омогућава очување интелектуалног наслеђа легатора;
- з) Дигитализација легата омогућава смањивање, чак потирање, механичког оштећења изворника;
- и) Дигитализација легата штеди библиотечки простор;
- ј) Дигитализација легата има и еколошку компоненту;
- к) Дигитализација легата је значајна и са становишта безбедности тј. сигурности легата.

3.3.2 Шта не треба или се не може дигитализовати?

Са становишта легата који у својој грађи има најразличитије објекте потребно је, увидом у конкретни легат, утврдити шта је потребно и могуће дигитализовати, а шта не може бити подвргнуто овом процесу. Ако се изузму драстични примерци и објекти као што је на пр. намештај, јасно је да се не може дигитализовати:

- а) грађа неконвенционалне величине;
- б) грађа изворно настала у дигиталном облику;
- в) грађа којој су спорна ауторска права и права интелектуалне својине;
- г) грађа која је већ дигитализована;
- д) грађа чија дигитализација превазилази рационалне трошкове;
- ђ) грађа која може бити оштећена или уништена.

3.3.3 Шта одређује одабир особља на дигитализацији? Која организација рада је препоручљива?

Пројекти дигитализације се разликују по питању сразмера, средстава, рокова, услова и врсте скенираног материјала. Поједини изазови при дигитализацији легата могу се решити брзо и лако уз помоћ обичног дигиталног апарата и рачунара просечних перформанси, међутим, постоје и они који захтевају додатни хардвер и посебан, прецизан и строго дефинисан приступ организацији рада. Када су у питању мање, најчешће локалне јавне библиотеке, у којима је једна особа одговорна за дигитализацију, стриктни процес рада и процедуре су у другом плану.

Координација и менаџмент постају кључни када је више библиотекара (или ангажованих стручњака) укључено у дигитализацију, или када су очекивања већа у смислу квалитета и времена за обављање посла. У том случају нужно је дефинисати читав процес рада и поделити задужења у складу са вештинама и знањима запослених. Значајна је разлика у процесу дигитализације легата уколико све елементе води и спроводи једна особа, или уколико је у посао укључено више особа, напредна опрема и специфични задаци и циљеви.

Када је дигитализација задатак који се обавља само у једном наврату, што је најчешћи случај када су у питању легати, с обзиром да их библиотеке ретко имају више од једног, не исплати се ни у временском, ни у квалитативном ни у економском смислу организовати сопствени тим за дигитализацију, већ је много упутније ангажовати спољног сарадника који ће за потребе библиотеке дигитализовати легат. Из угла организације рад у библиотеци, треба имати у виду да је најчешћи случај да један библиотекар мора да занемари своје свакодневне обавезе да би се посветио дигитализацији, посебно уколико се она спроводи ад хок.

Почетне и неизоставне активности у иницијалној фази дигитализације су избор опреме, софтвера и обука особља, наравно уколико је намера да се оформи сопствена лабораторија за дигитализацију. Као што је већ наведено, постоји и други начин

приступању дигитализацији, а то је ангажовање спољних сарадника.²²⁸ Основна предност овакве одлуке, поред многобројних других, је та што се користе опрема и стручност ангажованих сарадника који нису запослени у библиотеци, што оставља довољно простора и времена да се тим за дигитализацију у библиотеци може фокусирати на њихово стручно поље рада.

Ангажовање спољних сарадника прави је избор за дигитализацију легата када:

- а) је у питању велики обим посла који је потребно обавити за кратко време;
- б) је превисок трошак који треба одвојити за специјалну опрему;
- в) особље запослено у библиотеци не може да пружи квалитет због недостатка вештине и искуства;
- г) су присутна извесна ограничења која се тичу простора, инфраструктуре или људских ресурса;
- д) се дигитализација обавља у оквиру пројекта те куповина и одржавање стручне опреме повећавају удео у средствима добијеним за обављање ових послова.

Наравно, ниједно решење не може бити у потпуности добро и искључиво, те постоје разлози који говоре против одлуке да се ангажују спољни сарадници. У *Приручнику за смањење трошкова при дигитализацији*²²⁹ професор Сајмон Танер наводи:

„Постоје одређене околности под којима се сматра да дигитализација унутар куће нуди предност из практичних и финансијских разлога, као што су:

- 1) збирку је тешко померати или се не може износити из куће;
- 2) збирка је лоше организована, није инвентарисана, није каталогизована

²²⁸ Појам *outsourcing* се недоследно користи у различитим контекстима, али када је у питању дигитализација, он се искључиво користи у смислу ангажовања спољних сарадника у одређеним фазама и процесима рада.

²²⁹ Simon Tanner, *Handbook on Cost Reduction in Digitisation*, 16, http://www.minervaeurope.org/publications/CostReductioninDigitisation_v1_0610.pdf (preuzeto 16. 4. 2013).

на нивоу јединице и потребна је стручна реорганизација као интегрални део поступка дигитализације;

3) дигитализација треба да буде подељена у фазе са малим количинама јединица током дужег временског периода;

4) чување оригинала на задовољавајућем нивоу се не може постићи у окружењу спољних сарадника;

5) задаци дигитализације и циљеви су веома комплексни и могу да варирају;

6) обим посла је веома мали.“

Постоје и други недостаци ангажовања спољних сарадника, међу којима је чињеница да се на тај начин не развија институционално знање или капацитети у техникама дигитализације. Иако се ангажују стручњаци у овом пољу деловања свакако неко из библиотеке мора да научи да разуме процес дигитализације како би могао на потребном нивоу да комуницира са ангажованом страном (то подразумева разумевање техничке терминологије, усаглашавање техничке спецификације и сл.). У сваком случају мораће да се врши интерна контрола квалитета, мора да се обезбеди превоз и осигурање вредних јединица (уколико је то уопште дозвољено).

Уколико библиотека одлучи да дигитализује легат у свом власништву, а притом размишља о ангажовању спољних сарадника, препоручује се да се узме у разматрање могућност удруживања са неком другом библиотеком која жели да дигитализује свој легат или легате. Један од мотива за овакву сарадњу лежи у чињеници да је цена услуге нижа када су количине веће. Кључну тачку за овакав договор представља прецизна и пажљива организација, као и неопходност стриктног договора око заједничких стандарда за дигитализацију. Поменут је случај да завешталац некада оставља свој легат двома установама. Понекад поделу чини тако што на пр. исте наслове књига у више примерака (чест је случај да у легату има већи број истог наслова дела које је написао сам легатор) подели међу библиотекама. Овај пример се наводи да би се напоменуло да треба водити рачуна, те направити прецизан план,

уколико се овакве библиотеке удруже у послу дигитализације, да се исти посао не ради два или више пута, то јест да се не дигитализује иста грађа више пута.²³⁰ Овде ваља напоменути да је једна од значајних улога дигитализације обједињавање као и формирање колекција, те уколико се делови легата у „стварном свету“ налазе на више места (библиотека, факултета и сл.) „виртуелни свет“ је право решење да се он понуди и презентује као целина. У овом контексту су заједнички стандарди од круцијалног значаја.

Такође, треба размислити и о парцијалном аутсорсингу, при чему ангажовани спољни сарадник може бити одређен да обави само послове дигиталног снимања или уноса метаподатака. Оваква одлука је оправдана када је у питању легат, с обзиром да је често у питању мала количина посебно осетљивог материјала.

3.3.4 Како извршити селекцију грађе за дигитализацију?

Једно од првих задатака са којим се суочава библиотека која започиње дигитализацију јесте одабир грађе која ће бити дигитализована²³¹. Међутим, када су у питању легати, тежиште проблема се премешта на утврђивање процеса рада и редослед дигитализације, с обзиром да се у процес дигитализације легата и не треба упуштати ако се нема намера да он буде свеобухватан.

Редослед дигитализације мора бити у складу са планом дигитализације библиотечко-информационе грађе библиотеке и може се организовати двојачко:

а) материјал из легата се дигитализује као целина, у једном наврату и у

²³⁰ У нашој земљи не постоји појам обавезног примерка дигиталних објеката (који се помиње у *Препоруци Европске Комисије о дигитализацији, мрежној доступности и дигиталној заштити културне грађе*, 2006). Позитиван пример у овом контексту у Европи представљају пројекти који се могу пратити да би се избегла дигитализација истих објеката, као што су EROMM-а (European Registry of Microfilm Masters) или DIGICULT-а (Digital Heritage and Cultural Content) Европске Комисије (Cultivate Interactive 2002).

²³¹ T. W. Cole, *Creating a Framework of Guidance for Building Good Digital Collections*, <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/955/876> (preuzeto 14. 4. 2013).

том смислу се усклађује са осталом грађом у библиотеци;

б) материјал из легата се дигитализује у складу са врстом грађе, тј. када се дигитализује једна врста грађе (на пр. рукописи) из легата се издваја та врста и дигитализује се са сродном грађом било по значају, формату, облику или неком другом параметру сличности.

Библиотека ће изабрати онај начин и онај распоред рада који је економски најисплативији, који омогућава тражени квалитет и који се уклапа са распоредом рада обученог особља.

3.3.5 Шта су метаподаци?

Метаподаци су дословно подаци о подацима и могу се применити на дигиталне и не-дигиталне изворе. Др Сенада Диздар, доцент на Филозовском факултету у Сарајеву, наводи у свом раду *Метаподаци и дигитални објекти у музејском окружењу*²³² неколицину најутицајнијих дефиниција метаподатака светских аутора: „Како упозорава Кристин Боргман: 'Данас се већ толико често наводи појам метаподатак, да га је бесмислено користити без контекста.' Ауторица зато у књизи 'Од Гутенбергова изума до глобалног информацијског повезивања'²³³ наглашава да појам метаподатак користи у контексту приступа информацији у мрежном свијету, те наводи прикладну дефиницију метаподатка за тај контекст: 'Метаподаци су подаци везани уз предмете, а омогућавају да њихови потенцијални корисници не морају унапријед имати потпуно знање о њиховом постојању или својствима. Они подржавају низ радњи. Корисник може бити програм или особа'. Појам метаподатак Бернерс Ли ће дефинирати као: '...машински разумљиве информације о веб изворима или другим стварима', и у том значењу ће се задржати у више рецентних документа, као на примјер, у документу 'Dublin

²³² Senada Dizdar, *Metapodaci i digitalni objekti u muzejskom okruženju*, <http://elibrary.matf.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/2040/023%2520DIZDAR.pdf?sequence=1> (preuzeto 14. 4. 2013).

²³³ Kristin L. Borgman, *Od Gutenbergova izuma do globalnog informacijskog povezivanja: pristup informaciji u mrežnom svijetu* (Lokve: Naklada Benja; Zadar: Gradska knjižnica, 2002).

Core Metadata'. Термин метаподаци различито се користи у различитим локалним заједницама. Неки га користе да упуте на то да су то информације разумљиве машинама, док га други користе само за записе који описују електронске изворе. Уобичајена дефиниција да су метаподаци 'подаци о подацима', опћенито се користи у значењу да су то 'структурирани подаци који се уносе у аутоматизирани процес', што упућује да се тај појам користи у контексту са електронском грађом. Уз ову дефиницију наводи се да су метаподаци подаци који описују атрибуте (својства) електроничке грађе. Њихова функција је лоцирање: (мјеста похране), проналажење (претраживање), документирање, евалуација и одабир објеката сличних документу (document-likeobjects-DLO); текста и слика. Из овога малог броја дефиниција о метаподацима можемо закључити да се појам метаподатак ипак најчешће веже уз електроничку грађу и за мање традиционалан опис грађе, који је био присутан већ стољећима у библиотечкој заједници.

Врсте метаподатака - Цитирајући у претходном дијелу К. Боргман, која наводи да је уз кориштење појма метаподатак потребно навести у којем се контексту он користи, упућује на то да постоји више врста метаподатака. Према ИФЛА-ином документу 'Упутства за структуру, садржај и примјену записа метаподатака за дигиталне изворе и колекције' постоји пет врста метаподатака: административни, дескриптивни, аналитички, метаподаци о правима и управљањима, те технички метаподаци. Тиме није исцрпљен попис свих врста метаподатака, па уз наведене врсте метаподатака Хопкинсон додаје још двије: метаподаци о очуваности и метаподаци који доносе податке о односу са оригиналом: 'Овим врстама метаподатака додају се и метаподаци који говоре о њихову кориштењу'.

Постоји неколико врста метаподатака од којих је свака погодна за постизање одређених циљева, али сви имају заједничку карактеристику, а то је добро дефинисана структура.

Метаподаци се користе за различите операције као што су: откривање извора, менаџмент извора и дугорочна заштита. Категорије метаподатака

могу се одредити према месту где се користе (музеји, архиви, библиотеке), функцијама за које су намењени (описни, административни, метаподаци заштите, структурни). Сви типови метаподатака се примењују коришћењем различитих стандарда за метаподатке. Један од најзначајнијих за описне метаподатке је DCMES.²³⁴

Табела 1 - Поредбена табела Dublin Core, EAD, UNIMARC, CIDOC (за архиве, библиотеке и музеје)²³⁵

Dublin Core	EAD (архиви)	UNIMARC (библиотеке)	CIDOC (музеји)
1. Naslov	<unititle> Назив јединице <title> Naslov	200 Sa Glavni stvari naslov 200 Sa Podnaslov 5xx Sa Sredni naslovi	Podaci o naslovu: • Naslov • Vista naslova
2. Stvaratelj	<originator> Порјекло <name> Име <persname> Lično ime <corpname> Назив правне особе	700 Sa Lično ime + Primarna odgovornost 701 Sa Lično ime - Alternativna odgovornost 70x, 71x, 72x	Podaci o izradi: • Autor ili autorska grupa • Uloga pri izradi
3. Tema	<name> Име ² <persname> Lično ime <corpname> Назив правне особе <indexentry> Индексни појам <geogname> Географски назив <subject> Предмет одређеница	610 Sa Slobodne predmetnice 60x 675 UDC 676 DDC 680 LCC 686 Ostale klasifikacije	Podaci o temi: • Tema
4. Opis	<archdesc> Архивистички опис <scopecontent> Сврха и садржај <abstract> Сајетак	330 Sa Kratki sadržaj ili sažetak	Opis predmeta
5. Izdavač	<originator> <repository> <persname> <corpname>	210 Sc Izdavač	Podaci o izradi (Autorstvo, Uloga pri izradi)
6. Saradnik	<originator> <persname> <corpname>	701 Sa Osobno ime + Alternativna odgovornost 711 Sa Име тјела + Alternativna odgovornost 200 Sa Sekundarne odgovornosti	Podaci o izradi (Autorstvo, Uloga pri izradi)
7. Datum	<unitdate>	210 Sa Godina izdavanja	Podaci o izradi (Datum izrade)

Dublin Core	EAD (архиви)	UNIMARC (библиотеке)	CIDOC (музеји)
8. Tip	<genreform> Vista i oblik gradiva	608 Forma, žanz, materijalne osobine	Podaci o nazivu predmeta (Naziv, Vista naziva)
9. Format	<genreform>	336 Sa Vista računalne datoteke	Podaci o nazivu
10. Identifikator	<unitid> Identifikator јединице	001 (UNIMARC) 010 (ISBN) 011 (ISSN) 020 (Broj nacionalne bibliografije) 300 Sa (URL)	Podaci o identifikacionim brojevima (Broj predmeta, Vista broja)
11. Izvor	<ref> Veza <xref>	324 Napomena o pretrazi	Reference
12. Jezik	<langmaterial> Jezik <langencoding> Oznaka jezika	101 Jezik naslova 300 Opcia napomena	Podaci o natpisima i oznakama (Jezik)
13. Odnos	<archref> <ref> <refidmaterial> <xref> <xrefid>	300 Opcia napomena	Reference
14. Opseg /Obuhvat /Pokrivenost	<dimensions> Dimenzije <extent> Količina <physdesc> Fizički opis	300 Opcia napomena	Podaci o mjerama
15. Prava	<accessrestrict> <userestrict>	300 Opcia napomena	Podaci o pravima reprodukcija

Метаподаци су, дакле, везани за структуру и правила, и они су корисни искључиво ако се њих придржавају, то је једини прави начин да се обезбеди да корисници могу да их пронађу и користе. Водич библиотекари за формирање метаподатака Гејл Хоџ *Једноставнији приступ метаподацима*²³⁶ намењен је библиотекама и даје јасна упутства у овој области.

Ако је могуће треба користити постојеће метаподатке и преузимати их из постојећих каталога. Веома је значајно имати на уму да, након преузимања и убацивања у систем, метаподаци могу даље да

²³⁴ DublinCore Metadata Element Set

²³⁵ Senada Dizdar, Nav. rad, 7

²³⁶ Gail Hodge, *Metadat made simpler: A Guide for Libraries*, 4, http://www.niso.org/news/Metadata_simpler.pdf. Текст се налази и на адреси: <http://libris.nbs.bg.yu/publikations> у преводу Тамаре Бутиган Вучај (preuzeto 25. 3. 2010).

се подешавају у складу са потребама корисника. Када је у питању легат, јасно је да се преузимање односи само на онај део грађе који није јединствен за њега. Да би се постигла успешна размена информација садржаних у метаподацима потребно је имати заједничко разумевање шеме метаподатака која се користи, као и заједничко разумевање термина који се користе као вредности у елементима метаподатака.

Одлука о избору метаподатака треба да се базира на задацима и циљевима пројекта дигитализације легата. Избор шеме метаподатака за опис дигиталних је један од најважнијих избора у овом процесу, посебно када се има у виду разноликост физичких облика објеката који се често налазе у легату. Ова шема дефинише низ елемената који описују конкретни извор. Бројни су стандарди који су везани за метаподатке, а они укључују MARC,²³⁷ EAD,²³⁸ DCMES и CDWA,²³⁹ за музејске стандарде LIDO, SPECTRUM, CIDOS-CRM.²⁴⁰ OAI-PMH²⁴¹ протокол се употребљава за аутоматизацију размене метаподатака. Овај процес има два главна чIONIОЦА: провајдере сервиса и провајдере података. Један од најпознатијих сервиса заснованих на OAI је OAIster који представља заједнички каталог дигиталних извора.

Тимоџи В. Кол дефинише следеће карактеристике добро осмишљених и спроведених метаподатака:

„Добри метаподаци треба да одговарају материјалу у збирци, корисницима колекције којима је намењена, садашњим и прдвИђеним коришћењима дигиталног објекта.

Добри метаподаци подржавају компатибилност.

Добри метаподаци користе стандардне контролисане речнике

²³⁷ Machine-Readable Cataloging Format

²³⁸ Encoded Archival Description

²³⁹ Categories for the Description of Works of Art

²⁴⁰ Станислава Гардашевић, *Метаподаци*, <https://prezi.com/22fykjui2yve/metapodaci/> (преузето 14. 5. 2014).

²⁴¹ Дефиниција на енглеском језику: The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting, <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html> (преузето 14. 5. 2014).

да би стандардизовано одражавали одговоре на питање садржаја: шта, где, када и ко.

Добри метаподатаци укључују јасну изјаву о условима и правилима коришћења дигиталног објекта.

Добри записи метаподатака су и сами објекти и стога треба да имају квалитете доброг објекта, укључујући похрањивање, доследност, јединствену идентификацију, итд. Добри метаподаци треба да буду ауторитативни и проверљиви.

Добри метаподаци подржавају дугорочно управљање предметима у збиркама.²⁴²

Основна водиља при креирању шеме метаподатака јесте да они не смеју да представљају накнадно домишљање које следи процесу дигитализације, већ они морају бити узети у обзир од самог почетка планирања пројекта.

3.3.6 Шта треба знати када је у питању опрема за скенирање?

Под опремом за скенирање²⁴³ подразумевају се сви уређаји за снимање слика (скенери и фотоапарати). Скенирање је круцијални део дигитализације. При одабиру скенера треба имати у виду често прикривену чињеницу да већина активности које се раде на скупоченим скенерима могу бити квалитетно и сврсисходно урађене уз помоћ дигиталног апарата или равног скенера.

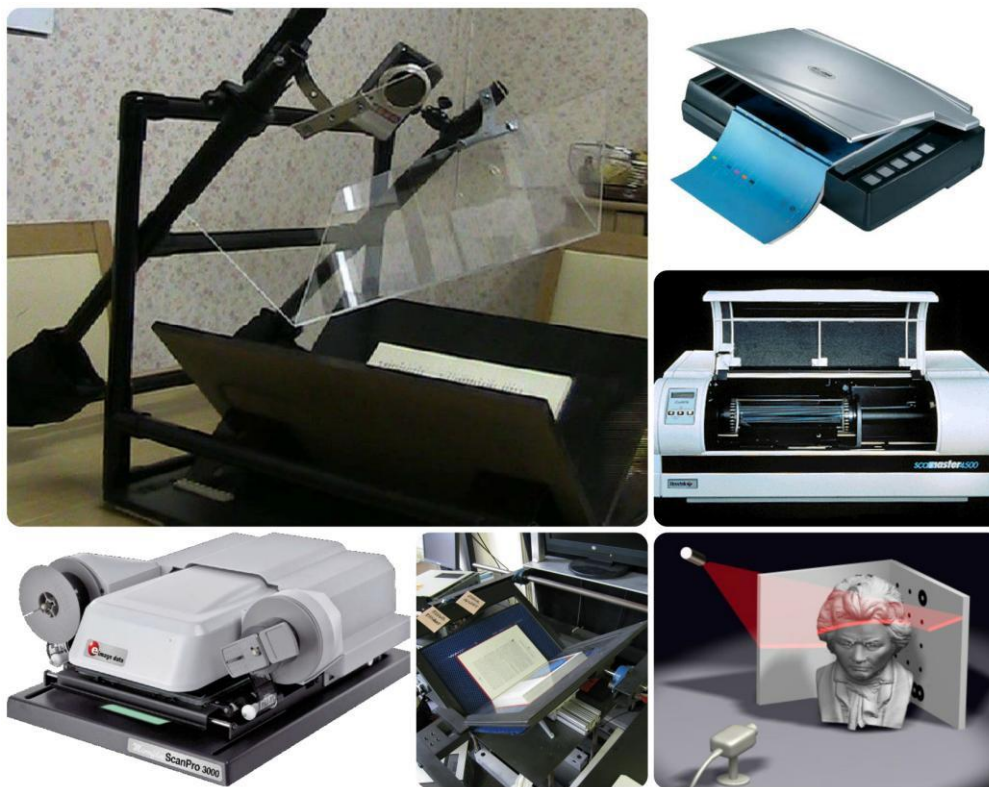
Многобројни су произвођачи скенера и врсте ових апарата на тржишту. Њихова базична класификација је следећа:

а) Равни скенери (врло су доступни, јефтине и једноставни за руковање – постоји АРД верзија – аутоматски руковаоци документима која омогућава увећање количине и смањење напора оператера када је у

²⁴² T. W. Cole, *Principles for Good Metadata (Creating a Framework of Guidance for Building Good Digital Collections)*, <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/955/876> (preuzeto 24. 1.2014).

²⁴³ P. K. Choudhary, "Tools and Techiques for Digital Conversion", u *Developing Sustainable Digital Libraries: Socio-Technical Perspectives*, 64-89, <https://books.google.rs/books?id=94NqUbp00oMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (preuzeto 14. 5. 2014).

питању низ идентичних докумената, као и верзија са сензором и оптиком изнад скенера што је погодно за увезане публикације);

Слика 9 - Неки од модела различитих типова скенера²⁴⁴

- б) Бубањ скенери (предност – производи најбољу резолуцију, недостатак – спори су, нису погодни за крхке документе, захтевају висок ниво вештина руковања);
- в) Микрофилм скенери;
- г) Слајд скенери;
- д) 3D скенери – омогућавају скенирање тродимензионалних објеката, на пример скулптура;
- ђ) Дигитални фотоапарати комбинују скенер са оптиком апарата како би

²⁴⁴ Сlike скенера преузете су са сајтова: Дигитална камера, <http://www.instrutables.com/Book-Scanner-Low-cost-easy-to-make/>; Равни скенер, <http://www.alliedimages.com/plustek/>; Бубањ скенер, <http://news.softpedia.com/news/Scan-the-World/>; Микрофиш и микрофилм скенер, <http://adem.co.uk/microfiche-microfilm-scanner/>; 3D скенер, <http://dstevensdesign.com/laser-scanner/>.

добили свестрани инструмент који производи слике високог квалитета. Прилагодљиви су широком спектру докумената и објеката. Недостатак представља потреба да се користи спољно светло, што у појединим случајевима може довести до оштећења. Са становишта легата који окупља различите врсте грађе, коришћење дигиталног фотоапарата за скенирање може се рећи да је најбољи избор јер се може користити како за дигитализацију равне грађе (листова папира, књига...), тако и тродимензионалних објеката (музејски експонати у оквиру легата).

Битни елементи које треба да испуњава скенер за који се одлучимо:

- а) требало би да подржава распон величина, с обзиром да се у легату налазе рукописи на веома малим папирима, али и географске мапе;
- б) како је велики број објеката у легату понекад свакодневно коришћен током живота завештаоца, а често нису на прави начин чувани, битно је изабрати скенере који омогућавају рад са документима који су у веома лошем стању;
- в) када се одлучи за дигитализацију легата, јасно је да се жели добити одговарајући ниво квалитета слике, дакле треба бирати скенер који то обезбеђује;
- г) треба обратити посебну пажњу на могућности брзине скенирања и једноставност у руковању;
- д) са становишта економске исплативости треба се обавестити о дневном и укупном капацитету скенирања током радног века скенера;
- ђ) посебно је важно проучити какви су уговори о одржавању.

Неспорно је да библиотека при набавци опреме жели ону и онакву која може да испуни потребе читавог фонда, а не фокусира се само на ону која би била погодна за скенирање легата. У таквим, присутним оквирима треба утицати на руководство да при набавци скенера има у виду и специфичне потребе легата. Аргументовано треба предочити да, уколико скенер одговара пословима везаним за објекте из легата у ужем смислу, свакако је погодан и за друге фондове, пре свега општи. Скенирање легата блиско је скенирању завичајне збирке, те и то треба имати у виду.

3.3.7 Које су техничке карактеристике опреме за скенирање потребне малој библиотеци која жели да скенира легат?

При анализи техничких карактеристика треба се консултовати са стручним лицима, али и са библиотекама које су већ започеле или завршиле дигитализацију грађе која се налази у легату њихове установе.

а) Дубина боје/распон тонова

Скенер који се користи за скенирање грађе из легата требало би да располаже са 24 бита по пикселу.

б) Распон резолуције

Квалитетнији скенери могу да скенирају до 5.400 пиксела по инчу, што је више него довољно, с обзиром да је за дигитализацију библиотечке грађе довољно и 1.000 пиксела по инчу. Код дигиталних апарата резолуција се изражава у броју мегапиксела, он не треба да буде пресудан при одлуци о куповини, али је свакако важан.

в) Формат произведене слике

Скенери могу да производе слике у различитим форматима, укључујући оне које не губе информације тј. квалитет (TIFF, BMP) и оне које губе (JPEG). Слика се увек накнадно може компресовати, тако да је за дигитализацију објеката из легата препоручљиво одлучити се за креирање слика без губитка информација.

г) Врсте медија

Потребно је одредити спектар материјала за скенирање, те утврдити да ли скенер може да ради са прозирним и непрозирним материјалима. Основно питање је ипак да ли се могу скенирати документи који су у заиста лошем стању. Скенери се производе за различите потребе, најчешће канцеларијског типа, тако да при читању карактеристика треба тражити оне који одговарају постојећем или могућем стању докумената који се скенирају за потребе корисника библиотека.

д) Величина површине скенирања

Јасно је да формат писане грађе у легатима може бити веома разнолик, од кратких бележака на парчету папира, до мапа. Битно је имати у виду нестандартне документе при избору. Треба, дакле, имати у виду различите

формате (на пр. A4, A0), али и врсте докумената, тј. да ли се састоје од једног листа или су повезани, као и медије (рефлективне, прозирне).

ђ) Врста конекције

Ова одлука није од значаја јер је стандардизована употреба USB кабла за повезивање скенера са рачунаром.

е) Брзина скенирања

Из угла оператера који се бави скенирањем грађе легата, ова карактеристика није од пресудног значаја, међутим, опрема за скенирање у библиотеци се скоро никада не набавља искључиво за потребе скенирања легата, па треба имати у виду и друге фондове и други библиотечко-информациони материјал.

ж) Распон густине

Распон високе густине значи да скенер може да произведе сенку и осветљење у једном скену.

з) Век трајања

Иако је ова карактеристика одређена различитим утицајима, од начина коришћења до интензитета коришћења, дужи век трајања који наводи произвођач указује често и на општи квалитет уређаја.

и) Подршка за стандардне интерфејсе за програмирање апликација

Реч је о веома корисној карактеристици јер скенери који подржавају овај интерфејс могу директно да комуницирају са софтвером као што је Adobe Photoshop. У библиотечкој пракси најчешће се користе TWAIN и API.

ј) Инсталиран OCR

Неки скенери у себи имају инсталиран OCR софтвер што, при скенирању текстуалног документа, омогућава да се добије PDF фајл који неће садржати само скениране слике, већ и резултате OCR.

3.3.8 Како се одлучити за софтвер за дигитализацију легата?

Софтвер за дигитализацију игра велику улогу у процесу дигитализације, пре свега јер помаже у постизању циљева у одређеним сегментима радног процеса. Свака рачунарска апликација има захтеве у

смислу рачунара – снаге, оперативног система, доступности других апликација – који морају бити задовољени да би софтвер радио успешно. При куповини софтвера треба, дакле, прво утврдити инфраструктуру којом се располаже. Пре куповине софтвера треба начинити реалну процену да ли се он уклапа у постојећу рачунарску инфраструктуру библиотеке, затим следи процењивање да ли се поседује довољно техничког знања за коришћење и, свакако, примарно, да ли задовољава потребе библиотеке и корисника. Поред заштићених софтвера²⁴⁵ постоје и они који су бесплатни и који својим квалитетом не заостају за оним скупим, лиценцираним. Недостатак оваквог избора огледа се једино у томе што се у појединим случајевима захтева додатно ИТ знање (за инсталирање и за коришћење), а чињенице говоре да у мањим библиотекама недостатак професионалног ИТ особља може бити и јесте проблем.

3.3.9 Шта је анатомија дигиталне слике?

Дигитална растер²⁴⁶ слика се састоји од пиксела, свака садржи тачно одређен број редова и колона испуњених пикселима. Сваки пиксел садржи информацију о боји и осветљењу, дакле пиксели су основна јединица информације. Мања или већа количина информација назива се резолуција слике. Количина информација о боји назива се дубина боје и мери се у битовима по пикселу (BPP) – најмања вредност BPP је 1 и он означава да сваки пиксел може да кодира информацију о две боје (на пр. да ли је црне или беле боје), у данашње време рачунари могу да раде са 24 BPP што омогућава похрањивање од 16,7 милиона различитих боја.

Висока резолуција директно утиче на величину фајла што, између

²⁴⁵ „Закон о ауторском и сродним правима“ дефинисао је казне које се крећу од 100.000 до три милиона динара за правна лица код којих је пронађен нелегални софтвер. Закон предвиђа и могућност да се добије накнада штете коју је претрпео носилац права због претходног нелегалног коришћења софтвера, она може да буде одређена у висини троструког износа цене оригиналног софтвера.

²⁴⁶ Постоје две врсте дигиталних слика: растер и векторске. У области дигитализације најраспрострањеније су растер слике.

осталог, резултира дужим временским периодом преузимања. Величина фајла може да се смањи процесом компресије који се спроводи уз помоћ различитих програма за графичку обраду, веб браузера и других начина. За дигитализацију грађе из легата важно је напоменути да компресија може бити двојака,²⁴⁷ она се може спровести уз губитак, или без губитка квалитета. Јасно је да се, с обзиром да прва врста компресије укључује губљење једног дела информација, при дигитализацији овако значајног материјала треба одлучити за солуцију која је нешто већег капацитета, али која чува све потребне информације. Овакве врсте одлука, тј. компромиса честе су при дигитализацији.

3.3.10 Шта је постпродукција?

Постпродукција представља додатну графичку обраду.²⁴⁸ Она није увек неопходна, а уколико јесте, то се пре свега односи на исправљање грешака насталих услед калибрације скенера, ротацију слике или конверзију слике у одговарајући формат. Графичка обрада може да се ради уз употребу графичког софтвера као што су Photoshop или GIMP.

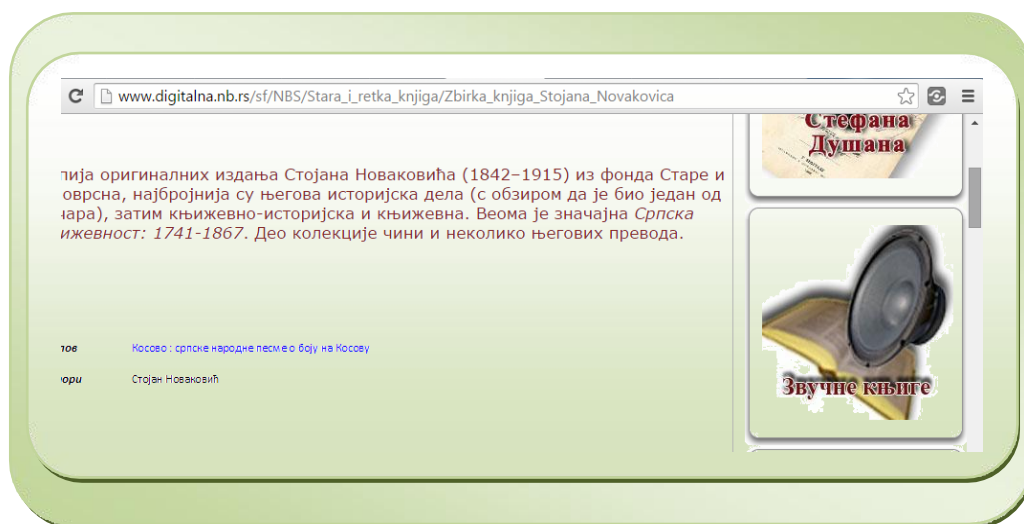
3.3.11 Шта обезбеђује потпуну доступност текстовима који се налазе у легату?

Када се желе анализирати текстови који се налазе у легату није довољно имати њихове фотографије. Такав приступ, чини се, био би строго музејски. Да би се искористиле све предности које нуди дигитални документ,

²⁴⁷ lossy компресија – компресија са губитком квалитета, lossless компресија – компресија без губитка квалитета.

²⁴⁸ У библиотекама се најчешће користе следећи бесплатни софтвери за графичку обраду: GNU Image Manipulation Program – GIMP (<http://gimp.org>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X); Google Picasa (<http://picasa.google.com>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X); Scribus (<http://www.scribus.net>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X); Adobe Acrobat Reader (<http://get.adobe.com/reader/>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X)... Комерцијални софтвери за графичку обраду: Adobe Photoshop (<http://www.adobe.com/products/photoshop>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X); Corel Paint Shop Pro (www.corel.com/paintshoppro, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X) и др.

није довољно поставити слике текста (на пр. скенирану књигу или рукопис) већ треба тежити доступности дигиталног текста која омогућава једноставну претрагу кроз документ (уз помоћ алата који су корисни за уређивање текстуалних докумената²⁴⁹), али и омогућава коришћење компјутерских програма који читају текст с екрана и тако га чине доступним особама оштећеног слуха.²⁵⁰ Начелно постоје два начина да се садржај скена претвори у текст. Текст може да се извуче са слике и запише уз помоћ програма за обраду текста, или може да се користи

Слика 10 – Звучне књиге на сајту НБС²⁵¹

наменски софтвер који ће протумачити слику и аутоматски припремити дигитални текст.

Наменски софтвер за оптичко препознавање знакова (OCR) представља бржу и прецизнију варијанту. Савремене OCR апликације (или

²⁴⁹ Бесплатни софтвери за уређење текстуалних докумената:

OpenOffice/Libre Office (<http://openoffice.org> <http://libreoffice.org>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X); Google Docs (<http://docs.google.com>, захтева унапређен веб браузер, на пр. Firefox, Chrome) и др.

²⁵⁰ Бесплатни софтвери за уређивање аудио и видео садржаја:

Audacity (<http://audacity.sourceforge.net>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X); OpenShot Video Editor (<http://openshotvideo.com>, оперативни систем UNIX); PiTiVi (<http://pitivi.org>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X) и др.

Комерцијални софтвери за уређивање аудио и видео садржаја:

Adobe Audition (<http://www.adobe.com/products/audition>, оперативни системи Windows, Mac OS X); Apple Final Cut (<http://www.apple.com/pl/finalsutstudio>, оперативни систем Mac OS X), и др.

²⁵¹ „Звучне књиге“, <http://www.digitalna.nb.rs>.

машине) су веома прецизне при препознавању штампаног текста, квалитет резултата опада када се примењује на старе штампане текстове или документа писана необичним стилем. Већина продаваца OCR софтвера²⁵² нуди бесплатне пробне верзије апликација, тако да се не морају куповати да би били тестирани. Ову погодност треба свакако искористити и испробати апликације на документима који су у плану за дигитализацију. Када је у питању легат, свакако треба тестирати разноврсне типове текстова који се у њему налазе.

3.3.12 Зашто је потребно начинити веб верзију скенираног објекта?

Претпоставка је да ће се садржај одређеног легата у библиотеци скенирати једанпут и, сходно томе, разумљиво је да ће се тежити скенирању у великој резолуцији да би се сачували сви детаљи оригиналног објекта. Иако ово изгледа као добра одлука, она са собом доноси питање постављања дигитализоване грађе на интернет. Сlike велике резолуције заузимају много места на хард диску, а затим и време преузимања овакве слике је прилично дуго. Корисници не воле да чекају. Намеће се једино могуће решење, а то је припремање посебне веб верзије²⁵³ ниже резолуције.

Библиотеке својим корисницима најчешће нуде следеће опције копија:

- а) минијатурни приказ;
- б) приказ за гледање (дизајниран да се уклопи у приказ екрана и штампе на А4 формату);

²⁵² Бесплатни софтвери за OCR:

Tesseract (<http://code.google.com/p/tesseract-ocr>, оперативни системи MS Windows, UNIX, Mac OS X); OCRopus (<http://code.google.com/p/ocropus/>, оперативни системи MS Windows, Mac OS X); FreeOCR (<http://www.paperfile.net>, оперативни систем MS Windows) и др.

Комерцијални софтвери за OCR:

ABBYY FineReader (<http://finereader.abbyy.com>, оперативни системи MS Windows, Mac OS X); Adobe Acrobat (<http://www.adobe.com/products/acrobat>, оперативни системи MS Windows, Mac OS X) и др.

²⁵³ Софтвери за креирање верзија докумената за објављивање на вебу:

PDF2DJVU (<http://code.google.com/p/pdf2djvu/>, оперативни системи MS Windows, UNIX); BullZipfree PDF printer (<http://www.bullzip.com/products/pdf/info.php>, оперативни систем MS Windows) и др.

- в) огледни примерак (детаљнији од претходног, омогућава хоризонтално померање екрана да би се имао увид у све делове);
- г) примерак за штампу (висока резолуција);
- д) интерактивни примерак (омогућава корисницима да подесе величину и квалитет слике у складу са својим потребама).

Да би могле да се дефинишу све наведене варијанте, мора се начинити мастер копија која представља оригинал скениране слике. Ова копија штити грађу јер се све верзије праве из њене основе, тако да није потребно на пр. одређени документ скенирати више пута, што би несумњиво представљало ризик за његово очување. Једна од најчешћих грешака којима су склоне библиотеке јесте брисање мастер копије након формирања веб верзије, међутим мора се имати у виду њен значај и самим тим треба је чувати. Непрестано треба имати на уму да се ради са објектима од изузетне културне важности, који су често веома стари и склони оштећењима.

3.3.13 Шта је дигитална библиотека?

Дигиталну библиотеку називамо и виртуелном, или електронском библиотеком. Као што класична библиотека нуди својим корисницима библиотечко-информациону грађу на коришћење, тако им дигитална библиотека нуди различите дигиталне објекте. Дигитални објекат је дигитални приказ књиге, периодике или неке друге грађе која се чува у библиотеци. Дигитални објекат дефинисан је подацима (тзв. садржајем, који носи интелектуалне вредности или информације) и метаподацима, при чему метаподаци морају да имају јединствен идентификатор дигиталног објекта. Корисник може да преузме дигитални објекат за тренутну или каснију употребу, или може да га користи на веб браузеру. Најједноставније речено, дигитална библиотека омогућава приступ материјалима који се налазе на библиотечким полицама, али путем интернета. Доступност материјала у дигиталном облику путем интернета има бројне предности како за кориснике, тако и за саму библиотеку.

ИФЛА/УНЕСКО библиотечки манифести за дигиталне библиотеке дају следећу дефиницију: „Дигитална библиотека је збирка дигиталних објеката потврђеног квалитета доступна на вебу. Дигитални објекти су створени или прикупљени и организовани према међународно прихваћеним принципима за развој збирки и доступни су на кохерентан и одржив начин, подржани услугама неопходним за проналажење и коришћење извора од стране корисника. Дигитална библиотека чини саставни део услуга библиотеке, примењујући нове технологије како би се обезбедио приступ дигиталним збиркама... Задатак дигиталне библиотеке јесте да омогући директан приступ изворима информација, како дигиталним тако и аналогним, на организован и меродаван начин и тако повеже информационе технологије, образовање и културу у савременим библиотечким услугама. Како би овај задатак био остварен потребно је стремити следећим циљевима:

- 1 Подршка дигитализацији, приступ културном и научном наслеђу, као и његово очување и заштита.
- 2 Обезбеђивање приступа изворима информација прикупљеним у библиотекама, за све кориснике, уз поштовање права интелектуалне својине.
- 3 Изградња интероперабилног система дигиталне библиотеке у сврху промоције отворених стандарда и отвореног приступа.
- 4 Подршка кључној улози библиотека и информационих услуга у промоцији заједничких стандарда и примера добре праксе.
- 5 Изградња свести о хитној потреби осигурања сталне доступности дигитализоване грађе.
- 6 Повезивање дигиталних библиотека са истраживачким и развојним мрежама великог капацитета.²⁵⁴

Корисницима дигиталних библиотека дигитализована грађа је доступна 24 часа дневно, 365 дана у години. Предност овакве библиотеке

²⁵⁴ IFLA, *IFLA/UNESCO Манифест за дигиталне библиотеке*, <http://www.ifla.org/files/assets/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-sr.pdf> (преузето 24.5.2012).

је свакако и у могућности брзог ажурирања информација, као и могућности претраге и прегледања. Са становишта легата, једна од највећих предности, када се налази дигитализован у дигиталној библиотеци, је та што су доступнији корисницима, што популаризују садржај легата, лакше је њиме руковати и уопштено се постиже већа доступност и сазнање о постојању легата и његовог садржаја.

Бројне су дигиталне библиотеке у свету, међу њима свакако треба поменути *Пројекат Гутенберг* (<http://www.gutenberg.org>), *Светску дигиталну библиотеку* (WDL – *World Digital Library*, <http://www.wdl.org>), *Еуропеану* (<http://www.europeana.eu>), *Интернет архиву* (*Internet Archive*, <http://www.archive.org>) и *Google Books* (<http://books.google.com>), као и дигиталне библиотеке свих већих и значајних светских библиотека.

Од српских свакако треба издвојити дигиталне библиотеке НБС-а (<http://www.digitalna.nb.rs>), Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ (<http://ubsm.bg.ac.rs/latinica/digitalna>), *Дигиталну БМС* (<http://digital.bms.rs/ebiblioteka>), БГБ (<http://dlibra.bgb.rs/dlibra>), РНАИДРА (<http://servis.phaidrabg.rs/Amplio CMS2/public/EnterPublic.cms2>).

Основне функције дигиталне библиотеке су: унос дигиталног објекта, претраживање дигиталне библиотеке и њено прегледање. Треба нагласити да дигиталну библиотеку формирају дигитални објекти, али поред њих њу чине и људи, опрема, софтверски системи и процедуре.

Како све више библиотека дигитализује легате који се налазе у њиховом власништву, поставља се питање како је најбоље омогућити приступ овим дигиталним објектима. Једна од опција јесте формирање сопствене дигиталне библиотеке. Друга могућност, као што је већ напоменуто, јесте прикључивање дигитализованих објеката легата некој већ постојећој дигиталној библиотеци.

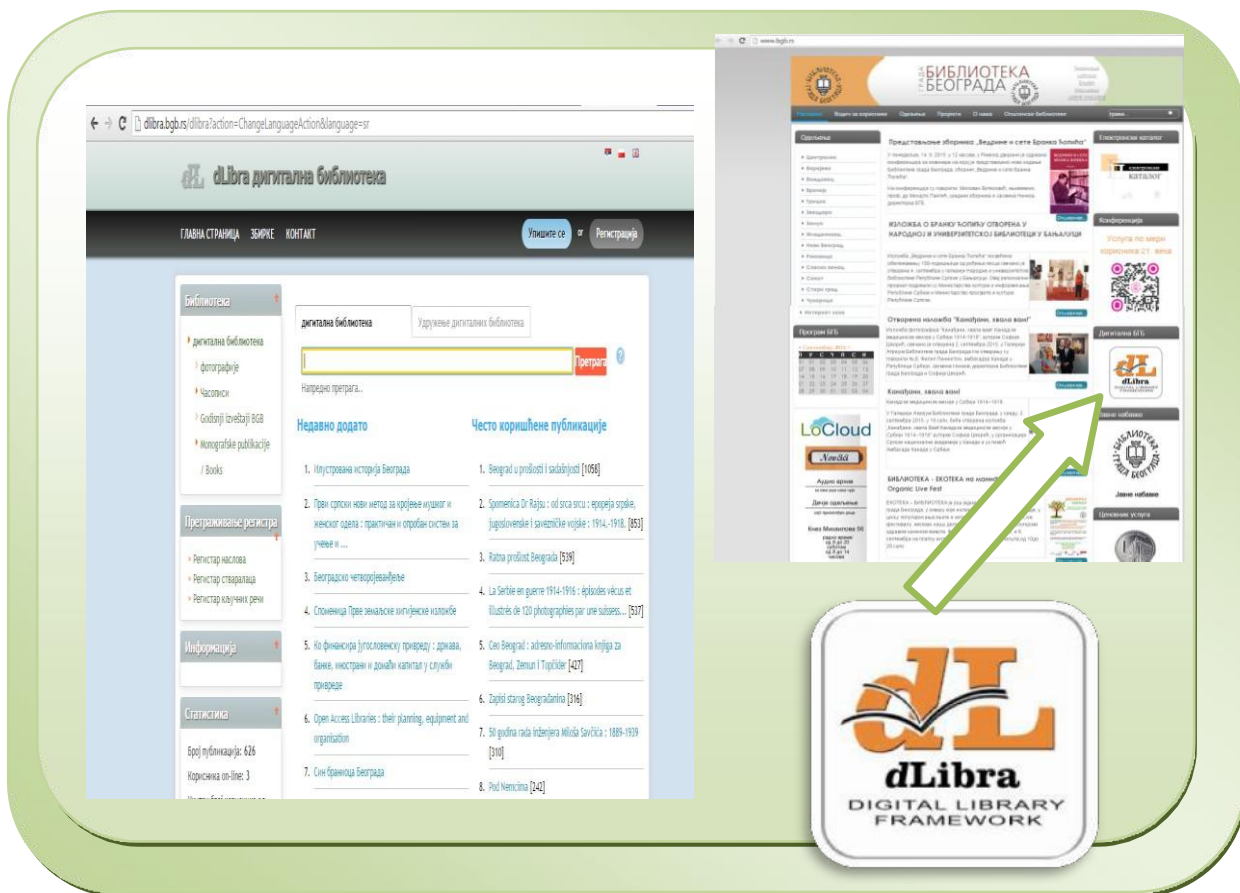
Нажалост, полазне тачке при доношењу овакве одлуке јесу разматрања финансијског стања и финансијске могућности библиотеке. На позитиван одговор на питање о финансијама надовезују се остала питања у вези са формирањем, неки би рекли грађењем, сопствене дигиталне

библиотеке. Ако у установи нема искустава у овој области, претежно сва питања чији одговори би одвели до праве одлуке су тешка. Међу њима су најрелевантнија следећа: Који су захтеви софтвера за изградњу дигиталне библиотеке? Да ли је библиотека у стању да одржава сервере и одговарајућу мрежну конекцију? Који је обим грађе која се планира да буде доступна кроз дигиталну библиотеку? Да ли је легат једино културно-историјска грађа која би требало да буде дигитализована? Колики је број потенцијалних корисника дигиталне библиотеке? Да ли библиотека има међу запосленима обучено ИТ особље?

Неизоставну одлуку представља и избор софтвера²⁵⁵ за креирање дигиталне библиотеке. Избор софтвера и дефинисање шеме и нивоа описа јесу само нека од питања које је потребно размотрити приликом планирања и реализације пројекта сопствене дигиталне библиотеке.

²⁵⁵ Три најчешће коришћена софтвера за креирање дигиталне библиотеке:

Dspace (www.dspace.org). На веб-сајту Dspace постоји листа корисника овог софтвера (<http://www.dspace.org/whos-using-dspace>); Greenstone (www.greenstone.org) и dLibra (www.dlibra.psnc.pl).

Слика 11 – Библиотека града Београда користи софтвер *dLibra* за креирање своје Дигиталне библиотеке²⁵⁶

Као и у свим областима пословања, анализа и планирање представљају окосницу доброг рада и квалитетно урађеног посла. Ако је након подробне анализе донета одлука да библиотека формира сопствену дигиталну библиотеку, њој следи подробно планирање.²⁵⁷ Главни аспекти планирања и организације јесу: особље, подела задужења, области одговорности, организација рада и ефикасност, надзирање и рационализација.²⁵⁸

²⁵⁶ dLibra, <http://dlibra.bgb.rs/dlibra>

²⁵⁷ Смернице за планирање нуди приручник: Federal Agencies Digitization Guidelines, *Digitization Activities – Project Planning and Management Outline – Initiative*, <http://www.digitizationguidelines.gov/guidelines/DigActivities-FADGI-v1-20091104.pdf> (preuzeto 15. 5. 2013).

²⁵⁸ Текст који се бави потенцијалним ризицима када су у питању планирање и организација дигиталне библиотеке: *Risk Assessment for Digitization Projects*, <http://www.jisc>

Процес објављивања је веома једноставан, а у суштини зависи од изабраног софтвера. Софтвер за дигиталну библиотеку нуди могућност креирања инфраструктуре која нам омогућава да једноставно управљамо и објављујемо дигитални садржај. Пре него што се упусти у објављивање, треба проверити следеће:

- а) да ли се има приступ дигиталној библиотеци;
- б) да ли софтвер за дигиталну библиотеку подржава шему метаподатака који је коришћен за описивање објекта;
- в) да ли софтвер за дигиталну библиотеку подржава дигитални формат у којем су припремљене веб копије.

Да би се објавио објекат (или његова веб верзија) и метаподаци у дигиталној библиотеци потребно је имати приступ софтверу за дигиталну библиотеку – не треба самостално развијати овакав софтвер, већ се треба обратити некој од библиотека која колегијално може да омогући објављивање у оквиру своје дигиталне библиотеке. Овакво решење је веома практично за мање библиотеке које имају ограничене ресурсе.

Може се помислити да објављивање дигиталне библиотеке представља послењу станицу на путу дигитализације легата и друге библиотечко- информационе грађе библиотеке. Међутим, није тако. Стандардни софтвери, неки од њих раније наведени, омогућавају и стандардни веб интерфејс ка дигиталној библиотеци. Пре коначног пуштања у рад страница би требало да се прилагоди осталим сегментима рада библиотеке, као и потребама будућих корисника. Када су се већ уложили значајан напор, добра воља, финансије и знање да би се дигитализовао легат, или, још у ширем обиму, да би се формирала дигитална библиотека, за потребе презентације дигитализованих објеката легата морају се начинити и додатни кораци који ће приближити овако захтеван и обиман посао крајњем кориснику. Веома је битно наћи место за линк ка дигиталној библиотеци на веб-сајту библиотеке,²⁵⁹ препоручује

digitalmedia.ac.uk/guide/risk-assessment-for-digitisation-projects (преузето 24. 4. 2014).

²⁵⁹ Пример – почетна страна веб-сајта библиотеке „Владислав Петковић Дис“, Чачак, <http://www.cacak-dis.rs/> (преузето 18. 9. 2015).

Слика 12 – Почетна страна веб-сајта
Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис“

се да то буде насловна страна. Осим тога, легат има вишеструки значај у оквирима библиотеке, тако да би требало формирати приступне тачке на више места на сајту (на пр. и у оквиру дела о Завичајном фонду, дела о савременим стремљењима библиотеке, делу са општим информацијама, на страници о личностима од значаја за библиотеку и сл.). Не ради се само о изгледу портала, треба уложити додатни труд, те понудити приручнике, инструкције и помоћ. Посебно је важно предвидети могућност примања повратних информација (кориснички форум, обрасци за контакт и сл.).

Дигиталне библиотеке се креирају за кориснике, што треба да буде основни путоказ при избору формата онлајн публикације.²⁶⁰

²⁶⁰ Излазећи у сусрет специфичним потребама корисника пример за углед представља дигитализација дела књижевности за децу под називом „Српска дечја дигитална библиотека“, http://digitalna.nb.rs/sf/NBS/Knjige/Srpska_decja_digitalna_biblioteka/. Збирка садржи 127 дигиталних копија књига из српске књижевности за децу. Национални уређивачки одбор, састављен од професора књижевности за децу и библиотекара,

Након одлуке да се дигитализује легат, а затим и оне да се за те потребе креира сопствена дигитална библиотека, реалност каже да је велика вероватноћа неуспеха, посебно у случајевима када у библиотеци нема довољно посвећености том пројекту или да не постоји довољно знања и искуства. Ако се, на било ком нивоу, након анализе дође до закључка да би требало да се одустане од такве намере, друга могућност јесте да се формира сарадња са неком од већ постојећих дигиталних библиотека. Одабир сарадника може се вршити на нивоу сродних библиотека, на регионалном (регионална презентација културно-историјског богатства краја) или на тематском нивоу (што одређује или садржај легата, или професија, тј. интересовања легатора).

Промоција дигиталне библиотеке је веома важан сегмент рада, који се често превиди, што би се могло упоредити са пропустом аутора објављене књиге који је не рекламира, или новим публикацијама у библиотеци о којима се не обавесте читаоци и корисници. Већ је наведено да је објављивање дигитализованог легата, између осталог, одличан начин да се заинтересовани корисници обавесте о његовом постојању у библиотеци, а затим и да се популаризује. Значајно је не сметнути с ума да, приликом иницијације дигиталне библиотеке, треба направити маркетиншку стратегију и додати нови фокус у односе са јавношћу. Оваква активност не само да доприноси популаризацији, већ утиче на опште боље резултате библиотеке и на већи обим коришћења. Оправдана је претпоставка да корисници који долазе у библиотеку већ знају за постојање легата у њој, те њих треба обавестити да постоји и електронска верзија, док је можда значајније радити на

одабрао је књиге за децу узраста од 3 до 13 година које по свом садржају, уметничким, историјским и књижевним вредностима представљају сам врх српске књижевности за децу. Пројекат је реализован у НБС 2004. године. Издавачи из Србије су, као сарадници НБС у овом значајном националном пројекту, уступили Библиотеци ауторска права за постављање целокупних књига у пуном тексту. Пројекат је проистекао из ширег међународног пројекта *Међународна дечја дигитална библиотека* (ICDL - International Children's Digital Library - www.icdlbooks.org), чији је циљ да у периоду од 2002. до 2007. године изгради дигиталну збирку од 10. 000 књига за децу на 100 језика света. (преузето 29. 9.2014).

повећању свести потенцијалних корисника, оних до којих ова информација треба да нађе пут. Сходно новом медију који представља „стару“ грађу, при намери да се досегне потенцијална заинтересована јавност треба се ангажовати и у сфери традиционалног, али и електронског маркетинга. Под првим начином подразумевају се: дељење флајера, букмаркера и постера, презентовање новине на домаћим и међународним конференцијама (презентације о самом дигитализованом легату, али и о току рада, решењима која се представљају колегама и сл.), објављивање чланака (како научних у релевантним библиотечким часописима, тако и у периодици доступној ширем и разноврснијем спектру читалаца), укључивањем значајних локалних личности или национално признатих личности из културе, историје или области којом се бавио завешталац, информације о постојању дигитализованог легата перманентно наново презентовати о годишњицама и значајним датумима и сл. Такозвани веб маркетинг обухвата објављивање вести на страници како библиотеке која је дигитализовала легат, тако и сродних библиотека, коришћење постојеће мејлинг листе, објављивање новости на веб-сајтовима различитих удружења, школа, општине и пре свега, објављивање на друштвеним мрежама које омогућава доступност и до оних особа које нису примарни корисници културне понуде.

3.4 Права интелектуалне својине

Одговорност поступака при дигитализацији и постављању ауторских дела на интернет представља једну од основних, и свакако незаобилазних, тачака у односу према легату и, у својој основи, према читавој библиотечко-информационој делатности. Постоји читав низ законских норми које дефинишу ову област. Нажалост, ниједна од њих није свеобухватна, нити је у могућности да предвиди развој и пут ове области у односу на галопирајући технолошки развој. Финесе које нису дефинисане никако не смеју да буду изговор за пренебрегавање етичког и моралног деловања у односу на нечије ауторско стваралаштво и на

обавезе којима библиотека подлеже и које има пред собом.

Израз *интелектуална својина* почео је да улази у ширу употребу седамдесетих година прошлог века, од тренутка ступања на снагу *Конвенције о установљењу Светске организације за интелектуалну својину*. У симплификованој дефиницији, интелектуална својина представља општи, правно-технички појам за одређене креације људског ума и комерцијалне симболе који представљају бестелесна добра.

Права интелектуалне својине представљају део међународних норматива на основу којих свака држава развија сопствена правила, али она потичу и/или морају бити у складу са три најзначајнија споразума: *Бернским споразумом* (1886 - намењен је усклађивању закона у земљама потписницама, уводи временску одредницу која подразумева заштиту ауторског дела педесет година након смрти аутора), *WIPO споразумом о ауторским правима* (1996 - намењен доношењу ауторских права у дигиталну еру) и *WIPO споразумом о извођењу и звучним записима*. Магистар Миодраг Ст. Марковић, такође наводи: „Најуопштеније говорећи, свака земља на основу свог законодавног суверенитета и територијалног принципа има своје законе о интелектуалној својини и свој национални систем организација које функционишу у области заштите интелектуалне својине. Национални закони о интелектуалној својини и пракса се разликују од земље до земље, иако су прихваћени неки глобални минимални стандарди и постигнут одређени степен хармонизације кроз међународне уговоре,²⁶¹ посебно *Париску Конвенцију о заштити индустријске својине*, *Бернску конвенцију о заштити књижевних и уметничких дела*, *Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине*, *Уговор о жиговном праву* и *Уговор о патентном праву*.”²⁶² У својој суштини заштита интелектуалне својине

²⁶¹ Србија је потписница *Бернске конвенције*, али не и чланица *Светске трговинске организације* и Европске уније, тако да ограничења и казнене одредбе које су предвиђене ТРИПС споразумом (међународни споразум у оквиру СТО) и директивама ЕУ за нас нису обавезујуће иако су одредбе Закона усаглашене са њима, мада се за њихову примену чека пуноправно чланство Србије у ЕУ.

²⁶² Миодраг Марковић, *Општи увод у право интелектуалне својине*, 3,

заснована је на нужности остваривања пожељног баланса између приватних и јавних интереса, искључивих права и слободне конкуренције.

*Оквирне смернице за изградњу добре дигиталне колекције*²⁶³ које су формиране у оквиру NISO²⁶⁴ наводе да права интелектуалне својине морају да се размотре из неколико углова:

http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf (преузето 24.1.2012).

Исти аутор у књизи *Кратки водич кроз право интелектуалне својине* наводи историјски преглед закона који третирају ову област у Републици Србији: „Традиција у заштити индустријске својине на простору Србије дужа је од једног века. Краљевина Србија је била једна од 11 држава које су потписивањем *Париске конвенције о заштити* 1883. основале тзв. *Париску унију*. Већ 1884. у Краљевини Србији донети су први закони из области заштите индустријске својине (Закон о фабричким и трговачким жиговима и Закон о индустријским мустрама и моделима). После Првог светског рата, новонастала држава, Краљевина СХС је, краљевском уредбом, 15. новембра 1920. основала Управу за заштиту индустријске својине и тако испунила обавезу из *Париске конвенције* о оснивању једне управе која ће се бавити признавањем права индустријске својине и издавати службени гласник у којем ће та права објављивати. Данашњи завод за интелектуалну својину је правни следбеник те управе. Настављајући правни континуитет претходних држава и уважавајући суштину права интелектуалне својине, све државе и режими на простору некадашње Југославије су област индустријске својине и ауторског права регулисали на нивоу централне власти. Такво стање одржало се све до усвајања *Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора* 4. фебруара 2003. Тада је дошло до поделе надлежности, тако да је државна заједница имала овлашћење за доношење прописа који ће материјално регулисати поједина права интелектуалне својине, док је спровођење тих права пренето у надлежност република чланица, односно Републике Србије и Републике Црне Горе. Скупштина Србије и Црне Горе усвојила је у 2004. години пет нових закона из области интелектуалне својине: Закон о патентима (2. јула 2004), Закон о ауторском и сродним правима, Закон о жиговима, Закон о правној заштити дизајна и Закон о заштити топографија интегрисаних кола (све 24. децембра 2004) и 2006. Сви закони усклађени су и са одговарајућим међународним конвенцијама којима је приступљено од последње велике ревизије закона из ове материје, која је обављена у периоду од 1995. до 1998. године. Посебно је вођено рачуна да нови закони буду усклађени са одговарајућим прописима ЕУ. Од 03. јуна 2006. године Република Србија је самостална држава која и даље примењује ове раније донете законе из области интелектуалне својине.“ (Миодраг Ст. Марковић, *Кратки водич кроз право интелектуалне својине* (Београд: АТЦ, 2011).)

²⁶³ NISO, *A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections*: 3rd edition, December 2007, <http://www.niso.org/publications/rp/framework3.pdf> (преузето 22.8.2013).

²⁶⁴ NISO – National Information Standards Organization препоручује „најбољу праксу“ за методе, материјале или праксу како би дао смернице корисницима стандарда. Документи препоруке у највећој мери представљају оквирне путоказе, примерне изузетке или потврђену праксу. Сви елементи препоручене праксе су дискрециони и могу се користити као што је наведено или могу бити модификован од стране корисника који имају специфичне потребе (www.niso.org).

- а) која права власници оригиналних материјала задржавају;
- б) која права или дозволе имају запослени на развоју колекције када је у питању дигитализација и/или објављивање садржаја;
- в) која права или дозволе су дати корисницима дигиталне збирке за каснију употребу материјала;
- г) вишекратно коришћење грађе.

Када из ове визуре посматрамо легат у библиотеци, јасно је да појам интелектуалне својине морамо посматрати из два угла: из угла нашег односа према ауторским делима које су доспеле у наше власништво и из угла даље дистрибуције предметних дела, тј. односа других према нашем власништву.

3.4.1 Однос библиотеке према ауторским правима објеката у легату

Како је већ напоменуто, пријемом легата библиотека не преузима само обавезе, већ стиче и извесна права, пре свих ауторска права уколико се одлучи на објављивање рукописа завештаоца. С те стране законодавац је прецизирао овакву ситуацију и правно је регулисао. Међутим, однос библиотеке према предметима добијеним у легату је значајно компликованији. Ситуацију усложњава чињеница да се у легату претежно налазе различити објекти, пре свих најразнородније публикације и уметничка дела. Пре било какве активности која у својој основи третира легат, неопходно је утврдити статус сваке од јединица из њега у односу на интелектуалну својину.

У правној теорији права интелектуалне својине деле се на две велике групе: ауторско право и права сродна ауторском праву, са једне стране, и права индустријске својине са друге стране.

Библиотеке, по природи своје делатности, упућене су на први сегмент поделе, на ауторска²⁶⁵ и сродна права. Начин остваривања

²⁶⁵ Дипл. правник Пера Марковић из *Националне алијансе за локални економски развој у*

ауторског и сродних права и судска заштита тих права регулисана је „Законом о ауторском и сродним правима“.²⁶⁶

Ауторско дело представља кључни елемент ауторског права, из чега проистиче да дефиниција ауторског дела представља основну за утврђивање законских и других норми по овом питању. Ауторско дело је оригинална духовна творевина, при чему је битно напоменути, с обзиром на различитост објеката који се налазе у легатима, да је оригиналност базични елемент, при чему објекат не мора имати уметничку, научну или другу вредност, намену, величину или садржину. Ауторско право штити везу аутора и дела. Из контекста легата треба нагласити да је ауторско право апсолутно право и оно се може слободно преносити, а правни основ за пренос је уговор (при чему морална права нису преносива, већ само имовинска). Често се појављује забуна услед непотпуног разумевања ове теме, те треба нагласити да се ауторска права попут било ког другог власништва могу продати, купити или поклонити, при чему је последње наведено случај карактеристичан за

уводу *Коментара Закона о ауторском и сродним правима* наводи кратки историјат ауторских права „У најширем смислу, ауторско право се појављују упоредо са техничким средствима за умножавање писаних дела, дакле штампарским пресамa, и порастом писмености чиме се демонополизује писменост и омогућује већем броју људи да стварају писана дела и приступе им. Први национални закон о заштити ауторског права донет је у Енглеској 1709. године, а током XVIII века у Француској и Немачкој развила се доктрина 'књижевне и уметничке својине', која је означавала право аутора на економску добит од својих дела. Напредак технике и раст стопе писмености подстакли су доношење *Бернске конвенције* за заштиту књижевних и уметничких дела 1886. године, првог међународног документа који штити ауторско право. Међу потписницима ове конвенције била је и Србија. Државни развој у оквиру Југославије укључивао је поштовање ауторског права: први Закон о заштити ауторског права донет је 1929. године, а потом је доношен више пута (1946, 1957, 1968, 1978, 1998. и 2005. године), да би задњи пут био донет 2009. године. (затим и 2012., прим. аут.) Ауторско и сродна права су по свом карактеру изразито међународноправна и регулисана су бројним конвенцијама и споразумима, од којих се по значају издвајају *Универзална конвенција о ауторском праву* из 1952. године и *Конвенција о оснивању Светске организације за интелектуалну својину* из 1967. године. Такође, органи Европске уније донели су велики број директива и других докумената из области ауторског и сродних права, нарочито после 1991. године.“ (Пера Марковић, *Коментар Закона о ауторском и сродним правима*, <http://www.naled-serbia.org/sr/regulations/index/10> (преузето 11. 11. 2012).)

²⁶⁶ Закон о ауторском и сродним правима“, *Службени лист СРЈ* бр. 24 (1998).

легат. Оно што доприноси забуни јесте чињеница да власник ауторских права и власник одређеног ауторског дела (слике, фотографије, на пр.) представљају два различита фактичка и правна појма. По нашем закону, ауторско право траје за живота аутора и седамдесет година након његове смрти, без обзира када је дело објављено. Престанком ауторског права ауторско дело постаје јавно добро и може се слободно користити уз обавезу признања ауторства и поштовање дела. Пријемом легата библиотека стиче ауторска права на дела легатора уколико се одлучи на објављивање његових рукописа добијених у оквиру легата.

Сродна права не утичу ни на који начин на заштиту аутора у односу на њихова дела, већ спадају у област посебне врсте приватних права. Све ово наводи се због могућности да у оквиру легата постоје дела која нису оставиочева,²⁶⁷ на пр. рукописи трећег лица.

Правно уређене државе у оквиру закона који третирају ауторска права укључују и изузетке и ограничења дејства закона и детектују активности које корисници могу предузимати без бојазни да ће их прекршити. Овакви изузеци и ограничења се наравно разликују међу различитим националним законима.²⁶⁸

3.4.2 Однос корисника према ауторским правима библиотеке и дела у библиотеци

Не само зато што је закон обавезује, вез и због моралне обавезе према легатору, библиотека мора да заштити дела у свом поседу за која

²⁶⁷ У оквиру легата се обично налазе фотографије, разгледнице и сличан ефемерни материјал, који се ту затекао на различите начине, а за која није стриктно назначен аутор. Дела за која се не може одредити, утврдити или лоцирати аутор, а за која се по времену настанка претпоставља да су заштићена, називају се делима сирочићима (*orphan works*). У оквирима ЕУ се припрема *Директива о делима сирочићима*, која би требало библиотекама да олакша решавање ауторских права пре дигитализације. Британска национална библиотека процењује да 40% од укупног броја штампаних дела (не само књига, већ и фотографија, мапа и сл.) припада овој врсти дела.

²⁶⁸ У студији Кенета Круса (Kenneth Crews, *Study on Copyright Limitations and Exception for Libraries and Archives*, (WIPO), http://www.wipo.int/meetings/en/docdetails.jsp?doc_id=109192/ (преузето 30. 1. 2014)) наводи се преглед изузетака и ограничења за библиотеке из 128 земаља (Србија, стр. 350).

има ауторска права. Тежиште у погледу ауторских права, у овом контексту, помера се са аутора на библиотеку.

У чланку „Непомичне слике: ауторска права и дигитални медији“²⁶⁹ каже се: „кршење ауторских права дешава се када појединац спроведе активност која је ограничена законом о ауторском праву, без овлашћења од стране власника ауторских права. Ова ограничења укључују:

- копирање материјала
- издавање или стављање на располагање копија јавности
- приказивање, пуштање или емитовање пројекције
- адаптације или преправке материјала

Само је власник ауторских права законски овлашћен да изведе или да допусти неке да изведе наведене активности.“

За библиотеку је важан сегмент права који одређује да се осим личног кршења ауторских права, и чин омогућавања другима за кршење ауторских права сматра прекршајем,²⁷⁰ то се може учинити, на пример, креирањем веб портала на којем корисници могу да размењују дигитални садржај без дозволе аутора.²⁷¹

²⁶⁹ *Still Images: Copyright and Digital Media*, <http://www.jiscdigitalmedia.ac.uk/> (preuzeto 24. 10. 2014).

²⁷⁰ Мада је овде реч о ауторским правима у власништву библиотеке, занимљиво је навести тзв. привилегију библиотеке, изузетак у оквирима ауторског права који омогућава библиотекама и архиваторима да копирају дигитални садржај на захтев корисника. Подразумева се да се и у оваквим случајевима копије користе за некомерцијална истраживања или лично учење. Овом темом подробно се баве стручњаци Британске библиотеке и на њиховом сајту се могу пронаћи појединости о овој привилегији (<http://www.bl.uk/>) (British Library, “Explore the British Library”, [http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=moreTab&ct=display&fn=search&doc=MBrhe14008&indx=2&reclds=MBrhe14008&recldxs=1&elementId=1&renderMode=popperdOut&displayMode=full&frbrVersion=&dscnt=0&vl\(488279563UI0\)=sub&vl\(1423900464UI1\)=all_items&scp.scps=scope%3A%28BLWEBSITE%29&tab=website_tab&dstmp=1443040095003&vl\(freeText0\)=library%20Privilege&vid=BLVU1&mode=Basic](http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=moreTab&ct=display&fn=search&doc=MBrhe14008&indx=2&reclds=MBrhe14008&recldxs=1&elementId=1&renderMode=popperdOut&displayMode=full&frbrVersion=&dscnt=0&vl(488279563UI0)=sub&vl(1423900464UI1)=all_items&scp.scps=scope%3A%28BLWEBSITE%29&tab=website_tab&dstmp=1443040095003&vl(freeText0)=library%20Privilege&vid=BLVU1&mode=Basic) (преузето 25. 10. 2014).)

²⁷¹ Сасвим је јасно да библиотеке XXI века омогућавају коришћење различитог садржаја на својим рачунарима и веб-сајтовима. Уколико је некакав садржај под заштитом „Закон о ауторском и сродним правима“, а библиотека пропусти да тражи дозволу за њихово коришћење, то предметну библиотеку доводи у позицију да се може разматрати њена одговорност.

Библиотека ће свакако заштитити своја права, како у односу на конвенционалну библиотечко-информациону грађу, тако и на дигиталну, што је овде предмет разматрања. Уопштено говорећи, копирање заштићене грађе је забрањено, али мора се ипак навести да је под одређеним условима могуће репродуковати извесне дигиталне објекте. Таква врста изузетака се назива фер коришћење. Пример оваквог коришћења је постављање на интернет незаштићеног садржаја уз напомену да је могуће преузимање слика из дигиталне библиотеке и њихово похрањивање на хард диску корисника зарад искључиво личне, некомерцијалне употребе. Веома је важно да библиотека развија стратегију управљања ризицима, чиме се ствара баланс између културне, историјске и образовне вредности легата и принципа фер коришћења који искључују потенцијалне опасности комерцијалне експлоатације.

Јасно је да су власници ауторских права морали да осмисле начин заштите свог власништва. Иако су људи од струке и науке склони посматрању уметничког и сваког другог аутентичног дела на један, може се рећи емоционалан и чак романтизован начин, реалност је у ствари та да је суштина заштите носиоца ауторског права превасходно финансијске природе.²⁷² Постоје различити видови заштите, а сви они

²⁷² Помоћник директора у Сектору за ауторска и сродна права и међународну сарадњу у Заводу за интелектуалну својину, Владимир Марић, у оквиру серијала *Дигиталне иконе* Радио Београда 2 и портала SEEcult.org наводи „Ако читате Толстоја, Сервантеса и друге великане, ви видите да се човек није мењао од постанка света до данас. Он је у бити исти. Човек је једно инертно биће које хоће да има што више, а да пружи што мање. Да се што мање замара, а да добије што више. То је у нашој природи. Оно што данас имамо као новитет, то су нове технологије, али ту мора да се успостави један праведан баланс. Ми с једне стране причамо о потреби образовања, ширења информација, заштити приватности, и то је све у реду, али ако ви шерујете било чију књигу – ја разумем да то може да користи у нечијем образовању, да неко напредује интелектуално, да се усавршава итд, али као што не могу да уђем у књижару и да једноставно узмем књигу, а да ме продавац не заустави, тако би морао да се успостави и један нормалан поредак на интернету. И интернет је велика књижара, пружио је фантастичне могућности размене информација и образовања, али једна граница мора да се направи и да се каже: 'Ово после те границе је нечија интелектуална својина и то се не узима без дозволе, то се не узима без цене'. Заиста, нема незарађених похвала, нема незаслуженог успеха. Просто са тим треба да се рачуна и у једном цивилизованом друштву интелектуална својина мора да буде адекватно заштићена. Без тога не можемо да рачуна на било какав прогрес.”

имају за сврху да омогуће власницима ауторских права да допусте употребу дигиталног садржаја под условима које сами одаберу (што не само у окриљу библиотека, углавном подразумева употребу у образовном и непрофитном контексту).

Библиотекарка Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, мр Татјана Брзуловић-Станисављевић, у тексту „Управљање дигиталним правима“²⁷³ наводи: „Да би заштитили своја дела од неовлашћеног коришћења и копирања, носиоци ауторских права користе исте инструменте који истовремено омогућавају злоупотребу њихових дела – дигиталну технологију. Управљање дигиталним правима (Digital Rights Management – DRM) заједнички је назив за систем технологије за контролу приступа дигиталним садржајима којима издавачи и други власници ауторских права ограничавају приступ дигиталним уређајима и мултимедијалним садржајима. Овај систем има сличности и додирних тачака са заштитом од копирања, али се DRM системи користе првенствено за заштиту креативних садржаја... Најкраће речено, DRM служи за спречавање илегалне дистрибуције података... У складу са међународним законима било које уклањање, мењање или заобилажење мера DRM система заштите сматра се кривичним делом.“

Први корак заштите библиотечког грађе која је у оквиру ауторских права библиотеке најчешће је лиценцирање (најбољи пример представља CC, Creative Commons²⁷⁴), међутим често се показује да таква

(Владимир Марић, *Дигиталне иконе*, <http://www.seecult.org/vest/intelektualna-svojina-u-informacionom-drustvu> (преузето 13.12.2014).)

²⁷³ Татјана Брзуловић-Станисављевић, „Управљање дигиталним правима“, у *Хоризонти светског и европског библиотекарства у дигиталном добу*: Конференција Библиотекарског друштва Србије (Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2012), 37-55.

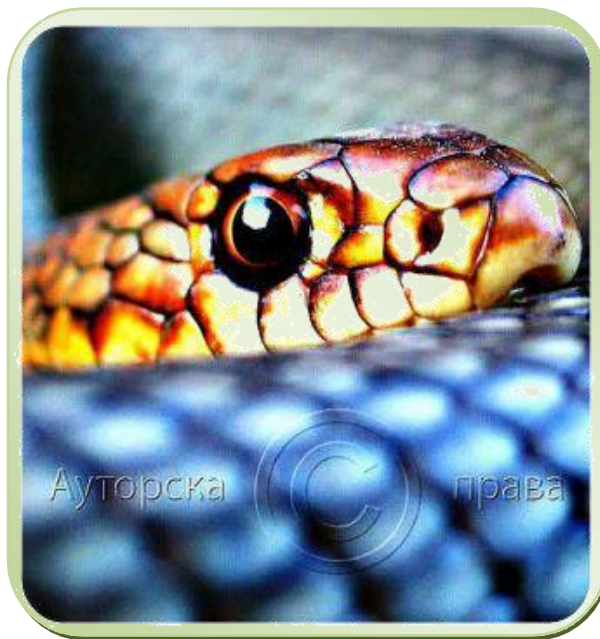
²⁷⁴ Creative Commons, <http://creativecommons.org/>

Осим CC, занимљиво је поменути *GFD License* који је креиран око концепта “copyleft” који је осмислио FSF (*Free Software Foundation*) за пројекте које фондација подржава. Термин “copyleft” је игра речи у односу на “copyright” (ауторска права). Закон о ауторским правима се примењује за забрану репродукције, адаптације или дељења копија оригиналних дела. Copyleft претпоставља да свако може репродуковати, адаптирати и делити предметни објекат, под једним условом, а то је да све копије и адаптације подлежу под исти уговор о лиценцирању. Copyleft лиценце користе постојеће законе о ауторским правима да би осигурале да дело остане доступно. Copyleft се не односи само на FSF

активност није довољна. Зато се уз помоћ DRM могу начинити одређени кораци који онемогућавају неовлашћено коришћење материјала. Најчешће су то:

- а) водени жиг (видљив/невидљив);
- б) дигитални потпис;
- в) ограничења у приступу (IP адреса, веома ниска резолуција);
- г) ограничења у коришћењу;
- д) ограничења у дистрибуцији.

Прве две методе неодољиво подсећају на екс либрис,²⁷⁵ чиме се још једном потврђује континуитет у људском деловању, у начинима размене и заштите информација, који се, као и много шта друго, само прилагођавају савременим технолошким достигнућима.

Слика 13 – Пример воденог жига на уметничкој фотографији постављеној на интернет²⁷⁶

активност или GFD лиценцу. Creative Commons ShareAlike (једна од CC лиценци) је такође пример сорyleft лиценце.

²⁷⁵ Драган Бараћ, *Кратка историја књиге*, 26-27.

²⁷⁶ Фотографија преузета са сајта http://s120.photobucket.com/user/tajson/media/Priroda/za_sajt.jpg.html (аутор Ненад Јанићијевић) (преузето 25. 1. 2015).

Наведене методе не служе само за остваривање безбедности дигиталног материјала, већ и омогућавају утврђивање аутентичности електронског документа. Посебно је важно, дакле, не само спречити неовлашћено и злонамерно коришћење, већ је од суштинске важности и спровести мере које ће заштитити ауторско дело од неовлашћених измена или скрнављења било које врсте. Таквим мерама се делује у корист и аутора и библиотеке и крајњег корисника.

Свака библиотека би требало да формира и одржава регистар података о правима које поседује и потражује. Препоручује се да се то учини у неком од стандардних формата јер, иако се ствара за интерне потребе библиотеке, треба предвидети и омогућити размену или дељење ове врсте података са сродним или надређеним установама. У оквиру овог регистра, у засебном одељку треба навести права стечена пријемом легата у власништво библиотеке. Препоручује се да овај регистар обухвати следеће информације:

- а) идентификација – подаци о самом објекту;
- б) извор стицања права – позивање на конкретни акт (тестамент, уговор, сл.);
- в) прецизирање обима права – уколико постоје навођење специфичних изузетака;
- г) временски период на који су дата права – уколико постоји такво ограничење;
- д) таксативно навођење група корисника којима је дозвољено коришћење ресурса - уколико постоји такво ограничење;
- ђ) таксативно навођење обавеза корисника (на пр. финансијских);
- е) прецизна евиденција споразума о лиценцирању и условима тј. потребама обнављања.

Регистар, свакако, треба формирати у складу са правним регулативама Републике Србије тј. простора у којем се одвија пројекат дигитализације.

Уколико корисник има намеру да користи одређено ауторско дело које се налази у поседу библиотеке на начин који није дефинисан правном регулативом, он неизоставно мора да добије (писмено) дозволу од библиотеке, као носиоца ауторског права ауторског дела легатара, којом

му се одобрава да користи садржај на одређени начин. То важи и за дигитализовану библиотечку грађу, при чему на пр. уколико се она жели користити за потребе онлајн студија која подразумевају умножавање за више корисника, подразумева се да се мора тражити дозвола носиоца ауторских права.²⁷⁷

3.4.3 Појам и принципи јавног власништва. Отворени приступ

Један од првих цитата са којим се упозна сваки библиотекар јесте из члана 19. *Универзалне декларације о људским правима*: „Свако има право на слободу мишљења и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и права да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.“²⁷⁸ Посао сваког човека јесте да се труди да се бори за универзална људска права, а посао библиотекара је да се у оквиру њих труди да брани права на информацију и да улаже своје професионалне напоре да заштити права својих корисника.

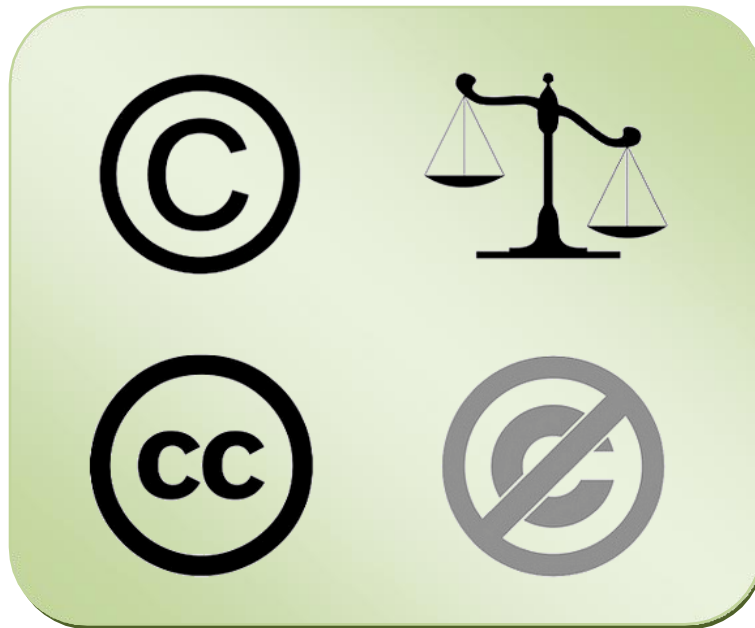
Јавно власништво (Public Domain) потиче из англо-саксонског правног система, али са развојем дигиталних технологија и растућим интересовањем за бесплатне садржаје, овај термин и његова примена у пракси крајем двадесетог века постају општеприхваћени. Најједноставније речено, термин јавно власништво се углавном употребљава за дела која су у супротном контексту од дела чија је употреба ограничена. Таква дела су доступна свима и сви их могу користити. Јавним власништвом су обухваћена дела која нису заштићена правима интелектуалне својине.²⁷⁹

²⁷⁷ Без дозволе се могу поставити хиперлинкови ка главним страницама материјала који је доступан на интернету, док се за линковани целокупни садржај мора тражити одобрење.

²⁷⁸ Универзална декларација о људским правима усвојена је у Генералној скупштини УН-а, 10. децембра 1948. год. (*Универзална декларација о људским правима*, http://www.poverenik.rs/images/stories/Dokumentacija/54_ldok.pdf; <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Introduction.aspx> (преузето 25. 1. 2014)).

²⁷⁹ Јавно власништво се може дефинисати у односу на одређене облике интелектуалне својине, на пр. јавно власништво које се односи на незаштићену интелектуалну својину представља потпуно другачији аспект у односу на патенте или трговачке марке.

Дигитализација је у потпуности изменила традиционалну поделу посла и увела разноликост у улоге аутора, уредника, издавача, библиотекара, продавца књига и читаоца и законодавство мора да прати такав развој ситуације. Кликом на дугме *Сагласан сам* приликом приступа електронском документу корисник преузима обавезу да поштује ауторска права власника.

Слика 14 – Графичке ознаке за ауторска права (Copyright), Creative Commons, фер коришћење (Fair Use) и јавно власништво (Public Domain)

Према мишљењу др Адама Софронијевића, питање јавног власништва је тема велике дебате и у развијенијим земљама. „Посебно на интернету је потребно да се у тренутку стварања ауторског дела дефинише модел ауторског права, што је данас знатно олакшано постојањем CC лиценци. Да би садржај постављен на интернет био доступан свима, могуће га је одредити једном од CC лиценци, које су доступне и на српском језику.²⁸⁰ Свака омогућава приступ, а затим дефинише различите моделе заштите ауторског права – да ли је могуће користити тај садржај, преузимати га, преправљати га, па чак и користити

²⁸⁰ Creative Commons, <http://creativecommons.org.rs/> (прим. аут.)

у комерцијалне сврхе. СС лиценца је важан алат у промоцији отвореног приступа, јер она на јасан начин дефинише право свих грађана да приступе одређеном садржају на интернету и дефинишу јасно положај аутора (односно власника ауторског права, прим аут.) у односу на дело.²⁸¹

Поље у које се угнездио појам јавног власништва налази се у зони између вековне потребе приступу и доступности информацијама и неопходности заштите власника ауторских и сродних права.

У случају да се повреди власништво ауторског права или се угрози власништво библиотеке у овом смислу, што се дакле односи и на легат, први корак који библиотека треба да предузме јесте обраћање специјализованим судовима, у овом случају Привредном и Основном суду у Београду.

Отворени приступ (Open Access – ОА) настао је у научно-истраживачким и академским круговима са жељом да се олакша приступ научној литератури, при чему је основни циљ Покрета за отворени приступ намера да научни радови буду доступни у електронској форми без новчане надокнаде. Отворени приступ представља концепт који одобрава да сваки корисник који има приступ интернету има право да чита, преузима, чува, штампа и користи дигитални садржај оних радова који су објављени у отвореном приступу, при чему подлеже само једној обавези, а то је да их коректно цитира.

Библиотека се може наћи пред питањем отвореног приступа уколико дође у посед легата значајног научног радника који за живота није објавио какав научни рад, те се он налази у легату у виду рукописа, али и уколико га је објавио, а библиотека има намеру да га дигитализује и постави на интернет.²⁸² Први случај је унеколико једноставнији, јер

²⁸¹ Др Софронијевић је руководилац Одељења за развој и одржавање библиотечког система, дигитализацију фондова и културну делатност УБСМ у Београду. (Vesna Milosavljević, „Интелектуална својина у информационом друштву“, <http://www.seecult.org/vest/intelektualna-svojina-u-informacionom-drustvu> (preuzeto 13. 12. 2014).

²⁸² ОА се превасходно односи на доступност чланака објављених у научним часописима. Попис највећих отворених архива налази се на http://kobson.nb.rs/mo%C5%BEda_vam_zatreba/open_acc_ess.121.html.

библиотека добитком легата стиче ауторска права за објављивање рукописа из њега, те самим тим она може бити давалац лиценце. У другом случају, најкоректнији однос према таквим научним достигнућима требало би, уколико је могуће, регулисати у фази писања тестаментa и у фази склапања уговора. Ово потоње се најчешће ослања на чињеницу да је сваком аутору у интересу да његов рад буде доступан што већем броју читалаца, чиме резултати његовог рада добијају на значају.

Битно је напоменути да право приступа не задире у „Закон о ауторском и сродним правима“ јер власник ауторског права (сам аутор за живота, наследници, библиотека) кратком изјавом, тј. лиценцом, даје пристанак који му, између осталог, обезбеђује и право на исправно навођење ауторства.

У оквиру материјала са предавања „Ауторска права за библиотекарe – практична примена“²⁸³ наведени су следећи типови СС лиценци које коренсподирају са отвореним приступом:

 Ауторство 3.0 Србија (CC BY 3.0) Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

 Ауторство – Делити под истим условима 3.0 Србија (CC BY-SA 3.0) Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

²⁸³ Stela Filipi Matutinović, „Ауторска права за библиотекаре: практична примена“, <http://zbus.rs/pdf/Autorska%20prava%20za%20bibliotekare%20Zajednica.pdf> (preuzeto 30.1.2014).

 Ауторство – Без прерада 3.0 Србија (CC BY-ND 3.0) Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

 Ауторство – Некомерцијално 3.0 Србија (CC BY-NC 3.0) Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

 Ауторство – Некомерцијално – Делити под истим условима 3.0 Србија (CC BY-NC-SA 3.0) Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

 Ауторство – Некомерцијално – Без прерада 3.0 Србија (CC BY-NC-ND 3.0) Дозвољава умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

Свака библиотека која се одлучи да дигитализује своју библиотечко-информациону грађу мора да прихвати чињеницу да у оквиру тог посла мора предвидети и континуирано бављење прибављањем лиценци, што са сваком наредном годином постаје све уочљивије део редовних библиотечких послова.

Треба подсетити да „Закон о библиотечно-информационој делатности“ у члану 44, Дигитализација библиотечно-информационе грађе, наводи:

-Библиотека има обавезу да континуирано ради на дигитализацији библиотечно- информационе грађе и извора као дела културног наслеђа Србије.

-Народна библиотека Србије спроводи и координира послове на дигитализацији библиотечно-информационе грађе и извора у Републици Србији.

IV КРИТИЧКИ ОСВРТ

4.1 ПРЕДМЕТ РАЗМАТРАЊА

Критички осврт на представљене и анализиране чињенице као и закључке изнете у раду, односи се превасходно на уочене неправилности или недоследности у библиотечком пословању, те се након утврђивања лоше праксе нуде препоруке²⁸⁴ и решења које треба следити да би се такво стање исправило и изменило. У појединим случајевима библиотекари нехотично чине грешке (било због инертности, било због недостатка знања), док у одређеним ситуацијама не знају на који начин да изађу из зачараног круга затеченог, дугогодишњег начина рада. Помоћ у односу на легате може се добити од стручних радника на више хијерархијских библиотечких нивоа, од матичне библиотеке до Народне библиотеке Србије. У оноликој (недовољној) мери у коликој се баве легатима, законске смернице су прецизне. Критички осврт треба да укаже на неправилности којих, можда, библиотекари у одређеним библиотекама нису ни свесни. Иако се указује на грешке и потешкоће, критички осврт окончава се позитивним погледом на легат у библиотеци и аргументованим навођењем лепоте и значаја поседовања оваквог културног блага у фондовима.

Посебна пажња скреће се на однос целокупног друштва према заоставштини подареној у облику легата и могућим мерама побољшања постојећег стања.

²⁸⁴ Сажете препоруке у форми једне реченице, у овом поглављу обележене су знаком ✓

4.2 Само се легат назива легатом

Током анализе легата у библиотекама у Србији прва препрека на коју се наиђе јесте веома присутни проблем неупућености самих библиотекара у значење и обим појма легата. Нимало занемарљив број библиотекара не може са сигурношћу да одговори на најједноставније питање на ову тему: да ли ваша библиотека поседујете легат?²⁸⁵ Проблем је посебно уочљив у библиотекама у мањим срединама. Прецизније речено, најчешће се као одговор на ово питање наводе различите библиотеке целине, групе приспелих књига које везује каква специфичан садржај односно личност, или део фонда који је формиран у част лика и дела угледног завичајног научника, уметника или ствараоца другог профила. У свакодневной комуникацији, међу особљем појединих библиотека легатом се назива свака група библиотечно-информационе грађе која се доводи у везу са каквом знаменитом личношћу. Није спорно да и такве целине – које су формиране на основу критеријума личности и које су установљене у жељи да се ода част некој особи која то завређује, у локалним или ширим оквирима – често имају своју вредност због самих животног достигнућа и уједно научно-културно-историјског значаја личности, али професионално је одговорно да се чак и у свакодневной пословној комуникацији фондови (или њихови делови) називају правим, званичним именом. Називање легатом онога што то није, не доприноси ни на који начин ни самој библиотеци, нити библиотечној струци. Непотребну конфузију ствара чак и уколико је то начин, што није редак случај, на који библиотекари одређене библиотеке међусобно комуницирају, иако су свесни да се не ради о легату у његовом основном значењу. Тежи проблем представља уколико тога нису свесни, но последице су сличне.

Јасно је да библиотеке целине могу доспети у фонд поклоном

²⁸⁵ Констатација дефинисана на основу телефонских разговора у току прелиминарних истраживања о постојању легата у библиотекама у Србији.

или откупом, било законитог власника, било саме особе која је библиотеку целину формирала. Потоњи пример ствара неразумевање, јер се често сматра да је легат све оно што је неко лично подарио библиотеци. На срећу, дефиниција легата је веома једноставна и он се лако може одредити простим приступом утврђивања формалног приспећа књижне (и/или некњижне грађе) у библиотеку. Легат – је део или целокупна оставштина дата тестаментом у наслеђе неком лицу или институцији, који иначе, по закону, не би имали право на то наслеђе.²⁸⁶ Овакво одређење говори нам да се легатом може назвати, и на тај начин третирати, само она заоставштина која је у библиотеку (или неку другу установу) пристигла захваљујући изричитој жељи оставиоца који ју је прецизно навео у тестаменту, што је потом потврђено судском одлуком у складу са „Законом о наслеђивању“.

✓ Библиотеке морају јасно да разграниче које су колекције у њиховом поседу библиотеке целине, а које имају статус легата.

Документација која прати легат мора бити доступна и предочена новозапосленим колегама библиотекарицама, не сме се ослањати на усмено упознавање са фондом. Недопустиво је да се приспеће неке колекције везује за тада запосленог библиотекара, те да се на пр. његовим одласком у пензију губи траг о начину приспећа и пратећим документима.

У случају легата не сме се позивати на библиотечку „доследност у грешци“, већ се треба повести индијском пословицом која каже да онај ко је направио грешку и не исправи је, прави другу грешку. Дакле, новоприспели легат мора се третирати у библиотеци у складу са законом и одредбама који то дефинишу, а уколико је затечено стање такво да библиотека поседује један број колекција које нису на прави начин дефинисане, то се мора регулисати у што краћем временском року. Како је мало вероватно (такав пример није затечен током

²⁸⁶ Подробнија дефиниција дата је у оквиру поглавља *Правна регулатива*.

истраживања) да се погрешно или недовољно стручно и прецизно одређује постојећи легат у власништву (пре свега јер његово приспеће прати читав след правних поступака), наведени закључци односе се на истинито утврђивање колекција које се називају легатима, а које то нису. Ако какву збирку књига или библиотеку целину називамо легатом, правимо грешку коју морамо исправити и суштински (у међусобној комуникацији) и формално (у документацији и евиденцији).

4.3 Изазвани поклон

Да ли због тога што испуштају из вида и овај начин набавке, оријентисани на чешће видове обogaћивања фонда (куповина, размена, откуп и сл.) или из неког другог разлога, није чест случај да библиотекарски „крону у сусрет легату“. Библиотеке значајних стваралаца, било научних било уметничких, чине један од најсветлијих бисера у културно-историјско-научној ризници сваке локалне средине и сваког народа у целини. Научници и уметници једног места, града, краја, нераскидиво су везани за библиотеке, сарађују са њима, проводе време у њима, презентују свој рад у библиотекама, баве се истраживањима, посећују културне и друге догађаје у организацији библиотека. Та чињеница даје библиотекарем битан увид у њихов рад и стваралаштво уопште. Није редак случај да стручњаци библиотеке буду ангажовани, било званично било саветодавно, да помогну у „сређивању“ личне библиотеке неког од знаменитих суграђана. Поставља се питање ко онда може бити свеснији вредности и значаја допрноса таквих појединаца, ко може боље пратити формирање и дугогодишњи континуирани „раст“ њихове приватне колекције од библиотекара. Али, у таквим случајевима и сами библиотекарски морају бити прегаоци и посвећеници свом послу. Такви библиотекарски свесни су с једне стране колику пажњу завређују такве колекције (не само књижевне), а са друге знају да такве збирке представљају значајан део фонда сваке библиотеке. Ове колекције не доприносе богатству библиотеке само у пуком материјалном смислу, већ

оне поседовањем таквог блага излазе у сусрет својој основној функцији – излазе у сусрет потребама својих корисника. Оне колекцијама ове врсте поклањају сврсисходност и будућност.

Може се рећи да детектовање оваквих колекција, за живота њихових стваралаца, не представља само добровољни напор, већ да је то један од значајних задатака сваког библиотекара. Свесни, по својој вокацији, колико приватне колекције признатих и значајних људи осликавају њихову индивидуалну интелектуалну делатност, колико дају увид у верну слику културних, историјских, политичких и других околности средине у којој је неко живео и стварао, колико слојевито одражавају време и место свог настанка и, надасве, колико мање формалним начином танано говоре о самој личности која ју је стварала, библиотекари морају да „крону у сусрет“ потенцијалним легатима, да их открију и вреднују, а затим и да предоче њиховим власницима значај одлуке да такве колекције нађу своје место у библиотеци.

✓ Библиотекари не могу пасивно чекати да им значајне колекције, потенцијални легати, доспеју у библиотеку, већ морају заузети активан став и потрудити се да они буду ти који ће учинити први корак.

Мотиви за овакву активност не смеју бити изазвани користољубљем, на пример жељом да се добију ауторска права на необјављене радове самим добијањем легата, са рачуницом да се тиме обезбеде тантијема од будућег публикавања легаторових дела.

Жеља да потенцијани легат постане део библиотечког фонда може се спровести и парцијално, такође у сагласју са његовим творцем. Наиме, легати не морају имати коначни обим и форму при приспећу у библиотеку. Постоји могућност да се уговором закљученим између легатора и библиотеке одреди да ће легат сукцесивно стизати у библиотеку, при чему се прецизира да ће тестаментом бити правно дефинисан и заокружен. Такви легати називају се легати у настајању. Ово је веома редак случај који захтева значајну правну ангажованост обе

стране. Најчешћи разлог због којег се завешталац одлучује на овакав вид даровања легата јесте двојак, или је у питању недостатак простора за чување нарастајуће колекције, или је у питању жеља да се да на корист јавности део колекције још за живота будућег легатора, чиме он добија моралну сатисфакцију за дело добротинства које ће тек бити учињено.

Овакав вид приспећа легата дозвољава библиотеци да дародавцу за живота искаже захвалност за чин добре воље и поклон. Веома је битно показати поштовање и захвалност. То се може учинити додељивањем захвалнице (најбоље на догађају организованом за ту прилику), наглашавањем таквог чина у званичним извештајима, или објављивањем речи захвалности у значајним и читаним јавним гласилима и другим медијима.²⁸⁷ Овакав поступак не осликава само професионални, већ и људски однос библиотекара. Таквим поступком одобравају се и подстичу потенцијални будући дародавци да следе леп, добар и користан пример.

✓ Библиотека треба да искаже своју захвалност било за живота, било након смрти легатора.

Веома је битно да библиотека има прецизиран став о томе који легат јој је потребан и који је у складу са њеним типом и делатношћу,²⁸⁸ а затим и да ли он испуњава основни услов културно-историјске вредности. Могућност да има увид у садржај будућег легата веома је значајан за

²⁸⁷ Народна библиотека Србије захвалност свим поклонадавцима објављује на свом веб-сајту, она се на једном месту захваљује свима који су допринели обогаћивању фондова и колекција националне библиотеке и бројних библиотека у Србији. (Захвалност Народне библиотеке Србије поклонадавцима у 2014. години, <https://www.nb.rs/events/event.php?id=27318> (преузето 14.4.2014).)

²⁸⁸ Ово се превасходно односи на специјалне и високошколске библиотеке. Леп пример легата који живи пуним животом на правом месту налазимо у библиотеци Криминалистичко-полицијске академије која чува легат признатог и поштованог криминолога проф. др Владимира Водинелића. Професор је са пажњом обогаћивао своју личну библиотеку, бавећи се њоме систематски и зналачки вршећи избор пре свега стручне литературе. Овај легат бележи велики број посета, а стручњаци из области криминологије сматрају га једном од највреднијих збирки непоновљених издања светских криминолога.

библиотеку. Уопштено, и када је у питању заокружен обим легата пожељно је да библиотека буде упућена у намере завештаоца и да му за живота изнесе прецизан став о томе да ли јој је предметни легат потребан, тј. да ли га жели у свом фонду.

✓ Свака библиотека мора имати дефинисане критеријуме за пријем легата.²⁸⁹

Колекција настала у приватном оквиру, добија могућност да добије јавну презентацију на добробит и завештаоца и библиотеке и, пре свега, будућих генерација корисника.

4.4 Личне библиотеке, одраз личности

Када каква истакнута личност која је током живота гајила посебну наклоност и љубав према књигама одлучи да продужи век њиховог читања тиме што ће их у облику легата подарити библиотеци, то представља у сваком смислу веома племенит чин. „Даривање легата не представља стихијски чин или непланирани стицај околности. Апострофирање овог момента има за циљ да још једном разграничи друге видове добијања материјала који су у вези са неком значајном личношћу. Наиме, то и јесте оно што легат чини толико специфичним.“

Сликовит пример који приказује разноврсност предмета који се могу наћи у оквиру приватних колекција књига и који на интересантан начин приказују догађаје који су профилисали нечији живот налазимо

²⁸⁹ Проф. др Александра Вранеш као одлучујуће критеријуме за процену библиотека целина и легата наводи: „Најзначајнији критеријум сигурно је културна вредност једне збирке, коју је могуће одредити према профилу књижног фонда, према личностима којима су библиотеке припадале и онима који су били донатори.

Уколико је одлучујући критеријум за процену легата карактер књижног фонда, морају се узети у обзир следећи елементи: 1. време настанка публикација које чине легат, тј. степен њихове старости; 2. тематика оријентисаности збирке; 3. одсликавање личности власника библиотеке на њен профил.“ (Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке*, 166.

на страницама каталога²⁹⁰ који прати библиотеку др Миломира Поповића у којем је наведено под насловом „Скривено међу страницама књига“ следеће:

Skriveno među stranicama knjiga

Među desetinama hiljada stranica brojnih knjiga dr Milomira Popovića pronadene su one sitnice koje mogu, na poseban način, da ukažu na bogat život i otkriju svestrano zainteresovanu osobu.

Reč je o onim "sitnicama" koje bivaju ostavljene među stranice knjige ne da bi bile zaboravljene, već da bi bile sačuvane i uvek iznova nađene. I baš tada, kad posle izvesnog vremena otvorimo ponovo knjigu koju volimo ili koja nam, zarad nekog stručnog rada treba, te sitnice oživljavaju naša sećanja, naše uspomene na mesta, događaje, ljude i bude posebne emocije.

Među stranicama velike biblioteke od preko 3000 knjiga i časopisa, dr Popović je skrivao da bi ponovo pronašao avionske karte do retkih i dragih destinacija koje su ga vodile na stručne skupove ali i na putovanja zarad ličnog zadovoljstva. Tu su svoje udobno mesto našle i razglednice, pisma, lične beleške, pozivnice za

razne skupove, pozorišne predstave, koncerte, izložbe, književne večeri, seminare. I po koja novčanica, ona koja je izlazila iz opticaja ali je budila nostalgiju zbog jednog vremena u kome je mnogo značila, kao čuvena hiljadarka sa likom uspešnog livca koji je simbolisao rad i napredak u jednom vremenu. Među stranice omiljenih knjiga, dr Popović ostavljao je i ono najbrojnije: ulaznice u mnoge svetske muzeje i galerije i reprodukcije čuvenih svetskih umetničkih dela koje se kupuju u tim muzejima, što ukazuje na poseban odnos posetioca prema delima, otkriva i ukus i stil pojedinca, ali i znanje i razumevanje sveta i njegovih univerzalnih vrednosti koje čine univerzalnu civilizaciju i nasleđe čovečanstva. I.H.

Психопатологија свакодневног живота / написао Сигмунд Фројд ; [дело преведено са оригинала и уводну студију написао Хуго Клајн]. - Београд : Космос : I. Кон, 1937 (у Београду : Д. Прегорћ). - 335 стр. ; 24 см. - (Каријатиде : филозофска библиотека ; књ. 10)
Превод дела: Zur Psychopathologie des Alltagslebens / Sigmund Freud.
COBISS.SR-ID 17039367

„Међу десетинама хиљада страница бројних књига др Миломира Поповића пронађене су оне ситнице које могу, на посебан начин, да укажу на богат живот и открију свестрано заинтересовану особу.

Реч је о оним 'ситницама' које бивају остављене међу странице књиге, не да би биле заборављене, већ да би биле сачуване и увек изнова нађене. И баш тада, када после извесног времена отворимо поново књигу коју волимо или која нам, зарад неког стручног рада треба, те ситнице оживљавају наша сећања, наше успомене на места, догађаје, људе и буде посебне емоције.

Међу страницама велике библиотеке од преко 3.000 књига и часописа, др Поповић је скривао да би поново пронашао авионске карте, до ретких и драгих destinacija које су га водиле на стручне скупове али и на путовања зарад личног задовољства. Ту су своје удобно место нашле и разгледнице, писма, личне белешке, позивнице за разне скупове,

²⁹⁰ I. H. *Biblioteka dr Milomira Popovića* (Prijeopolje: Matična biblioteka „Vuk Karadžić“), 4.

позоришне представе, концерте, изложбе, књижевне вечери, семинаре. И по која новчаница, она која је излазила из оптицаја али је будила носталгију због једног времена у коме је много значила, као чувена хиљадарка са ликом успешног ливца који је симболисао рад и напредак у једном времену. Међу странице омиљених књига, др Поповић остављао је и оно најбројније: улазнице у многе светске музеје и галерије и репродукције чувених светских уметничких дела које се купују у тим музејима, што указује на посебан однос посетиоца према делима, открива укус и стил појединца, али и знање и разумевање света и његових универзалних вредности које чине универзалну цивилизацију и наслеђе човечанства.”

Само је „легат осмишљен, конципиран, селектован од стране његовог изворног власника. Оставилац је током живота прикупљао различите предмете за своје потребе, а пред крај живота он је био тај који је извршио селекцију и одредио шта и на који начин треба да представља њега и његов рад.

Легат по својој претпоставци и по својој правној основи представља заокружену целину. Формирање осмишљене целине даје посебну вредност легату, који не представља прост збир вредности прикупљених предмета.“²⁹¹ Животна достигнућа, признања, резултати стваралачког рада, духовних превирања и стицања знања најчешће обећавају квалитетну збирку књига у личној библиотеци. Тако најчешће и бива. Међутим, могу искрснути разнолики проблеми јер, иако обједињују квалитетну грађу, нису сви поклони који се добију у савршеном или бар прихватљивом стању. Запуштеност као опис често обележава личне колекције, које су каткад плод непланског, стихијског и безидејног пуког прикупљања. Колекције, пре свега књига, дочекају своје пресељење у библиотеку самујући на прашњавим полицама кућног

²⁹¹ Нада Арбутина и Станка Јовичић, „Практични и научни значај очувања легата“, у *Дигитализација културне и научне баштине*, уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић и Гвен Александер (Београд: Филолошки факултет; Вичита: Универзитет Емпорија; Београд: Народна библиотека Србије, 2012), 241-256.

регала, неретко на камарама положеним по поду или угуране у сваки могући расположиви простор, чак и под креветом или иза каквог другог намештаја. Пасионирано закупљени својим радом, творци легата често прибегавају привременим решењима смештаја, који често постају и остају стални. Овакав однос према књигама, који не одражава немар власника према њиховом садржају, већ немар у односу на прозаичну свакодневицу, има за последицу да се књиге, периодика или рукописи налазе згужвани, тематски расути или оштећени. Власници, при одлуци да поклоне овакве личне библиотеке, срасли са њима током дугих година, не увиђају негативне стране свог широкогрудог поклона. Ипак, не сме се и не може се очекивати да нечија лична библиотека треба да буде стручно обрађена током њеног живота пре доласка у библиотеку.

С друге стране, понеке личне библиотеке постају дом књигама које су уредно и методично поређане у наменски за њих направљене, застакљене полице. Систематски су сређене, подељене на начин на који је њихов корисник и сакупљач налазио да је најбољи, неретко са подељеним целинама, уредно сложеним рукописима, фотографијама, референсним књигама, насловима које су сами написали и издали или добијеним књигама. Иако професионално захвални за овакав однос према књигама, библиотекари морају бити обазриви, јер неретко баш овакве колекције крију површност у избору, помодарство или, што је најтужнији случај, став да се књиге сматрају делом декора и очекиване сталне поставке нечијег животног простора.²⁹² Овакве библиотеке

²⁹² О оваквим примерима још у доба Римског царства сведочи Цицерон у свом писму Атику:

„Веома је племенито трошити иметак на сакупљање књига, али важан је и начин на који се оне користе. Шта вреде небројане књиге ако је њихов власник током живота једва прочитао само њихове наслове. Мноштво књига оптерећује онога који чита и важније је да се препустиш неколицини писаца него да луташ кроз многе. Данас, највећем броју књижевних незналица књиге не служе за читање, већ су део намештаја. Зато нека се сакупља онолико књига колико је потребно, а не као знак престижа. Ти кажеш да је часније потрошити иметак на књиге него на раскошне вазе и слике. Оно што је неумерено погрешно је, у сваком случају. Да ли опрашташ човеку заробљеном ормарима од кедровине и слоноваче док дрема међу толиким хиљадама књига, а да му се, притом, од свих његових свитака највише допадају њихови наслови и

често баштине и велики број нетакнутих књига, књига које не буде ничију пажњу нити знатижељу.

Запуштена или уредна библиотека, у форми легата, стигла је у библиотеку. Библиотекари морају приступити стручној обради овакве грађе без гордости и без предрасуда. Ни у једном ставу не сме се хитати и не смеју се доносити ад хок закључци. Понекад легати мањег обима, са мањим бројем јединица, представљају немерљиво велико благо. Понекад кабасти и велики легати крију велики број јединица које немају уједначену културну, историјску, документациону или уметничку вредност. Дешавало се да мали, оловком исписан испресавијан папир носи на себи кључни део слагалице за разумевање нечијег става, поступка или конкретног деловања у одређеном историјском тренутку. Свака појединост везана за легат одраз је личности легатора, и то се не сме губити из вида. Можемо га, на личном нивоу, сматрати неуредним, али такав став не сме утицати на наш професионални однос према добијеном поклону. Такође, не сме се подлећи субјективном ставу завештаоца који је у тестаменту изнео прецењен став према свом легату. Објективност је одраз професионализма. Након основне, базичне, библиотечке обраде добијеног материјала, нужно је да уследи научна процена садржаја легата.

Преузета обавеза се мора поштовати, најбољи начин да се коректно обављају преузете дужности лежи и у већ напоменутим критеријумима за пријем легата.

✓ Легат осликава личност, навике, живот, време оставиоца – правилним праћењем процедура у односу на легат библиотекари обезбеђују професионални и објективни однос према њему. Форма поклона не осликава његову истинску садржину.

изглед.“ Veselin Čajkanović, *Florilegium latinum in usum scholarum* (Belgradi: Zadužbina Luke Čelovića-Trebinjca, 1940).

4.5 Право место за легат. Смештај у библиотеци

Многи угледни грађани, дипломате, колекционари, писци и уметници свесни су чињенице да наше друштво са лакоћом заборавља живот и дело оних који су га градили и унапређивали, те да је једини начин, каткад, да њихова ангажованост не остане забележена само у каквом локалном историјском спису, тај да се сами постарају да остану упамћени и то кроз даривање легата културној установи од поштовања, оној која је завредила њихово поверење. Не сме се сметнути с ума да је тестатор тај који својим тестаментом одређује коме жели да свој легат дâ на чување.

По месту чувања легати се могу поделити на 1) легате у културним установама (музејима, библиотекама, архивима) и 2) легате смештене по вољи оставиоца у куће или станове (галерије, спомен-собе и сл.) Формирање наменских установа за чување легата у више наврата се показало као јалов посао. Као и у осталим установама културе, тако и у библиотекама, један од највећих проблема, неће се погрешити ако се каже и круцијалних, јесте недостатак адекватног простора за чување, одржавање и излагање легата. Како легат често има специфичан вид чувања, то је у нераскидивој вези са немогућношћу његовог одговарајућег излагања. Увидом у извештаје које подносе својим матичним библиотекама, најчешће се уочава да библиотеке имају мањак простора за фондове, како реално, тако и у односу на стандарде. Иако је стање ствари такво, иако се библиотеке суочавају и са мањком стручних радника који се могу бавити легатом (јер по систематизацији не постоји библиотекар који се искључиво бави тиме, већ је то стручним радницима придодат, допунски посао, уз основни опис радног места) и иако оснивач ретко одваја довољна средства за очување и стручни третман легата – свакако је сигурно да је значајној приватној колекцији, пре свега књига и рукописа, након смрти њеног ствараоца, место у библиотеци.

Треба се сетити да легат представља вид уговора (кроз тестамент, као једностранни акт) – што оставиоцу омогућава да изнесе посебне жеље у односу на начин смештања и излагања његовог легата. То, уколико су услови нереални или немогући, додатно компликује већ сложену ситуацију примања једне врсте грађе са којом се библиотека не среће често.

Локална самоуправа или, у случају града Београда, Скупштина града, посредно се залажу да легати, пре других они знаменитих писаца, буду похрањени у библиотекама, водећи се финансијским мотивима.²⁹³ Они размишљају да, кад већ одвајају новац (константно заборављајући да је новац из буџета новац грађана) за рад библиотека, оне могу да се у тим оквирима брину и о легатима. Смештање легата у на пр. приватан стан или кућу подразумева континуиране трошкове за плате чувара и кустоса, набавку средстава за безбедност, заштиту (од пожара и сл.), трошкове струје, одржавања и многе друге. Посебна проблематика се јавља уколико се учини покушај да се установи да ли је такав простор стамбени или пословни. Најкомпликованији вид, који није јасно коме иде у корист, јесте чување легата у становима у којима живе наследници легатора, за шта је пример легат Милорада Павића.²⁹⁴ Легати у приватним кућама

²⁹³ Истини за вољу, понекад и сами легатори, које смо склони да посматрамо на ренесансно-романтичарски начин, као мотив имају новчану корист. Каткад је под племенитошћу даривања прикривена најбаналнија трампа, јер се оснивачу културне установе или локалној самоуправи нуди легат у замену за, на пример, пензију.

²⁹⁴ Овај пример чини истакнутим и постојање два завештања књижевника Милорада Павића, једног којим је Граду Београду поклонио све своје рукописе, књиге, преписку, библиотеку, слике из XVIII века, писаћи сто из истог периода, те стан у улици Браће Барух број 2, који је уговором између Скупштине града и писца претворен у легат (чиме је Град на себе преузео трошкове одржавања стана). Уговором је прецизирано да његова супруга, Јасмина Михајловић, може остати у њему до своје смрти, а да је дужна да легат повремено отвара за јавност и да се стара о оставини – и другог, приватни тестамент којим је своју имовину (укључујући и ауторска права) оставио супрузи, сматрајући да је своје очинске обавезе према двома кћерима испунио, а да би читава ствар била још компликованија, у наследном процесу појављује се и име малолетне унуке. Поставља се питање ко би могао и колико би му времена требало да успе да донесе истините закључке у вези са читавом ситуацијом у којој се нашао овај легат.

Легат Милорада Павића први пут је представљен у окиру *Дана европске баштине* –

и становима по природи ствари нису изложени, понекад су и недоступни, широј културно-научној јавности и публици уопште. Легати књижевника који се чувају у музејима се излажу повремено, пример је легат Бранислава Нушића који се налази у Музеју града Београда,²⁹⁵ за разлику од легата у библиотекама, који су доступнији широј публици у отворенијем временском приступу, попут легата Исидоре Секулић.²⁹⁶ Осим што су поједини легати удаљени од очију јавности, чини се да је још већи проблем похрањивање легата који су у својој основи књижевно-литерарне природе у институције које немају основне услове стручности за њихову обраду и чување. Такав пример је архив САНУ-а, који поседује богате збирке, али нема библиотекара.²⁹⁷

Када се има у виду сва комплексност проблема очувања легата ван установа културе, намеће се закључак да је књижевним легатима место у библиотекама, на добробит оставиоца, наследника и корисника. Пример који треба следити јесте пример из марта 2011. године када је у згради општине у Лајковцу варошка библиотека организовала свечано потписивање *Повеље о легату Емилије и Радована Белог Марковића* који је пратио пригодан културно-уметнички програм.²⁹⁸

обавештење које је пратило овај догађај наводи да ће стан-легат моћи да се посети 23, 25. и 27. септембра од 12 до 13 часова. Након званичног отварања издато је и саопштење да се пријављивање посета Павићевом легату може заказати на свим инфо-пултовима Туристичке организације Београда.

²⁹⁵ У власништву Музеја града Београда налази се укупно 23 легата са 27.923 предмета (један број њих се чува у становима и кућама оставилаца), то су легати Паје Јовановића, Петра Поповића, Петра Коњовића, Томе Росандића, Бете Вукановић, Раденка Перића, Југоекспорта, Недељка Гвозденовића, Ристе Стијовића, Паве и Милана Секулића, Јелисавете Ч. Петровић, Бранимира Ћосића, Бранислава Нушића, Вељка Петровића, Јована Цвијића, Ива Андрића, Ивана Божића, Роберта Цихлера Гаспаровића, Даринке Смодлаке, Владимира Мариновића, Јована Суботића, Ђорђа Новаковића и Светозара Душанића.

²⁹⁶ Легат Исидоре Секулић налази се у оквиру спомен-собе у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“.

²⁹⁷ Податак из месеца марта 2011. године. Уопштено, није системски решен проблем ко по закону треба да обрађује материјал из легата уколико је он значајно разнородан.

²⁹⁸ Легат супруге књижевника и познатог литерарног ствараоца садржи 708 књига са посветом аутора, 743 наслова без посвете и 658 серијских публикација, 14 уметничких слика, две скулптуре у дрвету и реплике предмета из Лепенског Вира, две писаће машине, рукописи и неколицина мањих уметничких предмета.

✓ И поред тешкоћа са мањком простора и стручних радника, легатима знаменитих књижевника је место у библиотекама.²⁹⁹

✓ Легати знаменитих личности такође имају своје место у библиотекама, с тим што се мора развијати сарадња међу стручњацима различитих профила, из различитих установа, уколико је овакав легат специфичан или наглашено разноводан.

Дилема коме да подаре легат, пред којом могу да се нађу потенцијални дародавци, која је појачана многобројним проблемима на које наилазе, може обесхрабрити и осујетити оставиоце у жељи да учине добронамерни гест даривања легата будућим генерацијама.

4.6 Адекватност и недостатак простора

Легатори неретко условљавају свој поклон посебним, стриктним упутствима о условима чувања и излагања својих легата. Мали је број библиотека које могу да изађу у сусрет понекад и нереалним жељама завешталаца. То још једном баца светлост на значај одлуке о примању легата. Овакав широкогрудни гест одражава племенитост, али са собом носи и многе обавезе. Библиотека мора одговорно и прецизно да размотри своје могућности. Разапете између схватања о значају легата за библиотеку, његове опште вредности, жеље да одређени легат буде у њиховом власништву и пренебрегавања објективних могућности, некада нагони библиотеке да учине нерационалан корак примања легата.

Јасни су пориви дародавца, јасни су и пориви онога који прихвата дар, али није јасно зашто каткад поједине институције или установе свесно на себе узимају обавезу коју не могу да остваре. Вољне да добијају, преузимају легат не размишљајући, чак, ни да ли су достојне бриге о њему.

²⁹⁹ Уз овај закључак нужно је поменути иницијативу да се у оквиру формиране Кућа легата нађе место за Музеј књижевности. Како се ни не назире његово стварање, а чак и да се то оствари у далекој будућности, и даље је прихватљивији став да је књизи место у библиотеци, где је желе и чекају читаоци и корисници. Позитиван је пример односа Куће легата према легату Вељка Петровића, али свако решење које није системско није ни дугорочно нити опште примењиво.

- ✓ Библиотека, без изузетка, мора пажљиво да процени може ли да испуни све захтеве које пред њу ставља легатор.
- ✓ Извршилац или правни наследници имају право да повуку легат из власништва библиотеке уколико суд, по њиховом налогу, утврди да нису испуњени услови за чување или излагање легата наведени у уговору.

Иако су услови прецизирани од стране легатора, то никако не сме бити једини разлог због којег се на одређен, коректан и стручан начин опходи према легату. Никома не иде у прилог, а тиме се и потиरे његова основна сврха, уколико је он „заробљен“ у тами библиотечког депоа или скрајнут под силом објективних просторних (не)могућности библиотеке. Због беспарице или небриге, један број легата у библиотекама заврши далеко од очију јавности, у магацинима или оронулим просторијама. Када се библиотека суочи са проблемом простора за излагање легата у свом поседу, она мора да покуша да пронађе решење у својим оквирима – није упутно да се легати смештају у просторе који припадају библиотеци, али који нису у њеном језгру, који су удаљени просторно и тематски од одељења за рад са корисницима. Такви дислоцирани легати стварају нове компликације које се пре свега односе на неопходност обезбеђивања већих материјалних средстава јер, удаљавањем легата, потребе за његово одржавање многоструко се увећавају, а библиотечке статистике указују на чињеницу да се то директно одражава и на мањи број посета. Осим тога, није редак случај да овакво неадекватно „одлагање“ и дистанцирање доведе до бесправног коришћења, или чак, и до злоупотребе предмета из легаторног опуса. Поклон се радо прима, али се онда не чува, нити даје на корист јавности, већ се према њему опходи као према намету, а не дару. О легату се свакако мора водити брига на дефинисан начин, било да је пред сталним погледом јавности, било да је похрањен у, за то прилагођене, магацинске просторе. У овом другом случају, мора се прецизирати дугорочни план периодичног излагања легата у целисти или парцијално, тематски, у виду изложби. Основна сврха и суштина легата јесте да живи и не само да живи већ и да заживи међу поклоницима дела

оставиоца.

Чак и ако дародавац не прецизира да његов легат мора бити стално (или одређен број пута у неком временском периоду) изложен јавности, јасно је да му жеља никако не може бити да легат буде смештен у неадекватном простору (дешава се да то буду и подруми) и самим тим неупотребљив за кориснике.

✓ Смештање легата у за њега наменски одређени простор, који је функционалан, чист и безбедан представља једини исправан начин односа према легату у библиотеци. Треба тежити формирању пријатног амбијента који подстиче рад и истраживање. Лепо је пронаћи могућност да се такав простор оплемени стилским намештајем, уметничким сликама и пре свега личним предметима дародавца који су добијени у оквиру легата.

4.7 Друштвене околности или небрига?

*Јер, сви ми умиремо само једном,
а велики људи по два пута:
једном када их нестане са земље,
а други пут када пропадне њихова задужбина.*

Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*³⁰⁰

Легат представља део културне баштине, те би пре свих њиме требало да се бави Министарство културе и информисања.³⁰¹ Њиме треба да се бави и широка културна јавност, као и свака појединачна установа културе која поседује легат. Ми, међутим, не можемо са сигурношћу утврдити ко је надлежан за континуиран увид у стање

³⁰⁰ Ivo Andrić, *Na Drini ćuprija* (Zrenjanin: Sezam book, 2006), 83.

³⁰¹ Како то обично бива у зачараном лавиринту бирократије, једна институција често своју одговорност преноси на другога, те наведено министарство са себе скида одговорност, делујући са становишта да су легати у власништву општина и установа културе, па је то разлог зашто оно не поседује евиденцију о њиховом броју. Тамо где су надлежности на папиру, где сви треба да делају, историја и искуство кажу да нико то не чини.

легата у Србији. Легат који је доспео у библиотеку донекле је у бољем положају од оног који се налази у оквирима неких других установа или који живи као самостална целина.³⁰² Чини се да није основно питање које се поставља усмерено ка институцијама културе и њиховог односа, који се прилагођава постојећим околностима, већ је оно што брине општи однос друштва према заоставштини уопште и легату као једном њеном виду. Легати деле судбину библиотека у којима се налазе.

- ✓ Неопходно је стварање системских решења за очување легата.
- ✓ Легати у Србији морају бити предмет снажније друштвене, нормативно- правне и медијске подршке.

Да ли вечита беспарица може бити изговор за немаран однос према легатима? Није само у питању директан однос према већ приспелом легату, већ је проблем комплекснији и задире у правне ћорсокаке који чине да легати, иако по тестаменту у влаништву библиотеке, чаме и пропадају због оспоравања тестаментa или неке друге правне процедуре која у нашој земљи траје нереално дуго. Превише је познатих случајева да се жеља да се свом народу остави легат у аманет претворила у праве драме и читаве новинске афере због несхватљивог односа друштва према њима, због невероватно дугог времена које је потребно да се донесе каква судска одлука или недефинисане законске регулативе која се бави легатом само у општим појмовима. Са тугом се мора констатовати да

³⁰² Невероватно је да наследници не уочавају неопходност да у виду легата завештају оставштину својих блиских рођака. Несхватљив је, рецимо, пример заоставштине Борислава Пекића која је од непроцењиве вредности, посебно за истраживаче дела овог знаменитог књижевника. Сви његови рукописи (куцани на машини, јер је по сопственом признању имао нечитак рукопис), његова приватна библиотека, белешке, све се то налази у улици Борислава Пекића бр. 7, дакле у његовом стану у којем његова супруга живи затрпана камарама књига. Она би желела да то мноштво драгоцене документације буде дигитализовано, али, наравно, она то не може учинити као појединац. Свесна чињенице да је легат недоступан, ипак одбија да га подари релевантној установи културе, јер је имала увид у лош третман према појединим легатима. Такве ствари држава не сме да дозволи. Не може се убијати традиција легаторства недостојним и немарним односом према појединим легатима, а такав однос доводи до оваквих примера.

се друштво скромно одужује људима који су свој научни или уметнички живот посветили управо његовом напретку. Покаткад је проблем и у неблаговременом реаговању или незаинтересованости.

Недостатак свеобухватне законске регулативе који као последицу има неправилности у животу легата донекле је ублажен када је у Београду потписан „Договор о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања, одржавања и излагања поклона и легата“.³⁰³ Иако је њиме утврђена процедура поступања са легатима, као и критеријуми за прихватање поклона, суштински је мало шта из тог Договора реализовано. Секретаријат за културу града Београда има у опису својих послова и одређивање услова за прихватање поклона и легата граду Београду и поверавање поклона и легата граду Београду на чување, коришћење и презентацију³⁰⁴ с чим у вези је и формирање комисија које су се бавиле овим питањима. У неколико наврата комисије са наведеним задацима су започињале и престајале са радом. Најновији покушај довођења реда у ову област је начињен 2015. године. Правилник рада комисије могао би да буде добра основа и смерница за постављање платформе за општа решења у овој области.

Јавне установе културе суочени су, између осталих проблема, и са променљивим условима финансирања. Можда би ситуација са легатима била светлија када би се створило континуирано, непроменљиво и сигурно финансијско окружење. На срећу, библиотеке третирају легате као део свог фонда, те се једним делом могу ослонити на „Закон о библиотечко-информационој делатности“. Мада је ситуација у библиотекама, када су легати у питању, значајно боља него у другим областима, намеће се запажање да је основни недостатак, којем и

³⁰³ „Договор о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања, одржавања и излагања поклона и легата“, *Службени лист града Београда* бр. 6 (1982): 417-418.

³⁰⁴ Град Београд, Секретаријат за културу, <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1996>, као и „Одлука о Градској управи града Београда“, чл. 64, *Службени лист града Београда* бр. 39 (2008), <http://www.beograd.rs/download.php/documents/odlikaogu.pdf> (преузето 22. 1. 2015).

библиотеке подлежу, изостанак надзора или контроле неутралне особе или правног лица. Тај проблем могао би се решити законском одредбом да се, уколико се тестаментом легат дарује библиотеци (или некој другој установи културе), легатор обавезује да одреди особу (или правне заступнике) који би се старали о правилном поступању са његовом имовином дужи временски период.

Такође, поучена примерима културно свеснијих држава и друштава, Србија се мора потрудити да општа културна клима буде таква да изазива одређено очекивано, одговорно, друштвено понашање. Општеприхваћен став да неко ко је деловао у одређеним културно-друштвеним оквирима има моралну обавезу да се одужи својој средини (државној, националној, уметничкој, научној) треба да буде систематски увођен као једини исправан. Такав став може се досегнути искључиво одговорним приступом радника у култури на свим нивоима, који досеже и до врха друштвене хијерархије. Филантропија, добротинство и легаторство морају бити признати и поштовани. Мора се водити рачуна о стварању јавног угледа и позитивне репутације оних који дарују. Такав циљ је недостижан уколико се не врши студиозна, константна, широка и свеprisутна активност афирмисања оних који стварају и дарују. Државне установе образовања и културе у таквом процесу имају најзначајнију улогу, али медији су ти који имају највећи утицај, те и они морају дати свој безрезервни, недвосмислени и нелицемерни допринос тежњи да се легаторство (као и други облици завештања) преобрази у перманентну културну и друштвену политику.

Кључна реч у оваквим тежњама јесте – поверење. Веровање у добру вољу, добре намере, одговорно понашање, вредан рад и зналачко поступање библиотека у односу на легате, стоји у основи поверења према друштву у целини када се разматра завештање, које по својој основи има пре свега огромну емотивну вредност за потенцијалног дародавца легата. Целокупна јавност мора гајити овакав став да би се досегла обнова духа добротинства у односу на будуће генерације. Поверење према

библиотеци рађа приватну жељу да се досегне јавни, друштвени циљ општег побољшања културне климе. А поверење се не стиче обећањима, већ искључиво делањем и увидом у учињено и постигнуто.

Легат је одувек представљао дубоку смислену потребу човека да учини добро дело, да дарује „део себе“ свом народу. Овакви поклони представљају трајно добро које дарују племенити. Историја је дала потку за ткање будућег односа према њима, те је само потребно обновити, поново пробудити, овакве уврежене, скривене а не изгубљене, ставове у Србији, који под ударом различитих околности губе битку са савременим системима вредности. Библиотеке одвајкада имају жељу, знање и могућност да се на доличан начин односе према легатима, оно што је неопходно јесте шира друштвена подршка и ревносније понашање одговорних друштвених актера у законодавству, култури и органима управе.

Не сме се скретати поглед са чињенице да, што смо дубље у XXI веку, све више опада број легатора, те да је њихов број далеко мањи од потреба друштва. Исто то друштво мора се запитати зашто је тако, и искрено одговорити на то питање уколико жели да промени силазну линију која обележава овакав тренд.³⁰⁵ А шта може да донесе такво стање

³⁰⁵ Треба бити свестан чињенице да легатори не посматрају само однос библиотеке којој желе да подаре легат према даровима у њеном поседу, већ су, као учесници у савременим збивањима, веома упућени у општи однос друштва према легатима. Можда се ту налази разлог опадања броја легатора? Иако се следећи примери не тичу директно библиотека, они свакако утичу на општи утисак, па и на одлуке потенцијалних легатора. А држава и друштво су се, исувише често у новијој историји, према легатима понели посебно неодговорно и, у најмању руку, немарно. Увидом у однос легатара према добијеној заоставштини уочено је да најизраженији проблем настаје када се легат додели граду или општини, и када се очекује да локална управа одреди културну установу у коју ће похранити дар легатора. Истине ради, мора се навести запажање да, на пример, Покрајински секретаријат за културу и јавно информисање АП Војводине има професионалнији однос према задужбинама и легатима од београдског Секретаријата за културу, иако делују под капом истих закона. Град Београд је у судском процесу са неколицином наследника који оспоравају право Града на легат због неиспуњавања одредби наведених у њему. Неколико примера легата који су током година дугих судских процеса пропали, који су недоступни јавности, распродати или расути и оних који нису адекватно смештени, или уопште нису нашли своје место, те су посебно узбуркали јавност, су легати Оље Ивањицки, Милића од Мачве, Мома Капора, Надежде и Растка

ствари? Култура је та која представља суштинског чиниоца за дефинисање и јачање државног, националног и етничког идентитета. Легатори који имају потребу да подаре народу своје с пажњом стварано власништво (пре свега личне библиотеке) јасно показују својим делом да је снага и дух заједнице у његовом препознатљивом, јединственом идентитету и да исправан однос према култури обезбеђује духовну слободу нације и њен свеукупни напредак и идентитет. Да ли једна држава може имати, дакле, узвишенији циљ од овог? Да ли је култури место тамо где се сада налази? Одговор није у упирању прстом у неког другог, на држави је да створи основ, темељ, да предочи дугорочну, одрживу стратегију, а на стручњацима је да је темељно спроведу.

„Легат је одувек имао двоструку културну функцију. Као израз индивидуалне културне свести, легатарство је употпуњавало оно што се подразумева под културним бићем једног народа. С друге стране, легатарство је на особен начин потврђивало појединачну бригу за културна и уметничка остварења заједнице која су промакла надлежним установама. Такав облик делатности постао је саставни део шире материјалне и духовне културе традиције нашег народа. Потврда за ову тврдњу може се наћи у чињеници да су легати обогатили музејске збирке, библиотечке и архивске фондове који су значајни за културну историју и за проучавање индивидуалног стваралаштва.“³⁰⁶

Чини се да смо некада одговорнији према култури када је представљамо ван граница земље, те се, у свом стремљењу ка ЕУ, више трудимо да конципирамо свој културни профил. У том смислу, са наклоношћу се може посматрати нови „Закон о задужбинама и

Петровића, Недељка Гвозденовића, Илије Босиља (Шид), Бате Михаиловића (Панчево), Јосипа Славенског, Слободана Марковића Либерера Марконија, Арсе и Вере Милатовић и нажалост још на десетине других. Свако ко је упућен у неки од случајева неиспуњавања воље легатора од стране државе или друштва, свакако ће двапут премерити своју одлуку да и сам постане дародавац легата.

³⁰⁶ Zoran Avramović, „Legati u kulturi Beograda: stanje, problemi i moguća rešenja“, *Kultura* br. 93/94 (1994): 214.

фондацијама“³⁰⁷ (дочим се у њему свега у једном члану помиње легат) јер се у њему одражава настојање државе да подстакне појединце у Србији да дарују, да би на тај начин постали део српског и европског наслеђа. Поред жеље да свој легат дају на дар истраживачима, научницима, студентима и свим другима којима би могао бити од користи, и овакав вид мотивације мора се одредити као значајан у односу на оне који својим легатом могу допринети општем културном наслеђу. Јер, неспорно је да легат даје посебан и јединствен печат културном наслеђу. Он својим деловањем из прошлости утиче на најбољи начин на културно-научну будућност једне локалне средине, области, државе, па и шире. Легат је мост који спаја. Без обзира на своју материјалну вредност, он обогаћује све будуће генерације. Добročинство овакве врсте одувек је у нас имало велики значај, треба се тога често сетити и побољшати општи, друштвени, однос према њему.

4.8 Преглед најчешћих проблема у вези са легатом у библиотеци

Није кратак списак проблема који се могу уочити када се посматра легат у библиотеци. Они су сложени и често дубоко укореењени. Мора се, међутим, увидети да постоје две основне скупине: проблеми који су последица објективних околности на које се не може утицати и проблеми који представљају последицу односа конкретне библиотеке према легату. Један број ових проблема је већ наведен. Први и, чини се, проблем од којег све креће, јесте онај који настаје када библиотека не дела у складу са вољом легатора, тј. у складу са одредбама које су наведене у документацији која прати легат.

✓ Библиотека мора да поштује уговорне обавезе наведене у тестаменту.

Када се ствари поставе на лоше темеље, то онда са собом доноси један проблем који се надовезује на други. Најчешће је спорна одредба која се тиче чувања, смештаја и давања на увид јавности одређеног

³⁰⁷ „Закон о задужбинама и фондацијама“, *Службени гласник РС* бр. 99 (2011), члан 15.

легата. Библиотеке и саме скучене и у вечитој борби са недостатком простора,³⁰⁸ прибегавају каткад или смештању легата у магацине, или у неадекватне, неподесне, ненаменске и уопштено лоше просторе. Ово је

Слика 15 – Легат Марка Ристића налази се у пријатном, светлом простору библиотеке САНУ³⁰⁹ (доступно јавности током радног времена библиотеке) и изложба *Легат Милоша Црњанског* у Народној библиотеци Србије³¹⁰ (пример повременог представљања и популаризације легата)

³⁰⁸ Проблем са простором изазвао је и реакцију, за коју се може оправдано веровати да је јединствена у свету, наике Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду дала је 1937. године јавну објаву да не може више да прима књиге на поклон. Подсећања ради, и сама зграда у којој се налази УБ је легат Задужбине Ендруа Карнегија.

³⁰⁹ Преузета фотографија са: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Библиотека_SANU_Legat_Marka_Ristića.jpg (преузето 24. 1. 2015).

³¹⁰ Преузета фотографија са <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:397882-Otvorena-izlozba-Legat-Milosa-Crnjanskog> (преузето 24.1.2015). На изложби је било 179 фотографија, цртежи из гимназијских дана и аутопортрет у уљу, писаћи сто и столица, комода, писаца машина, фотоапарат и неколико украсних предмета, као и кофер са џемпером и панталонама Црњанског. Међу експонатима се налазио и споменар, који је мајка Милоша Црњанског направила одмах по његовом рођењу.

проблем сам по себи, али он добија и правну конотацију уколико је легатор прецизирао у тестаменту где и како жели да његов легат буде смештен. Оглушивање о ове одредбе може имати значајне правне последице, које могу довести и до налога наследника за судским оспоравањем власништва библиотеке над легатом.

И поново се мора нагласити обазривост и здраворазумско расуђивање при прихватању легата који са собом може носити и неприхватљиве или неоствариве захтеве. Увек се мора имати на уму да прихватање услова које не можемо да испунимо доводи до вишегодишњих исцрпљујућих и скувих судских спорова који негативно утичу на углед библиотеке.

✓ Чак и ако није прецизирано у последњој вољи дародавца, легат мора бити смештен у адекватан, пре свега чист, доступан и безбедан простор.

Уколико нису поштовани сви делови процедуре пријема легата, библиотека може доспети у вртлог нерешених правно-имовинских односа који се тичу садржине легата. Некада је доспеће у такав положај мимо деловања библиотеке и тиче се предисторије материјала или предмета у легату.

Необично је важно да се у првој фази пријема легата таксативно утврди шта је од предмета у легату наведено у пратећој докуметацији или у самом тестаменту, а шта је фактички и стигло у библиотеку. На тај начин се избегавају многе нежељене ситуације у које се може доспети.

✓ Прецизна евиденција и сравњивање стања са документацијом која се тиче легата може отклонити немиле последице.

Прва фаза пријема легата је такође битна због утврђивања физичког стања предмета у легату. Прескакање ове фазе или површни приступ доводи до многобројних проблема, а међу њима је најоучљивији онај који се тиче изостанка неопходне конзерваторске заштите. Посебно када су у питању фотографије, белешке и сличне мање рукописне форме, библиотека после неког времена може доћи у позицију да се води као

власник нечега што је пропало и више не постоји.

✓ Од првог тренутка приспећа легата у библиотеку, према сваком његовом делу се мора односити одговорно и у складу са процедуром.

Јасно је, али не и свуда присутно, да је законска обавеза да све, сада већ библиотечке јединице, морају бити прописно заведене у књигу инвентара.

✓ Легат мора прописно и у складу са библиотечким правилима у што краћем року бити обрађен према свим припадајућим стандардима.

Посебан сет проблема тиче се етичког односа према легату у власништву библиотеке. Водиља при односу према легату треба свакако да буде одавање почести легатору и излазак у сусрет корисницима. Инертност (лепша реч за лењост) појединих библиотекара доводи до ситуација које никоме не служе на част и никоме не иду у корист. Зато што је тако једноставније, легат покатад јесте смештен у за њега намењен простор, али је тај исти простор „под кључем“ и недоступан за кориснике и посетиоце. Затим, из истог разлога, легат се посматра као „мртав капитал“, као збирка у дну библиотеке којој се не пружа потребна пажња, која није укључена у свакодневни рад библиотеке. Он је некако придодат библиотеци, ослања се на њу, а не чини суштински део њеног живота и рада. Проблем који из оваквог (не)поступања произилази је тај да се не користи потенцијал легата, да се не користе све добробити које он може да обезбеди библиотеци, локалној и широј заједници, чиме се изиграва поверење које је указано библиотеци. Овакав став постаје и морално дискутабилан уколико се легат користи спорадично за личну промоцију или рекламне сврхе библиотеке, при чему се не указује на личност и дело легатора. Занемаривање легата у сваком смислу није прихватљиво, како на основном нивоу, тако и на надоградњи библиотечке делатности јер се неће тежити да се сачини, на пример, библиографија (или

биобиблиографија), пратећи каталог легата³¹¹ или да се рукописи публикују.

✓ Према легату се мора поступати са дужним поштовањем, у корист сећања на завештаоца и потреба корисника.

Ново време донело је и дивну могућност дигитализације легата, чиме он постаје доступнији ширем кругу заинтересованих корисника и, уколико је пројекат дигитализације добро осмишљен и изведен, заштити грађе у њему. Међутим, дигитализација поред свих предности доноси и значајан број проблема. Њих треба предупредити, како оне техничке природе, тако и оне које се тичу ауторских права, доступности и других законских ограничења. Реално је закључити да су покаткад проблеми са којима се суочавају библиотеке бројни, а понекад, и поред најбоље воље, нерешиви, те да треба непрестано тражити нове начине да се сачува културно наслеђе, а уједно да се оно уз помоћ нових технологија пружи на увид и коришћење најширем спектру заинтересованих појединаца и институција.

✓ Дигитализацији легата треба приступити плански, организовано, зналачки, одговорно и професионално.

4.9 Јачање струке и нужност стварања дугорочне стратегије

Да би се обим проблема сузио, требало би тежити стратегији прецизирања пута којим треба да се иде и требало би сагледати неколико могућих препорука које би могле да побољшају стање у вези са самим легатима, а потом и са легатима у библиотеци. Треба деловати двојачко, освртањем на прошлост, али и планирањем будућности. На широком друштвеном плану се мора начинити напор општег

³¹¹ Покаткад обим легата или околности диктирају динамику и време израде пратећих каталога, али мора се поставити питање какве су то околности које су довеле до тога да се на *Каталог рукописне заоставштине Милоша Црњанског* са 1.211 рукописних јединица, који је урадила др Нада Мирков-Богдановић, чекало дуже од три деценије – иако се са пописом и класификацијом рукописне грађе отпочело давне 1979, одмах по преузимању легата.

утврђивања стања већ постојећих легата. Треба прецизирати, на националном нивоу, стратегију ревитализације легаторства као институције даривања. Неопходно је да буде сачињен списак легата који би садржао утврђивање нивоа испуњења жеље дародаваца (и покренути иницијативу да се утврде законске санкције за непоштовање воље легатора), као и утврђивање адекватности простора у којима се легат налази (по јединственим параметрима). Народна библиотека Србије по својој надлежности треба да буде позвана да се упусти у овакав посао. Подразумева се да ова национална кућа треба континуирано да прати динамику и квалитет библиотечко-информационе обраде јединица легата у библиотекама.

Статусу и стању легата у Србији значајно би допринело стварање мреже легата у установама културе, међу којима би се нашле и библиотеке свих типова.³¹² Повезивање различитих области културно-научног деловања са собом доноси унапређење и науке и културе. Легат, као културни спецификум, треба да буде стални извор занимања студената различитих факултета, те би се он морао наћи у образовном програму пре свих студената Филолошког факултета, али и других сродних факултета које имају наставне групе које би могле да допринесу очувању, анализи, обради, популаризацији и другим комплексним нивоима које легат садржи.

Професионални и одговорни библиотекари знају да, уколико је легат поклоњен библиотеци, о њему се старају запослени те установе. Библиотекари су несумњиво стручна лица, проблем најчешће не долази

³¹² Када се разматра легат у библиотекама различитог типа, из тог опуса су изузете црквене и манастирске библиотеке, с обзиром да су оне скоро па херметички затворене средине и објективно (мада не и фактички) не делују у оквирима мреже националне, јавних, универзитетских, високошколских, школских, специјалних и библиотека у оквиру научно-истраживачких центара. Иако подлежу истој правној регулативи, може се тврдити да оне не подлежу општим правилима по питању односа, чувања и давања на коришћење легата. Црквене и манастирске библиотеке нису у саставу МБС-а. Нажалост, иста констатација мора се навести и за библиотеке на Косову и Метохији. Такав став је заузет и у овом раду.

са те стране, већ је оно што компликује ситуацију чињеница да брига о легату не представља у својој основи њихов једини радни задатак, надлежност, свакодневну делатност, већ додатну или допунску. И поред најбоље намере, која је најчешће неспорна, стручни радници немају довољно времена и средстава да се потпуно, или бар на примерен начин, посвете оваквом, издвојеном делу фонда. Јасно је да је ово само један камен спотицања, да су проблеми бројни, те да је неопходна активност шире друштвене заједнице да би већи део њих био решен. Појединац може својим примереним радом да надогради сваки основни посао, али он мора имати јак ослонац који се добија правилном културном политиком и правовременом националном стратегијом.

4.10 Лепота поседовања легата у библиотеци

И поред проблема са којима може да се суочи библиотека када постане власник легата, никако се не сме давати предност негативном ставу у односу на онај који недвосмислено говори о значају легата уопште, а самим тим и о његовом значају у библиотекама. Обавезе постоје, али оне у својој суштини имају заштиту нечије дуго и са пажњом стваране заоставштине. Обавезе нису „непријатељи“, оне треба да дају чврсту основу односу који ће библиотека имати према дару који чува. Добијање легата представља радост и предност, никако намет и увећање обима послова.

✓ Легати представљају драгоцен и јединствени део библиотечких збирки.

Легати су чувари историје и расадници знања. Постојање и активни живот легата у библиотеци је и на добробит саме установе и њених корисника, читавог друштва и, пре свих, самог легатора. Чињеница је да легати сведоче о једном времену, месту и личности и да својом садржином представљају одраз неких прошлих времена, али је чињеница да представљају и одраз садашњости јер деле судбину библиотеке у којој су нашли свој нови дом. Мисија постојања легата је јасна, а уз ентузијазам библиотекара она може на различите начине бити

спроведена, може бити ефикасна и сврсисходна.

✓ Легат омогућава библиотеци да спозна радост примања дара, али и радост даривања другима.

Легат се не сме посматрати из визуре користољубља, али се морају непрестано наглашавати многе користи које он носи са собом. Свака библиотека тежи да досегне до што већег броја корисника. Ова жеља је исконска, а у новије време тесно је повезана и са финансијама које она добија од свог оснивача. Легат привлачи нове кориснике, нове читаоце, нове виртуелне посетиоце. Он може директно да допринесе бољем финансијском функционисању библиотеке.

Колико могу да делују у односу на опште групе корисника, легати имају и тај квалитет да могу да отворе врата библиотеке и да привуку поједине мање, специфичне групе (научне, колекционарске, уметничке, истраживачке, интелектуалне, религиозне, особа са посебним потребама, хобиста, итд.)

✓ Рад са разноликим корисницима доноси радост, а тера једноличност и рутину из библиотеке.

Сваки чин добротинства има свој утицај на много ширу област од локалне. Изградња бољег друштва, етичких норми и општег морала народа може бити понукана племенитим чином даривања легата. Тиме се оживљава установљавање позитивног система вредности, подстиче се брига о традицији, о појединцу који је дао допринос какав треба следити, гради се будућност на стаменим темељима колективног памћења једне нације.

✓ Ко не чини ништа за друге, не чини ништа ни за себе.

Легат је често део завичајних збирки. По својој природи он и јесте везан за одређену средину, мању или већу. Он, за разлику од неких другачијих облика културе, није везан за престоницу или велике градове. Легат најчешће живи међу оним људима међу којима је живео и његов стваралац. Он, дакле, омогућава децентрализацију културе, уметности,

науке, па, може се рећи, и њену деметрополизацију. Легати су расути по библиотекама (и другим установама културе) широм Србије. Нису везани за културне центре државе и не зависе од њих. Они доводе знатижељнике и поштоваоце у локалну средину, постајући тако културни центри за себе. Они, чак, могу да подаре идентитет улици, четврти, граду, регији. На библиотекарима је да на културни бисер који имају надограде своје друге активности, које ће тако постати уочљивије, чак иако нису директно везане за сам легат, његовог творца или јединице које он баштини.

✓ Библиотеке могу постати шире препознатљиве управо захваљујући легатима о којима се старају.

4.10.1 Културни туризам

Библиотеке и легати знаменитих личности у њима могу постати покретачи привредног развоја кроз развој туризма свог краја. Последњих деценија појавио се нови профил туриста, путника који имају специфичне потребе, а које краси жеља за новим сазнањима. Путовање за такве људе претставља интензивну активност, потрагу за културним добрима и културним специфичностима. Они следе руте које повезују музеје, родна места познатих и мање познатих мислилаца и стваралаца, галерије, археолошке локалитете, концерте, фестивале, споменике и најразличитије тачке културе широм света. Њихова жеља је да на тај начин задовоље своје културне потребе. Библиотеке XXI века морају наћи своје место на културној мапи. Каткад туристи и знатижељници разних врста крену на одређену дестинацију са другим поривом, и зато се може рећи да им је обилазак легата некад примарна жеља, некада успутна, а некада и сасвим случајна. У сваком од ових случајева треба искористити све расположиве могућности да се о н и привуку.

Библиотекари, дакле, могу дочекивати туристе, али могу и сами бити културни туристи захваљујући легатима и изложбама које презентују ван своје базичне установе.

✓ Легат омогућава библиотеци да нађе своје место на културној мапи, а библиотекар даје могућност да се бави поред свог основног посла и другим ванредно занимљивим активностима које доприносе општем бољитку краја.³¹³

³¹³ Корист од добро чуваног и презентованог легата је вишеструка. Утврђен је огроман значај легата за национално и културно богатство, али ваља напоменути да се добар однос према ономе што је наслеђено вишеструко враћа и садашњим и будућим генерацијама и то не само кроз културне и уметничке параметре, већ и кроз прецизно мерљиве категорије као што је економски раст и развој. Велики је број примера у свету да се туристичка понуда једне регије или града заснива на постојању легата какве знамените личности (Милано, Живерни, Хавана, Трансилванија...) Од долазака туриста и поклоника мотивисаних могућношћу посета легату профитира ужа или шира област и то не само у финансијском смислу, већ и у политичком. Све наведено намеће закључак да је потребно деловати локално, али и бити свестан чињенице да се легат не мора посматрати искључиво у библиотечким или културним или научним оквирима, већ се мора бити свестан шире-друштвеног значаја и користи. У овом контексту може се размишљати и о виртуелним посетиоцима библиотеке и легата у њој.

V СТУДИЈА СЛУЧАЈА

На велику срећу, нас као народа, значајан је број легата од изузетног културног и научног значаја који се налазе, пре свега, у библиотекама од националног значаја. Због широког спектра могућности приступа разматрању конкретног легата у оквирима библиотеке, његовог значаја и богатства, изузетности самог легатора, односа према грађи, смештаја и живота легата као дела фонда и специфичности које омогућавају осликавање различитих принципа делања у односу на њега – за студију случаја изабран је легат Војислава М. Јовановића који се налазу и Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду. Студија случаја урађена је у складу са теоријским поступком разматрања и анализе датог у прва четири поглавља рада. Студија хронолошки прати поглавља и на примеру овог легата потврђује раније изнете ставове, запажања и закључке. Циљ који жели да се постигне подробном студијом случаја јесте пружање могућности библиотекама и библиотекарима широм Србије да пореде своја искуства, положај, могућности, као и да да конкретне смернице за решавање недоумица и за прављење радних планова за легате који су већ у њиховом власништву или тек треба то да постану.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду у својим фондовима има преко 30 посебних библиотека, које се чувају као засебне целине. Оне су веома разноврсне по величини и значају, а представљају велику вредност, како по садржају, тако и као сведочанство о личностима којима су припадале.³¹⁴ Посебне библиотеке су доспеле у УБ куповином, као поклон блиског рођака власника библиотеке и осам њих као легати.³¹⁵

Међу значајним легатима од велике културне вредности у овој установи издваја се легат Војислава Јовановића Марамбоа. Оно што овај легат издваја од других у власништву Универзитетске библиотеке у Београду јесте чињеница да је поред књижног фонда УБ као легат добила и зграду легатора у Бирчаниновој улици број 24, коју је Завод за заштиту споменика културе града Београда евидентирао као потенцијални споменик културе.³¹⁶ У овој кући налази се Одељење за народну књижевност Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“.³¹⁷

³¹⁴ Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, <http://www.unilib.rs/> (преузето 22. 8. 2015).

³¹⁵ Станија Глигоријевић, „Библиотеке-легати и посебне збирке Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић' у Београду“, *Библиотекар* 40, 3-4 (1988): 33-41.

³¹⁶ Jasna Čanković i dr., „Legat Vojislava M. Jovanovića-Maramboa kao deo kulturne baštine Univerzitetske biblioteke 'Svetozar Marković'“, u *Partnerstvo u digitalnom dobu: 3. međunarodna konferencija BAM Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja*, Sarajevo, 16-17. oktobar 2009 (Sarajevo: Asocijacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa, 2011), 109- 113.

³¹⁷ У Одељењу за народну књижевност књижни фонд подељен је на два дела: основни фонд који се састоји од монографских и серијских публикација из легата В. Јовановића и тзв. нови фонд који садржи издања тематски и стручно сродна са „старим“, као и публикације које су настале као последица проучавања основног фонда овог Одељења.

ЛЕГАТ ВОЈИСЛАВА ЈОВАНОВИЋА МАРАМБОА

I ПРАВНА РЕГУЛАТИВА

Правни оквир

Легат Војислава Јовановића приспео је у Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ на основу тестаментa његове сестре Славке Јовановић. У наведеном тестаменту који је постао пуноважан 13. децембра 1979. године наводи се да „Предмет заоставштине представља Библиотека која се налази у стану пок. Славке Јовановић у Београду у Ул. Бирчанинова бр. 24, као и рукописи и сва преписка брата оставитељице пок. Војислава Јовановића, као и ауторска права пок. Војислава Јовановића код Југословенске ауторске агенције у Београду за његова дела издата за живота, као и за она која се буду издавала после његове смрти, а где се као наследник појављује пок. Јовановић Славка, а према решењу О. бр. 566/68 од 13.1.1969. године.“³¹⁸

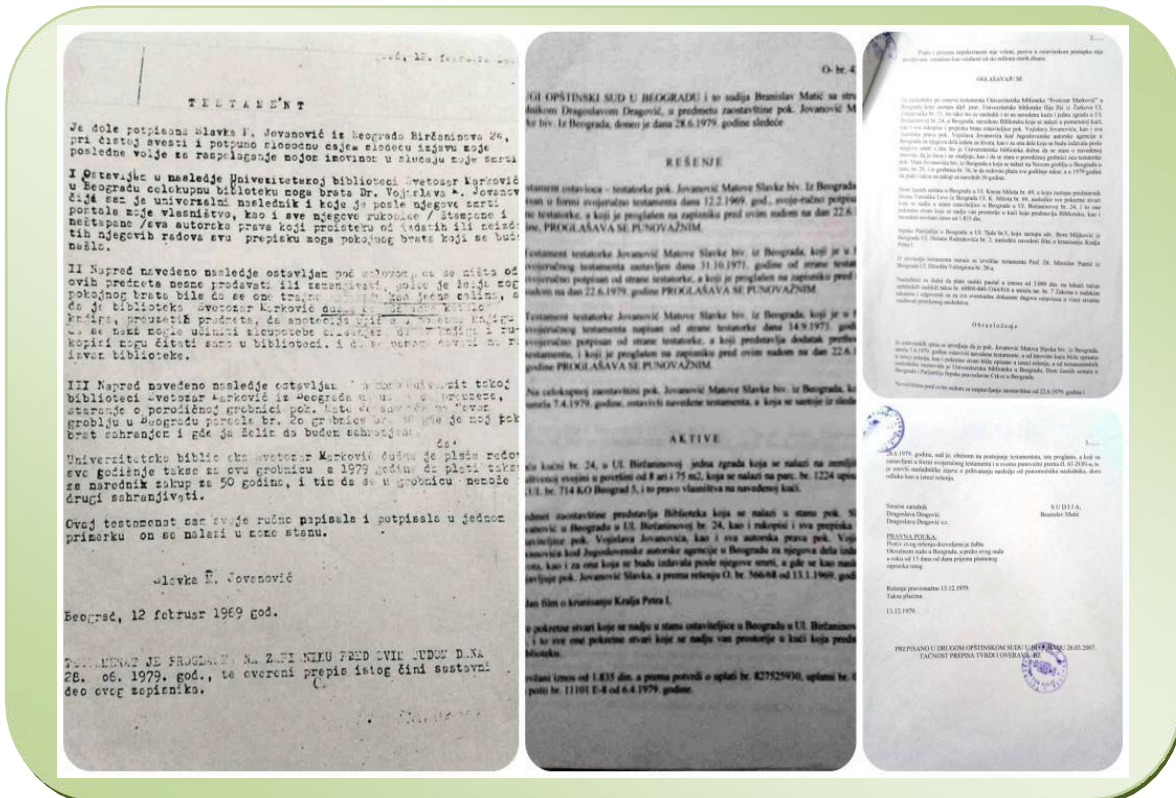
У Решењу се наводе посебни услови који су изнети у тестаменту „За наследника по основу тестаментa Универзитетска библиотека 'Светозар Марковић'... дужна је да се стара о породичној гробници оца тестаторке пок. Мате Јовановића бив. из Београда, а која се налази на Новом гробљу у Београду у парц. бр. 20 и то гробница бр. 36, те да редовно плаћа све годишње таксе, а у 1979. години да плати и таксу за закуп за наредних 50 година“. Према евиденцији Библиотеке, наведени услови су благовремено и у потпуности испуњени.

Као што је прецизно наведено у правној теорији постојање легата

³¹⁸ Наведено из Решења Другог општинског суда у Београду начињеног на основу тестаментa Славке Матове Јовановић који је у форми својеручног тестаментa написан од стране тестаторке дана 14. 9. 1973. године, а који представља додатак претходног тестаментa који је проглашен на записнику пред истим судом на дан 22. 6. 1979. године. Решење се налази у архиви Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, заведено под бројем О-бр.423/79.

подразумева три основна, неопходna и неизоставna лица, то су: легатор, извршилац и легатар. У овом конкретном случају прецизира се да је легатор Славка Јовановић која дарује заоставштину покојног брата Војислава Јовановића, извршилац је наведен у самом тестаменту (проф. др Мирослав Пантић) и легатар је Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“.

Легат Војислава Јовановића представља легат збирне ствари с обзиром да његовом окриљу припадају све ствари које чине збирни предмет легата у тренутку смрти легатора.

Слика 16 – Тестамент Славке Јовановић и Решење Другог општинског суда којим се оглашава за наследника по овом тестаменту Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“

II ЛЕГАТ У БИБЛИОТЕЦИ

Библиотечки критеријуми за прихватање легата

Препорука билиотекама је да имају документ којим се дефинишу услови за прихватање поклона, а самим тим и легата. Такав интерни документ треба да буде у сагласју са препорукама струке и већ постојећим документима истог типа. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ нема документ којим се прецизирају и дефинишу услови за прихватање легата, већ се у складу са ситуацијом и потребом формира комисија састављена од реномираних библиотекара Библиотеке, која доноси суд о потреби установе за таквим даром, процену значаја и опште вредности садржаја легата, као и, с обзиром на улогу и углед УБ, изузетан значај дародавца у ширим оквирима. По потреби, комисија се обраћа спољним сарадницима као стручним саветодавцима.

Разматрање форме и садржине легата

Основне одлике легата Војислава Јовановића (1884-1968)

Увидом у живот и дело Војислава Јовановића јасно се може одредити чиме је његов легат завредио да се нађе у фонду Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“.

Војислав Јовановић био је свестрана личност и признати научни радник. Као историчар књижевности посебан допринос дао је науци у области проучавања народних умотворина. По природи поља истраживања он је био и преводилац, публициста, библиограф, архивар, драмски писац и у складу са тим пасионирани колекционар књига.³¹⁹

³¹⁹ Илија Николић, *Др Војислав М. Јовановић 1884-1968* (Београд: издање аутора, 1969).

Поштовани научни радник, професор Универзитета и надасве библиофил,³²⁰ Војислав Јовановић је своју приватну библиотеку стварао преко шездесет година. Књиге у библиотеци пратиле су тематски, у највећој мери, научну област којом се предано бавио, те су одражавале научне дисциплине које је проучавао.

Дугогодишњи библиотекар овог Одељења, познавалац биографије и библиографије уваженог легатора, виши библиотекар Јасна Чанковић, сматра да се драгоцену и богату приватну библиотеку Војислава Јовановића, која броји око 6.000 библиотечких јединица, може, условно, поделити у неколико целина.³²¹ Основна подела је на библиотечку и архивску грађу. У тим оквирима налази се целина старих и ретких издања књига³²² и часописа,³²³ наслови из области народне књижевности,³²⁴ предавања и студије,³²⁵ преводи српске народне поезије на стране језике,³²⁶ збирка песмарица из Балканских ратова, Првог и Другог светског рата,³²⁷ песме, проза и народне умотворине Хрвата,

³²⁰ „Др Војислав М. Јовановић – љубитељ старих и ретких књига“, *Библиотекар* бр 6 (1970).

³²¹ Наводи су дати на основу интервјуа са Јасном Чанковић, као и увида у библиотечку грађу легата и рада „Историјски развој, организација и пословање Одељења народне књижевности Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, који се налази у НБС (2001. година), ауторке Ј. Чанковић.

³²² Међу којима су: Фортисово издање *Путовања по Далмацији* из 1778. године, Богишићеве *Народне песме из старијих највише приморских записа* из 1878. године, *Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама* Герхарда Геземана, из 1925. године... У веома стара издања народних песама убрајају се *Песме Краљевића Марка* из 1836. године, *Српске народне песме из Босне* из 1884. године, *Славонске варошке песме* из 1845. године... Најстарије књиге у овој приватној библиотеци су *Сабор истине и науке* Јована Стејића из 1832. године, *Зорица* Симе Милутиновића Сарајлије из 1827. године и *Песме* Бранка Радичевића.

³²³ Најстарији часописи у колекцији периодике су *Вила*, *Даница* и *Српски летопис Матице српске*, сви из шездесетих година деветнаестог века.

³²⁴ У највећој мери у питању су збирке народне поезије подељене на тематске циклусе, међу којима је најзаступљен онај посвећен Косовском боју. Најстарија издања косовског циклуса датирају из тридесетих година XIX века, као што је бечко издање Вукових народних песама из 1833. године.

³²⁵ Треба поменути студију Адама Мицкјевича из 1841. године „О српској народној поезији“, студија Стојана Новаковића из 1878. године „Српске народне песме о боју на Косову“, студија Милоша Ђурића, из 1918. године „Смрт мајке Југовића“.

³²⁶ У овој библиотеци налази се први превод народних песама о косовском боју на енглески језик *Народне српске песме*, у преводу Џона Бауринга, из 1927. године.

³²⁷ Многе јединице ове збирке сачуване су само у библиотеци В. Јовановића, немају их ни

Македонаца, Бугара. У оквиру последње поменуте тематске целине фонд садржи и неколико сабраних дела Вука Стефановића Караџића, радове страних аутора о српској народној књижевности, те радови познатих етнолога Тихомира Р. Ђорђевића и Миленка С. Филиповића, који су увеличали збирку нотама које прате мелодију начињену по текстовима народних песама.

Такође значајно поље истраживања Војислава Јовановића била је политичка историја Србије и Балкана.³²⁸ Референсна збирку садржи значајан број приручника, енциклопедија, лексикона и речника,³²⁹ међу којима су, наравно, и дела самог Јовановића, пре свих читанке чији је био састављач.

Богата библиотека Војислава Јовановића садржи дела наших најзначајнијих писаца, историчара и теоретичара књижевности,³³⁰ а посебност јој дају књиге са посветама значајних људи попут Милоша Црњанског, Растка Петровића, Иве Андрића, Милоша Ђурића, Мирослава Крлеже и других.

У оквиру овог легата, заокружену целину чини велики број рукописа из научних области којима се Војислав Јовановић бавио. Један део њих је објављен, а други необјављен, чак и недовршен. Засебну целину представља преписка Војислава Јовановића са многим значајним личностима културног, јавног и књижевног живота његовог времена. Занимљивост преписке, уопштено, представља то што се у заоставштини једне особе налази преспела преписка кореспондената са којима је она била у контакту, тако се у овој збирци налазе писма Милорада Панића Сурепа, Вељка Петровића, Милоша Црњанског,

НБС или БМС.

³²⁸ Значајнија дела из ове збирке су *Историја политичке мисли у Србији 19. века* Васе Чубриловића из 1958. године, *Историја политичких странака и струја у Србији* из 1947. године, *Политичка историја Србије* Живана Живановића у четири тома.

³²⁹ Издавају се *Народна енциклопедија* Станоја Станојевића из 1929. године и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ-а, из 1959. године

³³⁰ Заступљени су Јован Скерлић, Павле Поповић, Андра Гавриловић, Богдан Поповић, Доситеј Обрадовић, Стеван Сремац, Симо Матавуљ, Јован Дучић, Бранислав Нушић и други.

Милана Кашанина, Марка Мурата, Михаила Пупина и других значајних личности Јовановићевог доба.

Изузетност овог легата чини једна посебна област којом се Војислав Јовановић бавио са израженом страшћу и љубављу. Овај свестрани човек, иако се аматерски бавио фотографијом, за собом је оставио веома добро очувану колекцију која се може окарактерисати као значајна за историју српске фотографије, а која прати период из прве половине XX века. Ова колекција је битна пре свега због своје уметничке и историјске вредности,³³¹ али и због специфичности поступака израде.

Легат, осим наведених јединица, садржи и значајан број грамофонских плоча, као и туристичке водиче и мапе.³³²

Све наведено апсолутно и неспорно препоручује овај легат свакој библиотеци од националног значаја, те је јасно зашто је она оправдано заузела упечатљиво место у фонду Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“.

Од правне до библиотечке процедуре

Преузимање легата Војислава Јовановића

Као што је већ наведено, решењем суда, 1979. године Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ добија у власништво породичну кућу у Бирчаниновој улици са око шест хиљада књига.

³³¹ Мотиви су у основи двојаки: с једне стране су уметнички стилизовани портрет и пејзаж, а с друге у фази која следи то су свакодневни живот села и града. На Јовановићевим фотографијама налазе се портрети његове породице, али и знаменитих људи попут Милоша Црњанског, Растка Петровића, Пјера Крижанића, Уроша Џонића, браће Богдана и Павла Поповића и других значајних људи из уметничких и дипломатских кругова. Бројне фотографије снимљене на путовањима, различите по својим мотивима, груписане су у оквиру посебних целина, циклуса.

³³² Посебну библиотеку Војислава Јовановића Марамба чине 6.292 свеске личне библиотеке, у Фонд су укључени и рукописна заоставштина дародавца (са аутографима, исечцима, исписима, преписком, личним документима), са више од 1.300 фотографија, 22 фотографске плоче, намештај и лични предмети дародавца.

Према наводима у годишњим извештајима, Стручни колегијум Библиотеке формирао је у априлу 1980. године Радну групу која је имала за задатак да начини концепцију о намени, уређењу и коришћењу дома Војислава М. Јовановића, што је и учињено пре свега на основу разраде предлога извршиоца тестаментa, проф. др Мирослава Пантића. Радна група изнела је мишљење и закључак да је приватна библиотека В. Јовановића најпотпунија и најбоље опремљена за потребе истраживања народне књижевности и да би могла постати централни део фонда за ову област проучавања. У складу са ставом стручног тела УБ, књижни фонд ове приватне библиотеке формиран је као посебна целина. С обзиром да је, по реду приспећа, била двадесет и друга по реду у оквиру посебних библиотека Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, све библиотечке јединице у њеном саставу добиле су сигнатуру ПБ 22.

Посао осмишљавања и спровођења концепције који је започет 1980. завршава се 1988. године,³³³ те се свечано отварање Одељења за народну књижевност одиграло 25. маја наведене године.

Инвентарисање и обрада библиотечке грађе

Све књиге које припадају приватној библиотеци Војислава Јовановића обележене су општом сигнатуром ПБ 22.³³⁴

³³³ Одбор за организовање рада Библиотеке чинили су: проф. др Мирослав Пантић, проф. др Нада Ђорђевић, проф. др Радмила Пешић, управник Универзитетске библиотеке др Илија Николић, Гордана Стојановић руководилац Одељења обраде и први руководилац новог Одељења народне књижевности Милан Ђурђулов.

³³⁴ Значајном догађају отварања новог одељења допринео је, за ту прилику штампан, каталог изложбе којем у наднаслову стоји „Поводом отварања Дома Војислава М. Јовановића – Бирчанинова 24“. Аутор поставке и каталога је мр Славица Гароња. Занимљивост представља начин на који је извршена подела изложбеног материјала у каталогу: I Живот и дело (Витрине 1-2); II Из књига Војислава М. Јовановића (Витрине 3-4); III Преводи наше народне књижевности (Витрина 5); IV Најстарије књиге и часописи у библиотеци (Витрина 6); V Књиге са посветама (Витрина 7); VI Породица Мате и Јулке Јовановић (Витрина 8). (Славица Гароња, аутор поставке и каталога, *Дом Војислава М. Јовановића* (каталог), (Београд: УБСМ, 1988).)

Ова приватна библиотека инвентарисана је у целини у посебној књизи инвентара. Постоји и друга књига инвентара која се односи на укупан фонд који се налази у Одељењу народне књижевности, уз изостављање већ наведених, а у којој су инвентарисане новоприспеле књиге (тз. нови фонд) које се налазе у овом Одељењу. Специфичност ове књиге инвентара је у томе што су у њој заведене и монографске и серијске публикације.

Публикације из посебне библиотеке имају печат Одељења на полеђини насловне стране, испод којег се налази инвентарни број, као и печат са текстом „Из књига Војислава М. Јовановића“, на истој страни и на последњој нумерисаној.

С обзиром да је легат примљен и примарно обрађиван у времену пре аутоматизације библиотечног пословања, фонд прати лисни абецедни каталог са упутницама и топографски каталог. У току израде каталога сваки листић је израђиван у четири примерка и то за: 1. абецедни каталог Одељења; 2. топографски каталог; 3. централни абецедни каталог Универзитетске библиотеке и 4. штампани каталог (који ће тек бити у изради). Наравно, обрада се вршила у складу са међународним стандардима за обраду монографских и серијских публикација ISBD(M) и ISBD(S). Увођењем аутоматизације књиге из легата сукцесивно су унете су у електронски каталог.³³⁵ Са увођењем COBISS-а 3, могуће је унети локацијске податке, те се читав књижни фонд из легата Војислава Јовановића обележава ознаком НК (народна књижевност), те електронска ознака публикације из овог фонда подразумева следеће НК-ПБ22-(број).

³³⁵ Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Електронски каталог, <http://www.unilib.rs/pretraga/katalog/> (преузето 15. 1. 2015).

Слика 17 – Лисни каталог, изглед каталожког листића, печат који се налази на публикацијама из легата (библиотечки), реверси и обрада архивске грађе

У јесен 2015. године обрађен је целокупан књижни фонд, док је архивска грађа још увек у току обраде. Фонд фотографија је евидентиран у форми списка и груписан на основу мотива и времена настанка.

Целине у легату обрађене су благовремено, у складу са стручним, моралним и правним нормама које је на себе преузела Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“.

Заштита, чување и смештај библиотечке грађе

Легат Војислава М. Јовановића смештен је у кући коју је УБ „Светозар Марковић“ добила у оквиру легата, а која се налази у Бирчаниновој улици број 24, у западном Врачару у Београду. То је приземна кућа саграђена 1883. године³³⁶ чију унутрашњост чини седам просторија, помоћна зграда и подрум, кућа је окружена лепом, великом баштом.

³³⁶ Тадашњи назив улице био је Сеничка

Слика 18 – Дом Војислава М. Јовановића, изглед куће и спомен собе

Према наводима вишег библиотекара Јасне Чанковић, кућа породице Јовановић се по свом спољшњем изгледу није значајно променила од времена свог настанка, што се не може рећи за унутрашњост њених просторија које су, скоро у потпуности промењеној намени и намештају добиле нов, сасвим другачији изглед од првобитног. Иако је од аутентичног покућства остало тек неколико старинских каљевих пећи и једна дрвена гарнитура за седење у оријенталном стилу, у свакој од њих се још увек може осетити дух времена и препознати начин живота вишег грађанског сталеза с краја XIX и почетка XX века. Посебну драгоценост ове куће представља у целини очувана радна соба В. Јовановића која са аутентичним радним столом, предметима на њему, белешкама у фиокама и застакљеним полицама са књигама чини спомен-собу дародавца.³³⁷

³³⁷ Поред предмета из спомен-собе аутентичну вредност у кући представља портрет

Једна просторија наменски је адаптирана у читаоницу, док се остале собе користе као радни простор запослених у Библиотеци.

Слика 19 – Читаоница Одељења за народну књижевност, радне собе.

Метални ормани за смештај архивске грађе

Смештај

Сва библиотечка грађа из легата Војислава Јовановића, књижни фонд, рукописни фонд, преписка и фотографије чувају се једним делом у аутентичним ормарима и полицама, а делом у новим које су направљене по узору на старе. Већи број књига из посебне библиотеке смештен је у дрвене, застакљене ормаре са полицама који су припадали породици Јовановић, док се остатак налази делом у наменски набављеном намештају.

По библиотечким правилима, публикације се не налазе у слободном приступу. Читаоци који желе да користе фонд попуњавају реверс у који се уносе сигнатура публикације и лични подаци корисника.

Милана Јовановића (старији брат Војислава Јовановића) који је насликао Урош Предић.

Након предаје реверса жељену публикацију добијају на коришћење у читаоници. Ниједна јединица библиотечке грађе не може се износити из Библиотеке. Рукописна заоставштина и фотографска колекција чувају се у обезбеђеним металним орманима и такође се могу користити искључиво у просторијама Библиотеке.

Новоприспеле публикације (којима се формира нови фонд) смештене су по нумерус куренсу, док су публикације из легата још у иницијалној обради подељене по орманима, груписане или по критеријуму личности (на пр. књиге Ђуре Јакшића) или по садржају. Овакво груписање не представља најбоље решење с обзиром да у овом фонду постоји значајан број збирки, читанки, зборника и сл. те се једна тема или аутор могу наћи на различитим местима, у различитим орманима. Чињеница је да књиге, чак ни у спомен-собџ, нису у оном распореду каквом су биле за живота легатора, тако да би смештај по библиотечким правилима био упутнији, практичнији и информативнији.

Кадар и корисници

У Одељењу за народну књижевност запослена су два библиотекара и један домар (који брине о исправности и хигијени покућства и одржавању баште).

Библиотека ради од понедељка до петка, од 8 до 15 часова.

Заинтересовани који желе да користе фонд Одељења морају бити чланови Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, чији је он део.

Корисници библиотеке Одељења за народну књижевност у највећем броју су студенти Филолошког и Филозофског факултета. Међу њима су најбројнији студенти који се баве етнологијом, теоријом и историјом књижевности и постдипломци. Поред њих фонд користе професори и научни радници свих профила и са различитих института. Фонд је значајан свима који се баве истраживањима из предметних области које су заокупљале пажњу Војислава Јовановића.

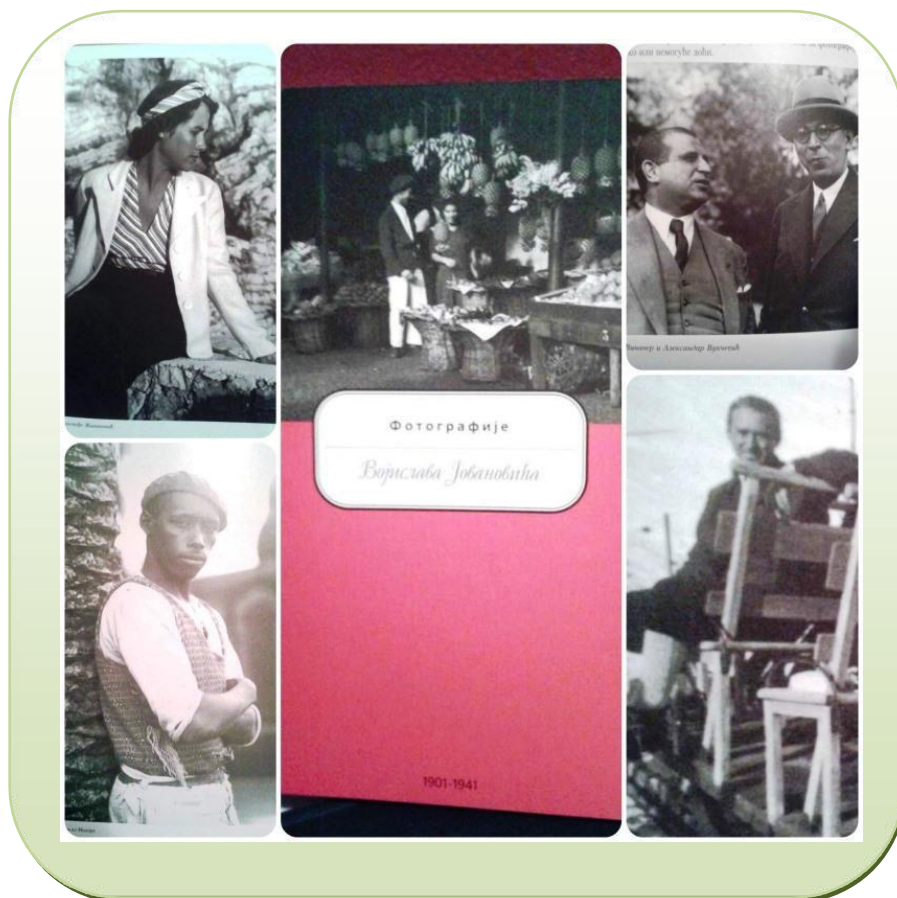
Статистика о структури и броју корисника води се на основу реверса. Сви се релевантни статистички подаци о раду Одељења стручни радници сачињавају и предају за потребе израде годишњих извештаја УБ „Светозар Марковић“.

Представљање легата широј јавности

Посебно значајан, и сваке похвале вредан, сегмент деловања Одељења за народну књижевност и саме Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ представља труд и жеља да се легат у њиховом власништву представља широј јавности. То се чини кроз организовање научно-стручних скупова, постављањем изложби и штампањем публикација које или представљају саму грађу легата или, што је посебно занимљиво, публикују и презентују радове настале као резултат истраживања овог фонда. Стручни скупови и књижевне вечери имају широк спектар тема од народне књижевности, етнологије, фолклористике, етномузикологије и других сродних научних дисциплина.

Изузетну пажњу проучавалаца живота Војислава Јовановића привлачи публикација „Фотографије Војислава Јовановића“ у издању УБСМ-а.³³⁸ Публикација издата 1997. године даје одабир фотографија аутора из периода од 1901. до 1941. године. Каталог је начињен на основу, и захваљујући, колекцији фотографија из легата. Осим што је ово одличан пример популаризације грађе, обавештавања о садржају грађе и презентације легата и саме библиотеке, увод у каталогу указује и на још један значајан аспект, а то је очување фотографија и на овај начин.

³³⁸ Миланка Тодић и Дејан Ајдачић, прир., *Фотографије Војислава Јовановића: 1901-1941* (Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 1997).

Слика 20 – Из Каталога (слева надесно) Портрет госпође Живановић (стр. 13), Станислав Винавер и Александар Вукчевић (стр. 18), Портрет из Мадере (стр. 16), Црњански на Бледу (стр. 12)

Примери публикација насталих захваљујући инспирацији и изворима из легата су монографија др Илије Николића *Др Војислав М. Јовановић*,³³⁹ која у себи садржи библиографију радова В. Јовановића и „Породица Мате и Јулке Јовановић“³⁴⁰ Гордане Гордић и Илије Николића.³⁴¹

³³⁹ Илија Николић, *Др Војислав М. Јовановић: 1884-1968: библиографија радова* (Београд: Илија Николић, 1969). УБСМ: II 8966.

³⁴⁰ Гордана Гордић и Илија Николић, *Породица Мате и Јулке Јовановић* (Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Дом Војислава Јовановића, Одељење за народну књижевност, 1988).

³⁴¹ Овде треба, можда, напоменути да је одлучено да кућа буде завештана и због трагичне судбине ове угледне породице, наиме нико од седморо деце Јулијане и Матеја Јовановића није имао наследнике.

Слика 21 – Каталог изложбе постављене поводом отварања Одељења за народну књижевност, издања УБСМ инспирисана радом и материјалом Одељења, изглед изложбе из 1989. године „Шест векова Косовске битке“³⁴²

Следећи пример је двојак (јер уједињује обележавање јубилеја и представљање дела фонда) – поводом обележавања шест векова од Косовске битке постављена је изложба у просторијама Одељења за народну књижевност, коју је пратио каталог. Изложбе је одржана у периоду мај-јуни 1989. године, а аутор поставке и каталога³⁴³ била је мр Славица Гароња. Захваљујући богатој грађи која обрађује ову тему у легату Војислава Јовановића, ауторка је имала могућност да предочи јавности дела која су за тему имала Косовску битку, као и да уради библиографију са истом тематиком. Оваквом ангажованошћу библиотечких радника постиже се многострука корист, обележава се значајан историјски датум, презентује се грађа из легата, привлаче се нови потенцијални корисници и на концу, популарише се Библиотека.

³⁴² Фотографије преузете из каталога изложбе *Шест векова Косовске битке*, аутор непознат.

³⁴³ Славица Гароња, ауторка изложбе и каталога, *Шест векова Косовске битке* – каталог изложбе у Дому Војислава М. Јовановића Марамбоа (Београд: УБСМ, 1990).

III ПРОШЛОСТ И БУДУЋНОСТ

Поредећи садашње стање куће и фонда, а затим и ангажованост библиотекара у презентацији грађе из легата Војислава Јовановића са периодом од формирања легата до краја деведесетих година прошлог века намеће се закључак да је прошлост била значајно квалитетнија и садржајнија, како у објективним условима у којима се налази фонд, тако и по питању послова који прате ужу библиотечко-информативну делатност. Једноставно речено, садашњост не прати светлу прошлост бриге о овом легату. Узимајући у обзир опште друштвене околности које се осликавају у култури, највише брине чињеница да не постоји јасан и прецизан план на који начин треба одржавати и унапређивати живот овог, по свим параметрима, легата од изузетног значаја у датим околностима или у, могућим, будућим бољим временима. У недостатку средстава, а чини се и воље, овај легат, као и читаво Одељење скрајнуто је из токова делатности своје матичне Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“.

С обзиром на поседовање простора, вредних колекција и завидног књижног фонда, Одељење за народну књижевност има све предуслове да, уз мало више ентузијазма и залагања, прерасте у јединствени центар за проучавање народне књижевности и да на тај начин унапреди свој рад. Тиме би се заокружио пут од приватне библиотеке до библиотечке установе са широким пољем деловања. Такав пут од прошлости водио би ка знатно извеснијој будућности.

Дигитализација

Ова библиотека морала је да сачини план дигитализације својих богатих фондова, одређујући поједине целине или делове као приоритетне. У оквиру дигиталне библиотеке УБ своје место нашли су: посебна библиотека Мирослава Премруа (1871-1944), посебна библиотека Ота Кармина (1882-1920), посебна библиотека др Хајнриха

Кристенсена (1849-1912), посебна библиотека Јоце Вујића (1863-1934), избор књига из трезора библиотеке,³⁴⁴ Збирка старе и ретке књиге,³⁴⁵ Старе и ретке граматике и граматичке полемике,³⁴⁶ Старе и ретке књиге за децу и младе,³⁴⁷ Јован Јовановић Змај у фонду Универзитетске библиотеке,³⁴⁸ Књиге Ђорђа М. Станојевића, рукописи Исидоре Секулић,³⁴⁹ Разно,³⁵⁰ али за сада не и књижевна збирка из легата Војислава М. Јовановића.

УБ „Светозар Марковић“ има стручне људе који се на најбољи могући начин баве дигитализацијом, а затим има и сву неопходну, савремену опрему за ту врсту послова. Оно што недостаје јесте прецизан план дигитализације. Она се може спровести двојако, тако што се материјал из легата дигитализује као целина, или се материјал из легата дигитализује у складу са врстом грађе, тј. када се дигитализује једна врста грађе из легата те се она издваја и дигитализује се са сродном грађом било по значају, формату, облику или неком другом параметру сличности. У случају УБСМ ова два начина се преплићу, што директно говори о изостанку чврстог плана и програма дугорочног приступа дигитализацији.

Сви материјали доступни у дигиталној библиотеци и репозиторијуму Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ су у слободном приступу. Могу се бесплатно користити под условом да се при томе не остварује материјална добит. Уколико постоји потреба да се дигитални материјал користи за остваривање материјалне користи потребна је писмена сагласност Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“. У договору са управом Библиотеке могуће је добити

³⁴⁴ Збирка садржи 72 дигитална докумената са укупно 19.763 страна.

³⁴⁵ Збирка садржи 16 дигиталних докумената са укупно 2.548 страна.

³⁴⁶ Збирка садржи 15 дигиталних докумената са укупно 2.702 страна.

³⁴⁷ Збирка садржи 15 дигиталних докумената са укупно 2.702 страна.

³⁴⁸ Збирка садржи 31 дигиталних докумената са укупно 3.565 страна.

³⁴⁹ Збирка садржи 216 дигиталних докумената са укупно 3.034 страна.

³⁵⁰ Збирка садржи 37 дигиталних докумената са укупно 7.868 страна.

материјал у бољој резолуцији. Према упутствима наведеним на сајту, забрањено је било на који начин дистрибуирати, размењивати, продавати и мењати материјале преузете из репозиторијума Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ без писмене сагласности управе Библиотеке, а уколико се материјал користи у оквиру пројекта, обавезно се мора навести одакле је преузет.

IV КРИТИЧКИ ОСВРТ

Уочавање проблема везаних за легат Војислава Јовановића

Став из теорије библиотекарства да библиотеке морају јасно да разграниче које су колекције у њиховом поседу библиотеке целине, а које су легати у једном делу важи и за овако по значају велику библиотеку, у којој ради велики број стручних радника.

Дислоцираност објекта је оправдана, с обзиром да се легат налази у кући која је и сама предмет легата. С обзиром да се легат налази у окружењу у којем је живео дародавац, позитивна конотација је свакако да он у свом изворном и природном окружењу израженије и прецизније осликава личност, навике, околности и време у којем је оставилац живео и радио. Међутим, као и у другим случајевима када легат није смештен у оквирима просторија матичне библиотеке, и у овом случају се показују проблеми карактеристични за такве околности. Удаљеност између централне зграде УБ „Светозар Марковић“ и Дома Војислава Јовановића мери се десетинама улица, што у њега доводи искључиво оне кориснике Библиотеке који са намером и строго прецизним захтевима имају потребу за њим. Тиме је знатно умањен број посетилаца. Ова кућа, која је и сама по себи типичан представник дома грађанске породице тог времена, не налази се ни на туристичкој мапи Београда, чиме је још више сужен круг потенцијалних посетилаца.

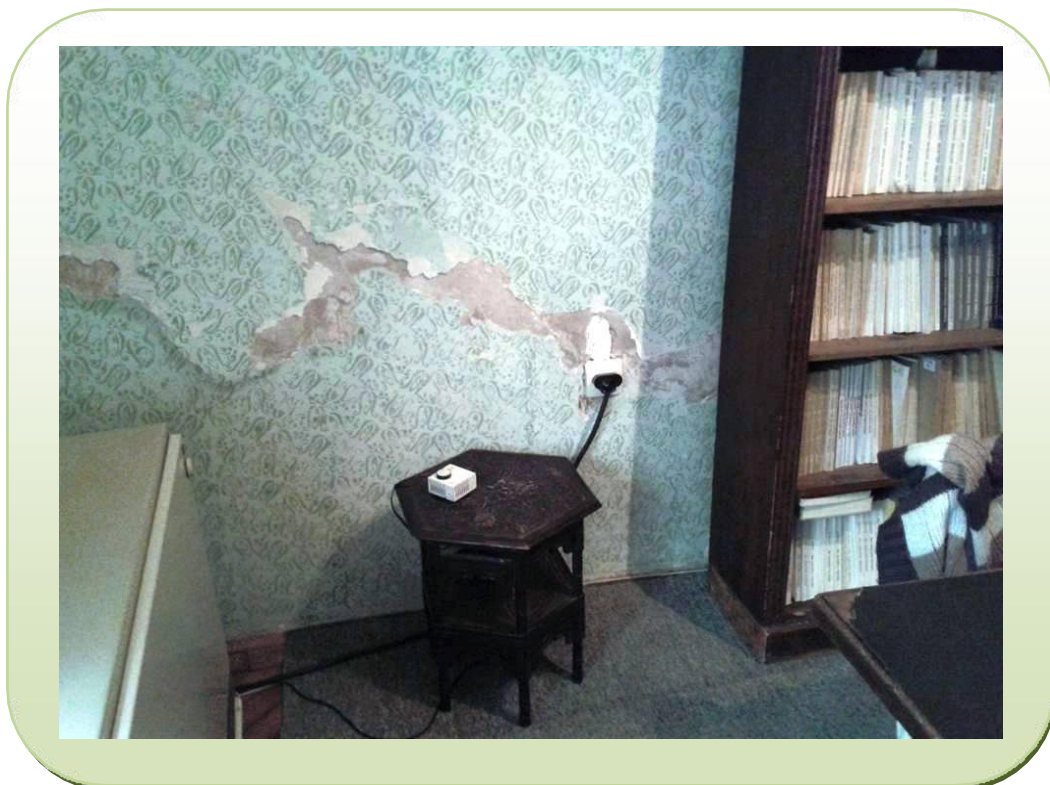
Променљиви услови финансирања, тачније чест изостанак наменских средстава, директно утичу и на заштиту самог легата и на

одржавање куће. Дислоцираност објекта повећава трошкове одржавања. Имајући ово у виду, дигитализација се овде мора и може поменути и у контексту неопходне заштите садржаја легата. Кућа се сваком годином све више урушава, те су голим оком уочљиви проблеми са влагом и напрслинама у зидовима и на плафону. Поред све израженијих незадовољавајућих услова простора, од пре неколико година све су уочљивији проблеми климатско-хигијенске природе које нередовно одржавање носи са собом. Непотребно је наглашавати штетност влаге и великог температурног распона у зависности од годишњег доба на књижни фонд и остале врсте библиотечког материјала.

Недостатак материјалних средстава не огледа се само у општем стању куће, већ и на помањкање савремене техничке и друге опреме. Рачунари који се налазе у кући имају слабу интернет везу и намењени су само библиотекарима, те више служе као средство за рад, а мање за пружање ширег опсега истраживања и информација.

И поред преданог рада библиотекара, већ хроничан недостатак средстава, али и разумевања управе, онемогућава наставак добре и потребне традиције издавања нових публикација инспирисаних заоставштином, радом и делом Војислава Јовановића. Боља времена чека сачињен зборник који садржи 75 наслова објављених, и што је још значајније, необјављених текстова о народној књижевности овог знаменитог и значајног научника. Библиотекари су обавили свој део посла на завидно високом нивоу, али по свој прилици издавање ове публикације је неизвесно. Инспирисани свестраношћу и научним полетом Војислава Јовановића, библиотекари не посустају већ неуморно истражују овај легат. Када буде завршена садржинска обрада грађе, посебно ће бити занимљива студија о белешкама на маргинама књига овог фонда. Значај публикавања оваквих истраживања је неспоран, а добија своју потврду у чињеници да су из Јовановићеве преписке објављена писма привукла пажњу и стручне и шире јавности. Упоредо са народном, Војислав Јовановић је проучавао и домаћу писану књижевност, као и језик и правопис. Рукописна заоставштина садржи

и неке објављене и необјављене радове из историје, објављене текстове о појединим личностима и пределима у облику новинских чланака, један необјављен путопис, као и критике Јовановићевих позоришних представа, уговоре са издавачким кућама, личну, породичну и имовинско-правну документацију и белешке о надимцима и псеудонимима Јовановићевих савременика. Значајне су и библиографије које је Јовановић оставио у рукописима и машинописима, а имају за предмет народне умотворине, као и такозвани алфабетари народне књижевности, српске књижевности и страних писаца који су рађени за *Енциклопедију Југославије*. Обимна рукописна заоставштина прегледана је и обрађена, за сада, у облику радног материјала, тј. радне верзије каталога. Овакво богатство свакако мора наћи пут до оних којима је намењено, а то су будуће генерације којима је Војислав Јовановић и наменио свој вредан и плодан рад.

Слика 22 – Детаљ из куће Војислава Јовановића - напукли зид, небезбедна електрична инсталација, влажни под

**VI ПОПИС ЛЕГАТА
У БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ**

Попис легата у библиотекама у Србији уређен је азбучно према презимену легатора, садржи податке о његовој години рођења и смрти, и податак о легатару.

Почетну основу истраживања представљао је списак службе Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије, урађен за интерне потребе, а на основу анкете МБС-а. Наведени списак је непрецизан, несвеобухватан, неуједначен у обиму и врсти информација, а у неким деловима и не одговара стварном стању у библиотекама. Сви наведени подаци у попису, засновани на овом списку су проверавани у директном контакту са библиотекарима (телефоном, електронском поштом и личним одласком). Током подробних истраживања дошло се до података о непостојању појединих легата, приспећу нових, као и о утврђивању да није у питању легат, већ неки други вид набавке грађе (куповина, поклон и сл.). Иако нестандартно урађен, списак НБС-а представљао је добру смерницу за анализе и прелиминарно истраживање. Подаци у наведеном списку подељени су у три целине: национална и јавне библиотеке; специјалне и високошколске; школске. На маргинама су наведене напомене које указују на то да су подаци допуњавани информацијама са веб-сајтова библиотека. Дакле, у првом нивоу претраге утврђивало се да

ли библиотеке које су у оквиру анкете (коју су у обавези да шаљу на годишњем нивоу националној библиотеци) навеле да поседују легат или легате, их заиста и имају у свом поседу.³⁵¹ Једном броју колега који раде у библиотекама најчешће је било потребно прецизирати појам легата да би се добио веродостојан одговор који се могао сматрати релевантним. У мањим, претежно школским библиотекама показало се и на овом примеру да није добра учестала флукуација библиотекара, јер они не само да не стижу да савладају теоријске појмове струке, већ немају ни континуитет у информисаности и делању. Један од најнеприхватљивијих одговора, а који је најалост чут више пута, јесте да библиотекар не зна да ли је одређена приватна библиотека легат, а да нема начина да то утврди јер је „колегиница која је тада радила отишла у пензију“. Тада се обраћало правној служби установе. И поред инсистирања на прецизности, не може се са сигурношћу тврдити да су листом сви наведени легати доспели у библиотеку на начин дефинисан правним нормама. У случајевима да радник у библиотеци није могао да да прецизан одговор, стање се, кад год је за то постојала могућност, утврђивало на лицу места, на терену. Постоје оправдане недоумице у потпуност тачности (у веома малом броју случајева) због ситуације када су наследници дародавца усмено потврдили да је легат предат, или је неко од библиотекара радио у периоду када је легат приспео у библиотеку те је на основу сећања потврдио добијање легата, али због губитка докумената, пресељења архиве или неког другог објективног разлога није било могуће извршити увид у пратећу документацију легата. Проблем представља и чињеница да се легати у

³⁵¹ Публикације и радови који су коришћени за потврђивање добијених података или њихову проверу су:

Zoran Avramović, „Legati u kulturi Beograda: stanje, problemi i moguća rešenja“, *Kultura* br. 93/94 (1994). (Рад садржи попис легата у институцијама заштите у граду Београду).

Дејан Вукићевић, *Завичајни фондови* (Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић, 2011), 268-293. (Монографија садржи истраживање анкете о легатима у завичајним фондовима, спроведену од пролећа до јесени 2008. године)

Владимир Шекуларац и Драгица Јанковић, *Библиотеке Србије: водич* (Београд: Народна библиотека Србије, 2001).

мањим библиотекама не воде на исправан начин у засебним инвентарним књигама. У таквим случајевима легати су навођени у попису у уверењу да је важније утврдити њихову локацију и постојање, при чему се предност давала усменим сведочењима у односу на немогућност увида у пратећа докумената. С обзиром на наведено професионално је одговорно указати на то да се попис, и поред преданости послу, не може окарактерисати као опште, стопроцентно, тачан или потпун, али и на то да је сваки податак до којег се дошло детаљно проучен, анализиран и провераван. Подаци добијени од библиотекара тачни су у оној мери у којој су достављени или предочени. Поред тога, на општост пописа легата утиче и чињеница да он не обухвата потенцијално постојеће легате у САНУ и библиотекама при Јеврејској општини, у првом случају због организационе мреже института које не повезује уједначеност деловања, а у потоњем због изостанка одговорне, особе и стручно урађене евиденције и поред тога што је утврђено да је извесно постојање поклона који би могли бити легати. У оба случаја је донета одлука да је за тако значајне установе потпуна тачност података важнија од делимично предочених сазнања и да се овим збиркама треба подробно, накнадно, посветити и тада их припојити постојећем попису.

Такође, у једном броју библиотека донета је одлука да се легати не одвајају ни по евиденцији ни по сигнатури од поклон библиотека или библиотека целина. Такве библиотеке нису навођене у попису јер се сматра да та врста информације не би била доследна одлуци о дефинисању профила пописа легата. Најсликовитији пример овог типа јесте Библиотека Матице српске. Богата легатима и личним библиотекама, ова значајна национална институција има у овом фонду преко сто хиљада књига. Иако у БМС-у у систематизацији постоји Одељење старе и ретке књиге и легата, легати нису одељени чак ни на нивоу евиденције у односу на друге посебне фондове. Све засебне библиотеке обележене су словним ознакама, али оне не говоре о начину приспећа, већ само указују на личности које су дародавци.³⁵²

³⁵² Због неоспорног културно-историјског и музејског значаја колекције следи попис

Након обраде интерног списка НБС-а извршена је телефонска анкета са свим јавним библиотекама из мреже МБС-а,³⁵³ на основу које је проширено поље истраживања. Када је у питању интернет презентација библиотека путем веб-сајта (који су у неким случајевима представљали путоказ или индикатор могућности постојања легата) она је у распону од непостојања сајта до изузетнио информативних, свремених, прегледних и графички пријемчивих. Збуњује чињеница да се у неколико случајева податак о постојању легата налазио на сајту општине, али не и библиотеке. Међутим, треба бити позитиван и сваку информацију схватити као благодетну и добродошлу. Такође, у четири примера, податак о легату, као делу фонда не постоји на сајту, али се на њему могла у архиви наћи вест да је легат приспео у библиотеку.

Информације о легатима у високошколским установама допуњен је подацима из научне монографије *Високошколске библиотеке*³⁵⁴ проф. др Александре Вранеш, личним посетама библиотекама и анкетом спроведеном на основу списка високошколских библиотека Заједнице библиотека универзитета у Србији (ЗБУС).³⁵⁵ Треба скренути пажњу на недовољну видљивост библиотека у оквирима веб-сајтова факултета.

Легата и личних библиотека БМС-а (закључно са 14. 10. 2015): Алексијевић, Првослава (Ал), Атанацковић, Платон (ПА), Бајић, Станислав (Ба), Берић, Берислав М. (Берић), Боројевић, Славко и Катарина (Бор), Димитријевић, Милан С. (МД), Димитријевић, Миша (за сигнирање), Димитријевић, Рашко (Дм), Ђукић, Аврам (АЂ), Јовановић, Василије (ВЈ), Јовановић Змај, Јован (Змај), Јосифовић, Стеван (Јс), Клицин, Мита и Предраг (Кл), Малетин, Марко (Мал), Марић, Никол и Сретен (Марић), Матић, Светозар (Ма), Медаковић, Дејан – барок (ДМб), Мијатовић, Ђока (ЂМ), Милисавац, Живан (Мил), Милошевић, Миленко (за сигнирање), Милутиновић, Коста (КМ), Митровић, Милица (Ми), Остојић, Тихомир (ТО), Отовић, Владимир (Отовић), Петровић, Бошко (ПБ), Попадић, Петар (Поп), Попов, Душан (ДПв), Поповић, Јован (ЈП), Радујков, Радомир (Рд), Самоловчев, Боривој и Сузана (БС), Сандић, Александар (АС), Стајић, Васа (ВС), Суботић, Иван (ИС), Суботин, Стојан (Су), Текелија, Сава (РСТ), Тодоровић, Миролуб (МТ), Ћирић, владика Иринеј и Стеван (Ћирић), Цветков, Ружа и Мирко (Цв).

³⁵³ Народна библиотека Србије, „Адресар библиотека“, https://www.nb.rs/for_librarians/directory.php (преузето 1. 2. 2015).

³⁵⁴ Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке* (Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Конзорцијум ТЕМПУС пројекта УМИ Јеремија 16059-2001, 2004).

³⁵⁵ Zajednica biblioteka univerziteta u Srbiji, „Adresar biblioteka“, <http://zbus.rs/lat/index.php?a=adresar&b=latinica> (преузето 24. 3. 2015).

Ретко се библиотека наводи у основном менију на почетној страни, већ је потребно слојевито претраживање јер се оне наводе у оквиру помоћних служби, ваннаставног особља или организационе структуре. Иако је потребно стрпљење да би биле пронађене, мора се признати да се труд исплати јер су углавном подаци о библиотекама на факултетима прецизни, прегледни и информативни. Истраживање у школским библиотекама рађено је на основу података у матичним библиотекама, док су подаци о легатима у специјалним библиотекама преузети из списка легата НБС-а.

Када су у питању архиви и музеји, проблем који је ваљало решити јесте танка линија између далатности институције и библиотеке у њеном оквиру. У попису се налазе искључиво легати који су евидентирани као део библиотеке, као на пример легат Светислава Шумаревића у библиотеци Завичајног музеја у Јагодини, док легат Коче Поповића и Лепосаве Перовић који се налази у Историјском архиву у Београду, није наведен јер његово постојање и живот нису везани за библиотеку архива.

Следећи ниво истраживања представљало је утврђивање основних података о личности легатора, с обзиром да назив легата не мора нужно да указује на дародавца. У фокусу су се нашли легати појединаца, не породица или установа. Највећи проблем, а који није био редак, представљало је утврђивање података о личности локалних легатора, битних за одређену мању средину, али шире непознатих. На срећу у завичајним одељењима могуће је наћи трагове о људима који су за живота били активни у својој средини. Без помоћи колега у библиотекама било би, може се рећи, немогуће утврдити биографске податке на пример о поштанској службеници, библиофилу из Сомбора или цигларском раднику из Старе Моравице који су своје легате подарили локалној библиотеци. Када су били у питању учесници НОБ-а није било лако пронаћи податке, чак у случају једне библиотеке која носи име свог легатора, није било могуће утврдити неке од основних биографских података (библиотека у Кучеву). Одговор на питање да ли

је то допустиво, радити у библиотеци, а не знати ништа о личности чије име носи библиотека и која јој је даровала легат, вероватно је немогуће добити, а затим и схватити. У таквим случајевима подаци су утврђивани на основу општинских матичних књига. Треба навести да је свега десет посто библиотекара који су у првом степену истраживања контактирани телефоном (а биле су зване стотине библиотека), знало одмах да наведе годину рођења и смрти и занимање легатора, док су остали углавном бивали затечени питањем и накнадно су, после дан или два, достављали базичне податке о дародавцима. Ситуација је била знатно боља у електронској комуникацији.

Поједини легати у свом називу прецизирају занимање или поље деловања и интересовање личност која га је оформила (на пр. Легат пуковника Славка Јоксимовића), титуле, академска звања, службени положај, надимак, док неки легати наводе само име и презиме легатора. То не умањује њихову вредност, нити говори о њиховом значају. Да би се омеђила област на коју се могуће односи грађа у легату (али, јасно је, не и нужно) у попису су наведени они подаци о занимању или интересовању који би на то могли да укажу. Најстарији легатор у попису је Карољ Вертеши, рођен 1843. године, а највећи број легатора живео је с краја IXX и почетком XX века. Легати који се налазе у библиотекама факултета у највећој мери су дарови професора који су били предавачи на одређеним катедрама или одсецима, а занимања дародаваца легата у јавним библиотекама су најразнороднија. И сами легати по својој природи садрже различиту грађу (хербаријуме, признанице, одликовања, а свакако на себе скреће пажњу колекција *Политикиних забавника* који су тестаментом завештани библиотеци). У попису се не налазе информације о саджају легата нити о броју библиотечких јединица јер би они били неуједначени по врсти и обиму. Осим тога, нажалост, значајан број легата није библиотечки обрађен, а као разлог за такав немар најчешће се наводило да су публикације у великој већини на страним језицима које не зна нико од библиотекара или да је у питању специфична грађа која захтева обраду од стране за то стручног лица.

Податак о локацији легата, тј. библиотеци у којој се налази дат је у својој основи, назив библиотеке и место (град) у којем се налази. Праћен је информацијом у загради која се односи на тип библиотеке – јавне (Ј), школске (Ш), универзитетске (УБ), факултетске и високошколске (Ф), специјалне и библиотеке научно-истраживачких института (С). У прилогу раду, као засебна целина, наведен је регистар библиотека у Србији у којима се налази легат или легати, допуњен адресаром. На тај начин може се вршити укрштање података, те се одређени легат може пронаћи у попису на основу имена легатора или се може утврдити постојање легата на основу места (града) у којем се налази.

Треба нагласити да би попис било немогуће начинити без изузетне колегијалности библиотекара широм Србије, те је пристојно и потребно исказати велику захвалност свима који су професионално, искрено и добронамерно значајно допринели обимном истраживању и сачињавању овог јединственог, по обиму и информативности, пописа легата у библиотекама у Србији.

НАЗИВ ЛЕГАТА	ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ЛЕГАТОРУ	ЛЕГАТАР
А		
Легат Драгутина Анастасијевића	1877-1950 професор историје византијске културе и грчког језика	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Ђорђа Андрејевића Куна	1904-1964 ликовни уметник, графичар, члан САНУ, ректор Уметничке академије	Библиотека Факултета ликовних уметности, Београд (Ф)
Легат Младена С. Атанасијевића	1908-1976 професор латинског језика и књижевности, преводаца	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)
Легат Вукадина Аћимовића	1935-2013 новинар, писац, песник	Библиотека ОШ „Радица Ранковић“, Лозовик (Ш)
Легат проф. Љубице Ациган	- педагог	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Семинарска библиотека за педагогију
Легат Сретена Аџића	1856-1933 педагог, управитељ Учитељске школе у Јагодини	Библиотека Учитељског факултета, Јагодина (Ф)
Б		
Легат проф. Саве Бабића	1934-2012 професор БУ, писац, есејиста, преводаца, књижевни критичар	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за хунгарологију

Легат Душана Бандића	1938-2004 професор социологије	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за етнологију и антропологију
Легат Душана Баранина	1903-1978 књижевник, публициста, учитељ	Народна библиотека „Радоје Домановић“, Топола (Ј)
Легат Олге Барбезат	-	Библиотека Факултета ликовних уметности, Београд (Ф)
Легат Ото Бихали Мерина	1904-1993 сликар, историчар уметности, књижевник	Библиотека Музеја наивне и маргиналне уметности, Јагодина (С)
Легат у стварању мр Добриле Бацковић	1953- професор социологије и марксизма	Висока школа струковних студија за васпитаче, Алексинац (Ф)
Легат Косте Богдановића	1930-2012 вајар, историчар уметности, ликовни критичар и теоретичар	Библиотека Факултета ликовних уметности, Београд (Ф)
Легат проф. др Срђана Богосављевића	1953-2007 германиста, професор БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за германистику
Легат у стварању проф. др Милорада Бојића	1951- доктор техничких наука, професор на Машинском факултету УК	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат у стварању Срете Бошњака	1930- историчар уметности, ликовни критичар	Градска библиотека „Атанасије Стојковић“, Рума (Ј)

Легат Ђурђа Бошковића	1904-1990 историчар уметности, истраживач српске средњовековне архитектуре	Библиотека Археолошког института САНУ (С)
Легат академика Богдана Брукнера	1931-2006 археолог, академик, професор на Филозофском факултету	Библиотека Музеја Војводине, Нови Сад (С)
Легат Ненада Бургића	1952-1990 југословенски аташе за културу у Кини и Јапану (1979-1983), калиграф, хаику песник	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за оријенталистику, група за јапанску и кинеску филологију
В		
Легат проф. др Вилим Вајганд	1923-1993 професор на Хемијском факултету БУ, област аналитичка, квантитативна и инструментална хемија	Библиотека Природно- математичког факултета, Крагујевац (Ф)
Легат у стварању проф. др Стевана Веиновића	1938- доктор техничких наука, професор Машинског факултета УК, декан (1983-1985)	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат проф. др Владимира Вељовића	1923-1997 доктор биолошких наука	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат Кароља Вертешија	1843-1917 правник, књижевник	Народна библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор (Ј)

Легат у стварању Владимира Величковића	1935- ликовни уметник, професор на École Nationale Supérieure des Beaux Arts у Паризу, члан САНУ	Библиотека Факултета ликовних уметности, Београд (Ф)
Легат професора Весимира Веселиновића	1924 - 1995 редовни професор Техничког факултета	Библиотека Института за рударство и металургију, Бор (С)
Легат проф. др Живка Владисављевића	- професор Грађевинског факултета	Библиотека Грађевинског факултета, Суботица (Ф)
Легат Добриле Влајковић	1933-2013 етнолог	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)
Легат у стварању Мирована Витезовића	1944- писац, професор, сценариста	Народна библиотека „Сретен Марић“, Косјерић (Ј)
Легат проф. др Карен Вители	- археолог	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за археологију
Легат проф. др Владимира Водинелића	1918-1994 доктор правних наука, криминалиста	1.Библиотека Криминалистичко- полицијске академије, Београд (Ф) 2.Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат Ђорђа Војновића	1888-1975 велепоседник, библиофил	Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, Инђија (Ј)

Легат Славка Воркапића	1894-1976 амерички филмски теоретичар, монтажер и редитељ југословенског порекла	Библиотека Југословенске кинотеке, Београд (С)
Легат др Драгомира Врећића	1922-1985 професор педагогије	Висока школа струковних студија за васпитаче, Алексинац (Ф)
Легат Зарија Д. Вукићевића	1893-1978 књижевник, управник библиотеке	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)
Легат проф. др Емилије Вукићевић	1921-2003 професор, предмети: Дендрологија са фитоценологијом и Декоративна дендрологија	Библиотека ³⁵⁶ Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат др Николе Вулића	1872-1945 академик, историчар, класични филолог, археолог	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за историју
Легат Радмила Вучића	1898-1993 професор Катихетике	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Г		
Легат Милутина Гарашанина	1920-2002 археолог, академик	Библиотека Археолошког института САНУ (С)
Легат адвоката Боривоја Гојковића	2002. почетак инвентарисања легатор др Драган Домазет	Универзитетска библиотека „Никола Тесла“, Ниш (УБ)

³⁵⁶ Поклон библиотеке на Шумарском факултету инвентарисане су у библиотеци факултета, али се све налазе у различитим деловима зграде, у кабинетима професора.

Легат проф. Велибора Глигорића	1899-1977 професор БУ, књижевни и позоришни критичар, председник САНУ 1965-1971	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Легат Стевана Глишића	1913-2002 доктор правних наука	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)
Легат Душана Глумца	1899-1980 професор Библистике и Старог завета	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат проф. Слободана Глумца	1919-1990 новинар, публициста, професор, преводац	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за германистику
Д		
Легат Јована Давидовића	1925-1979 пационирани сакупљач књига, речника, календара и ретких публикација	Градска библиотека „Владислав Пековић Дис“. Чачак (Ј)
Легат Бранибора Дебељковића	1916-2003 фотограф-уметник, педагог, истраживач, историчар старе фотографије	Народна библиотека Србије (Н)
Легат проф. Драгаше Денковића	1910-1999 доктор правних наука, професор управног права на Правном факултету	Библиотека Правног факултета, Београд (Ф)
Легат Абела Дешија	1929-2008 књижевник, песник, публициста	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Семинарска библиотека за филозофију

Легат Димитрија Димитријевића	1907-1993 професор Хришћанске етике	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Ивана Димића	1921-2004 превођилац, професор на БУ, председник Друштва за културну сарадњу Србија- Француска, члан Српског ПЕН центра	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за романистику
Легат Радивоја Додића	1917-2007 економиста, градоначелник Сомбора	Народна библиотека „Карло Бјелички“, Сомбор (Ј)
Легат Николе Дреновца	1907—1996 православни свештеник, књижевник, превођилац	Градска библиотека „Атанасије Стојковић“, Рума (Ј)
Легат др Марина Дудана	1949-1994 доктор медицинских наука	Библиотека ОШ „Глигорије Попов“, Руско Село (Ш)
Ђ		
Легат Владимира Р. Ђорђевића	1869-1938 етномузиколог	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)
Легат проф. Живојина Ђорђевића	1872-1957 професор на Факултету у периоду 1896/97- 1946	Универзитет у Београду, Институт за зоологију, библиотека Биолошког факултета, Београд (Ф)
Легат др Наума Ђорђевића	1898-2000 доктор медицинских наука, носилац Албанске споменице	Библиотека Високе здравствене школе струковних студија, Београд (Ф)

Легат Тихомира Ђорђевића	1868-1944 етнолог, фолклориста, историчар културе, професор БУ	Народна библиотека Србије (Н)
Легат проф. др Владислава Ђукића	1932-2005 доктор техничких наука, професор Машинског факултета УК	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат Балше Ђурића	1962-2011 историчар уметности, кустос у Одсеку за керамику, порцелан и стакло МПУ	Библиотека Факултета ликовних уметности, Београд (Ф)
Легат проф. др Милоша Н. Ђурића	1892-1967 класични филолог, хеленист, филозоф, професор БУ, преводиолац, члан САНУ	Филозофски факултет, Београд (Ф) 1.Библиотека одељења за класичне науке 2.Библиотека одељења за филозофију
Е		
Легат Милоша Ердељана	1907-1976 професор Светог писма Старог завета, старојеврејског језика и појања	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат проф. Јована Ердељановића	1874-1944 етнолог, члан Српске краљевске академије	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за етнологију и антропологију
Легат Вере Ерцег Марић	1941-1992 магистар астрономије	Гимназија у Краљеву (Ш)
Легат Милорада Ескића	1921-2006 учитељ	Библиотека ОШ „Вукова спомен школа“, Тршић (Ш)

Ж

Легат проф. др Ђорђа Живановића	1908-1995 професор на БУ, историчар књижевности, преводац са пољског језика	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику
Легат проф. др Ђорђа Живановића	1934-1985 физичар, област научно- истраживачког рада: квантна теорија вишечестичних система примењена у атомској и нуклеарној физици и у физици елементарних честица	Библиотека Физичког факултета, Београд (Ф)
Легат професора Бранка и Савете Живановић	наставници у Политехничкој школи у периоду 1943-1973 год.	Политехничка школа, Крагујевац (Ш)
Легат Данице Живковић	1925-непознато професор клавира	Библиотека музичке школе „Стеван Мокрањац“, Пожаревац (Ш)
Легат Живана Живковића	1952-1996 књижевни критичар, есејиста, доцент на Филолошком факултету БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Легат у стварању Живана Живковића	1949 – редовни професор	Библиотека Техничког факултета, Бор (Ф)

Легат Миленка Живковића	1901-1964 композитор, професор Музичке академије	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)
Легат проф. Миомира Живковића	1927 – 2014 доцент	Библиотека Техничког факултета, Бор (Ф)
Легат проф. др Светислава Живојиновића	1907-1966 професор, предмети: Шумарска ентомологија и Заштита шума	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат проф. Бранка Жежеља	1910-1995 грађевински инжењер, конструктор, иноватор, академик	Библиотека Института за испитивање материјала СР Србије, Београд (С)

И

Легат професора Миодрага Ибровца	1885-1973 историчар књижевност и, романист, академик, професор БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за романистику
Легат Ђорђа Илића	1920-2010 ликовни уметник, ликовни критичар	Библиотека Факултета ликовних уметности, Београд (Ф)
Легат Јордана Р. Илића	1883-1950 професор Педагогике са Методиком религијске наставе	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат проф. др Риста Илића	1913-2011 професор математике у Техничкој школи у Крагујевцу ³⁵⁷	Библиотека Природно- математичког факултета, Крагујевац (Ф)

³⁵⁷ Данас носи назив Прва техничка школа

Легат Маре Исаиловић	1906-1996 професорка књижевности	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)
Ј		
Легат Милете Јакшића	1863-1935 библиотекар Матице српске, свештеник, песник	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Семинарска библиотека за књижевност
Легат Павла Јакшића	1913-2005 оснивач Института за физику	Гимназија у Краљеву (Ш)
Легат Колет Д. Јанковић	- романиста, преводацац	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Библиотека одсека за француски језик и књижевност
Легат Сестара Љубице и Данице Јанковић	1894-1974 Љубица Јанковић 1898-1960 Даница Јанковић етнокореолози, етномузиколози	Народна библиотека Србије (Н)
Легат Милоша Б. Јанковића	1885-1984 учитељ, педагошки писац, оснивач и уредник библиотеке „Будућност“	Народна библиотека, Ужице (Ј)
Легат Саве Јанковића	1886-1984 штампар, књижар	Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, Инђија (Ј)
Легат Сенише Јанкулова	1925-2004 социолог	Градска библиотека Вршац (Ј)

Легат у стварању Милоша Јевтића	1935- публициста, новионар Радио Београда	Народна библиотека Србије (Н)
Легат Бранка Јелића	1931-1994 романиста, професор БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за романистику
Легат професора Вере и Јована Јерковић	- професори, лингвисти	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Семинарска библиотека за српски језик и лингвистику
Легат у стварању Владете Јеротића	1924- неуропсихијатар, психотерапеут, књижевник, академик САНУ, професора по позиву Пастирске психологије и медицине	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Аристида Јовановића	1862-1954 фармацеут	Библиотека Византолошког института САНУ (С)
Легат проф. др Бранислава Јовановића	1915-2011 професор, предмет: Дендрологија са фитоценологијом	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат Војислава Јовановића Марамбоа	1884-1968 књижевник, лингвиста, фотограф	Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд (УБ)
Легат Жаки Јожеф	1911-1973 цигларски радник, учесник НОБ-а	Народна библиотека „Ержебет Јухас“, Бачка Топола (Ј) (огранак у Старој Моравици)

Легат пуковника Славка Јоксимовића	1893 – 1985 пуковник Војске краљевине Југославије	Народна библиотека Пожега (Ј)
Легат Радивоја Јосића	1889-1960 професор Апологетике и историје религије	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Југовић	14.06.1976. почетак инвентарисања др Стојан Југовић, судија Апелационог суда	Универзитетска библиотека „Никола Тесла“, Ниш (УБ)
Легат Ержебет Јухас	1947-1998 књижевник, књижевни критичар	Народна библиотека „Ержебет Јухас“, Бачка Топола (Ј)
К		
Легат Мирослава Караулца	1932-2011 професор, новинар, дрматург, лектор, предавач на универзитетима у Лиону и Дижону, преводиалац	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за романистику
Легат браће Квапил	- Душан и Мирослав професори лингвисти бохемисти	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику
Легат Јакоба Келча	1890-1970 штампар, библиофил	Народна библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор (Ј)
Легат Хуга Клајна	1894-1981 доктор медицине, редитељ, професор, шекспиролог	Библиотека Факултета драмских уметности, Београд (Ф)

Легат Рајка Кнежевића	1941-1998 песник, приповедач, сатиричар ³⁵⁸	Народна библиотека „Доситеј Обрадовић“, Нови Пазар (Ј)
Легат у стварању академика Василија Крстића	1932- историчар, професор Филозофског факултета	Народна библиотека „Бранислав Нушић“, Нови Кнежевац (Ј)
Легат слика Лизе ³⁵⁹ Крижанић	1905-1982 супруга Пјера Крижанића ³⁶⁰	Народна библиотека „Сретен Марић“, Косјерић (Ј)
Легат проф. др Михаила Крстића	1913-1972 професор, предмети: Шумарска фитопатологија и Заштита шума	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат Петра Колендића	1882-1969 историчар књижевности	Народна библиотека Србије (Н)
Легат Др Констатиновића	1896-1944 Богољуб Констатиновић специјалиста социјалне медицине, доцент Медицинског факултета	Библиотека Института за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Београд (С)
Легат Петра Коњовића	1883-1970 композитор класичне музике, професор Музичке академије, ректор	Народна библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор (Ј)

³⁵⁸ Сатирична дела потписивао је псеудонимом Рајко Опори

³⁵⁹ Право име Лизе Крижанић било је Драга Марић-Крижанић

³⁶⁰ Пјер Крижанић (1890-1962) југословенски карикатуриста, писац и есејиста

Легат Војка Копривника	1887-1949 инжењер, предавач на Пољопривредно- шумарском факултету у Земуну	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат др Весне Кораћ	- социолог, професор	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за социологију
Легат Петра Кочића	1877-1916 књижевник, политичар	Народна библиотека Србије (Н)
Легат Смиљке Куруцић-Генгелацки	1915-1983 поштанска службеница	Народна библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор (Ј)
Л		
Легат проф. др Мирослава Бате Лазаревића	1922-2001 генетичар, професор Медицинског факултета УК	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат проф. Бранка Лазића	1929-2010 књижевник	Народна библиотека „Ђура Јакшић“, Петровац на Млави (Ј)
Легат Ђорђа и Надежде Лазовић	193?-1984 Ђорђе Лазовић професор биологије	Учитељски факултет, Ужице (Ф)
Легат Радована Лалића	1908-1972 слависта, професор на БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику

Легат Владете Лукића

1910-1978
редовни професор
Филмске камере
на ФДУ

Библиотека Факултета
драмских уметности,
Београд (Ф)

Љ

Легат Тико Љујић

1930-2004
Тихомир
Љујић
председник
општине

Библиотека „Јован Томић“,
Нова Варош (Ј)

М

Легат проф. др Радомира Макарића

-
доктор наука,
педагог

Библиотека
Филозофског факултета,
Нови Сад (Ф)
Семинарска библиотека
за педагогију

Легат Десанке Максимовић

1898 – 1993
књижевница

Матична библиотека
„Љубомир
Ненадовић“, Ваљево
(Ј)

Легат Светилсава Максимовића

1905-1945
историчар,
књижевник

Библиотека Спомен парка
„Крагујевачки
октобар“, Крагујевац
(С)

Легат професора Ервина Мареша

1929-2006
професор
немачког језика и
књижевности,
библиофил

Градска библиотека
Вршац (Ј)

Легат Живана Маринковића

-
теолог

Православни
богословски
факултет, Београд (Ф)

Легат Гордане Марјановић-Вујовић

1934-1994
доктор наука,
археолог

Филозофски факултет,
Београд (Ф)
Библиотека одељења за
археологију

Легат проф. др Виде Марковић

1916-2001
оснивач Катедре
за англистику на
Филозофском
факултету НУ

Универзитет у Нушу,
Библиотека
Филозофског
факултета, Ниш (Ф)

Легат у стварању Емилије и Радована Белог Марковића	1947- књижевник	Градска библиотека Лајковац (Ј)
Легат Љубисава Марковића	1911-1984 музиколог	Библиотека Музичке школе „Михаило Вукдраговић“, Шабац (Ш)
Легат Радомира Марковића	1930-2003 професор географије и астронаутике	Библиотека ОШ „Радица Ранковић“, Лозовик (Ш)
Легат проф. Слободана Ж. Марковића	1928-2015 професор Филолошког факултета, књижевни историчар, есејиста, антологичар	Градска библиотека Љиг (Ј)
Део легата проф. Драгутина Марсенића	1938-2002 универзитетски професор	Библиотека Економског факултета, Крагујевац (Ф)
Легат Душана Матића	1898-1980 књижевник, књижевни критичар и преводац, ректор Академије за позоришну уметност у Београду	Народна библиотека „Душан Матић“, Ђуприја (Ј)
Легат Љубомира Међешија	1949-? професор, слависта	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Семинарска библиотека за славистику
Део легата Аните Мезетове	1913-1980 оперска и концертна певачица	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српски језик са јужнословенским језицима
Легат у стварању Братислава Милановића	1950- публициста, новинар Радио Београда II	Јавна библиотека „Вук Караџић“, Алексинач (Ј)

Легат Будимира Миленковића	1926-1997 Учитель	Библиотека ОШ „Вукова спомен школа“, Тршић (Ш)
Легат проф. др Жарка Милетића	1891-1968 професор, предмет: Уређивање шума	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат проф. др Анђелке Милић	1942-2014 доктор наука, професор, социолог	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за социологију
Легат Миодрага Милића	1929-2005 писац историјске публицистике, сценариста, сарадник часописа „Република“	Народна библиотека, Пирот (Ј)
Легат Огњенке Милићевић	1927-2008 позоришни, ТВ и радио редитељ, театролог, редовни професор Глуме на ФДУ	Библиотека Факултета драмских уметности, Београд (Ф)
Легат Милоја Милојевића	1884-1946 композитор, музиколог, фолклориста, музички педагог	Библиотека Факултета Музичке уметности, Београд (Ф)
Легат Мате Милошевића	1901-1997 позоришни и филмски редитељ, глумац, писац, педагог	Библиотека Факултета драмских уметности, Београд (Ф)
Легат Николе Милошевића	1929-2007 професор филозофије, теоретичар књижевности, академик	Православни богословски факултет, Београд (Ф)

Легат проф. др Милана Милутиновића	1916-1996 директор Института за криминолошка и социолошка истраживања, оснивач Више школе унутрашњих послова	Библиотека Више школе унутрашњих послова, Београд (Ф)
Легат Бранка Миљковића ³⁶¹	1934-1961 песник	Библиотека ³⁶² Народног музеја Ниш (С)
Легат Оливера Минића ³⁶³	1915-1979 архитекта, урбаниста	Народна библиотека „Вук Караџић“, Пријепоље (Ј)
Легат Бранислава Мирковића	1929-1993 професор математике на ПМФ-у	Библиотека Математичког факултета, Београд (Ф)
Легат Димитрија Мите С. Мирковића	непознато учесник НОБ-а, народни посланик 1938.	Народна библиотека „Вељко Дугошевић“, Голубац (Ј)
Легат проф. др Драгољуба Мирковића	1912-1996 професор, предмет: Дендрометрија	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат проф. Драгутина Мирковића	1921-1998 професор на БУ, слависта	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику
Легат Јована Ђ. Мирковића ³⁶⁴	1876 - 1945 професор музике у крагујевачкој гимназији	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)

³⁶¹ Легат је 10. јануара 2014. године проглашен културним добром великог значаја

³⁶² Легат се не налази физички у библиотеци, али се води у инвентарним књигама библиотеке

³⁶³ Укључује и легат његовог оца под називом „Дар сликара и архитекте Милана С. Минића“

³⁶⁴ Зграда легат (задужбина) проф. Јована Ђ. Мирковића налази се у улици Милована Глишића. Према његовој жељи у њу је смештено Дечје одељење. У кући се налази 7 легата, те је често називају „Кућом легата“.

Легат Лазара Мирковића	1885-1968 професор литургије, описивач старих рукописа и преводица богослужбених текстова	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Димитрија Митриновића	1887-1953 филозоф, књижевник	Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд (УБ)
Легат Митра П. Митровића	1907-1970 професор педагогије	Народна библиотека, Ужице (Ј)
Легат у стварању проф. др Предрага Митровића	1937- директор Друге техничке школе	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат др Георгија Михаиловића	1892-1968 Библиограф	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) централна библиотека
Легат Душана Михаиловића	1932-2001 ТВ и позоришни редитељ, писац, театролог, педагог	Библиотека Факултета драмских уметности, Београд (Ф)
Легат др Љиљане Михаиловић	1916-1989 оснивач Катедре за англистику на Филозофском факултету НУ	Универзитет у Нушу, Библиотека Филозофског факултета, Ниш (Ф) ³⁶⁵
Легат Ане Михаиловне-Мухине	1899-1979 професор на БУ, слависта	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику

³⁶⁵ Према изјавама библиотекара Бранкице Милосављевић, у овој библиотеци се налази и легат мр Гордане Матијашевић, међутим подаци о њему (који су начињени при пријему) су изгубљени

Легат ³⁶⁶ Борислава Михајловића Михиза	1922-1977 књижевник	Библиотека Српска читаоница, Ириг (Ј)
Легат Милорада Михајловића	1947-1995 историчар уметности	Библиотека Народног музеја Краљево (С)
Легат у стварању др Радета Михајловића	1950 - Радомир Михајловић асистент	Библиотека Техничког факултета, Бор (Ф)
Легат Данилке и Аврама Мишков	1919-2006 доктор правних наука	Библиотека ОШ „Ратко Павловић Ђићко“, Ратково (Ш)
Легат Момчила Момчиловића	непознато ³⁶⁷ дипломирани правник	Народна библиотека, Пирот (Ј)
Легат Павице Мразовић	- преводица, филолог, германиста	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Библиотека одсека за немачки језик и књижевност
Легат проф. Александра Музалевског	1923-1998 слависта	Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, библиотека Одсека за славистику (Ф)

³⁶⁶ По Михизовој усменој последњој жељи његова ћерка је поклонила очеву приватну библиотеку Читаоници.

³⁶⁷ Из уговора се не могу преузети подаци о легатору, једини видљив податак је о занимању и он је преузет са печата који се налази на документу

Н

Легат у стварању Миодрага Нагорног	1932- академски сликар, универзитетски професор	Општинска библиотека „Десанка Максимовић“, Власотинце (Ј)
Легат проф. Гаврила Нађа	- филолог, преводац	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Библиотека одсека за русински језик и књижевност
Легат Данила Наранџића	1914-? музиколог	Библиотека музичке школе „Стеван Мокрањац“, Пожаревац (Ш)
Легат Владана Недића	1920-1975 професор народне књижевности на БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Део легата др Федора Никића	1927-1989 историограф, оснивач Музеја фрушкогорских манастира	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за историју
Легат др Драгана Никитовића	1930-1997 спортски коментатор РТС-а	Висока школа струковних студија за васпитаче, Алексинац (Ф)
Легат у стварању проф. др Милана Николића	1929- професор физике на Универзитету НС, предмет: Нуклеарна физика, физика елементарних честица	Универзитет у Новом Саду, Природно- математички факултет, библиотека Департмана за физику (Ф)

Легат проф. Милена Николића	1901-1995 библиотекар, библиограф, стручни руководилац и координатор при изради Српске ретроспективне библиографије и први начелник Библиографског одељења Народне библиотеке Србије	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)
Легат др Бошка Новаковића	1905-1986 професор књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду, први проректор НУ	Градска библиотека, Нови Сад (Ј)
Легат у стварању проф. др Љубисава Новаковића	1931- професор физике на Природно- математичком факултету у Крагујевцу, предмет Теоријска физика кондензоване материје	Универзитет у Новом Саду, Природно- математички факултет, библиотека Департмана за физику (Ф)
Део легата Стојана Новаковића	1842-1915 државник, историчар, филолог, библиотекар, хералдичар, председник Српске краљевске академије	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за историју
О		
Легат Николе Окара	1904-1976 дипломирани саобраћајни инжењер	Библиотека Саобраћајног факултета, Београд (Ф)
Легат Марине Олењине	1897-1963 Марина Михајловна Олењина оснивач балета Српског народног позоришта	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)

Легат у стварању проф. Слободана Отовића	1937- грађевински инжењер	Библиотека Института за испитивање материјала СР Србије, Београд (С)
П		
Легат проф. Михаила Павлова	1822- професор, педагог	Библиотека Више школе за образовање васпитача, Вршац (Ф)
Легат др Леонтија Павловића	1914- 1997 научни саветник САНУ, теолог, историчар уметности, публициста	Народна библиотека Смедерево (Ј)
Легат Радослава Павловића	1897-1983 антропологеограф, научни сарадник у Етнографском институту САНУ	Матична библиотека „Љубомир Ненадовић“, Ваљево (Ј)
Легат генерала Драгише Пандуровића	1885-1951 генерал	Народна библиотека „Душан Матић“, Ђуприја (Ј)
Легат Драгиње Панић	1927-1996 професор биологије	Библиотека ОШ „Јован Поповић“, Крагујевац (Ш)
Легат Панић	15.09.1992. почетак инвентарисања Мирослав Панић инжењер, хемичар	Универзитетска библиотека „Никола Тесла“, Ниш (УБ)
Легат проф. др Фануле Папазоглу	1917-2001 историчарка, професорка на БУ, члан САНУ, оснивач Центра за античку епиграфику и нумизматику	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за историју, Катедра за историју старог света

Легат Синише Пауновића	1903-1955 новинар, писац, колекционар, хроничар	1. Народна библиотека „Детко Петров“ Димитровград (Ј) 2. (део легата) Градска библиотека „Владислав Пековић Дис“. Чачак (Ј)
Легат Борислава Пашћана	1924-1981 диригент, музички педагог	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)
Легат Душанке Перовић	- преводиалац слависта	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику
Легат Предрага Перуничича	1948-1993 професор математике на ПМФ-у	Библиотека Математичког факултета, Београд (Ф)
Легат Владимира Петрића	1895-1930 теоретичар уметности, позоришни, филмски и ТВ режисер, професор на ФДУ	Библиотека Југословенске кинотеке, Београд (С)
Легат Ђурђице Петровић	1927-2003 професор, етнолог	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за етнологију и антропологију
Легат проф. др Ненада Петровића	1917-1973 професор, предмет: Заштита шума	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат Доре Пилковић Петани	1911-2011 професорка српског језика и књижевности на Вишој педагошкој школи у Крагујевцу и преводиалац са словеначког језика	Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац (Ј)

Легат Драгића Пешића	- теолог	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Стевана Пешића	1939-1994 књижевник	Градска библиотека, Нови Сад (Ј)
Легат Зорана Пјанића	1922-1991 економиста, ректор, професор Београдског Универзитета, председник Економског савета Владе Југословенске, главни уредник „Економског Лексикона“ и „Економске Енциклопедије“	Библиотека Економског факултета, Београд (Ф)
Легат Милијана Поповића	1928-2011 правник	Народна библиотека „Сретен Марић“, Косјерић (Ј)
Легат др Миломира Поповића	1926-2010 хирург примаријус	Народна библиотека „Вук Караџић“, Пријепоље (Ј)
Легат проф. Миодрага Поповића	1920-2005 историчар књижевности, есејист, песник, приповедач, професор на БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Легат Павла Поповића	1868-1939 историчар књижевности, професор, ректор УБ, академик	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима

Легат проф. Стојанке Поповић	1922-1987 професор на БУ, слависта	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику
Легат проф. Милана Пражића	1938-1981 педагог	Библиотека Више школе за образовање васпитача, Вршац (Ф)
Легат Драгутина М. Прљевића	1903-1990 професор историје	Народна библиотека, Ужице (Ј)
Легат Милице и Борјане Продановић	1897-1992 Милица Продановић управница Универзитетске библиотеке, библиотекарка 1944-1961 Борјана Продановић редовни професор позоришне режије на ФДУ	Народна библиотека Србије (Н)
Легат Јована Путника	1914-1983 редитељ, писац, педагог, позоришни критичар	Народна библиотека Бела Црква (Ј)

Р

Легат проф. Милутина Радовановића	1900-1967 академик, професор на Факултету у периоду 1947-1968	Универзитет у Београду, Институт за зоологију, библиотека Биолошког факултета, Београд (Ф)
Легат проф. др Мирослава Радовановића	1936-2001 социолог, редовни професор Филозофског факултета	Народна библиотека „Радослав Никчевић“, Јагодина (Ј)

Легат Ђорђа Сп. Радојичића	1905-1970 историчар, историчар књижевности	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Семинарска библиотека за књижевност
Легат Милоја Радомировића	1929-? наставник практичне наставе	Политехничка школа, Крагујевац (Ш)
Легат др Дејана Разића	1935-1986 јапанолог, синолог	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за оријенталистику, група за јапанску и кинеску филологију
Легат проф. Михајла и Десе Рајчић	1921 - 2013 Михајло Рајчић, ванредни професор 1928 - 2006 Десанка Рајчић асистент	Библиотека Техничког факултета, Бор (Ф)
Легат др Вићентија Ракића	1881-1969 оснивач семинара за педагогију Филозофског факултета	Народна библиотека „Др Вићентије Ракић“, Параћин (Ј)
Легат Драгана Уроша Ракића	1961-1984 студент архитектуре	Универзитет у Новом Саду, Семинарска библиотека Одсека за историју (Ф)
Легат Милана Ракића	1876-1938 песник, академик	Народна библиотека Србије (Н)
Легат Јаре Рибникар	1912-2007 књижевница, новинар, преводица са чешког и енглеског језика, учесник НОБ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за славистику

Легат генерала Стевана Роглића	1921-1992 генерал-пуковник, пилот	Библиотека Народног музеја, Крагујевац
Легат Светозара Русића	1907-1969 романиста, професор БУ	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за романистику
С		
Легат проф. др Владимира Савића	1946-1998 математичар, научна област математичка анализа	Библиотека Природно-математичког факултета, Крагујевац (Ф)
Легат Владислава Савића	1873-1957 грађевинск и инжењер, новинар, дипломата	Библиотека „Светислав Вуловић“, Ивањица (Ј)
Легат Кирила Савића	1870-1957 шеф Катедре за железнице и путеве Техничког факултета у Београду пројектант, градитељ, научник	Библиотека „Светислав Вуловић“, Ивањица (Ј)
Легат Исидоре Секулић	1877-1958 књижевница, академик САНУ	Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Београд (УБ)
Легат Миодрага Селића	- дипломирани саобраћајни инжењер	Библиотека Саобраћајног факултета, Београд (Ф)
Легат Николе Сикимића-Максима	1912-непознато носилац Партизанске споменице `41, друштвено-политички радник	Библиотека „Никола Сикимић-Максим“, Кучево (Ј)

Легат проф. др Душана Симића	1928-2008 доктор техничких наука, професор Машинског факултета, ректор УК (1980-1984)	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат проф. др Милутина Симоновића	1913-2001 професор, предмети: Шумска транспортна средства и Техничка механика	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Легат Душана Сковрана	1923-1975 диригент, композитор, ректор Музичке академије	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)
Легат Јосипа Славенског	1896-1955 Јосип Штолцер Славенски композитор	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)
Легат Ђоке Слијепчевића	1907-1993 професор Историје српске цркве	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Љубице Цуце Сокић	1914-2009 сликарка, академик САНУ	Народна библиотека Србије (Н)
Легат у стварању проф. др Живомира Спасића	1934- доктор филозофије	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат Крунослава Спасића	1924-2006 историчар	Народна библиотека „Доситеј Новаковић“, Неготин (Ј)
Легат професора Миодрага Спирића	1920-2011 математичар	Јавна библиотека „Вук Караџић“, Алексинач (Ј)

Легат академика Драгослава Срејовића	1931-1996 археолог, културни антрополог, академик	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за археологију
Легат Петра Стамболића	1912-2007 носилац ордена Народног хероја Југославије, четврти председник Председништва СФРЈ	Библиотека „Светислав Вуловић“, Ивањица (Ј)
Легат Станишић-Грабовачки	1923-1994 Боривоје Станишић, доктор, кардиолог 1931-1993 Добрила Боба Грабовачки	Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, Инђија (Ј)
Легат Вере и Милана Станковића	1931-2002 Оливера Станковић, професор руског језика 1923- Милан Станковић, учитељ српског језика	Народна библиотека „Слово“, Лапово (Ј)
Легат у стварању Михајла Станковића	1929- војно лице, капетан фрегате	Библиотека Средње школе „Свети Сава“, Кладово (Ш)
Легат проф. др Синише Станковића	1892-1974 академик, професор на Факултету у периоду 1921-1962	Универзитет у Београду, Институт за зоологију, библиотека Биолошког факултета, Београд (Ф)
Легат Живадина Стевановића	1903—1981 сеоски песник из Брестовца, члан УКС	Општинска библиотека „Др Драгиша Витошевић“, Кнић (Ј)
Легат проф. Радмиле Стевановић	1920-2000 професор психологије, предагодије и методике	Висока школа струковних студија за васпитаче, Алексинац (Ф)

Легат Стефановић	1923-1983 Љубивоје В. Стефановић, публициста, издавач	Универзитетска библиотека „Никола Тесла“, Ниш (УБ)
Легат Душана Стојановића	1927-1994 теоретичар филма	Библиотека Југословенске кинотеке, Београд (С)
Легат Љубе Стојановића	1860-1929 филолог, професор, политичар, државник	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српски језик са јужнословенским језицима
Легат Петра Стојановића	1877-1957 виолиниста, композитор	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)
Легат проф. др Светозара Стојановића	1931-2010 доктор филозофије, професор, директор Института за филозофију и друштвену теорију	Универзитетска библиотека, Крагујевац (УБ)
Легат Жарка Стојанца	1974-1979 период рада на University of New Brunswick, Canada	Универзитет у Новом Саду, Природно- математички факултет, библиотека Департмана за хемију (Ф)
Легат у стварању Ђоке Стојичића	1936- књижевник, публициста, дипломата	Народна библиотека „Јован Поповић“, Кикинда (Ј)
Легат у стварању академика Милутина Стојковића	1942- академик, економиста	Градска библиотека „Атанасије Стојковић“, Рума (Ј)
Легат Радивоја Стоканова	1949-2013 историчар српске књижевности и културе, књижевни критичар	Народна библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор (Ј)

Легат Славка Сувајџића	1905-1982 дипломирани саобраћајни инжењер	Библиотека Саобраћајног факултета, Београд (Ф)
Легат Амалије Сулавер-Раич	1940-2009 клинички психолог	Народна библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор (Ј) (огранак Бачки Моноштор)
Т		
Легат у стварању Верице Тадић	1949- песникиња	Библиотека општине Лучани, Гуча (Ј)
Легат проф. др Јорја Тадића	1899-1969 историчар, академик	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за историју
Легат у стварању Милана Тадића	1958- магистар правних наука	Библиотека „Милован Глишић“, Љубовија (Ј)
Легат проф. Александра Терзина	- академик, доктор медицинских наука, академик	Централна библиотека Медицинског факултета, Нови Сад (Ф)
Легат Николаја Тимченка	1934-2004 филозоф, књижевни критичар, есејиста, лектор, новинар	Народна библиотека „Радоје Домановић“, Лесковац (Ј)
Легат проф. др Максима Тодоровића	1924-2004 академик, професор на Факултету у периоду 1956- 1989	Библиотека Института за зоологију, библиотека Биолошког факултета, Београд (Ф)
Легат проф. Мирољуба Тодоровића	- филолог	Филолошки факултет, Београд (Ф) Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима

Легат Мире Траиловић	1924-1989 ванредни професор радио режије, редовни професор на ФДУ у Београду (1964-1976), један од оснивача, а затим дугогодишњи управник Атељеа 212, са Јованом Ђириловим 1967. основала Битеф	Библиотека Факултета драмских уметности, Београд (Ф)
Легат Војислава Трбуховића	1930-2015 археолог	Библиотека Археолошког института САНУ (С)
Легат Сергеја Викторовича Троицког	1878-1972 професор Црквеног права	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Добросава Туровића	1935- историчар, публициста, књижевник	Општинска библиотека „Петар Петровић Његош“, Медвеђа (Ј)
Легат проф. др Александра Туцовића	1928-2004 професор, предмети: Дендрологија са фитоценологијом, Генетика са оплемењивањем биљака, Физиологија биљака	Библиотека Шумарског факултета, Београд (Ф)
Ђ		
Легат Живана Л. Ђирића	1912-1992 професор српског језика и књижевности	Народна библиотека, Ужице (Ј)
Легат проф. др Симе Ђирковића	1929-2009 историчар, академик	Филозофски факултет, Београд (Ф) Библиотека одељења за историју

Ф

Легат проф. Михаила Филипа	1915-1989 професор, слависта	Библиотека Филозофског факултета, Нови Сад (Ф) Семинарска библиотека за славистику
Легат Богдана Филиповића	1962-1998 Бегечанин	Библиотека ОШ „Вељко Петровић“, Бегеч (Ш)
Легат Миливоја Филиповића	Легат учитељског брачног пара Миливоја (1871-1941) и Божидарке (1874-1958) Филиповић	Градска библиотека „Владислав Пековић Дис“, Чачак (Ј)
Легат Имре Фраја	1885-1954 доктор правних наука, колекционар нумизматичких, археолошких и историјских предмета	Библиотека Градског музеја, Сомбор (С)

Х

Легат Велимира Т. Хаџи-Арсџића	- теолог	Православни богословски факултет, Београд (Ф)
Легат Богумила Храбака	1927-2010 академик	Универзитет у Новом Саду, Семинарска библиотека Одсека за историју (Ф)

Ц

Легат проф. Велимира Цанића	1916-1988 професор, оснивач Технолошког факултета у Новом Саду	Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, библиотека Департмана за хемију (Ф)
Легат Николе Цвејића	1896-1987 оперски певач, вокални педагог	Библиотека Факултета музичке уметности, Београд (Ф)

Легат др Милана Цветановића	1898-1941 доктор медицине, гинеколог	Народна библиотека „Вук Караџић“, Баточина (Ј)
Легат Милоша Црњанског	1893-1977 песник, романописац, приповедач, драматичар, путописац, есејиста, мемоариста, публициста	Народна библиотека Србије (Н)
Ч		
Легат Веселина Чајкановића	1881-1946 доктор наука, преводац	Народна библиотека Србије (Н)
Легат Светозара Чолића	1907-1977 дипломирани саобраћајни инжењер	Библиотека Саобраћајног факултета, Београд (Ф)
Легат Васа Чубриловића	1897-1990 учесник у Сарајевском атентату, професор БУ, члан САНУ, директор Балканолошког института	Библиотека Балканолошког института САНУ (С)
Џ		
Легат у стварању Милене и Богдана Џувера	1936- Богдан Џувер правник, директор градске библиотеке у Зрењанину, песник	Народна библиотека „Карло Бјелицки“, Сомбор (Ј)
Ш		
Легат проф. др Животе Шешића	- машински инжењер, професор Факултета техничких наука	Централна библиотека Универзитета у Новом Саду (Ф)
Легат Војина Шуловића	1923-2008 академик, професор на Медицинском факултету	Народна библиотека, Куршумлија (Ј)
Легат публицисте и новинара Светислава Шумаревића	1887-1977 публициста, новинар	Библиотека Завичајног музеја, Јагодина (С)
Легат у стварању мр Звонимира Шуњеварића	1934- професор српскохрватског језика	Висока школа струковних студија за васпитаче, Алексинач (Ф)

VII ЗАКЉУЧАК

Различити су начини попуњавања фондова свих типова библиотека, међу њима је обogaћивање фонда легатима свакако посебно по својој специфичности. Чини се да најједноставнији, а уједно најтачнији опис овакве врсте грађе даје Милица Продановић,³⁶⁸ називајући посебне библиотеке, у које свакако убрајамо легате, библиотекама у библиотеци.³⁶⁹ Легате које доспеју у библиотеку карактерише изузетна разноликост како по обиму, значају личности легатора, садржају грађе, тако и по културно-научно-историјској вредности. Приспеће легата у библиотеку прати правна процедура, с обзиром да он представља део или целокупну оставштину дату тестаментом у наслеђе институцији, која иначе, по закону, не би имала право на њега. Након библиотечке обраде легати живе свој „други живот“ у оквирима новог дома. Они представљају праве бисере у фонду сваке библиотеке и према таквој драгоцености се односи на посебан

³⁶⁸Милица Продановић (1897-1992) - Прва управница Универзитетске библиотеке након Другог светског рата (која 1946. године добија назив „Светозар Марковић“)

³⁶⁹Milica Prodanović, „Posebne biblioteke u Univerzitetској biblioteci 'Svetozar Marković' u Beogradu“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* br. 10: 147.

начин који подразумева поштовање личности која је своју дуго година пажљиво формирану заоставштину подарила на корист будућим генерацијама. У највећем броју примера легати пристижу у библиотеку као заокружене целине, али то не мора бити увек тако, те као вид овог начина даривања постоје ткз. легати у стварању, које из различитих разлога дародавци поклањају за живота уз обавезу (уговор) да ће и тестаментом потврдити своју намеру и жељу. Савршени сценарио који засигурно омогућава задовољство и легатора и библиотеке и корисника јесте да се дародавац на време и на адекватан и тачан начин обавести о правно регулисаној процедури и поступцима при поклањању легата и одговорно одмереравање могућности од стране библиотеке којој је легат намењен.

Различити су критеријуми који чине један легат значајним, они се у својој основи могу посматрати из два основна угла: значај саме садржине легата и значај личности која га је оформила. Ову проблематику прецизно сагледава проф. др Александра Вранеш „Поједине библиотеке не садрже у свом фонду стару и ретку књигу, архивску грађу, нити рукописе, а нису ни уско тематски профилисане. Оне су значајне јер одражавају личност која их је формирала, њена интересовања и подручја проучавања; откривају чак и интимни живот сопственика библиотеке, па, понекад, и недовршена дела сачувана у рукопису.“³⁷⁰

Историјски праћен појам легата доводи нас до оних који су се обрели у савременим библиотекама. Кривудасти су, понекад, путеви који воде приватно, с пажњом и љубављу сакупљано, пре свега књижевно благо, до полица и витрина библиотеке. Дајући припадајући значај начинима и разлозима приспећа, већа пажња је ипак посвећена периоду који следи, те су библиотечким оком посматрани легати у окружењу библиотеке, утицај на њен рад, њихов живот, на библиотечку теорију и праксу и кориснике којима су они постали доступни.

³⁷⁰ Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке*, 169.

Како стварање повољног и пожељног општег научно-културног окружења за стварање услова за поспешивање и развој легатарства, тако и одговорност институција према добијеном завештању осликавају свеукупни друштвени однос једног народа и једне државе према својој прошлости и будућности. Сходно томе, однос према легатима и легатарству може се посматрати као национална медаља са две стране, при чему се с једне стране налази индивидуални, лични однос појединца, а са друге с рж друштвеног бића једног народа.

Излазећи у сусрет савременој библиотеци морамо се запитати, пре свега, да ли она тежи томе да постане пуки информациони пункт и да ли се потпуно удаљила и одродила од првих библиотека, попут оне у Египту на чијем је су прочељу биле записане речи „Радионица за лечење душе“,³⁷¹ или како је Добросав Ружић у својој књизи *О библиотекама* превео овај натпис „Лежбеница душе“.³⁷² Овај назив, може се слободно рећи сажети опис, за библиотеке мр Светлана Мироч³⁷³ наводи баш разматрајући појам легата. Сваком добронамерном и професионалном библиотекару данашњице јасно је да је одговор на овакво питање констатација да је будућност ни у чему другом до у споју ове две суштинске функције библиотеке. Легати су пречица до душе библиотеке. Они имају компоненту личног, људског, националног, блиског. Легати су, из ове визуре посматрано, представљају камен мудрости стаменог темеља спознаје и знања сваког фонда, сваке библиотеке. Легати чувају и гаје информације о прошлости и информације за будућност. Легати, као и библиотеке, дакле, имају и душу и информацију.

Разматрало се кроз историјски преглед, кроз правну теорију и библиотечку праксу, какав је правни и стручни однос према легатима у

³⁷¹ Натпис на латинском гласи „Medica animae officina“.

³⁷² Д. М. Ружић, *О библиотекама* (Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1901).

³⁷³ Објашњење појма даје и мр Светлана Мироч у ауторском тексту „Библиотека – лежбеница душе“ где наводи да је лежбеница место где се лечи, опоравља, оздрављава, лековито место. Доступно на https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=476 (преузето 5. 6. 2013).

библиотекама. Одговарало се на питање да ли смо свесни његове функције и значаја, да ли умемо да га ценимо и чувамо или смо друштвено немарни и несвесни какво богатство он носи са собом.

На основу свега наведеног у раду и након прегледа основних индикатора стања библиотечке мреже у Србији може се донети закључак који се односи на правну регулативу и на основне услове који се морају спровести и омогућити да би се створило повољна клима за живот легата на тлу савременог библиотекарства. Библиотечко право штуро се бави легатима, а општа правна регулатива у основи третира легат као део наследног права. Решење које би допринело правилном и стручном третману легата у библиотеци (и у другим институцијама) и које би помогло библиотекарима и заштитило легат било би доношење посебног „Закона о легатима“, који би представљао подзаконски акт „Закона о културним добрима“. Услови који се морају у најскорије време створити, а који би за циљ имали да побољшају постојећи живот легата у библиотекама и да допринесу уношењу реда у ову проблематику јесу бројни, јер је теоријски и практично ово поље деловања запуштено, али након подробне анализе долази се до закључка да треба кренути од следећа четири: 1) успостављање јединственог регистра легата у Србији, који би садржао и попис легата у библиотекама;³⁷⁴ 2) на основу регистра вршење класификације легата као предуслов планске и систематске дигитализације; 3) обављање опште и свеобухватне стручне анализе стања легата (са прецизирањем проблема и потреба) која би укључивала и попис легатора и 4) најважније, може се рећи круцијално – стварање стратегије за ревитализацију легата у оквирима дугорочног националног плана који би прецизно дефинисао третман легата.

³⁷⁴ Допринос оваквом регистру може да чини и попис који представља део овог рада, за сада једини те врсте који је познат, али ова тачка услова подразумева регистар који би званично и стручно сачинила репрезентативна установа. Регистар би морао да буде редовно ажуриран, као део обавезе библиотека и других институција у Србији, морао би да буде свеобухватан, употпуњен основним подацима о легатору и пре свега подробним подацима о садржају и вредности (културној и материјалној) грађе која се у њима налази.

Рад *Легат у библиотеци* осветљава појам овог значајног дела фонда сваке библиотеке из свих углова који су се сматрали релевантним, корисним и сврсисходним. Сваки сегмент анализе тежио је не само да детектује проблематику, већ и да понуди могућа решења. Та решења некада су дата као директна, а понекад кроз закључке који могу да осветле пут ка регулисању или побољшању конкретних околности или ситуација. Прилози раду, објашњени у уводу, дају могућност доношења личних закључака. То им је и основна сврха. Већ у иницијалној фази рада било је јасно да се улази у несређен, донекле хаотичан, свет непотпуних правних и библиотечких норми. Анализом стручне литературе и теренским радом потврдило се такав априори став, али се из тога могао извести закључак да решење општег стања легата у библиотекама у Србији зависи од заједничког рада појединаца, ентузијаста и друштвено-правне климе која би такав рад омогућила. А то, тако постављено и сагледано, представља управо суштину и легата уопште, и оних у библиотекама. Значај и функција легата јесте баш у томе – у споју ентузијазма појединца (легатора) и регулисаних друштвених и струковних околности установе која га чува (легатара). Позитиван став црпи се из вере и наде у карику коју чине библиотекари у читавом ланцу на који се каткад може, а каткад не може утицати из библиотечке позиције. Пре свега посвећени библиотекари морају удружити своје снаге у намери да легат добије друштвену пажњу каква му приличи и која је у складу са његовим значајем.

За поједине библиотеке склоније прагматизму него професионализму, емоцијама, осећају захвалности и научно-историјске корисности, на више места и на више начина указано је на то да легати у значајном броју случајева превазилазе локални значај и да уз добро осмишљени подстицај, било културни, туристички, било економски, могу веома да допринесу добробити целокупне заједнице и да кроз такве активности и финансијски оправдају своје постојање.

Нису се случајно у истом поглављу овог рада нашли прошлост и будућност, историја и дигитализација. Горке лекције којима нас је

подучила историја говоре нам да је јалова она будућност која нема дубок корен у прошлости коју је разумела, уважила и прихватила. Иако је фокус савременог библиотечног теоријског рада, показује се на многобројним семинарима и конференцијама, сасвим оправдано у пољу аутоматизације и дигитализације, оне немају тежину и значај који треба уколико не узима у поље својих интересовања прошлост библиотека, значај и функције посебних и завичајних фондова. Квантитативним обимом и квалитативним утицајем научних и стручних радова који би решили оне проблеме у библиотекама који су наслеђени, ствара се плодно тло за све подразумеване послове које доноси модерно доба библиотекарства. Речником лартпурлартизма исказано, дигитализација ради дигитализације нема суштину. С друге стране, дигитализација која доноси кориснику потребну информацију на сваком месту, у било које време, а која притом за сврху има доступност грађи и заштиту прошлости је непроцењива.

Рад *Легат у библиотеци* жели својим настанком и примером да пробуди свест о историји, будућности, традицији, култури, снази библиотекара, општим вредностима и значају легатарства, функцији и сврси легата и богатству наслеђа уопште. Кроз поштовање онога што нам је остављено желело је да се укаже на прикривени, али постојећи потенцијал Србије. На срећу, наша земља богата је узорима на које можемо и треба да се угледамо. Заступајући тезу да је сваки појединац који је завештао свој рад будућим поколењима неизбрисиво и зачајно допринео равоју друштва, жеља је да се овим радом да допринес појединца, библиотекара, подстицању библиотечке заједнице да се темељније и преданије заокупи темом легата у библиотекама. Уједињени напори доводе до жељених резултата. Уједињена и фокусирана струка доводи до библиотека у каквим желимо да стварамо и радимо. Преданост и стручност у овом сегменту библиотечно-информационе делатности подсетиће да нас наши преци и наш рад чине оним што јесмо – на личну, професионалну и друштвену добробит.

VIII ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

1. Avramović, Zoran. „Legati u kulturi Beograda: stanje, problemi i moguća rešenja“. *Kultura* br. 93/94 (1994): 214-224.
2. Andrić, Ivo. *Na Drini ćuprija* Zrenjanin: Sezam book, 2006.
3. Arbeitsgemeinschaft der Kunst – und Museumsbibliotheken (AKMB). <http://www.arthistoricum.net/netzwerke/akmb/> (preuzeto 28. 10. 2013).
4. Арбутина, Нада и Станка Јовичић. „Практични и научни значај очувања легата“. У *Дигитализација културне и научне баштине*. Уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић и Гвен Александер. 241-256. Београд: Филолошки факултет; Вичита: Универзитет Емпорија; Београд: Народна библиотека Србије, 2012.
5. Бабовић, Мирјана, Светлана Јанчић и Бранка Булатовић. *Алфаветски каталози*. Београд: Народна библиотека Србије, 1991.
6. Вараћ, Драган. *Zbirka propisa o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama*. Београд: Minel-Privredno finansijski vodič, 1986.
7. Бараћ, Драган. *Кратка историја књиге*. Београд: Нолит, 2008.
8. Бараћ, Драган. *Право у области књиге*. Београд: Народна библиотека Србије, 2014.
9. Besarović, Vesna. *Intelektualna svojina: industrijska svojina i autorsko pravo*: 4. dopunjeno i izmenjeno izd. Београд: Правни факултет Универзитета; V. Besarović, 2005.
10. Библиотекарско друштво Србије. „Етички кодекс библиотекара Србије (нацрт)“. http://bds.rs/wordpress/?page_id=22 (преузето 29. 9. 2013).
11. Билбија, Биљана. *Основи библиотекарства*: 1. изд. Бања Лука: Глас српски; Графика, 2004.
12. Благојевић, Борислав Т. и Оливер Антић. *Наследно право*: 19. допуњено изд. Београд: „Номос“, 1991.
13. Borgman, Kristin L. *Od Gutenbergova izuma do globalnog informacijskog povezivanja: pristup informaciji u mrežnom svijetu*. Lokve: Naklada Benja; Zadar: Gradska knjižnica, 2002.
14. British Library. “Explore the British Library”. [http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=moreTab&ct=display&fn=search&doc=MBrhe14008&indx=2&recIds=MBrhe14008&recIdxs=1&elementId=1&renderMode=poppedOut&displayMode=full&rbrVersion=&dscnt=0&vl\(488279563UI0\)=sub&vl\(1423900464UI1\)=all_items&scp.scps=scope%3A%28BLWEBSITE%29&tab=website_tab&dstmp=1443040095003&vl\(freeText0\)=library%20Privilege&vid=BLVU1&mode=Basic](http://explore.bl.uk/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=moreTab&ct=display&fn=search&doc=MBrhe14008&indx=2&recIds=MBrhe14008&recIdxs=1&elementId=1&renderMode=poppedOut&displayMode=full&rbrVersion=&dscnt=0&vl(488279563UI0)=sub&vl(1423900464UI1)=all_items&scp.scps=scope%3A%28BLWEBSITE%29&tab=website_tab&dstmp=1443040095003&vl(freeText0)=library%20Privilege&vid=BLVU1&mode=Basic) (преузето 25. 10. 2014).
15. Брзуловић-Станисављевић, Татјана. „Управљање дигиталним правима“. У *Хоризонти светског и европског библиотекарства у*

- дигиталном добу*: Конференција Библиотекарског друштва Србије, 37-55. Београд: Библиотекарско друштво Србије, 2012.
16. Brković, Ljiljana. *Predmetna klasifikacija – predmetni katalog*. Београд: Народна библиотека Србије, 1997.
 17. Bukumirović, Srbislav. *Osnovi informatike*: (skripta za polaganje stručnog ispita): prva neredigovana i neautorizovana verzija: 2. izmenjeno i dopunjeno izd. Београд: Народна библиотека Србије, 2001.
 18. Булајић, Весна. *УДК у теорији и пракси: приручник за библиотекаре*. Београд: Hesperiaedu, 2009.
 19. Вејиновић, Славко. *Задужбинарство код Срба*. Београд: Вукова задужбина; Нови Сад: Прометеј, 2012.
 20. Verona, Eva. *Abecedni katalog u teoriji i praksi*: 2. prerađeno izd. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1971.
 21. Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1, Odrednice i redalice*: Pretisak. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.
 22. Вранеш, Александра, *Високошколске библиотеке*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Конзорцијум ТЕМПУС пројекта УМИ Јеремија 16059-2001, 2004.
 23. Вранеш, Александра и Љиљана Марковић. *Од рукописа до библиотеке: појмовник*: 2. допуњено изд., 135. Београд: Филолошки факултет, 2008.
 24. Вранеш, Александра. *Нишка народна библиотека: документ и свакодневица* Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“, 2004.
 25. Vuјanić, Milica i dr. *Rečnik srpskoga jezika*: Izmenjeno i popravljeno izd., 616-617. Novi Sad: Matica srpska, 2011.
 26. Вукићевић, Дејан. *Завичајни фондови*. Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2011.
 27. Вучковић, Жељко. *Ка савременој библиотеци*. Нови Сад: Библиотека Матице српске.
 28. Гардашевић, Станислава. *Метаподаци*. <https://prezi.com/22fykjui2yve/metapodaci/> (преузето 14. 5. 2014).
 29. Гароња, Славица, аутор поставке и каталога. *Дом Војислава М. Јовановића* (каталог). Београд: УБСМ, 1988.
 30. Гароња, Славица, ауторка изложбе и каталога. *Шест векова Косовске битке* – каталог изложбе у Дому Војислава М. Јовановића Марамбоа. Београд: УБСМ, 1990.
 31. Глигоријевић, Станија. „Библиотеке легати и посебне збирке Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић' у Београду“. *Библиотекар* 40, 3-4 (1988): 33-41.
 32. Глумац, Дивна. *Предметни каталог у библиотеци општег типа*: 2. изд. Београд: Народна библиотека Србије, 1986.

33. Гордић, Гордана и Илија Николић. *Породица Мате и Јулке Јовановић*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Дом Војислава Јовановића, Одељење за народну књижевност, 1988.
34. Град Београд. Секретаријат за културу. <http://www.beograd.rs/cms/view.php?id=1996> (преузето 22. 1. 2015).
35. Grubačić, Kosta. *Enciklopedijski leksikon bibliotekarstva*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1964.
36. D.B.M. „Legati kao eksponati“. <http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:473621-Legati-ka-eksponati> (preuzeto 16. 1. 2014).
37. Dizdar, Senada. *Metapodaci i digitalni objekti u muzejskom okruženju*. <http://elibrary.matf.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/2040/023%2520DIZDAR.pdf?sequence=1> (preuzeto 14. 4. 2013).
38. „Договор о спровођењу јединствене политике прихватања, чувања, одржавања и излагања поклона и легата“. *Службени лист града Београда* бр. 6 (1982): 417-418
39. „Др Војислав М. Јовановић – љубитељ старих и ретких књига“. *Библиотекар* бр. 6 (1970).
40. Đokić, Nada. *Zaštita i čuvanje bibliotečkog materijala*. Novi Sad: Biblioteka Matice srpske, 1980.
41. Europeana, <http://www.europeana.eu/>; *Digital repositories for small memory institutions and Cooperation with Europeana via* <http://e-ucionica.nb.rs> (preuzeto jun-septembar 2013).
42. Zajednica biblioteka univerziteta u Srbiji. „Adresar biblioteka“. <http://zbus.rs/lat/index.php?a=adresar&b=latinica> (preuzeto 24.3.2015).
43. „Закон о ауторском и сродним правима“. *Службени лист СРЈ* бр. 24 (1998).
44. „Закон о библиотекама“. *Службени гласник НРС* бр. 48 (1960).
45. „Закон о библиотекарству“. *Службени гласник СРС* бр. 15 (1965).
46. „Закон о библиотекарству“. *Службени гласник СРС*, бр. 19 (1966).
47. „Закон о библиотечко-информационој делатности“. *Службени гласник РС* бр. 52 (2011). <http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-izoblasti-kulture/-zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti> (preuzeto 12. 2. 2013).
48. „Закон о библиотечкој делатности“. *Службени гласник СРС* бр. 47 (1977).
49. „Закон о библиотечкој делатности“. *Службени гласник СРС* бр. 6 (1990).
50. „Закон о библиотечкој делатности“. *Службени гласник СР Србије* бр. 34 (1994).
51. „Закон о библиотечкој делатности“. *Службени гласник РС* бр. 101 (2005).

52. „Закон о задужбинама и фондацијама“. *Службени гласник РС* бр. 99 (2011).
53. „Закон о заштити културних добара“. *Службени гласник РС* бр. 71 (1994).
54. „Закон о култури“. *Службени гласник РС* бр. 72 (2009). www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon_o_kulturi (преузето 3. 2. 2013).
55. „Закон о културним добрима“. *Службени гласник РС* бр. 71 (1994).
56. „Закон о наслеђивању“. *Службени гласник РС* бр. 46 (1995).
57. „Zakon o obligacionim odnosima“. *Sl. list SFRJ* br. 29 (1978), 39 (1985), 45 (1989) – odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ* br. 31 (1993) i *Sl. list SCG*, br. 1 (2003) – Ustavna povelja.
58. „Закон о основама својинскоправних односа“. *Sl. list SFRJ* br. 6 (1980) i 36 (1990), *Sl. list SRJ* br. 29 (1996) i *Sl. glasnik RS*, br. 115 (2005) – dr. zakon.
59. „Закон о стандардизацији“.
<http://www.iss.rs/images/upload/LowOnStandardization.pdf> (преузето 24. 11. 2010).
60. „Закон о старој и реткој библиотечкој грађи“. *Службени гласник РС* бр. 52 (2011). <http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/zakon-o-staroj-i-retkoj-biblioteckoj-gradji> (преузето 3. 2. 2013).
61. Захвалност Народне библиотеке Србије поклонодавцима у 2014. години. <https://www.nb.rs/events/event.php?id=27318> (преузето 14. 4. 2014).
62. *Informatologia Yugoslavica*: Reprint izd. God. 1, br. 1/4 (1969).
63. ISMN: Национална ISMN агенција Србије. <https://www.nb.rs/pages/article.php?pf=1&id=1187&url=%2Fpages%2Farticle.php%3Fpf%3D1%26id%3D1187>, (преузето 22. 12. 2014).
64. IFLA. „Етички кодекс за библиотекаре и информационе стручњаке“.
<http://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/serbiancodeofethicsfull.pdf> (преузето 22. 2. 2013).
65. IFLA. *Манифест за библиотечку статистику*. <http://www.ifla.org/files/assets/statistics-and-evaluation/publications/library-statistics-manifesto-sr.pdf> (преузето 24. 6. 2013).
66. IFLA. *IFLA/UNESCO Манифест за дигиталне библиотеке*.
<http://www.ifla.org/files/assets/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-sr.pdf> (преузето 24. 5. 2012).
67. I. H. *Biblioteka dr Miomira Popovića*. Prijepolje: Matična biblioteka „Vuk Karadžić“.
68. Janković, Ljubica S, *biografija* <http://www.folklo.rsrbija.org/index.html> (preuzeto 24.11.2012)

69. Јанчић, Светлана. „Алфabetски каталог завичајног фонда“. У *Стање и перспективе развоја завичајних фондова*: зборник радова са саветовања библиотекара Србије одржаног 14. и 15. децембра 2000. године у Чачку. Уредник Даница Оташевић. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић-Дис“, 2004.
70. Јованов, Јасна. „Легати у Србији“. *Рад Музеја Војводине* бр. 52 (2010): 257-269.
71. Јокановић, Владимир, Fahrudin Kalender, Emil Popović i Miloš Stojanović. *Bibliotekarski leksikon*. Beograd: Nolit, 1984.
72. Јокановић, Владимир, Emil Popović i Miloš Stojanović. *Mala jugoslovenska enciklopedija bibliotekarstva*. Beograd: Nova knjiga, 1988.
73. Јокановић, Владимир. *Savremeni bibliotekar i čitalac*. Beograd: Sloboda, 1983.
74. Клајн, Иван и Милан Шипка. *Велики речник страних речи и израза*: 2. (доштампано) изд. Нови Сад: Прометеј, 2007.
75. Кљајић, Мирјана и Негован Кљајић. *Правни систем заштите културних добара у Србији*. Београд: Службени гласник, 1996.
76. Ковачевић, Ljiljana, Vesna Injac i Dobrila Begenišić. *Bibliotekarski terminološki rečnik: englesko-srpski, srpsko-engleski*, 442. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, 2004.
77. Ковачевић, Ljiljana, Dobrila Begenišić i Vesna Injac-Malbaša. *Rečnik bibliotekarstva i informacionih nauka [Elektronski izvor]: srpski, engleski, nemački*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2014. <http://rbi.nb.rs/sr/home.html>. (preuzeto 24. 12. 2014).
78. Крећ, Милан и Ђуро Павић. *Коментар Закона о наслеђивању*: (са судском праксом). Zagreb: Narodne novine, 1964.
79. Lancaster, F. W. *Libraries and Librarians in an Age of Electronics*. Arlington: Information Resources Press, 1982.
80. Марић, Владимир. *Дигиталне иконе*. <http://www.seecult.org/vest/intelektualna-svojina-u-informacionom-drustvu> (преузето 13. 12. 2014).
81. Марковић, Миодраг Ст. *Кратки водич кроз право интелектуалне својине*. Београд: АТЦ, 2011.
82. Марковић, Миодраг Ст. *Општи увод у право интелектуалне својине*. http://www.zis.gov.rs/upload/documents/pdf_sr/pdf/seminari/6nov2007_uvod_u_pravo_is.pdf (преузето 24. 1. 2012).
83. Марковић, Пера. *Коментар Закона о ауторском и сродним правима*. <http://www.naled-serbia.org/sr/regulations/index/10> (преузето 11. 11. 2012.)
84. *Међународни стандард за библиотечку статистику*. https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1376 (преузето 24. 6. 2013).
85. *Merriam-Webster*. “Bequest”. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/bequest> (preuzeto 22. 2. 2015).

86. Miladinović, Snežana. *Legat – kroz pravnu nauku i zakonodavstvo*. Beograd: Zadužbina Andrejević, 2000.
87. Милачић, Душан. *Предметни каталог: упутства за израду*. Београд: Научна књига, 1950.
88. Milosavljević, Vesna. „Интелектуална својина у информационом друштву“. <http://www.seecult.org/vest/intelektualna-svojina-u-informacionom-drustvu> (preuzeto 13. 12. 2014).
89. Мироч, Светлана. „Библиотека – лежбеница душе“, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=476 (преузето 5. 6. 2013).
90. Мирчов, Светлана. „Библиотеке целине и библиотеке легати“. *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 6, бр. 1 (2004): 11-16.
91. Народна библиотека Србије. „Адресар библиотека“. http://www.nb.rs/for_librarians/directory.php (преузето 1.2.2015).
92. Николић, Илија. *Др Војислав М. Јовановић: 1884-1968: биографија радова*. Београд: Илија Николић, 1969.УБСМ: П8966
93. Николић, Илија. *Др Војислав М. Јовановић: 1884-1968*. Београд: издање аутора, 1969.
94. NISO. *A Framework of Guidance for Building Good Digital Collections: 3rd edition, December 2007*. <http://www.niso.org/publications/rp/framework3.pdf> (preuzeto 22. 8. 2013).
95. „Одлука о Градској управи града Београда“, чл.64. Службени лист града Београда бр. 39 (2008). <http://www.beograd.rs/download.php/documents/odlukaogu.pdf> (преузето 22.1.2015).
96. Пејовић, Александар. „Поступак и критеријуми за прихватање легата“: преглед: интерни документ“. Београд : Народна библиотека Србије, 1985.
97. Поповић, Емил В. *Стручни каталог* Београд: Народна библиотека Србије, 1982.
98. Поповић, Олга. „Чување и вођење посебних фондова“. *Библиотекар* 24, 5 (1972): 650-654
99. „Правилник о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора, као и о вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима“. *Службени гласник РС*, бр. 47 (2013).
100. „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности“. *Сл. гласник РС* бр. 39 (30. април 2013).
101. Прелић, Велибор. „Легати и библиотечке целине у Народној библиотеци Србије“. *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 13, бр. 1 (2012/2013): 157-164. https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4116 (преузето 24. 3 2014).

102. Prodanović, Milica. „Posebne biblioteke u Univerzitetској библиотеци 'Svetozar Marković' u Beogradu.“ *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* br. 10: 147
103. Радовић, Слободан. „Легати и фондови – део завичајне културне баштине“. У *Стање и перспективе развоја завичајних фондова*, 97-103. Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2004.
104. Радосављевић, Вера. *Заштита и чување библиотечке и архивске грађе*. Београд: Народна библиотека Србије, 1981.
105. *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Књ. 5. Београд: Institut za srpskohrvatski jezik, 1968.
106. *Risk Assessment for Digitization Projects*. <http://www.jiscdigitalmedia.ac.uk/guide/risk-assessment-for-digitisation-projects> (preuzeto 24. 4. 2014).
107. Ристић, Душанка и Надежда Петронић. *Инвентарисање библиотечке грађе*. Београд: Народна библиотека Србије, 1998.
108. Rodriguez, Javier. *A Brief History of Roman Libraries*. <http://www.roman-empire.net/articles/article-005.html> (preuzeto 22. 10. 2014).
109. Ружић, Д. М. *О библиотекама*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1901.
110. „Српска дечја дигитална библиотека“. http://digitalna.nb.rs/sf/NBS/Knjige/Srpska_decja_digitalna_biblioteka/ (preuzeto 29.9.2014).
111. Стаматовић, Десанка. *Историја српске културе* http://www.rastko.org.rs/isk/isk_19c.html (preuzeto 16.02.2014)
112. Стаматовић, Десанка. „Методска упутства за формирање и вођење завичајних фондова у општинским народним библиотекама“. *Глас библиотеке* бр. 11 (2004): 15-40. Доступно и на: http://www.cacak-dis.rs/elektronska_izdanja/Glas_biblioteke_11/desanka_stamatovic.html.
113. *Статистички годишњак Србије за 2012. годину*. <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2012/pdf/G20122007.pdf> (preuzeto 10.10.2014).
114. Stefanović, Mila. „Istorija Narodne biblioteke u Kragujevcu od osnivanja do 2000. godine“. Doktorska dis. Београд: (М. Stefanović), 2003
115. *Still Images: Copyright and Digital Media*. <http://www.jiscdigitalmedia.ac.uk/> (preuzeto 24. 10. 2014).
116. „Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године“. *Сл. гласник РС* бр 51 (2010).
117. Tanner, Simon. *Handbook on Cost Reduction in Digitisation*. http://www.minervaeurope.org/publications/CostReductioninDigitisation_v1_0610.pdf (preuzeto 16. 4. 2013).
118. Тендјер, Александра. „Стандардизација у Србији, библиотекарство и дигитализација“. *Глас библиотеке* бр. 20 (2014): 45-59.

119. Тодић, Миланка и Дејан Ајдачић, прир. *Фотографије Војислава Јовановића: 1901-1941*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 1997.
120. Todorović, Slobodanka i Gordana Šaponjić-Košutić. *Uputstvo za korišćenje tablica UDK: 2. izmenjeno izd.* Београд: Narodna biblioteka Srbije, 2004.
121. Трифуновић, Богдан. „Дигитализација библиотечке грађе и нове перспективе завичајне баштине“. *Глас библиотеке* бр. 17 (2010): 7-20.
122. *The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*. <http://www.openarchives.org/OAI/openarchivesprotocol.html> (преузето 14. 5. 2014).
123. Ćosić, Pavle i saradnici. *Rečnik sinonima*. Београд: Kornet, 2008.
124. UNESCO. *Teaching Package on Standardisation in Information Handling*. <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000923/092353eb.pdf> (преузето 7. 7. 2013).
125. *Универзална декларација о људским правима*. http://www.poverenik.rs/images/stories/Dokumentacija/54_ldok.pdf; <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Introduction.aspx> (преузето 25. 1. 2014).
126. *Универзална децимална класификација. 1, Абecedни предметни регистар: А – О: 1. српскохрватско средње изд.* Београд: Југословенски библиографско-информацијски институт YUBIN, 1992.
127. *Универзална децимална класификација. 2, Абecedни предметни регистар: П – Ž: 1. српхрв. средње изд.* Београд: Југословенски библиографско-информацијски институт YUBIN, 1992.
128. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“. <http://www.unilib.rs/> (преузето 22.8.2015).
129. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“. Електронски каталог. <http://unilib.rs/pretraga/katalog/> (преузето 15.1.2015).
130. „Упутство о начину рада библиотека са корисницима“. *Службени гласник РС* бр. 96 (2012).
131. „Упутство о ревизији и отпису библиотечке грађе“. *Службени гласник СР* бр. 34 (1994).
132. Federal Agencies Digitization Guidelines. *Digitization Activities – Project Planning and Management Outline – Initiative*. <http://www.digitizationguidelines.gov/guidelines/DigActivities-FADGI-v1-20091104.pdf> (преузето 15. 5. 2013).
133. Filipi Matutinović, Stela. „Аutorsка права за библиотекаре: практична примена“. <http://zbus.rs/pdf/Autorska%20prava%20za%20bibliotekare%20Zajednica.pdf> (преузето 30. 1. 2014).

134. Филиповић, Драган. „Закон о библиотекама НР Србије: извод из реферата на Годишњој скупштини друштва библиотекара НРС“. *Библиотекар* Год. 13, бр. 1/3 (1961): 125-130.
135. Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду. „Правилник о легатима и поклон библиотекама“. http://www.ff.uns.ac.rs/fakultet/savet_sednice/2sednica2013/7-Pravilnik_o_legatima.pdf (преузето 11.11. 2013).
136. Folkosrbija.org. <http://www.folkosrbija.org/index.html> (преузето 15.3. 2013).
137. Hodge, Gail. *Metadata made simpler: A Guide for Libraries*. http://www.niso.org/news/Metadata_simpler.pdf. (преузето 25. 3. 2010).
138. Cole, T. W. *Creating a Framework of Guidance for Building Good Digital Collections*. <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/955/876> (преузето 14. 4. 2013).
139. Cole, T. W. *Principles for Good Metadata (Creating a Framework of Guidance for Building Good Digital Collections)*. <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/955/876> (преузето 24. 1. 2014).
140. Cornell Universiti Library. *Moving Theory into Practice, Digital Imaging Tutorial*. <https://www.library.cornell.edu/preservation/tutorial/contents.html> (преузето 24. 1. 2014).
141. Crews, Kenneth. *Study on Copyright Limitations and Exception for Libraries and Archives*, (WIPO). http://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=109192/ (преузето 30. 1. 2014).
142. Choudhary, P. K. "Tools and Techiques for Digital Conversion". U *Developing Sustainable Digital Libraries: Socio-Technical Perspectives*, 64-89. <https://books.google.rs/books?id=94NqUbp00oMC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (преузето 14. 5. 2014).
143. Čajkanović, Veselin. *Florilegium latinum in usum scholarum*, Belgradi: Zadužbina Luke Ćelovića-Trebinjca, 1940.
144. Чанковић, Јасна. „Историјски развој, организација и пословање Одељења народне књижевности Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић': интерни документ“. Београд: НБС, 2001.
145. Čanković, Jasna, Sunčica Glišić i Vera Petrović. „Legat Vojislava M. Jovanovića-Maramboa kao deo kulturne baštine Univerzitetske biblioteke 'Svetozar Marković'“. U *Partnerstvo u digitalnom dobu: 3. Međunarodna konferencija BAM Evropske smjernice za saradnju biblioteka, arhiva i muzeja*, Sarajevo, 16-17. oktobar 2009. 109-113. Sarajevo: Asocijacija informacijskih stručnjaka – bibliotekara, arhivista i muzeologa, 2011.
146. Шекуларац, Владимир и Драгица Јанковић. *Библиотеке Србије: водич*. Београд: Народна библиотека Србије, 2001.

147. Шекуларац, Владимир. „Мрежа јавних библиотека Србије у периоду од 2000. до 2013. године. https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4094 (преузето 24. 2. 2014).
148. Шокица Шуваковић, Новка. „Дигитализација у библиотекама“. У *Дигиталне колекције у библиотекама Србије: зборник радова: Дани матичних библиотека Србије 2014* Библионет. Главни и одговорни уредник Светлана Јанчић. Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Нови Сад: Градска библиотека, 2014.

IX ПРИЛОЗИ

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

Б

А

- Аврамовић, Зоран 200, 237
Адамс, Џон Квинси 2
Ајдачић, Дејан 227
Александер, Гвен 187
Алексијевић, Првослава 239
Анастасијевић, Драгутин 243
Андрејевић, Ђорђе Кун 243
Андрић, Иво 192, 195, 219
Антић, Оливер 114
Атанасијевић, Младен С. 243
Атанацковић, Платон 239
Аћимовић, Вукадин 243
Ациган, Љубица 243
Ацић, Сретен 243
- Бабић, Саво 243
Бабовић, Мирјана 80
Бајић, Станислав 239
Бандић, Душан 244
Баранин, Душан 244
Бараћ, Драган 31-33, 49, 170
Бауринг, Џон 218
Бацковић, Добрила 244
Бегенишић, Добрила 291
Бељански, Миленко 48
Бељански, Павле 48
Берић, Берислав 239
Бернерс-Ли, Тим 140
Бесаровић, Весна 47
Билбија, Биљана 60, 64, 70
Бихали, Ото 244
Благојевић, Борислав Т. 114
Богдановић, Коста, 244
Богишић, Валтазар 218
Богосављевић, Срђан 244
Божич, Иван 192
Бојић, Милорад 244
Боргман, Кристин 140-141
Боројевић, Катарина 239
Боројевић, Славко 239
Босиљ, Илија 200
Бошковић, Ђурађ 245
Бошњак, Срето 244

Брзуловић-Станисављевић,
Татјана 169
Брковић, Љиљана 81
Брукнер, Богдан 245
Букумировић, Србислав 125
Булајић, Весна 81
Булатовић, Бранка 80
Бургић, Ненад 245

В

Вајганд, Вилим 245
Веиновић, Стеван 245
Вејиновић, Славко 118, 120
Величковић, Владимир 246
Вељовић, Владимир 245
Верона, Ева 70, 80
Вертеши, Карољ 241, 245
Веселиновић, Весимир 246
Винавер, Станислав 228
Владисављевић, Живко 246
Влајковић, Добрила 246
Видановић, Милан 246
Витезовић, Милован 246
Вители, Карен 246
Водинелић, Владимир 184, 246
Војновић, Ђорђе 246
Воркапић, Славко 247
Вранеш, Александра 12, 28,
47-48, 51, 53, 67, 68, 120, 129,
185, 187, 239, 281
Врећић, Драгомир 247
Вујанић, Милица 10

Вујић, Јоца 48, 231
Вукановић, Бета 192
Вукићевић, Дејан 48-49, 61, 102, 116,
237
Вукићевић, Емилија 247
Вукићевић, Зарија 247
Вукчевић, Александар 228
Вулић, Никола 247
Вучић, Радмило 247
Вучковић, Жељко 127

Г

Гавриловић, Андра 219
Гарашанин, Милутин 247
Гардашевић, Станислава 143
Гароња, Славица 221, 229
Гаспаровић Цихлер, Роберт 192
Гвозденовић, Недељко 192, 200
Геземан, Герхард 218
Глигоријевић, Станија 213
Глигорић, Велибор 248
Глишић, Стеван 248
Глишић, Сунчица 295
Глумац, Дивна 81
Глумац, Душан 248
Глумац, Слободан 248
Гојковић, Боривоје 247
Гордић, Гордана 228
Грабовачки, Добрила 273
Грубачић, Коста 71, 75
Гршковић, Матија 50

Д

- Давидовић, Јован 248
Дебељковић, Бранибор 78, 248
Денковић, Драгиша 248
Деши, Абел 248
Диздар, Сенада 140, 142
Димитријевић, Димитрије 249
Димитријевић, Милан 239
Димитријевић, Миша 239
Димитријевић, Рашко 239
Димић, Иван 249
Додић, Радивоје 249
Домазет, Драган 247
Дреновац, Никола 249
Дудан, Марин 249
Дучић, Јован 219
Душанић, Светозар 192

Ђ

- Ђокић, Нада 84
Ђорђевић, Владимир 72, 249
Ђорђевић, Живојин 249
Ђорђевић, Нада 221
Ђорђевић, Наум 249
Ђорђевић, Тихомир Р. 72-73, 219, 250
Ђукић, Аврам 239
Ђукић, Владислав 250
Ђурић, Балша 250
Ђурић, Милош 81, 218-219, 250

Е

- Ердељан, Милош 250
Ердељановић, Јован 250
Ерцег Марић, Вера 250
Ескић, Милорад 250

Ж

- Жаки, Јожеф 254
Живановић, Бранко 251
Живановић, Ђорђе 251
Живановић, Живан 219
Живановић, Савета 251
Живановић, госпођа 228
Живковић, Даница 251
Живковић, Живан 251
Живковић, Миленко 251
Живковић, Миомир 252
Живојиновић, Светислав 252
Жежел, Бранко 252

И

- Ибровац, Миодраг 252
Ивањицки, Оља 199
Илић, Ђорђе 252
Илић, Јордан 252
Илић, Ристо 252
Ињац Малбаша, Весна 291
Исаиловић, Мара 253

Ј

Јакшић, Милета 253
Јакшић, Павле 253
Јанићијевић, Ненад 170
Јанковић, Даница 16-17, 72, 253
Јанковић, Драгица 237
Јанковић, Колет Д. 253
Јанковић, Љубица 16-17, 72, 253
Јанковић, Милош Б. 253
Јанковић, Сава 253
Јанкулов, Синиша 253
Јанчић, Светлана 66, 80, 129
Јевтић, Милош 254
Јелић, Бранко 254
Јерковић, Вера 254
Јерковић, Јован 254
Јеротић, Владета 254
Јованов, Јасна 122
Јовановић, Аристид 254
Јовановић, Бранислав 254
Јовановић, Василије 239
Јовановић, Војислав М. 212-218,
220-225, 227-234, 254
Јовановић, Јероним 119
Јовановић-Змај, Јован 231, 239
Јовановић, Јулијана Јулка 221, 228
Јовановић, Мата 221, 228
Јовановић, Милан 225
Јовановић, Паја 192
Јовановић, Славка 215-216
Јовичић, Станка 187

Јокановић, Владимир 52, 70, 94, 95
Јоксимовић, Славко 241, 255
Јосић, Радивоје 255
Јосифовић, Стеван 239
Југовић, Стојан 255
Јухас, Ержебет 255

К

Капор, Момо 199
Карађорђевић, Александар II 92
Карађорђевић, Петар I 120
Караулц, Мирослав 255
Караџић, Вук Стефановић 50, 219
Кармин, Ото 230
Карнеги, Ендру 202
Кашанин, Милан 219
Квапил, Душан 255
Квапил, Мирослав 255
Келч, Јакоб 255
Клајн, Иван 70
Клајн, Хуго 255
Клицин, Мита 239
Клицин, Предраг 239
Кљајић, Мирјана 106
Кљајић, Негован 106
Кнежевић, Рајко 256
Ковачевић, Љиљана 11, 18
Кол, Тимоти В. 143
Колендић, Петар 47, 73, 256
Константиновић, Богољуб 256

Коњовић, Петар 192, 256
Копривник, Војко 257
Кораћ, Весна 257
Кочић, Петар 257
Крестић, Василије 256
Креч, Милан 20
Крлежа, Мирослав 219
Кристенсен, Хајнрих 231
Крижанић, Лиза 256
Крижанић, Пјер 220, 256
Крстић, Михаило 256
Крус, Кенет 166
Куруцић Генгелацки, Смиљка 257

Л

Лазаревић, Мирослав 257
Лазих, Бранко 257
Лазовић, Ђорђе 257
Лазовић, Надежда 257
Лалић, Радован 257
Ланкастер, Фредерик Вилфрид
126
Лукић, Владета 258

Љ

Љујић, Тико 258

М

Макарић, Радомир 258
Максимовић, Десанка 258

Максимовић, Светислав 258
Малетин, Марко 239
Мареш, Ервин 258
Марковић, Вида 258
Маринковић, Живан 258
Мариновић, Владимир 192
Марић, Владимир 168-169
Марић, Никол 239
Марић, Сретен 239
Марић Крижанић, Драга 256
Марјановић Вујовић, Гордана 258
Марковић, Вида 258
Марковић, Емилија 192, 259
Марковић, Љиљана 12, 28, 48, 51,
129, 187
Марковић, Љубисав 259
Марковић, Миодраг Ст. 162-163
Марковић, Пера 164-165
Марковић, Радован 192, 259
Марковић, Радомир 259
Марковић, Слободан 200
Марковић, Слободан Ж. 259
Марсенић, Драгутин 259
Матавуљ, Симо 219
Матијашевић, Гордана 262
Матић, Душан 259
Матић, Светозар 239
Медаковић, Дејан 239
Међеши, Љубомир 259
Мезетова, Анита 259
Мијатовић, Ђока 239

Миладиновић, Снежана 45-46,
116
Милановић, Братислав 259
Милатовић, Арса 200
Милатовић, Вера 200
Милачић, Душан 81
Миленковић, Будимир 260
Милетић, Жарко 260
Милицавац, Живан 239
Милић, Анђелка 260
Милић, Миодраг 260
Милићевић, Огњенка 260
Милојевић, Милоје 260
Милосављевић, Бранкица 262
Милосављевић, Весна 174
Милошевић, Мато 260
Милошевић, Миленко 239
Милошевић, Никола 260
Милутиновић, Коста 239
Милутиновић, Милан 261
Милутиновић, Сима Сарајлија
218
Милчетић, Иван 50
Миљковић, Бранко 261
Минић, Милан С. 261
Минић, Оливер 261
Мирков-Богдановић, Нада 205
Мирковић, Бранислав 261
Мирковић, Димитрије 261
Мирковић, Драгољуб 261
Мирковић, Драгутин 261
Мирковић, Јован Ђ. 262

Мирковић, Лазар 262
Мирковић, Мита 261
Мирчов, Светлана 11, 49, 50
Мироч, Светлана 282
Митриновић, Димитрије 262
Митровић, Милица 239
Митровић, Предраг 262
Митровић, Митар П. 262
Михаиловић, Бата 200
Михаиловић, Георгије 262
Михаиловић, Душан 262
Михаиловић, Љиљана 262
Михаиловна Мухина, Ана 263
Михајловић, Борислав 263
Михајловић, Јасмина 291
Михајловић, Миорад 263
Михајловић, Раде 263
Мицкјевич, Адам 218
Мишков, Аврам 263
Мишков, Данилка 263
Момчиловић, Момчило 263
Мразовић, Павица 263
Музалевски, Александар 263
Мурат, Марко 219-220

Н

Нагорни, Миодраг 264
Нађ, Гаврило 264
Наранџић, Данило 264
Недић, Владан 264
Никитовић, Драган 264

Никић, Федор 264
Николић, Илија 217, 221, 228
Николић, Милан 264
Николић, Милен 205, 265
Николић, Филип 119
Ниче, Фридрих 2
Новаковић, Бошко 265
Новаковић, Ђорђе 193
Новаковић, Љубисав 265
Новаковић, Стојан 81, 106, 218,
265
Нушић, Бранислав 192, 219

О

Обрадовић, Доситеј 118, 219
Окар, Никола 265
Олењина, Марина 265
Остојић, Тихомир 239
Отковић, Владимир 239
Отковић, Слободан 266

П

Павић, Милорад 191-192
Павлов, Михаил 266
Павловић, Леонтије 266
Павловић, Радослав 266
Пандуровић, Драгиша 266
Панић, Драгиња 266
Панић, Мирослав 266
Панић-Суреп, Милорад 219

Пантић, Мирослав 216, 221
Папазоглу, Фанул 266
Паунд, Езра 48
Пауновић, Синиша 267
Пашћан, Борислав 267
Пејовић, Александар 28, 51, 113
Пекић, Борислав 196
Перић, Раденко 192
Перовић, Душанка 267
Перовић, Лепосава 240
Перуничкић, Предраг 267
Петрић, Владимир 267
Петровић, Бошко 239
Петровић, Вељко 192-193, 219
Петровић, Вера 295
Петровић, Ђурђица 267
Петровић, Јелисавета Ч. 192
Петровић, Надежда 199-200
Петровић, Ненад 267
Петровић, Растко 199-200, 219-
220
Петронић, Надежда 59
Пешић, Драгић 268
Пешић, Радмила 221
Пешић, Стеван 268
Пилковић Петани, Дора 267
Пјанић, Зоран 268
Попадић, Петар 239
Попов, Душан 239
Поповић, Богдан 219, 220
Поповић, Емил 80
Поповић, Јован 239

Поповић, Коча 240
Поповић, Милијан 268
Поповић, Миломир 186-187, 268
Поповић, Миодраг 268
Поповић, Олга 103
Поповић, Павле 219-220
Поповић, Петар 192
Поповић, Стојанка 269
Пражић, Милан 269
Прелић, Велибор 57, 58, 72-73, 78
Премру, Мирослав 230
Прљевић, Драгутин М. 269
Продановић, Бојана 269
Продановић, Милица 249, 269, 280
Путник, Јован 269
Пупин, Михаило 220

Р

Радичевић, Бранко 218
Радовановић, Милутин 269
Радовановић, Мирослав 269
Радовић, Слободан 103
Радојчић, Ђорђе Сп. 48
Радомировић, Милоје 270
Радосављевић, Вера 84
Радужков, Радомир 239
Разић, Дејан 270
Рајчић, Деса 270
Рајчић, Михајло 270
Ракић, Вићентије 270
Ракић, Драган Урош 270

Ракић, Милан 270
Рибникар, Јара 270
Ристић, Душанка 59
Ристић, Марко 202
Роглић, Стеван 271
Родригез, Хавијер 115
Росандић, Тома 192
Ружић, Добросав М. 282
Русић, Светозар 271

С

Савић, Владимир 271
Савић, Владислав 271
Савић, Кирил 271
Самоловчев, Боривоје 239
Самоловчев, Сузана 239
Сандић, Александар 239
Секулић, Исидора 192, 231, 271
Секулић, Милан 192
Селић, Миодраг 271
Сикимић, Никола 271
Симић, Душан 272
Симоновић, Милутин 272
Скерлић, Јован 219
Сковран, Душан 272
Смодлака, Даринка 192
Сокић, Љубица 272
Славенски Јосип, 272
Слијепчевић, Ђоко 272
Солон 115
Софронијевић, Адам 173-174

Славенски, Јосип 272
Спасић, Живомир 272
Спасић, Крунослав 272
Спенсер, Херберт 2
Спирић, Миодраг 272
Срејовић, Драгослав 273
Сремац, Стеван 120, 219
Стајић, Васа 239
Стаматовић, Десанка 103, 116
Стамболић, Петар 273
Станишић, Боривоје 273
Станковић, Вера 273
Станковић, Милан 273
Станковић, Милић 199
Станковић, Михајло 273
Станковић, Синиша 273
Станојевић, Станоје 219
Станојевић, Ђорђе М. 231
Стевановић, Живадин 273
Стевановић, Радмила 273
Стејић, Јован 218
Стефан Немања 116
Сетефановић, Љубивоје В. 274
Стефановић, Мила 119
Стефановић, Оливера 106
Стијовић, Риста 192
Стојанац, Жарко 274
Стојановић, Гордана 221
Стојановић, Душан 274
Стојановић, Љуба 274
Стојановић, Петар 274
Стојановић, Светозар 274

Стојановић, Милош 291
Стојичић, Ђоко 274
Стојковић, Милутин 274
Стоканов, Радивоје 274
Суботић, Иван 239
Суботић, Јован 192
Суботин, Стојан 239
Сувајџић, Славко 275
Сулавер Раич, Амалија 275

Т

Тадих, Верица 275
Тадих, Јорјо 47, 275
Тадих, Милан 275
Танер, Сајмон 137
Тежак, Божо 124
Текелија, Сава 239
Тендјер, Александра 131
Терзин, Александар 275
Тимченко, Николај 275
Тодић, Миланка 227
Тодоровић, Максим 275
Тодоровић, Миролуб 239, 275
Тодоровић, Слободанка 81
Траиловић, Мира 276
Трбуховић, Војислав 276
Трифунровић, Богдан 101, 130
Троицки, Сергеј
Викторовић 276
Туровић, Добросав 276
Туцовић, Александар 276

Ђ

Ђеловић-Требињац, Лука 189

Ђирилов, Јован 276

Ђирић, Живан Л. 276

Ђирић, владика Иринеј 239

Ђирић, Стеван 239

Ђирковић, Симо 276

Ђосић, Бранимир 192

Ђосић, Павле 10

Ф

Филип, Михаил 277

Филипи Матутиновић, Стела 175

Филиповић, Богдан 277

Филиповић, Божидарка 277

Филиповић, Драган 121

Филиповић, Миленко С. 219

Филиповић, Миливоје 277

Фрај, Имро 277

Х

Хамсун, Кнут 48

Хамураби 115

Харт, Мајкл 128

Хаџи Арсић, Велимир Т. 277

Хоџ, Гејл 142

Храбак, Богумил 277

Ц

Цанић, Велимир 277

Цвејић, Никола 277

Цветановић, Милан 278

Цветков, Ружа 239

Цвијић, Јован 192

Цихлер Гаспаровић, Роберт 192

Црњански, Милош 78, 228, 278

Ч

Чајкановић, Веселин 189, 278

Чанковић, Јасна 213, 218, 224

Чолић, Светозар 278

Чубриловић, Васа 219, 278

Џ

Џонић, Урош 220

Џувер, Богдан 278

Џувер, Милена 278

Ш

Шапоњић-Кошутић, Гордана 81

Шекуларац, Владимир 127, 237

Шешић, Живота 278

Шипка, Милан 70

Шокица Шуваковић, Новка 129

Шуловић, Војин 278

Шумаревић, Светислав 278

Шуњевари, Звонимир 278

РЕГИСТАР БИБЛИОТЕКА У СРБИЈИ КОЈЕ ИМАЈУ ЛЕГАТ(Е) (СА АДРЕСАРОМ)

Попис библиотека је азбучни, на основу имена града у којем се библиотека налази. У оквиру истог града библиотеке су наведене у односу на своје име, не на пун назив.³⁷⁵

(поштански број) МЕСТО Библиотека	Тип библиотеке	Улица и број
А		
(18220) АЛЕКСИНАЦ		
Висока школа струковних студија за васпитаче	високошколска библиотека	Пиварска бб
Јавна библиотека „Вук Караџић“	јавна библиотека	Књаза Милоша 161
Б		
(34227) БАТОЧИНА		
Народна библиотека „Вук Караџић“	јавна библиотека	Његошева 7

³⁷⁵ Пример: Народна библиотека „Вук Караџић“ уазбучена је на основу слова В којим почиње њено име, не на основу слова Н, којим почиње њен пун назив. Библиотеке које немају име у попису се налазе на основу свог пуног назива.

(24300) БАЧКА ТОПОЛА

Народна библиотека „Ержебет Јухас“ (огранак у Старој Моравици)	јавна библиотека	Бориса Кидрича 20 24340 Стара Моравица
Народна библиотека „Ержебет Јухас“ (21411) БЕГЕЧ	јавна библиотека	Главна улица 16
Библиотека ОШ „Вељко Петровић“	школска библиотека	Краља Петра I 38
(26340) БЕЛА ЦРКВА		
Народна библиотека Бела Црква	јавна библиотека	1.октобра 57
(11000) БЕОГРАД		
Библиотека Археолошког института САНУ	специјална библиотека	Кнез Михаилова 35
Библиотека Балканолошког института	специјална библиотека	Кнез Михаилова 35
Библиотека Биолошког факултета	високошколска библиотека	Студентски трг 16
Библиотека Византолошког института САНУ	специјална библиотека	Кнез Михаилова 35
Библиотека Високе здравствене школе струковних студија	високошколска библиотека	Цара Душана 254 11080 Земун
Библиотека Више школе унутрашњих послова	високошколска библиотека	Булевар др Зорана Ђинђића 104
Библиотека Института за испитивање материјала СР Србије	специјална библиотека	Булевар војводе Мишића 43
Институт за заштиту здравља Србије „Др Милан Јовановић Батут“	специјална библиотека	Др Суботића старијег 5
Институт за зоологију, библиотека	специјална библиотека	Студентски трг 16
Библиотека Југословенске кинотеке	специјална библиотека	Кнез Михаилова 19
Библиотека Криминалистичко- полицијске академије	високошколска библиотека	Цара Душана 196 11080 Земун
Библиотека Математичког факултета	високошколска библиотека	Студентски трг 16
Народна библиотека Србије	национална библиотека	Скерлићева 1

Библиотека Правног факултета	високошколска библиотека	Булевар краља Александра 67
Библиотека Православног богословског факултета	високошколска библиотека	Мије Ковачевића 11Б
Библиотека Саобраћајног факултета	високошколска библиотека	Војводе Степе 305
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“	универзитетска библиотека	Булевар краља Александра 71
Библиотека Факултета драмских уметности	високошколска библиотека	Булевар уметности 20
Библиотека Факултета ликовних уметности	високошколска библиотека	Париска 16
Библиотека Факултета музичке уметности	високошколска библиотека	Краља Милана 50
Библиотеке Филолошког факултета	високошколска библиотека	Студентски трг 3
Библиотеке Филозофског факултета	високошколска библиотека	Чика Љубина 18-20
Библиотека Шумарског факултета	високошколска библиотека	Кнеза Вишеслава 1
(19210) БОР		
Библиотека Института за рударство и металургију	специјална библиотека	Зелени булевар 35
Библиотека Техничког факултета	високошколска библиотека	Војске Југославије 12

В

(14000) ВАЉЕВО

Матична библиотека „Љубомир Ненадовић“

јавна библиотека

Војводе Мишића 35

(16210) ВЛАСОТИНЦЕ

Општинска библиотека „Десанка Максимовић“

јавна библиотека

Иве Лоле Рибара 2

(26300) ВРШАЦ

Градска библиотека

јавна библиотека

Светосавски трг 2

Библиотека Више школе за образовање васпитача

високошколска библиотека

Омладински трг 1

Г

(12223) ГОЛУБАЦ

Народна библиотека „Вељко
Дугошевић“

јавна библиотека

Цара Лазара 1

(32230) ГУЧА

Библиотека општине Лучани

јавна библиотека

Трг Слободе бб

Д

(18320) ДИМИТРОВГРАД

Народна библиотека „Детко Петров“

јавна библиотека

Сутјеска 2и

И

(32250) ИВАЊИЦА

Библиотека
„Светислав Вуловић“

јавна библиотека

Венијамина
Маринковића бб

(23320) ИНЂИЈА

Народна библиотека „Др Ђорђе
Натошевић“

јавна библиотека

Трг Слободе 2

(22406) ИРИГ

Библиотека Српска читаоница

јавна библиотека

Рибарски трг 37

Ј

(35000) ЈАГОДИНА

Библиотека Учитељског факултета

високошколска
библиотека

Милана Мијалковића
14

Библиотека Музеја наивне и
маргиналне уметности

специјална
библиотека

Бошка Ђуричића 10

Народна библиотека „Радослав
Никчевић“

јавна библиотека

Кнегиње Милице 2-4

Библиотека Завичајног музеја

специјална
библиотека

Кнегиње Милице 82

К

(23300) КИКИНДА

Народна библиотека „Јован Поповић“ јавна библиотека Српских добровољаца
57

(19320) КЛАДОВО

Библиотека Средње школе „Свети Сава“ школска
библиотека Младост 1

(34240) КНИЋ

Општинска библиотека „Др Драгиша
Витошевић“ јавна библиотека Улица Кнић

(31260) КОСЈЕРИЋ

Народна библиотека „Сретен Марић“ јавна библиотека
Олге Грбић 5

(34000) КРАГУЈЕВАЦ

Народна библиотека „Вук Караџић“ јавна библиотека
Др Зорана Ђинђића
10/3

Библиотека Економског факултета,
Крагујевац високошколска
библиотека Ђуре Пуцара Старог 3

Библиотека ОШ „Јован Поповић“ школска
библиотека Краља Милана IV/14

Библиотека Народног музеја специјална
библиотека Вука Караџића 1

Политехничка школа школска
библиотека Косовска 8

Библиотека Природно-математичког
факултета високошколска
библиотека Радоја Домановића 12

Универзитетска библиотека универзитетска
библиотека Улица слободе бб

(36000) КРАЉЕВО

Гимназија у Краљеву школска
библиотека Доситејева 44

Библиотека Народног музеја (18430) КУРШУМЛИЈА	специјална библиотека	Трг Светог Саве 2
Народна библиотека (12240) КУЧЕВО	јавна библиотека	Карађорђева 18а
Библиотека „Никола Сикимић-Максим“	јавна библиотека	Трг Вељка Дугошевића 30

Л

(14224) ЛАЈКОВАЦ		
Градска библиотека Лајковац (34220) ЛАПОВО	јавна библиотека	Трг Владице Николића 6
Народна библиотека „Слово“ (16000) ЛЕСКОВАЦ	јавна библиотека	Његошева ба
Народна библиотека „Радоје Домановић“ (11317) ЛОЗОВИК	јавна библиотека	Булевар ослобођења 61
Библиотека ОШ „Радица Ранковић“	школска библиотека	Трг првобораца 7

Љ

(14240) ЉИГ		
Градска библиотека Љиг (15320) ЉУБОВИЈА	јавна библиотека	Карађорђева 8
Библиотека „Милован Глишић“	јавна библиотека	Војводе Мишића бб

М

(16240) МЕДВЕЂА		
Општинска библиотека „Петар Петровић Његош“	јавна библиотека	Јабланичка 75

Н

(19300) НЕГОТИН

Народна библиотека „Доситеј Новаковић“, јавна библиотека ЈНА 2

(18000) НИШ

Библиотека Народног музеја специјална библиотека Генерала Милојка Лешјанина 14

Универзитетска библиотека „Никола Тесла“ универзитетска библиотека Кеј Мике Палигорића 2а

Народна библиотека „Стеван Сремац“ јавна библиотека Боривоја Гојковића 9

Библиотека Филозофског факултета високошколска библиотека Тирила и Методија 2

(31320) НОВА ВАРОШ

Библиотека „Јован Томић“ јавна библиотека Карађорђева 36, 31320

(23330) НОВИ КНЕЖЕВАЦ

Народна библиотека „Бранислав Нушић“ јавна библиотека Цара Душана 8

(36300) НОВИ ПАЗАР

Народна библиотека „Доситеј Обрадовић“ јавна библиотека Градски парк бб

(21000) НОВИ САД

Градска библиотека јавна библиотека Дунавска 1

Библиотека Јеврејске општине специјална библиотека Јеврејска 11

Библиотека Музеја Војводине специјална библиотека Дунавска 35-37

Природно-математички факултет, библиотека Департмана за физику високошколска библиотека 2 Трг Доситеја Обрадовића 4

Природно-математички факултет, библиотека Департмана за хемију високошколска библиотека Трг Доситеја Обрадовића 3

Библиотека Филозофског факултета (семинарске библиотеке) високошколска библиотека Др Зорана Ђинђића 2

Централна библиотека Универзитета у Новом Саду	високошколска библиотека	Др Зорана Ђинђића 1
--	--------------------------	---------------------

Централна библиотека Медицинског факултета	високошколска библиотека	Хајдук Вељкова 3
--	--------------------------	------------------

П

(32250) ПАРАЋИН

Народна библиотека „Др Вићентије Ракић“	јавна библиотека	Бранка Крсмановића 47
---	------------------	-----------------------

(12300) ПЕТРОВАЦ НА МЛАВИ

Народна библиотека „Ђура Јакшић“	јавна библиотека	Радета Максимовића 17
----------------------------------	------------------	-----------------------

(18300) ПИРОТ

Народна библиотека Пирот	јавна библиотека	Бранка Радичевића 10
--------------------------	------------------	----------------------

(12000) ПОЖАРЕВАЦ

Библиотека музичке школе „Стеван Мокрањац“	школска библиотека	Кнеза Лазара 1
--	--------------------	----------------

(31210) ПОЖЕГА

Народна библиотека Пожега	јавна библиотека	Хероја Лековића 8
---------------------------	------------------	-------------------

(31300) ПРИЈЕПОЉЕ

Народна библиотека „Вук Караџић“	јавна библиотека	Санџачких бригада 2
----------------------------------	------------------	---------------------

Р

(25253) РАТКОВО

Библиотека ОШ „Ратко Павловић Ђићко“	школска библиотека	Ратка Павловића 4
--------------------------------------	--------------------	-------------------

(22400) РУМА

Градска библиотека „Атанасије“	јавна библиотека	Главна 131
--------------------------------	------------------	------------

(23314) РУСКО СЕЛО

Библиотека ОШ „Глигорије Попов“	школска библиотека	Братства јединства 117
---------------------------------	--------------------	------------------------

С

(11300) СМЕДЕРЕВО

Народна библиотека Смедерево

јавна библиотека

Карађорђева 5

(25000) СОМБОР

Народна библиотека „Карло Бјелицки“

јавна библиотека

Краља Петра I 11

Библиотека Градског музеја

специјална
библиотека

Трг Републике 4

(24000) СУБОТИЦА

Библиотека Грађевинског факултета

високошколска
библиотека

Козарачка 2а

Т

(34310) ТОПОЛА

Народна библиотека „Радоје Домановић“

јавна библиотека

Краљице Марије 4

(15303) ТРШИЋ

Библиотека ОШ „Вукова спомен школа“

школска
библиотека

Тршић бб

Ђ

(35230) ЂУПРИЈА

Народна библиотека „Душан Матић“

јавна библиотека

Милице Ценић 15

У

(31000) УЖИЦЕ

Народна библиотека

јавна библиотека

Трг партизана 12

Библиотека Учитељског факултета

високошколска
библиотека

Трг Светог Саве 36

Ч

(32000) ЧАЧАК

Градска библиотека „Владислав Пековић
Дис“ јавна библиотека Господар Јованова 6

Ш

(15000) ШАБАЦ

Библиотека Музичке школе „Михаило
Вукдраговић“ школска
библиотека Масарикова 35

X БИОГРАФИЈА АУТОРА

Нада Арбутина рођена је 13. новембра 1969. године у Београду.

Академско звање дипломирани филолог стекла је након завршених основних студија на Катедри за општу књижевност и теорију књижевности на Филолошком факултету Универзитета у Београду. По завршетку студија радила је као професор језика са пуним фондом часова у вишим разредима основне школе. Радни однос на неодређено време у Библиотеци града Београда засновала је 1998. године. Стручни испит положила је са одличним успехом 2000. године. (Рад: „Предности аутоматизације у библиотекама са освртом на електронски стручни каталог БГБ-а“). Током дугогодишњег рада у Библиотеци града Београда радила је на више радних места са различитим радним задацима. Од октобра 2011. године и надаље ради на пословима помоћника директора за библиотечку делатност Библиотеке града Београда.

Стручно звање вишег библиотекара стиче 2008. године, а стручно звање библиотекара саветника 2. јула 2013. године.

Академско звање магистра филолошких наука стиче 28. децембра 2009. године, након завршених постдипломских студија (просечна оцена 10) и одбране теме под насловом „Библиографија француске књижевности, објављене у Србији на српском језику и српске књижевности, објављене у Француској на француском језику, у периоду од 1950. до 2000. године“. Научно-наставно веће Филолошког факултета 2010. године прихватило је докторску тезу под називом „Легат у библиотеци“.

Члан је Стручног већа Библиотеке града Београда, Матичне комисије за утврђивање предлога за стицање виших стручних звања и, по избору колега, Управног одбора Библиотечког друштва Србије.

Нада Арбутина активни је учесник и предавач на научним и стручним скуповима у земљи и иностранству. Члан је Међународног научног комитета ISAST при Универзитету Пираеус, Грчка. На међународним научним годишњим конференцијама ове организације, QQML (Qualitative and Quantitative Methods in Libraries), редовни је презентер и модератор. Презентације: *Connections Between Bibliography and other Sciences* (Лимерик, Ирска, 2012), *Quantity and Quality of Multiculturalism in Libraries* (Рим, Италија, 2013), *Quality Analysis of the International Cultural Exchange in Public Libraries – Communication Strategies* (Истанбул, Турска, 2014) и *Social Networks as a Powerful Information Tools of Public Libraries – theoretical and statistical overview, Information on Track* (Париз, Француска, 2015).

Од 2007. године презентује радове на међународним научним скуповима и конференцијама на Филолошком факултету (*Информациона писменост и доживотно учење* (2007), *Електронска библиотека* (2008), *Дигитализација културне и научне баштине, универзитетски репозиторијуми и учење на даљину* (2011), *Културе у дијалогу* (2012), *Србија између истока и запада – Библиотеке и библиографија у савременом културолошком диверзитету* (2014), *Први светски рат у култури и библиографији* (2014), *Културе у преводу* (2015), у оквиру којих су радови били штампани у зборницима ових Конференција (необјављена излагања: *Начини презентације историјске грађе из фондова јавне библиотеке* (2014); *Посредни пренос културе и значења* (2015).

Поред ових конференција била је учесник и предавач на Петнаестом Bobcatss симпозијуму, *Marketing of Information Services* (Карлов Универзитет, Праг, Чешка Република, 2007), RSC RPO, *Hometown Library and Foreign Cultural Center* (Беч, Аустрија, 2005), на годишњој конференцији IFLA, *Book is a Picture Gallery* (Милано, Италија, 2009), на Свечаној трибини Open Access Week in Serbia, *Where does the Scientific Path Begin?* (Медицински факултет, Београд, 2009), на Међународном конгресу библиографа, *Применение статистичког метода в анализе библиографског материјала* (Санкт-Петербург, Руска Федерација, 2010), *Libraries as Powerful Partners of LLL Projects* (WBILC Бихаћ, 2015), као и на многобројним домаћим конференцијама.

Нада Арбутина преводи стручне текстове и редовно објављује ауторске радове из области библиотекарства и информатике у релевантним стручним часописима (неколико најзначајнијих радова: *Статистички метод у теоријским начелима социологије и могућност његове примене на анализу прикупљене библиографске грађе* (COBISS.SR-ID 257690887), *Француска преводна књижевност у Србији 1950-1959. са анализом библиографског материјала методом инверзног приступа* (COBISS.SR-ID 183838220), *Српска књижевност у француским преводима 1950-2000.* (COBISS.SR-ID 179271692), *Књижевност и језик – Права пријатељства су ретка и треба их неговати* (COBISS.SR-ID 191501068), *Мултикултурализам и законски далтонизам* (COBISS.SR-ID 520306837), *Практични и научни значај очувања легата* (COBISS.SR-ID 43530255), *Интелигенција – знање у акцији: у мору информација библиотека преузима улогу навигатора* (COBISS.SR-ID 227136007, 173692940), *Улога јавне библиотеке у међународној културној размени* (COBISS.SR-ID 521481877), *Мултифункционалне електронске читаонице* (COBISS.SR-ID 237792519), *Биографија италијанске поезије у фондовима НБС-а и БГБ-а, LICB Annuale 04).*

Сарадник је у изради монографије *Београд над Дунавом* [Картографска грађа]: према европским картографским изворима XVI–XIX века (COBISS.SR-ID 147350028).

Нада Арбутина је сертификовани предавач Завода за унапређивање образовања и васпитања. Носилац је пројекта, аутор и предавач на стручним семинарима „Посебни фондови и колекције у специјалним, школским и јавним библиотекама“, „Улога школског библиотекара од плана набавке до расхода библиотечке грађе“, „Специјална библиотека – центар библиотечко- информационе делатности у привреди и јавним установама“ и „Основе савременог библиотекарства за школске библиотекаре“. Предавач је на едукативним семинарима Библиотеке града Београда под покровитељством Министарства културе и информисања. Ментор је практикантима, студентима Београдског универзитета, који у сарадњи са Центром за развој каријере и саветовање студената УБ, обављају полугодишњу праксу у Библиотеци (БГ Пракса 2014, 2015).

Ангажована је и у оквиру међународних пројектних активности. Координатор је за Србију пројекта MANUBALK (Манускрипти Балкана) под покровитељством Европске Комисије, а у сарадњи са партнерима из Француске, БиХ и Црне Горе (2012-2014), сарадник у пројекту ДАНЕТ (Danube Networkers for Europe) у кооперацији са партнерима из земаља кроз које протиче Дунав (2014), члан пројекта „Интернет зона“ подржаног од стране РНИДС-а, у оквиру конкурса 4ПИ (2011-2012), део пројекта WONET под окриљем ЕУ (Women`s Network for Future of Europe (2015-2016), део тима Библиотеке града Београда у пројекту Di-XL (Dissemination and Exploitation via Libraries), преводилац публикације *Библиотеке као моћни партнери у дисеминацији и експлоатацији резултата пројеката целоживотног учења*, партнери из Литваније, Летоније, Чешке Републике и Грчке (2012-2014).

Живи и ради у Београду.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а НАДА АРБУТЧИНА

Број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„ПЕРАТ У БИБЛИОТЕЦИ“

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 10. 03. 2016.

NAĐA ARBUČINA

Прилог 2.

**Изјава о истовестности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора НАДА АРБУТЛИНА
Број уписа _____
Студијски програм ДОКТОРСКЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ
Наслов рада ПСРАТ У БИБЛИОТЕЦИ
Ментор проф. др АЛЕКСАНДРА ВРАНЕЦИ
Потписани НАДА АРБУТЛИНА

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истовестна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одобрења рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 10.03.2016.

M. Arbutina

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

МЕРНА У БИБЛИОТЕЦИ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањивну у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Кративне авједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заскружите само једну од шест поменутих лиценци, кратак опис лиценци дат је на полађици листа).

Потпис докторанда

У Београду, 10.03.2016.

[Потпис]